T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTERDİSİPLİNER ENGELLİ ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ VE HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI VE BİLGİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

FEYZA NAZAN GÜNDÜZ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YEŞİM FAZLIOĞLU

EDİRNE 2022

Tezin Adı: Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi

Yazar Adı: Feyza Nazan GÜNDÜZ

ÖZET

Engelli çocuğa sahip ailelerin eğitim hizmeti ve hakkına ilişkin algısı ve bilgi düzeylerinin incelenmesini amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desene göre tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen, Edirne ilinde bulunan 0-36 aylık engelli çocuğa sahip 10 aile, 36-72 aylık engelli çocuğa sahip 15 aile ve 72 aydan büyük engelli çocuğa sahip 15 aile olmak üzere toplam 40 aile oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, derinlemesine görüşme yöntemi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır.

Çalışma sonucunda ailelerin eğitim hakkı ve eğitim hizmeti ile ilgili düşük düzeyde bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Engellilik, eğitim hakkı, eğitim hizmeti, engelli çocuğa sahip aileler.

Name of the Dissertation: Examination of the Perceptions and Knowledge Levels of the Families with Disabled Children regarding the Educational Service and the Right
Author: Feyza Nazan GÜNDÜZ

ABSTRACT

This research, which aims to examine the perceptions and knowledge levels of families with disabled children about education services and their rights, was designed according to a phenomenological pattern, one of the qualitative research methods. The study group of the research consists of 40 families in total, 10 families with 0-36 months old disabled children, 15 families with 36-72 months old disabled children and 15 families with disabled children older than 72 months in Edirne, selected by purposive sampling method. The data of the research were collected by using in-depth interview method and semi-structured interview form. The data obtained from the research were interpreted by making descriptive analysis and content analysis. As a result of the study, it was determined that the families had low level knowledge about the right to education and education service.

Key Words: Disability, rights of education, educational service, families with disabled children.

ÖNSÖZ

Araştırma konumun belirlenmesinden, sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçte bana olan güvenini hep hissettiğim, beni cesaretlendiren ve her koşulda destek veren değerli tez danışmanım Prof.Dr. Yeşim FAZLIOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Tez İzleme Komitesinde yer alan ve çalışmama katkıda bulunan hocalarım Prof.Dr. İbrahim COŞKUN ile Dr.Öğr. Üyesi Dilber TEZEL'e ve ayrıca doktora eğitimim boyunca emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Sevgili eşime ve bir tanecik oğlum Bartu'ya tüm sabrı ve destekleri için teşekkür ederim.

Feyza Nazan GÜNDÜZ
Edirne, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLO VE ÇİZELGELER DİZİNİ ..... **xvi**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xxiii**
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xxvi**

1. GİRİŞ **1**
1.1. Problem Durumu 1
1.1. Amaç 3
1.2. Önem 4
1.3. Sınırlılıklar 5
1.4. Varsayımlar 5
1.5. Tanımlar 6

2. KURAMSAL ÇERÇEVE **7**
2.1. Engellilik, Engellilik Modelleri ve Engel Türleri 7
2.2. Eğitim Hakkı 9
2.3. Dünyada Eğitim Hakkının Genel Gelişimi Çerçevesinde Engelli Bireylerin Eğitim Hakkının Gelişim Süreci 10
2.4. Türkiye'de Engelli Bireylerin Eğitim Hakkına İlişkin Yasal Mevzuat 18
2.5. Engelli Çocuklar ve Ailelerinin Eğitim Hakkı ve Süreciyle İlgili Yaşadıkları Sorunlar 22
2.6. İlgili Araştırmalar 26
2.6.1. İlgili Yurt İçi Araştırmalar 26
2.6.2. İlgili Yurt Dışı Araştırmalar 27

3. YÖNTEM 29
3.1. Araştırma Modeli 29
3.2. Katılımcılar 31
3.3. Veri Toplama Araçları 32
3.3.1. Aile Tanıtıcı Bilgi Formu 32
3.3.2. Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu 32
3.3.3. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları Formu 32
3.4. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Toplanması 34
3.5. Verilerin Analizi 34
3.6. Güvenirlik 36

4. BULGULAR 37
4.1. 0-36 AYLIK ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE AİT BULGULAR . 38
4.1.1. Eğitim sürecinin belirlenmesi açısından ailenin çocuğun yaşına göre engellilik tanısı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular: 41
4.1.1.1 TANI TEMASI 41
4.1.1.1.1. Rapordaki Tanı Alt Teması 41
4.1.1.1.2. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması 42
4.1.1.1.2.1 Engel Durumu Düzeyi İkincil Alt Teması 43
4.1.1.1.3. Gelişim Farklılıkları Alt Teması 43
4.1.1.1.4. Kendini İfade Etme- Konuşma Alt Teması 44
4.1.1.1.5. Özbakım Alt Teması 44
4.1.2. Eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuğun davranış özelliklerinin aile açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular: 45
4.1.2.1. ÇOCUĞUN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİ TEMASI 45
4.1.2.1.1. Olumlu Davranış Alt Teması 45
4.1.2.2.2. Problem Davranış Alt Teması 46
4.1.3. Eğitim Hizmeti alan engelli çocuğun ailesinin destek kaynaklarına ilişkin bulgular: 47
4.1.3.1. DESTEK TEMASI 47
4.1.3.1.1. Maddi Destek Alt Teması 48

4.1.3.1.2. Manevi Destek Alt Teması 48
4.1.4. Ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algısı ile ilgili bulgular: 49
4.1.4.1. KABULLENMEYE İNANÇ ETKİSİ TEMASI 49
4.1.5. Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili kaygılarına ilişkin bulgular: 49
4.1.5.1. GELECEK KAYGISI TEMASI 49
4.1.5.1.1. Bakım Kaygısı Alt Teması 50
4.1.5.1.2. Eğitim Kaygısı Alt Teması 50
4.1.6. Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular: 51
4.1.6.1. EĞİTİM TEMASI 51
4.1.6.1.1. Aile Eğitimi Alt Teması 53
4.1.6.1.1.1 Aile Eğitimine Katılım Alt Teması 53
4.1.6.1.1.2. Eğitim Kapsam-Gereklilik Alt Teması 53
4.1.6.1.1.2.1. Engellilik Durumunu Kabullenme Kodu 53
4.1.6.1.1.2.2. Aileye Psikolojik Destek Kodu 54
4.1.6.1.1.2.3. Babaya Özgü Eğitim Kodu 54
4.1.6.1.1.2.4. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu 55
4.1.6.1.2. Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Alt Teması 56
4.1.6.1.2.1. Yönlendirme Alt Teması 56
4.1.6.1.2.2. Erken Müdahale Kapsamında Hizmet Alanlar Alt Teması 57
4.1.6.1.2.2.1. Kurumdan Alınan Hizmet Türü Bilgisi Kodu 57
4.1.6.1.2.3. Erken Çocukluk Dönemi Eğitiminin Önemi Alt Teması 58
4.1.6.1.3. Yaş Alt Teması 59
4.1.6.1.3.1. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması 59
4.1.6.1.3.2. Özel Eğitime Başlama Yaşı ile İlgili Ailenin Bilgisi 60
4.1.6.1.4. Hizmet Çeşidi Bilgisi ve Algısı Alt Teması 61
4.1.6.1.5. Eğitim Devamlılığı Alt Teması 61
4.1.6.1.6. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması 62
4.1.6.1.7. Okul Eğitimi Önem Sırası Alt Teması 63
4.1.6.1.8. Özel Eğitim Alt Teması 66
4.1.6.1.8.1. Özel Eğitime Başlama Girişimi Alt Teması 66

4.1.6.1.8.1.1. Annenin Farkındalığı Kodu 66
4.1.6.1.8.1.2. Doktor Tavsiyesi Kodu 67
4.1.6.1.8.1.3. Arkadaş- Akraba Farkındalığı Kodu 68
4.1.6.1.8.2. Öğretim Sürecinde Uyarlama Alt Teması 69
4.1.6.1.8.2.1. Ders - Mekân Uygulamaları Kodu 70
4.1.6.1.8.2.2. Öğretmen Çocuk İlişkisi Kodu 70
4.1.6.1.8.2.3. Çocuk Bakım Hizmeti Kodu 71
4.1.6.1.8.3. Güçlükler Alt Teması 72
4.1.6.1.8.3.1. Güçlük Yaşamayan Aile Kodu 72
4.1.6.1.8.3.2. Destek Eksikliği Kodu 72
4.1.6.1.8.3.3. Rapor Çıkarma Süreci Kodu 73
4.1.6.1.6.9. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması 74
4.1.7. Ailenin Engelliğe Bakışına İlişkin Bulgular: 75
4.1.7.1. ENGELLİLİK BAKIŞ AÇISI TEMASI 75
4.1.7.1.1. Eşit Erişim Algısı Alt Teması 76
4.1.7.1.2. Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası Alt Teması 77
4.1.7.1.3. Katılımcının Bakış Açısı 80
4.1.7.1.3.1. Üzüntü Duymak Alt Teması 80
4.1.7.1.3.2. Farklılığı Kabullenme Alt Teması 80
4.1.7.1.4. Toplumun Bakış Açısı 81
4.2. 36-72 AYLIK ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE AİT BULGULAR 85
4.2.1. Eğitim sürecinin belirlenmesi açısından ailenin çocuğun yaşına göre engellilik tanısı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular: 89
4.2.1.1. TANI TEMASI 89
4.2.1.1.1. Rapordaki Tanı Alt Teması 89
4.2.1.1.2. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması 90
4.2.1.1.2.1. Engel- Durum Düzeyi Alt Teması 91
4.2.1.1.3. Gelişim Farklılıkları Alt Teması 92
4.2.1.1.4. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması 93
4.2.1.1.5. Özbakım Alt Teması 94

4.2.2. Eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuğun davranış özelliklerinin aile açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular: 94
4.2.2.1. ÇOCUĞUN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİ TEMASI 94
4.2.2.1.1. Olumlu Davranış Alt Teması 95
4.2.2.1.2. Problem Davranış Alt Teması 95
4.2.3. Eğitim Hizmeti alan engelli çocuğun ailesinin destek kaynaklarına ilişkin bulgular: 96
4.2.3.1. DESTEK TEMASI 96
4.2.3.1.1. Maddi Destek Alt Teması 97
4.2.3.1.2. Manevi Destek Alt Teması 97
4.2.4. Ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algısı ile ilgili bulgular: 98
4.2.4.1 KABULLENMEYE İNANÇ ETKİSİ TEMASI 98
4.2.5. Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili kaygılarına ilişkin bulgular 98
4.2.5.1. GELECEK KAYGISI TEMASI 98
4.2.5.1.1. Bakım Kaygısı Alt Teması 99
4.2.5.1.2. Eğitim Kaygısı Alt Teması 100
4.2.6. Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular: 101
4.2.6.1. EĞİTİM TEMASI 101
4.2.6.1.1 Aile Eğitimi Alt Teması 103
4.2.6.1.1.1. Aile Eğitimine Katılım Alt Teması 103
4.2.6.1.1.2. Eğitim Kapsam-Gereklilik Alt Teması 103
4.2.6.1.1.2.1 Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu 103
4.2.6.1.1.2.2 Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu 104
4.2.6.1.2. Okul Öncesi Eğitimi Alt Teması 105
4.2.6.1.3. Evde Eğitim Alt Teması 106
4.2.6.1.4. Eğitim Devamlılığı Alt Teması 106
4.2.6.1.4.1 Aile Görüşü Alt Teması 107
4.2.6.1.4.1.1 Öğretim Sürecinde Uyarlama Kodu 107
4.2.6.1.4.1.2 Okul Öncesi Eğitimi Sonrası Düzenleme Kodu 110
4.2.6.1.4.1.2.1. Diğer Veliler ve Öğrencilerin Kabulü Kodu 111

4.2.6.1.4.2. Okul Harici Gelişimi Destekleyici Uygulamalar Alt Teması 111
4.2.6.1.4.2.1 Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu 112
4.2.6.1.4.2.2. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu..... 112
4.2.6.1.5. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması..... 113
4.2.6.1.6. Okul Eğitimi Önem Sırası Alt Teması 114
4.2.6.1.7. Özel Eğitim Alt Teması..... 117
4.2.6.1.7.1. Özel Eğitime Başlama Girişimi Alt Teması..... 117
4.2.6.1.7.1.1. Annenin Farkındalığı Kodu..... 117
4.2.6.1.7.1.2.Uzman Tavsiyesi Kodu 118
4.2.6.1.7.1.3. Arkadaş- Akraba Farkındalığı Kodu 118
4.2.6.1.7.2. Özel Eğitimde Özel Kurum Alt Teması 119
4.2.6.1.7.2.1. Olumlu Taraf Kodu 119
4.2.6.1.7.2.1.1. Öğrenmede Gelişim Kodu..... 120
4.2.6.1.7.2.1.2. Birebir Eğitim Kodu..... 120
4.2.6.1.7.2.1.3. Akranlarıyla Kaynaşma Kodu 121
4.2.6.1.7.2.2. Olumsuz Taraf Kodu 121
4.2.6.1.7.2.2.1. Olumsuz Görüşü veya Fikri Olmayan Aile Kodu 122
4.2.6.1.7.2.2.2. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu..... 122
4.2.6.1.7.3. Özel Eğitim Süreci Alt Teması 123
4.2.6.1.7.3.1. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu..... 123
4.2.6.1.7.3.1.1. Özel Eğitim Sürecinde Güçlük Yaşamayan Aile 123
4.2.6.1.7.3.1.2. Maddi Güçlükler Kodu..... 124
4.2.6.1.7.3.1.3. Rapor Çıkarma Süreci Kodu 124
4.2.6.1.7.3.2. Özel Eğitim Belgeleri Kodu..... 125
4.2.6.1.7.3.3. Alınan Ders Hizmetleri Kodu..... 126
4.2.6.1.8. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması 127
4.2.6.1.9. Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması 128
4.2.6.1.9.1. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması 128
4.2.6.1.9.2. Ailenin Önerisi Alt Teması 129
4.2.6.1.9.2.1. Ders Saati Kodu..... 130
4.2.6.1.10. Zorunlu Öğrenim Alt Teması..... 130
4.2.6.1.10.1. Ailenin Yaşadığı Güçlükler Alt Teması..... 131

4.2.6.1.10.2. Zorunlu Öğrenime Başlamayan Çocuklar Alt Teması 132
4.2.6.1.10.3. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması 132
4.2.6.1.10.4.Sınıf Mevcudu Alt Teması 133
4.2.6.1.10.4.1. Önerilen Kişi Sayısı Kodu 134
4.2.6.1.10.4.2. Sınıf Mevcudu- Eğitim Kalitesi Kodu 134
4.2.6.1.10.5. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Alt Teması 135
4.2.6.1.10.5.1. Hazırlanan Program Kodu 136
4.2.6.1.10.5.2. Ailenin Görüşü Kodu 136
4.2.6.1.10.6. Kaynaştırma Eğitimi Alt Teması 137
4.2.6.1.10.6.1. Kaynaştırma Eğitimi Almayanlar Kodu 137
4.2.6.1.10.6.2. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu 138
4.2.6.1.10.6.3. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu 138
4.2.6.1.10.6.4. Normal Gelişen Akranlarıyla Eğitim Görüşü Kodu 139
4.2.6.1.10.6.5. Kaynaştırma Eğitimi Desteği Kodu 140
4.2.6.1.10.6.5.1. Öğretmen Desteği Kodu 141
4.2.6.1.10.6.5.2. Gölge Öğretmen Kodu 141
4.2.7. Ailenin Engelliğe Bakışına İlişkin Bulgular: 142
4.2.7.1. ENGELLİLİK BAKIŞ AÇISI TEMASI 142
4.2.7.1.1. Eşit Erişim Algısı Alt Teması 143
4.2.7.1.2 Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası Alt Teması 144
4.2.7.1.3. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması 147
4.2.7.1.4. Toplumun Bakış Açısı 148
4.3. 72-SONRASI AYLIK ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE AİT BULGULAR 152
4.3.1. Eğitim sürecinin belirlenmesi açısından ailenin çocuğun yaşına göre engellilik tanısı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular: 156
4.3.1.1. TANI TEMASI 156
4.3.1.2 Rapordaki Tanı Alt Teması 156
4.3.1.3 Ailenin Tanı Algısı Alt Teması 157
4.3.1.3.1 Engel Durumu Düzeyi Alt Teması 158
4.3.1.4. Gelişim Farklılıkları Alt Teması 159

4.3.1.5. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması 160
4.3.1.6. Özbakım Alt Teması 161
4.3.2. Eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuğun davranış özelliklerinin aile açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular: 161
4.3.2.1. ÇOCUĞUN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİ TEMASI 161
4.3.2.1.1.Olumlu Davranış Alt Teması 162
4.3.2.1.2 Problem Davranış Alt Teması 163
4.3.3. Eğitim Hizmeti alan engelli çocuğun ailesinin destek kaynaklarına ilişkin bulgular: 164
4.3.3.1. DESTEK TEMASI 164
4.3.3.1.1. Maddi Destek Alt Teması 164
4.3.3.1.2 Manevi Destek Alt Teması 165
4.3.4. Ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algısı ile ilgili bulgular: 166
4.3.4.1. KABULLENMEYE İNANÇ ETKİSİ TEMASI 166
4.3.5. Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili kaygılarına ilişkin bulgular 166
4.3.5.1. GELECEK KAYGISI TEMASI 166
4.3.5.1.1. Bakım Kaygısı Alt Teması 167
4.3.5.1.2 Eğitim Kaygısı Alt Teması 168
4.3.6. Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular: 168
4.3.6.1. EĞİTİM TEMASI 168
4.3.6.1.1. Aile Eğitimi Alt Teması 171
4.3.6.1.1. Aile Eğitimine Katılım Alt Teması 171
4.3.6.1.1.2 Eğitim Kapsam Gereklilik Alt Teması 171
4.3.6.1.1.2.1. Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu 171
4.3.6.1.1.2.2. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu 172
4.3.6.1.1.2.3. Babaya Yönelik Eğitim Kodu 173
4.3.6.1.1.2.4. Aileye Psikolojik Destek Kodu 173
4.3.6.1.2. Eğitim Devamlılığı Alt Teması 174
4.3.6.1.2.1. Aile Görüşü Alt Teması 175
4.3.6.1.2.1.1. Öğretim Sürecinde Uyarlama Kodu 175

4.3.6.1.2.1.1.1. Fikri Olmayan Aile Kodu 175
4.3.6.1.2.1.1.2. Uyarlama Yapılanlar Kodu 175
4.3.6.1.2.1.1.3. Uyarlama Yapılmayanlar Kodu 176
4.3.6.1.2.1.1.4. Öğretim Yöntemleri Önerisi Kodu 177
4.3.6.1.2.1.1.5. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Önerisi Kodu 178
4.3.6.1.2.1.1.6. Fiziki Ortam Düzenlemesi Önerisi Kodu 178
4.3.6.1.2.1.1.7. Öğretim Materyalleri Önerisi Kodu 179
4.3.6.1.2.1.1.8. Ders Saati Önerisi Kodu 179
4.3.6.1.2.1.2. İlköğretim Sonrası Düzenleme Kodu 180
4.3.6.1.2.2. Okul Harici Gelişimi Destekleyici Uygulamalar Alt Teması 181
4.3.6.1.2.2.1. Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu 181
4.3.6.1.2.2.2. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu 182
4.3.6.1.3. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması 183
4.3.6.1.4. Okul Eğitimi Önem Sırası Alt Teması 184
4.3.6.1.5 Özel Eğitim Alt Teması 187
4.3.6.1.5.1. Özel Eğitime Başlama Girişimi Alt Teması 187
4.3.6.1.5.1.1. Annenin Farkındalığı Kodu 188
4.3.6.1.5.1.2. Doktor Tavsiyesi Kodu 188
4.3.6.1.5.1.3. Arkadaş Akraba Farkındalığı Kodu 189
4.3.6.1.5.1.4. Öğretmen Yönlendirmesi Kodu 189
4.3.6.1.5.1.5. Bakıcı Farkındalığı Kodu 189
4.3.6.1.5.2. Özel Eğitimde Özel Kurum Alt Teması 189
4.3.6.1.5.2.1. Olumlu Taraf Kodu 190
4.3.6.1.5.2.1.1. Öğrenmede Gelişim Kodu 190
4.3.6.1.5.2.1.2. Özel İlgi Kodu 191
4.3.6.1.5.2.1.3. Birebir Eğitim Kodu 191
4.3.6.1.5.2.1.4. Çocuğun Sosyalleşmesi Kodu 191
4.3.6.1.5.2.1.5. Eğitimin Ücretsiz Olması Kodu 192
4.3.6.1.5.2.1.6. Dışlanmadan Eğitim Alması Kodu 192
4.3.6.1.5.2.2. Olumsuz Taraf Kodu 192
4.3.6.1.5.2.2.1. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu 193
4.3.6.1.5.2.2.2. Sistemle İlgili Sorunlar Kodu 193

4.3.6.1.5.3. Özel Eğitim Süreci Alt Teması 194
4.3.6.1.5.3.1. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu 194
4.3.6.1.5.3.1.1. Rapor Çıkarma Süreci Kodu 195
4.3.6.1.5.3.1.2. Baba Baskısı Kodu 195
4.3.6.1.5.3.1.3. Öğretmen Kodu 196
4.3.6.1.5.3.2. Özel Eğitim Sürecinde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu 196
4.3.6.1.5.3.3. Destek Çeşitleri Kodu 197
4.3.6.1.5.3.3.1. Maddi Destek Kodu 197
4.3.6.1.5.3.3.3.1. Maddi Destek Almayan Aile Kodu 197
4.3.6.1.5.3.3.1.2. Maddi Destek Alan Aile Kodu 197
4.3.6.1.5.3.3.3. Alınan Ders Hizmetleri Kodu 198
4.3.6.1.5.3.4. Özel Eğitim Belgeleri Kodu 198
4.3.6.1.6. Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması 199
4.3.6.1.6.1. Maddi Zorluk Alt Teması 200
4.3.6.1.6.6.2. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması 200
4.3.6.1.6.3. Ailenin Önerisi Alt Teması 200
4.3.6.1.6.3.1. Öğretmen Kodu 201
4.3.6.1.6.3.2. Güvende Olma Kodu 201
4.3.6.1.6.3.3. Yönlendirme Kodu 202
4.3.6.1.6.3.4. Fiziksel Düzenleme Kodu 202
4.3.6.1.6.3.5. Bakıcı Abla Kodu 202
4.3.6.1.6.3.6. Yol Yardımı Kodu 203
4.3.6.1.6.3.7. Ders Saati Kodu 203
4.3.6.1.6.3.8. Engelli Köyü Kodu 204
4.3.6.1.6.3.9. Ayrımcılık Kodu 204
4.3.6.1.6.3.10. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Kodu 204
4.3.6.1.7. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması 205
4.3.6.1.8. Zorunlu Öğrenim Alt Teması 206
4.3.6.1.8.1. Ailenin Yaşadığı Güçlükler Alt Teması 206
4.3.6.1.8.1.1. Teşhis Kodu 206
4.3.6.1.8.1.2. Dışlanma Kodu 207
4.3.6.1.8.1.3. Ulaşım Kodu 207

4.3.6.1.8.1.4. Zorluk 207
4.3.6.1.8.1.5. Zorluk Yaşamayan Aile 208
4.3.6.1.8.2. Zorunlu Öğrenime Başlatma Yaşı Alt Teması 208
4.3.6.1.8.3. Zorunlu Öğrenime Başlama Yaşı Bilgisi Alt Teması 209
4.3.6.1.8.4. Devlet Okuluna Devam Etme Alt Teması 210
4.3.6.1.8.5. Sınıf Mevcudu Alt Teması 210
4.3.6.1.8.5.1. Sınıf Mevcudunun Eğitim Kalitesiyle İlişkisi Kodu 211
4.3.6.1.8.5.1.1. Etkileyeceğini Düşünen Aileler Kodu 211
4.3.6.1.8.5.1.2. Etkileyeceğini Düşünmeyen Aileler Kodu 212
4.3.6.1.8.5.1.3. Olması Gereken Kişi Sayısı Kodu 212
4.3.6.1.8.6. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı 213
4.3.6.1.8.6.1. Hazırlanan Program Kodu 213
4.3.6.1.8.6.2. Ailenin Görüşü Kodu 214
4.3.6.1.8.7. Kaynaştırma Eğitimi Alt Teması 215
4.3.6.1.8.7.1. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu 215
4.3.6.1.8.7.1.1. Kaynaştırma Eğitimi Almayan Çocuklar Kodu 216
4.3.6.1.8.7.1.2. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması 216
4.3.6.1.8.7.2. Normal Gelişen Akranlarla Eğitim Görüşü Kodu 217
4.3.6.1.8.7.3. Kaynaştırma Eğitimi Önerisi Kodu 218
4.3.6.1.8.7.3.1. Toplumun Farklı Davranması –Bilinçlendirme Kodu 218
4.3.6.1.8.7.3.2. Öğretmen Desteği Kodu 219
4.3.6.1.8.7.3.3. Gölge Öğretmen Kodu 219
4.3.6.1.8.7.4. Destek Eğitim Kodu 220
4.3.6.1.8.7.5. Sınav Kodu 220
4.3.6.1.8.7.5.1. Ailenin Önerisi Kodu 220
4.3.7. Ailenin Engelliğe Bakışına İlişkin Bulgular: 221
4.3.7.1. ENGELLİLİK BAKIŞ AÇISI TEMASI 221
4.3.7.1.1. Eşit Erişim Algısı Alt Teması 222
4.3.7.1.2. Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası Alt Teması 223
4.3.7.1.3. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması 227
4.3.7.1.4. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması 227

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER 231
5.1. Tartışma 231
5.2. Sonuç 248
5.3. Öneriler 249
5.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler 249
5.3.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler 251

KAYNAKÇA 252
EKLER 263

TABLO VE ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 1. (0-36 Ay) Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Tablo 39
Tablo 2. Rapordaki Tanı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 42
Tablo 3. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 42
Tablo 4. Gelişim Farklılıkları Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 43
Tablo 5. Özbakım Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 45
Tablo 6. Olumlu Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 46
Tablo 7. Problem Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 47
Tablo 8. Maddi Destek Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 48
Tablo 9. Bakım Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 50
Tablo 10. Eğitim Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 51
Tablo 11. Engellilik Durumunu Kabullenme Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 53
Tablo 12. Aileye Psikolojik Destek Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 54
Tablo 13. Babaya Özgü Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 54
Tablo 14. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 55
Tablo 15. Yönlendirme Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 56
Tablo 16. Kurumdan Alınan Hizmet Türü Bilgisi Kodu- Katılımcı İfadeleri 58
Tablo 17. Erken Çocukluk Dönemi Eğitiminin Önemi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 58
Tablo 18. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 60
Tablo 19. (0-36 Aylık) Özel Eğitime Başlama Yaşı..... 60
Tablo 20. Özel Eğitime Başlama Yaşı ile ilgili Ailenin Bilgisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 60
Tablo 21. Hizmet Çeşidi Bilgisi ve Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 61
Tablo 22. Eğitim Devamlılığı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 61
Tablo 23. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 63
Tablo 24. Annenin Farkındalığı Kodu - Katılımcı İfadeleri 67
Tablo 25. Doktor Tavsiyesi Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 68
Tablo 26. Arkadaş-Akraba Farkındalığı Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 69
Tablo 27. Öğretim Sürecinde Uyarlama Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 69

Tablo 28. Ders- Mekan Uygulamaları Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 70
Tablo 29. Öğretmen Çocuk İlişkisi Kodu - Katılımcı İfadeleri 71
Tablo 30. Çocuk Bakım Hizmeti Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 71
Tablo 31. Güçlük Yaşamayan Aile Kodu - Katılımcı İfadeleri 72
Tablo 32. Destek Eksikliği Kodu - Katılımcı İfadesi..... 72
Tablo 33. Rapor Çıkarma Süreci Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 73
Tablo 34. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 74
Tablo 35. Eşit Erişim Algısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri..... 76
Tablo 36. Üzüntü Duymak Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 80
Tablo 37. Farklılığı Kabullenme Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 80
Tablo 38. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 81
Tablo 39. (36-72 Ay) Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Tablo .. 87
Tablo 40. Rapordaki Tanı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri..... 90
Tablo 41. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 91
Tablo 42. Engel-Durum Düzeyi Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 92
Tablo 43. Gelişim Farklılıkları Alt Teması - Katılımcı İfadeleri..... 92
Tablo 44. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 93
Tablo 45. Olumlu Davranış Alt Teması - Katılımcı İfadeleri..... 95
Tablo 46. Problem Davranış Alt Teması - Katılımcı İfadeleri..... 96
Tablo 47. Maddi Destek Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 97
Tablo 48. Bakım Kaygısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 99
Tablo 49. Eğitim Kaygısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 100
Tablo 50. Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 104
Tablo 51. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 105
Tablo 52. Okul Öncesi Eğitimi Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 106
Tablo 53. Evde Eğitim Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 106
Tablo 54. Eğitim Devamlılığı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri..... 107
Tablo 55. Öğretim Sürecinde Uyarlama Kodu - Katılımcı İfadeleri 108
Tablo 56. Okul Öncesi Eğitimi Sonrası Düzenleme Kodu - Katılımcı İfadeleri ... 110
Tablo 57. Diğer Veliler ve Öğrencilerin Kabulü Kodu - Katılımcı İfadeleri..... 111

Tablo 58. Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri 112
Tablo 59. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu- Katılımcı İfadeleri 113
Tablo 60. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri 114
Tablo 61. Annenin Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri 117
Tablo 62. Uzman Tavsiyesi Kodu- Katılımcı İfadeleri 118
Tablo 63. Arkadaş-Akraba Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri 119
Tablo 64. Olumlu Taraf Kodu- Katılımcı İfadeleri 119
Tablo 65. Öğrenmede Gelişim Kodu- Katılımcı İfadeleri 120
Tablo 66. Birebir Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri 120
Tablo 67. Akranlarıyla Kaynaşma Kodu- Katılımcı İfadeleri 121
Tablo 68. Olumsuz Taraf Kodu- Katılımcı İfadeleri 121
Tablo 69. Olumsuz Görüşü veya Fikri Olmayan Aile Kodu- Katılımcı İfadeleri 122
Tablo 70. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri 122
Tablo 71. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu- Katılımcı İfadeleri 123
Tablo 72. Özel Eğitim Sürecinde Güçlük Yaşamayan Aile Kodu- Katılımcı İfadeleri 124
Tablo 73. Maddi Güçlükler Kodu- Katılımcı İfadeleri 124
Tablo 74. Rapor Çıkarma Süreci Kodu- Katılımcı İfadeleri 124
Tablo 75. Özel Eğitim Belgeleri Kodu- Katılımcı İfadeleri 125
Tablo 76. Alınan Ders Hizmetleri Kodu- Katılımcı İfadeleri 126
Tablo 77. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 127
Tablo 78. Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 128
Tablo 79. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 129
Tablo 80. Ailenin Önerisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 129
Tablo 81. Ders Saati Kodu- Katılımcı İfadeleri 130
Tablo 82. Zorunlu Öğrenim Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 131
Tablo 83. Ailenin Yaşadığı Güçlükler Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 131
Tablo 84. Zorunlu Öğrenime Başlamayan Çocuklar Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 132

Tablo 85. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 133
Tablo 86. Sınıf Mevcudu Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 133
Tablo 87. Önerilen Kişi Sayısı Kodu- Katılımcı İfadeleri 134
Tablo 88. Sınıf Mevcudu-Eğitim Kalitesi Kodu- Katılımcı İfadeleri 134
Tablo 89. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 135
Tablo 90. Hazırlanan Program Kodu- Katılımcı İfadeleri 136
Tablo 91. Ailenin Görüşü Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 137
Tablo 92. Kaynaştırma Eğitimi Almayanlar Kodu- Katılımcı İfadeleri 138
Tablo 93. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu- Katılımcı İfadeleri 138
Tablo 94. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu- Katılımcı İfadeleri 138
Tablo 95. Normal Gelişen Akranlarıyla Eğitim Görüşü Kodu- Katılımcı İfadeleri 139
Tablo 96. Kaynaştırma Eğitimi Desteği Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 140
Tablo 97. Öğretmen Desteği Kodu- Katılımcı İfadeleri 141
Tablo 98. Gölge Öğretmen Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 142
Tablo 99. Eşit Erişim Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 143
Tablo 100. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 148
Tablo 101. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 148
Tablo 102. (72 –Sonrası Aylık) Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Tablo 154
Tablo 103. Rapordaki Tanı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 157
Tablo 104. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 157
Tablo 105. Engel Durumu Düzeyi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 158
Tablo 106. Gelişim Farklılıkları Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 159
Tablo 107. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 160
Tablo 108. Olumlu Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 162
Tablo 109. Problem Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 163
Tablo 110. Maddi Destek Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 165
Tablo 111. Kabullenmeye İnanç Etkisi Teması- Katılımcı İfadeleri 166
Tablo 112. Bakım Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 167

Tablo 113. Eğitim Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 168
Tablo 114. Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 171
Tablo 115. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 172
Tablo 116. Babaya Yönelik Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 173
Tablo 117. Aileye Psikolojik Destek Kodu- Katılımcı İfadeleri 174
Tablo 118. Eğitim Devamlılığı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri..... 174
Tablo 119. Fikri Olmayan Aile Kodu- Katılımcı İfadeleri 175
Tablo 120. Uyarlama Yapılanlar Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 176
Tablo 121. Uyarlama Yapılmayanlar Kodu- Katılımcı İfadeleri 176
Tablo 122. Öğretim Yöntemleri Önerisi Kodu- Katılımcı İfadeleri 177
Tablo 123. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Önerisi Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 178
Tablo 124. Fiziki Ortam Düzenlemesi Kodu- Katılımcı İfadeleri 178
Tablo 125. Öğretim Materyalleri Kodu- Katılımcı İfadeleri 179
Tablo 126. Ders Saati Önerisi Kodu- Katılımcı İfadeleri 179
Tablo 127. İlköğretim Sonrası Düzenleme Kodu- Katılımcı İfadeleri 180
Tablo 128. Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri 181
Tablo 129. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 182
Tablo 130. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri 183
Tablo 131. Annenin Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri 188
Tablo 132. Doktor Tavsiyesi Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 188
Tablo 133. Arkadaş-Akraba Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 189
Tablo 134. Öğretmen Yönlendirmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 189
Tablo 135. Bakıcı Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadesi 189
Tablo 136. Olumlu Taraf Kodu- Katılımcı İfadeleri..... 190
Tablo 137. Öğrenmede Gelişim Kodu-Katılımcı İfadeleri 191
Tablo 138. Özel İlgi Kodu-Katılımcı İfadeleri 191
Tablo 139. Birebir Eğitim Kodu –Katılımcı İfadesi 191
Tablo 140. Çocuğun Sosyalleşmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri 192
Tablo 141. Eğitimin Ücretsiz Olması Kodu –Katılımcı İfadesi..... 192
Tablo 142. Dışlanmadan Eğitim Alması Kodu-Katılımcı İfadeleri..... 192
Tablo 143. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu-Katılımcı İfadeleri 193

Tablo 144. Sistemle İlgili Sorunlar Kodu-Katılımcı İfadeleri 194
Tablo 145. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu-Katılımcı İfadeleri 194
Tablo 146. Rapor Çıkarma Süreci Kodu-Katılımcı İfadeleri 195
Tablo 147. Baba Baskısı Kodu-Katılımcı İfadesi 195
Tablo 148. Öğretmen Kodu-Katılımcı İfadeleri 196
Tablo 149. Özel Eğitim Sürecinde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu-Katılımcı İfadeleri 196
Tablo 150. Maddi Destek Almayan Aile Kodu-Katılımcı İfadeleri 197
Tablo 151. Maddi Destek Alan Aile Kodu-Katılımcı İfadeleri 198
Tablo 152. Alınan Ders Hizmetleri Kodu-Katılımcı İfadeleri 198
Tablo 153. Özel Eğitim Belgeleri Kodu-Katılımcı İfadeleri 199
Tablo 154. Maddi Zorluk Alt Teması-Katılımcı İfadeleri 200
Tablo 155. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması-Katılımcı İfadeleri 200
Tablo 156. Öğretmen Kodu-Katılımcı İfadeleri 201
Tablo 157. Güvende Olma Kodu-Katılımcı İfadeleri 201
Tablo 158. Yönlendirme Kodu-Katılımcı İfadeleri 202
Tablo 159. Fiziksel Düzenleme Kodu-Katılımcı İfadesi 202
Tablo 160. Bakıcı Abla Kodu-Katılımcı İfadesi 203
Tablo 161. Yol Yardımı Kodu-Katılımcı İfadeleri 203
Tablo 162. Ders Saati Kodu-Katılımcı İfadeleri 203
Tablo 163. Engelli Köyü Kodu-Katılımcı İfadesi 204
Tablo 164. Ayrımcılık Kodu-Katılımcı İfadesi 204
Tablo 165. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Kodu-Katılımcı İfadesi 204
Tablo 166. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması-Katılımcı İfadeleri 205
Tablo 167. Teşhis Kodu-Katılımcı İfadeleri 206
Tablo 168. Dışlanma Kodu-Katılımcı İfadeleri 207
Tablo 169. Ulaşım Kodu-Katılımcı İfadeleri 207
Tablo 170. Zorluk Kodu-Katılımcı İfadeleri 208
Tablo 171. Zorluk Yaşamayan Aile Kodu-Katılımcı İfadeleri 208
Tablo 172. Zorunlu Öğrenime Başlatma Yaşı Alt Teması-Katılımcı İfadeleri 208

Tablo 173. Zorunlu Öğrenime Başlama Yaşı Bilgisi Alt Teması-Katılımcı İfadeleri 209
Tablo 174. Devlet Okuluna Devam Etme Alt Teması-Katılımcı İfadeleri 210
Tablo 175. Sınıf Mevcudu Alt Teması-Katılımcı İfadeleri 211
Tablo 176. Etkileyeceğini Düşünen Aileler Kodu -Katılımcı İfadeleri 211
Tablo 177. Etkileyeceğini Düşünmeyen Aileler Kodu -Katılımcı İfadeleri 212
Tablo 178. Olması Gereken Kişi Sayısı Kodu -Katılımcı İfadeleri 212
Tablo 179. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri . 213
Tablo 180. Hazırlanan Program Kodu -Katılımcı İfadeleri 214
Tablo 181. Ailenin Görüşü Kodu -Katılımcı İfadeleri 214
Tablo 182. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu -Katılımcı İfadeleri 215
Tablo 183. Kaynaştırma Eğitimi Almayan Çocuklar Kodu -Katılımcı İfadeleri 216
Tablo 184. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu - Katılımcı İfadeleri 216
Tablo 185. Normal Gelişen Akranlarla Eğitim Görüşü Kodu -Katılımcı İfadeleri 217
Tablo 186. Toplumun Farklı Davranması-Bilinçlendirme Kodu -Katılımcı İfadeleri 218
Tablo 187. Öğretmen Desteği Kodu -Katılımcı İfadeleri 219
Tablo 188. Gölge Öğretmen Kodu -Katılımcı İfadeleri 219
Tablo 189. Destek Eğitim Kodu -Katılımcı İfadeleri 220
Tablo 190. Ailenin Önerisi Kodu -Katılımcı İfadeleri 221
Tablo 191. Eşit Erişim Algısı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri 222
Tablo 192. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri 227
Tablo 193. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri 228

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ortak Temalar Haritası 37
Şekil 2. Tanı Teması Haritası 41
Şekil 3. Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması Haritası 45
Şekil 4. Destek Teması Haritası 48
Şekil 5. Kabullenmeye İnanç Etkisi Teması Haritası 49
Şekil 6. Gelecek Kaygısı Teması Haritası 50
Şekil 7. 0-36 Aylık Kategori Eğitim Teması Haritası 52
Şekil 8. Öğretmen Alt Teması Önem Vurgusu 64
Şekil 9. Okulun Kadrosu Alt Teması Önem Vurgusu 64
Şekil 10. Okulun Fiziki Yapısı Alt Teması Önem Vurgusu 64
Şekil 11. Okulun Sosyal Etkinlikleri Önem Vurgusu 65
Şekil 12. Okula Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 65
Şekil 13. Okuldaki Donanım Alt Teması Önem Vurgusu 65
Şekil 14. Okulun Bulunduğu Çevre Alt Teması Önem Vurgusu 65
Şekil 15. Okulun Adı Alt Teması Önem Vurgusu 66
Şekil 16. 0-36 Aylık Kategori -Eğitim Teması Alt Kodlama Yüzde Grafiği 75
Şekil 17. Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası 76
Şekil 18. Eğitim Alt Teması Önem Vurgusu 77
Şekil 19. Sağlık Alt Teması Önem Vurgusu 77
Şekil 20. Ekonomik Alt Teması Önem Vurgusu 78
Şekil 21. Topluma Katılım Alt Teması Önem Vurgusu 78
Şekil 22. İş ve İstihdam Alt Teması Önem Vurgusu 78
Şekil 23. Hizmetlere Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 78
Şekil 24. Olumsuz Tutumlar Alt Teması Önem Vurgusu 79
Şekil 25. Ulaşım Alt Teması Önem Vurgusu 79
Şekil 26. Sosyal Güvenlik Alt Teması Önem Vurgusu 79
Şekil 27. Adalete Erişim Teması Önem Vurgusu 79
Şekil 28. Kod Bulutu (0-36 Aylık Kategori) 83
Şekil 29. (0-36 Aylık) Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritası 84

Şekil 30. Tanı Teması Haritası 89
Şekil 31. Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması Haritası 94
Şekil 32. Destek Teması Haritası 97
Şekil 33. Kabullenmeye İnanç Etkisi Teması Haritası 98
Şekil 34. Gelecek Kaygısı Teması Haritası 99
Şekil 35. 36-72 Aylık Kategori- Eğitim Teması Haritası 102
Şekil 36. Öğretmen Alt Teması Önem Vurgusu 115
Şekil 37. Okuldaki Donanım Alt Teması Önem Vurgusu 115
Şekil 38. Okulun Kadrosu Alt Teması Önem Vurgusu 115
Şekil 39. Okulun Sosyal Etkinlikleri Alt Teması Önem Vurgusu 115
Şekil 40. Okulun Fiziki Yapısı Alt Teması Önem Vurgusu 116
Şekil 41. Okula Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 116
Şekil 42. Okulun Bulunduğu Çevre Alt Teması Önem Vurgusu 116
Şekil 43. Okulun Adı Alt Teması Önem Vurgusu 116
Şekil 44. 36-72 Aylık Kategori -Eğitim Teması Alt Kodlama Yüzde Grafiği 142
Şekil 45. Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası 143
Şekil 46. Eğitim Alt Teması Önem Vurgusu 144
Şekil 47. Sağlık Alt Teması Önem Vurgusu 144
Şekil 48. Hizmetlere Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 145
Şekil 49. Sosyal Güvenlik Alt Teması Önem Vurgusu 145
Şekil 50. Olumsuz Tutumlar Alt Teması Önem Vurgusu 145
Şekil 51. Adalete Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 146
Şekil 52. İş ve İstihdam Alt Teması Önem Vurgusu 146
Şekil 53. Topluma Katılım Alt Teması Önem Vurgusu 146
Şekil 54. Ekonomik Alt Teması Önem Vurgusu 147
Şekil 55. Ulaşım Alt Teması Önem Vurgusu 147
Şekil 56. Kod Bulutu (36-72 Aylık Kategori) 150
Şekil 57. (36-72 Aylık) Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritası 151
Şekil 58. Tanı Teması Haritası 156
Şekil 59. Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması Haritası 161
Şekil 60. Destek Teması Haritası 164
Şekil 61. Gelecek Kaygısı Teması Haritası 167

Şekil 62. 72 -Sonrası Aylık Kategori- Eğitim Teması Haritası 170
Şekil 63. Öğretmen Alt Teması Önem Vurgusu 184
Şekil 64. Okulun Sosyal Etkinlikleri Alt Teması Önem Vurgusu 185
Şekil 65. Okuldaki Donanım Alt Teması Önem Vurgusu 185
Şekil 66. Okulun Fiziki Yapısı Alt Teması Önem Vurgusu 185
Şekil 67. Okulun Adı Alt Teması Önem Vurgusu 186
Şekil 68. Okulun Bulunduğu Çevre Alt Teması Önem Vurgusu 186
Şekil 69. Okulun Kadrosu Alt Teması Önem Vurgusu 186
Şekil 70. Okula Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 187
Şekil 71. 72-Sonrası Aylık Kategori -Eğitim Teması Alt Kodlama Yüzde Grafiği 221
Şekil 72. Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası 222
Şekil 73. Ekonomik Alt Teması Önem Vurgusu 223
Şekil 74. Eğitim Alt Teması Önem Vurgusu 224
Şekil 75. Sağlık Alt Teması Önem Vurgusu 224
Şekil 76. Topluma Katılım Alt Teması Önem Vurgusu 224
Şekil 77. Hizmetlere Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 225
Şekil 78. Ulaşım Alt Teması Önem Vurgusu 225
Şekil 79. Olumsuz Tutumlar Alt Teması Önem Vurgusu 225
Şekil 80. Adalete Erişim Alt Teması Önem Vurgusu 226
Şekil 81. Sosyal Güvenlik Alt Teması Önem Vurgusu 226
Şekil 82. İş ve İstihdam Alt Teması Önem Vurgusu 226
Şekil 83. Kod Bulutu (72- Sonrası Aylık Kategori) 229
Şekil 84. (72-Sonrası Aylık) Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritası 230

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AFO : Ankle Foot Orthosis (Ayak Bileği Ortezi)

BAĞ-KUR : Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu

BEP : Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı

BM : Birleşmiş Milletler

CEİD :Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği

DEHB : Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

EEG : Elektroensefalografi (Beyin Çizgesi Yöntemi)

FTR : Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon

HSK :Hâkimler ve Savcılar Kurulu

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MRG : Manyetik Rezonans Görüntüleme

OSB : Otizm Spektrum Bozuklukları

ÖEHY : Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği

RAM : Rehberlik ve Araştırma Merkezi

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

SP : Serebral Palsi

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

UNESCO TMK : UNESCO Türk Milli Komisyonu

UNICEF : United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu)

WB : World Bank (Dünya Bankası)

WHO : World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir

1.1. Problem Durumu

Engelli bir kişi göremeyen, duyamayan, yürüyemeyen, Down Sendromlu olan, zihinsel yetersizliği olan ve benzer engelliklere sahip olan birisi olarak düşünülmektedir. Bu tanımda "yapamamak" ve "olmak" kelimeleri dikkat çekmektedir (Swain vd. 2005). Çünkü tarihsel olarak bakıldığında engelli kişiler tecrit edilmiş, damgalanmış, kötü muamele görmüş ve ötekileştirilmiştir. Engelli çocuk ve yetişkinler tıbbi tedaviye veya yardıma ihtiyacı olan, hakları, yetenekleri olmayan ve topluma katkısı olmayan bireyler olarak görülmüşlerdir (Kanter, 2015). Özellikle Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'nın son tahminlerine göre dünya nüfusunun yüzde 15'nin engelli olduğu ve küresel düzeyde yaşam süresinin uzaması ve tıp alanındaki gelişmelerle birlikte bu oranda artış beklendiği göz önüne alındığında (Raub vd., 2016), engelli insanların dünyanın "en büyük azınlığını" oluşturduğu ifade edilebilir (Meekosha ve Soldatic, 2011). Buna karşın engelli kişilerle ilgili bir paradigma değişiminden bahsedilebilir. Bu değişim, engelliliğin bir kişisel trajedi olarak görülmesinden "olumlu kimlik" sahibi olmaya doğru değişimdir. Aslında bu süreç engelli insanların kendi hayatlarını şekillendirmesinde karar alma süreçlerini kontrol etmelerini sağlayan engelli haklarıyla ilgili bir değişimdir. Günümüzde engelliliğin artık diğer sosyal dışlanma türleriyle eşit düzeyde bir insan hakları konusu olduğu kabul edilmektedir (Swain vd., 2005).

İnsan haklarının insan olan herkesin hakları olduğu, bu haklara sahip olmada yurttaşlık, din, dil, ırk, cinsiyet, engellilik gibi hiçbir faktörün önemli olmadığı, sadece insan olmanın bu haklara sahiplik için yeterli olduğu iyi bilinen ve sıkça tekrarlanan bir saptamadır (Tepe, 2010). İnsan hakları kavramının gelişmeye başladığı

17.yüzyıldan bugüne BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi süreç içinde önemli bir yere sahiptir (Özgökçeler ve Alper, 2010). Her ne kadar BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yasal açıdan bağlayıcı olmasa da bütün insanların ortak standartlarının tesis edilmesinde önemli bir sembolik güç olmuştur (Cooper, 2000). Günümüzde insan hakları hayatın her alanına yayılmış bir kavram olup günlük dili ve kültürü şekillendirmekte, politik söylemi, edebiyatı, sanatı ve medyayı etkilemektedir. Engelli hakları ise yakın geçmişte insan hakları kavramında önemli bir değişime neden olan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun yıllar boyunca yeterince önem verilmeyen engelli hakları artık insan haklarının merkezinde yer almaktadır. Bu anlamda 2006 yılında BM Engelli Birey Hakları Sözleşmesi'nin onaylanması engelli hakları açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, engellilik ile engelli kişilerin hakları insan hakları tartışması içinde yer alan önemli konulardan biri olmuştur (Greco ve Di Giovanni, 2017). Ancak, dünya genelinde engelli kişilerin temel haklarını kullanmalarında bir takım zorluklarla karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Sosyal ve kültürel faktörlerin yanı sıra yasal hakların yetersizliği de buna katkı yapmaktadır (Raub vd., 2016). Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde engelli kişiler engelli olmayan kişilere göre daha az sağlıklı, daha yoksul, daha düşük eğitimli, daha düşük istihdam edilen, bağımsızlığı daha az olup sosyal hayata katılımı sınırlandırılmış bireylerdir (WHO, 2015).

Dünya genelinde engelli kişilerin karşılaştığı zorluklar ve engeller aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Raub vd., 2016; WHO, 2015):

-Özellikle az gelişmiş ülkelerde eğitime orantısız bir şekilde düşük düzeyde erişim ve düşük okuryazarlık oranı,

-Engelli çocukların normal eğitimle bütünleşmesinin gerçekleştirilememesi,

-Engelli bireylerin iş yaşamında, işe alımda, ücretlendirme ve eşit fırsatlara erişmede ötekileştirilmesi,

-Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine yeterince erişememesi,

-Engelli bireylerin kamu haklarını kullanmada bazı sorunlar yaşaması,

-Çoğu engelli bireyin ve ailelerinin sosyal tecrit yaşaması,

-Özellikle engelli kadın ve kızların "çifte ayrımcılık" yaşaması.

Engelli bireylerin yaşadığı zorluklar ve karşılaştığı engeller hem ailelerde hem de sosyal çevresinde kendini gösterir. Aileler bir taraftan çocuklarının toplum içindeki imajını iyileştirmeye çalışırken, diğer taraftan çocuklarını birey olarak konumlandırmazlar ve çocuk daha çok ailenin bünyesinde yer alır. Hiçbir engelli çocuk bağımsız değildir, bir ailenin ve bir sosyal çevrenin parçasıdır. Bu nedenle, aileye olan çocuğu etkiler ve kuşkusuz çocuğa olan da aileyi etkiler (Carey, 2010). Ailelerin çocuğa sağlanmış olan hakları bilmeleri ve bu haklara erişebilmeleri gereklidir. Engellilerin temel insan haklarından eşit şekilde yararlanması onların da diğer insanlara sunulan haklara ulaşmasıyla mümkündür. Bu hakların başında ise eğitim hakkı vardır. Engelli çocukların, farklılıkları gözetilerek hazırlanmış eğitim ortamlarında akranlarıyla birlikte bulunmaları en temel haklarından biridir. Dolayısıyla, engelli çocuğa sahip ailelerin eğitim hizmeti ve hakkına ilişkin algıları ve bilgi düzeylerinin ne olduğu burada önem kazanmaktadır.

1.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı; engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun yaş grubuna, engellilik tanısına, engellilik düzeyine ayrıca çocuğun davranışsal özelliklerine bağlı olarak eğitim hakkına yönelik algıları, bilgi düzeyleri, eğitim hakkına ulaşmada yaşadıkları sorunları ve çözüm önerileri araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Eğitim sürecinin belirlenmesi açısından ailenin, çocuğun yaşına göre engellilik tanısı ile ilgili bilgi düzeyi nedir?
2. Eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuğun davranış özellikleri aile açısından nasıl değerlendirilmektedir?
3. Eğitim Hizmeti alan engelli çocuğun ailesinin destek kaynakları nelerdir?
4. Ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algısı nedir?
5. Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili kaygıları nelerdir?

6. Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyi nedir?
7. Ailenin engelliğe bakışı nasıldır?

1.2. Önem

Her çocuk sağlık içinde yaşama hakkına sahiptir. Engelli çocukların da diğer çocuklarla fırsat eşitliği içerisinde toplumsal yaşama katılımlarının sağlanması, devletin en önemli görevlerinden biridir. Yapılan araştırmalar bugün Türkiye'de yaklaşık sekiz milyon engelli bireyin yaşadığını göstermektedir. Yapılan tüm yasal düzenlemeler, hizmet ve çabalar, ancak toplumun genelinin engelli çocukların ihtiyaçlarına duyarlı hale gelmesi ile bir anlam ifade edebilecektir. Burada toplumun engelli bireyler hakkında farkındalıklarının sağlanması önem kazanmaktadır. (Seyhan ve Akduman, 2015).

Engelliler, toplumsal hayata katılma konusunda çeşitli problemler ile karşılaşmaktadır. Son yıllarda engellilerin toplumsal hayattan dışlanmalarının önlenmesine yönelik çeşitli politikalar geliştirilmekle birlikte yetersizdir. Engellilerin toplumsal hayata katılımının önündeki en büyük engel, toplumda engellilere yönelik olumsuz tutum ve davranışlardır. Türkiye'de engellilerin toplumsal hayata katılımını düzenleyen çok sayıda yasal düzenleme gerçekleştirilmesine karşılık özellikle eğitim ve istihdam politikalarında istenen başarıyı sağlamada yetersiz kaldığı söylenebilir (Çaha, 2015).

Engelli çocukların eğitimi genel bir çerçevede ve süreçte yer alan aktörlerin katılımı çok önemlidir (Seyhan ve Akduman, 2015). Bu anlamda, engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının eğitiminde önemli rolü vardır. Özellikle engelli çocuğa sahip aileler erken yaşlarda çocuklarıyla etkileşim içerisinde oldukları için neredeyse yarı öğretmen konumuna sahiptirler. Çünkü, engelli çocuğun gereksinimlerini birinci elden karşılayan ve bakımını sağlayan yine ailedir. Bu nedenle, ailelerin eğitim hakkı ile

ilgili bilgi düzeyi ve farkındalıkları çocuklarının eğitiminde daha etkin bir role sahip olabilmeleri için büyük önem arz etmektedir (Şahin vd., 2017; Toraman, 2018).

Bu doğrultuda alan yazın incelendiğine, çalışmaların daha çok engelli çocuğa sahip olan ailelerin çocuklarının eğitimlerine yönelik araştırmalara odaklanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte eğitim hakkı üzerine yapılmış araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmanın alana katkısı engelli çocuğa sahip olan ailelerin eğitim hizmeti ve hakkına ilişkin görüşlerinin incelenmesi olacaktır. Ailelerin çocukların eğitimlerini desteklemenin yanı sıra onların nasıl bir eğitime ihtiyaç duyduklarını ifade etmeleri ve bu ihtiyaçları doğrultusunda çocuklarının gereksinimlerinin hak temelli olarak karşılanması konusundaki görüşlerinin incelenmesi araştırmayı değerli kılmaktadır. Bununla birlikte, Edirne ili sınırları içerisinde yaşayan engelli çocuğa sahip ailelerle yapılacak bu çalışma neticesinde engelli çocuğunun eğitimi konusunda ailelerin mevcut problemlerini çözmesi, uygun kuruluşa başvurma ve işlemlerini sonuçlandırmada yaşadıkları güçlükler ortaya konularak çözüm önerileri oluşturulacaktır. Bu çalışma ile var olan eğitim hakkına ilişkin mevzuat ile var olan hizmetin durumu ve eğitim hakkının nitelik ve nicelik açısından durumu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.3.Sınırlılıklar

Araştırma, engelli birey olarak tanılanmış, 0 ile 21 yaş arası özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ve sağlık kurulu raporu almış, Edirne il sınırları içerisinde yaşayan engelli çocuğa sahip, 40 gönüllü öğrenci velisi ile sınırlıdır.

1.4. Varsayımlar

Bu araştırmada kullanılan ‘Aile Tanıtıcı Bilgi Formu’, ‘Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu’ ve 0-36 ay, 36-72 ay ve 72 ay – sonrası için ayrı ayrı hazırlanmış yarı yapılandırılmış ‘Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları’nın katılımcılar tarafından içten ve doğru cevaplandıracağı varsayılmıştır.

1.5.Tanımlar

Engelli: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi (Öznaneci, 2008).

Aile: Engelli bireyin anne, baba ve kardeşleri ya da kanunen bakmakla yükümlü olan kişi (Toraman, 2018).

Hak: Hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkilere ve kişilerin hukuk düzeni tarafından korunan menfaatleri (Adıgüzel, 2016).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Engellilik, Engellilik Modelleri ve Engel Türleri

Engellilik tanımı farklı toplum ve kültürlere göre değişebilir (Stankovska ve Memedi, 2020). Ayrıca zamana göre de farklılık gösterebilir. Günümüzdeki tanım geçmiş dönemlere göre farklılık gösterebildiği gibi mevcut olan tanım gelecekte de değişebilir (Hanes, 2018). Bu yönüyle engellilik çok boyutlu ve dinamik bir kavramdır (Iriarte, 2016). Dünya Sağlık Örgütünün, İşlevsellik, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması yaklaşımı ile de uyumlu olan BM Engelli Birey Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer alan tanım "Engelli bireyler, çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmalarının önünde engel oluşturan uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel veya duyusal bozukluğu olan kişilerdir" şeklindedir (Stankovska ve Memedi, 2020). Dolayısıyla, engellilik; fiziksel veya zihinsel yetersizliğin kişinin başlıca yaşam aktivitelerini önemli derecede sınırlaması ve kısıtlaması olarak ifade edilebilir. Engellilik bir hastalık olmayıp buradaki fark engelli bireyin genel nüfustan genellikle daha fazla sağlık hizmetine ihtiyaç duymasıdır. Engelli birey ile engelli olmayan birey arasındaki fark sosyal boyut temelinde toplum içinde eşitlik ve haklar bağlamında öne çıkmaktadır (Vinayagam, 2019).

Her toplumda her kültürde engellilik vardır ve insanoğlunun tarihsel sürecinin bir parçası olmuştur (Hanes, 2018). Antik Mezopotamya'da engelli bir çocuğun Tanrıların hoşnutsuzluğunu temsil etmesi, antik Yunan'da engelli bebeklerin çölde ölüme terk edilmesi tarihten verilen örneklerdendir. Engelli bireyleri insani statüden daha düşük bir seviyede nitelendirme, marjinalleştirme gibi yaklaşımların antik dönemden gelen yansımalar olduğu görülmektedir (Valle ve Connor, 2019). Daha yakın tarihi perspektiften ele alındığında 17. ve 18. yy'da engellilik yaratılıştan kaynaklanan ama daha çok Allah'ın bir takdiri; 19.yy'da bilimin ve biyolojik evrim kuramının da etkisiyle doğal seleksiyonun nedeni olarak kabul edilmiş; 20.yy'da ise engellilik genetik çalışmaları çerçevesinde ele alınmıştır (Arneil, 2016). Süreç içinde

engellilikle ilgili farklı modeller geliştirilmiştir (Schiemer, 2017). Burada öne çıkan iki temel model Tıbbi Model ve Sosyal Model'dir. Tıbbi model, engelliliğe hastalık, yaralanma veya diğer sağlık koşullarının doğrudan neden olduğunu ve engelliliği de bireyin bir problemi olarak ele alır. Bu nedenle tedavi ve rehabilitasyon şeklinde tıbbi bakım gerekir. Bu model, normal bireylerin fonksiyonlarına sahip olmayanların engelli birey olduğu temeline dayanır. Bu açıdan tıbbi model son derece normatiftir. Engelliği bireysel bir olguyla sınırlandırır. Tıbbi rehabilitasyon kişiyi eski haline veya normale yakın bir duruma getirmede önemli bir role sahiptir. Buna karşın sosyal model engelliliği bir sosyal yaratılış olarak ele alır. Bu nedenle engellilik birey ile ilgili değil, toplumla ilgilidir; bu nedenle toplumsal değişim gerekir (Mitra, 2018). 1970'li yılların sonlarına doğru ortaya çıkan sosyal modelde temel olarak üç varsayım vurgulanmaktadır: i) engellilik toplumsal eşitsizlik türüdür ve engelli bireyler toplumdan dışlanmaktadır, ii) özürlülük (impairment) ile engellilik ayrımı yapılmalı, iii) engelli bireylerin karşı karşıya kaldığı engellerin kaldırılması toplumun sorumluluğudur (Kayess ve Green, 2017).Sosyal model engellilere bakış açısını değiştirmede başarılı olmuş ve küresel düzeydeki söylemi etkilemiştir (Katsui, 2020b).

Küresel düzeyde yaklaşık 1,2 milyar insanın engelli olduğu belirtilmektedir. Engellilikten doğrudan etkilenen engelli bireylerin aileleri de eklendiğinde bu sayı daha da artmaktadır. Dolayısıyla, engellilik bir şekilde birçok hayata dokunmaktadır, küçük bir gruba ait bir konu değildir (Katsui, 2020a; Shakespeare, 2018). Nüfus artışı, yaşlı nüfusun toplam nüfus içinde payının artması, kronik hastalıklarda artış ve tıbbi teknolojideki gelişmeler nedeniyle yaşam süresinin artması gibi nedenlerle engellilik gittikçe yayılmaktadır (Vinayagam, 2019). Ayrıca, engeli olmayan insanların da yaşam süreleri içinde geçirecekleri bir kaza nedeniyle engelli olma ihtimalleri vardır. Bu çerçevede engel türleri zihinsel engelli, işitme engelli, görme engelli, ortopedik engelli, dil ve konuşma engelli, ruhsal ve duygusal hastalığı olan, süreğen hastalık ve dikkat ve hiperaktivite güçlü olmak üzere sekiz gruba ayrılmaktadır (Kızıltaş, 2021).

2.2. Eğitim Hakkı

İnsan hakları, bütün insanların temel özgürlük ve haklarını hem tanımlamayı hem de korumayı amaçlayan yasal ve ahlaki normlardır (Series, 2020). İnsan hakları temelli yaklaşım ile öncelikli olarak ve en çok iliştirilen konu eğitimdir (McCowan, 2013). Bu temelde bütün insanlar aynı evrensel, bölünmez ve devredilemez eğitim hakkına sahiptir (Burckhart ve Jager, 2017). Çünkü eğitim hakkı insan haklarının temel dayanağıdır (Kayess ve Green,2017). Eğitim hakkı, eğitime erişim hakkı, kaliteli eğitim hakkı ve öğrenme ortamında saygı görme hakkı olmak üzere kendi içinde üçe ayrılmaktadır (Adıgüzel, 2016). BM Eğitim, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından benimsenmiş olan eğitim hakkı çerçevesinde ise dört özellik öne çıkmaktadır: Uygunluk (availability), erişilebilirlik (accessibility), kabul edilebilirlik (acceptability) ve adapte olabilirlik (adaptability). Uygunluk, eğitimin okul, altyapı ve eğitim materyalleri açısından uygunluğunu; erişilebilirlik, hassas grupların eğitime erişimde karşılaştıkları engelleri; kabul edilebilirlik, eğitim her yönüyle içeriğini; adapte olabilirlik, özel kategorideki çocukların ihtiyaçlarını ele alır (Beco, 2014).

Eğitim, beşeri sermaye yatırımında en önemli unsur olup iş ve istihdam yaratmak, verimliliği artırmak için elzemdir. Bu nedenledir ki eğitim kamu politikalarının merkezinde yer almaktadır (Eichhorst, 2020). 20.yy'ın ikinci yarısından sonra insan hakları kapsamında engelli bireylerin spesifik durumu kademeli olarak tanınmaya başlanmıştır (Series, 2020). 1970'li yıllardan itibaren başlayan engelliler hareketi bu sürece güçlü bir destek vermiştir (Malinga ve Gumbo, 2016). Eğitim hakkı engelli bireylere yönelik oluşturulan politikaların içinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur (Shakespeare, 2018). Eğitim aynı zamanda engelliliğin en çok dışlanan boyutudur (Singal vd., 2019).

2.3. Dünyada Eğitim Hakkının Genel Gelişimi Çerçevesinde Engelli Bireylerin Eğitim Hakkının Gelişim Süreci

Tarihsel olarak ele alındığında insan haklarına ilişkin kanun veya bildirge örnekleri antik dünyaya kadar uzanır. Ancak modern anlamda insan hakları gelişimi ideolojik devrimin gerçekleşme dönemi 17. ve 18.yy'a dayanır (Series, 2020). Bu çerçevede hakların tanınması iki "hak devrimi"ne kadar dayandırılabilir. İlki 4 Temmuz 1776 yılında kabul edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'dir. Bu bildiride bütün insanların eşit yaratıldığı ve Yaratıcıları tarafından aralarında yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama gibi değiştirilemez haklara sahip oldukları belirtilmiştir. Diğer ise Fransız Devrimi'dir. 26 Ağustos 1789 yılında yayımlanan ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile benzerlikleri olan İnsan ve Yurttaş Hakkı Bildirisi'nde insanların özgür doğduğu, özgür kalacakları ve eşit haklara sahip oldukları yer almıştır. Eğitim hakkına ise daha sonra 1793 Fransız Anayasası'nın 22. maddesinde yer verilmiştir (McCowan, 2013).

II.Dünya Savaşı'nı takip eden yıllar ikinci "hak devrimi" olarak ifade edilebilir. Son zamanlarda ele alınan insan hakları bu dönemde ortaya çıkmıştır (Series, 2020). Bu dönemde insan hakları ile ilgili en önemli gelişme 10 Aralık 1948'de BM tarafından yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir (McCowan, 2013). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi insanlığın bütün üyelerinin eşit ve devredilemez haklara sahip olmasını dünyada özgürlük, adalet ve barışın tesis edilmesi çerçevesinde ele almıştır (Series, 2020). Eğitim, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesi ile bir insan hakkı olarak tanınmıştır (UNESCO ve UNICEF, 2007). İlgili madde aşağıda yer almaktadır (HSK, t.y.):

"Madde 26

> *1. Her şahsın öğrenim hakkı vardır. Öğrenim hiç olmazsa ilk ve temel safhalarında parasızdır. İlköğretim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek Öğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikle açık olmalıdır.*

2. Öğretim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlerine saygının kuvvetlenmesini hedef almalıdır. Öğretim bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3. Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmek hakkını öncelikle haizdirler."

Her ne kadar BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi temel olarak öncülük etme konusunda önemli bir rol üstlense de, eğitim hakkı ile ilgili en önemli düzenlemeler 16 Ekim 1966'da kabul edilen BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile 20 Kasım 1989'da kabul edilen BM Çocuk Hakları Sözleşmesi olarak kabul edilmektedir (McCowan, 2013). Buna karşın eğitim hakkının doğrudan insan hakları anlaşmalarının içerisinde yer alması bu üç düzenlemenin ortak özelliği olarak öne çıkmaktadır (Heymann vd., 2020). Diğer taraftan, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bir idealler beyannamesi olup taraf devletler açısından bağlayıcılığı yok iken BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin bağlayıcılığı vardır. Bu yönüyle BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi eğitim hakkı açısından teorisyenler tarafından en önemli ifadesi olarak kabul edilir. Eğitim hakkı ile ilgili düzenleme ise Sözleşme'nin 13. maddesinde yer almaktadır (Maltepe Üniversitesi, t.y.; McCowan, 2013):

"Madde 13

1. *Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Eğitimin insan kişiliğinin ve onur duygusunun tam gelişmesine yönelik olmasını ve insan hakları ve temel özgürlüklere olan saygıyı güçlendirmesini sağlar. Ayrıca eğitimin herkesin özgür bir topluma etkin olarak katılmasına olanak sağladığını, tüm uluslararasında olduğu gibi, ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirdiğini ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma etkinliklerini özendirdiğini de kabul eder.*
2. *Bu Sözleşmeye Taraf Devletler bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla;*
   a- İlköğretimin zorunlu olmasını ve herkese ücretsiz sağlanmasını;

b- Orta öğretimin, teknik ve mesleksel eğitim dahil, çeşitli biçimlerinin, her önlem alınarak, özellikle ücretsiz eğitimin giderek yaygınlaştırılması yoluyla herkese açık ve herkesçe görülebilir olmasını;

c- Yüksek öğrenimin, her uygun yolla ve özellikle ücretsiz eğitimin giderek yaygınlaştırılmasıyla herkese becerisine göre eşit olarak açılmasını;

d- İlk öğrenimini tamamlayamamış ya da hiç görmemiş kişiler için temel eğitimin olabildiğince özendirilmesi ya da güçlendirilmesini;

e- Her düzeyde, bir okul sisteminin geliştirilmesini, yeterli bir burs sisteminin kurulmasını ve eğitim personelinin maddi koşullarının giderek iyileştirilmesini kabul eder."

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün 14 Aralık 1960 tarihli Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmesi BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin daha erken yürürlüğe girmesini sağlamış ve 13. maddesinde yer alan eğitim hakkı ifadesini etkilemiştir. Bu anlamda 1. madde eğitimde ayrımcılık yapılmaması ile ilgili unsurlar yer alırken 2. madde ise hangi koşullarda düzenlemelerin kabul edilebilir olduğu ortaya koyulmaktadır (CEİD, t.y.; McCowan, 2013).

"Madde 1

1. Bu Sözleşme'nin amacı bakımından "ayrımcılık" terimi; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya toplumsal köken, ekonomik koşul ya da doğum temeline dayanan, eğitimde muamele eşitliğini engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve özellikle:

a- Herhangi bir kişiyi ya da grubu her düzeyde ya da herhangi bir türde eğitime erişimden mahrum bırakmak;

b- Herhangi bir kişiyi ya da grubu, daha düşük standartta bir eğitime sınırlamak;

c- Bu Sözleşme'nin 2. maddesinin hükümleri saklı kalmak üzere kişiler ya da gruplar için ayrı eğitim sistemleri veya kurumları kurmak ya da sürdürmek; ya da

d- Herhangi bir kişi ya da grubu, insan onuruyla bağdaşmayan koşullara maruz bırakmak üzere yapılan herhangi bir dışlama, dışarıda bırakma, sınırlama veya tercihi içerir.

2. Bu Sözleşme'nin amacı bakımından "eğitim" terimi eğitimin tüm tür ve seviyelerini kasteder ve eğitime erişimi, eğitimin kalitesini ve standartlarını ve hangi koşullar altında verilmesi gerektiğini içerir.

Madde 2

Bir Devlet tarafından izin verilmesi halinde, aşağıdaki durumlar bu Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında ayrımcılık oluşturmayacaktır:

a- Eğitimden eşit yararlanma olanağı sunmak, öğretim elemanlarına ek olarak okul binalarının ve malzemelerinin standartlarının da aynı nitelikte olmasını sağlamak ve aynı ya da eş değerde ders görme fırsatı sunmak koşuluyla, her iki cinsiyetten öğrenciler için ayrı eğitim sistemlerinin veya kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

b- Katılımın ya da devamın isteğe bağlı olması ve sunulan eğitimin yetkili makamlar tarafından aynı düzeydeki eğitim için belirlenebilecek ya da onaylanabilecek standartlara uyması koşuluyla, öğrencilerin ebeveynlerinin ya da vasilerinin isteklerine uygun bir eğitim vermek üzere din ve dil gerekçeleriyle ayrı eğitim sistemlerinin veya kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

c-Herhangi bir grubun dışlanmasını değil, kamu makamlarınca sağlananlara ek eğitim kolaylıkları sağlamayı amaçlaması ve bu amaç uyarınca çalışması ve sunulan eğitimin yetkili makamlar tarafından aynı düzeydeki eğitim için belirlenebilecek ya da onaylanabilecek standartlara uyması koşuluyla özel eğitim kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi"

1989 yılında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile eğitim hakkı daha da güçlendirilmiş ve kavramsal olarak genişletmiştir. Burada dört temel ilke olarak ayrımcılık yapmama ilkesi, çocuğun yararını gözetmek, yaşam hakkı ve en geniş ölçüde çocuğun hayatta kalma ve gelişimini sağlamak ortaya konulmuştur (UNESCO ve UNICEF, 2007). Eğitim hakkı ile ilgili düzenlemeye 28.maddede yer verilmiştir (UNICEFTMK, 2004):

"Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

a- İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

b -Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

c- Uygun bütün araçlar› kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

d-Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

e-Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2.Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşme'ye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur."

Diğer taraftan, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 23. Maddesinde engelli çocukların eğitim hakkı ile ilgili düzenlemeye de yer verilmiştir. İlgili düzenleme Sözleşme'nin 23.maddesinde yer almaktadır (Series, 2020; UNICEFTMK, 2004):

"Madde 23

3.Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2'nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana–babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları göz önüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun

eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder."

21.yy'ın ilk insan hakları sözleşmesi 2006 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen BM Engelli Birey Hakları Sözleşmesi'dir. Dünyadaki engelli bireylerin insan haklarını geliştirmek, korumak ve sağlamak amaçlarını taşıyan bu Sözleşme 2008 yılı Mayıs ayında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi imzalayan ülkeler sözleşmede yer alan 50 maddeyi kendi iç hukuklarına aktarmakla mükellef tutulmuştur (Shakespeare, 2018). Bu yönüyle taraf devletleri bağlayıcı bir sözleşmedir (Series, 2020).

Her ne kadar BM Engelli Birey Hakları Sözleşmesi yeni haklar tesis etmekten daha çok devletlerin engelli bireylerin eşit insan haklarını sağlaması ve riayet edilmesine yönelik yükümlülükleri ile yasal görevlerini açık olarak ortaya koysa da (Series, 2020), küresel düzeyde engelli bireylerin sosyal haklarının eşit tanınmasında önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmektedir (Brewer, 2017). En önemli temel haklardan biri olan eğitim hakkı ile ilgili düzenlemeler ise 24. Maddede yer almaktadır (Frantik, 2017; Muthukrishna vd., 2016). İlgili düzenleme aşağıda yer almaktadır (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009):

"Madde 24

Eğitim

1. Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

(a) İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;

(b) Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması;

(c) Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması.

2. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:

(a) Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;

(b) Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;

(c) Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır;

(d) Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;

(e) Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:

(a) Braille ve diğer biçimlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması;

(b) İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;

(c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması.

4. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe

alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Sözkonusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf Devletler engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitimine ve ömürboyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder."

Özellikle katılımcı ve kaynaştırıcı eğitim anahtar düzenlemeler olarak burada ön plana çıkmaktadır (Ziegler ve Sloan, 2017). Özellikle kaynaştırmanın üç temel amacının altı çizilebilir: Ayrımcılığı önlemek, eğitimde eşitliği ve katılımı sağlamak. Ayrımcılığı önlemek için Taraf Devletler her bir engelli çocuğun akademik ve sosyal gelişimini maksimize etmek için bir kaynaştırma okul sistemini geliştirmelidir. Kaynaştırma okulları bütün çocukların karşılıklı işbirliği ve yardımla yeteneklerini, karakterlerini ve fikirlerini geliştirebileceği bir ortam sağlamalıdır. Bu sebeple engelli çocuklar her türlü ayrımcılık veya kırıcı dilden korunmalıdır. Kaldı ki, eşitlik ve katılım kendi seçimini yapma özgürlüğünü içeren kişisel özerkliğin ön koşullarıdır. Ayrıca çocukların kişilik, yetenek ve yaratıcılıklarını geliştirmelerini sağlamak için kaynaştırma okul sistemini tesis etmek ve mümkün olan en üst seviyede katılımlarını sağlamak önemlidir (Frantik, 2017). Bu çerçevede BM Engelli Birey Hakları Sözleşmesi eğitim sisteminin makro, orta ve mikro seviyelerini ortaya koymuştur (Kayess ve Green, 2017):

(i) Makro Seviye: Bir kaynaştırıcı eğitim sisteminde makro seviye en önemli seviyedir. Bu seviye hükümet politikaları, ulusal müfredat, eğitim bütçesi, üniversitelerde öğretmen eğitimi programları ve sürekli mesleki gelişimi içermektedir.

(ii) Orta Seviye: Bu seviye fiziksel okul çevresi, dijital ve teknolojik kaynaklar, kadrolaşma, okullara ilişkin politika uygulamaları ve toplum ilişkilerini içermektedir.

(iii) Mikro Seviye: Müfredatın uygulanması, sınıf içinde destek uygulamaları, sınıf yönetimi, karma öğretme stratejileri kabiliyeti ve makul uyumlaştırma mikro seviye içinde yer almaktadır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde BM Engelli Birey Hakları Sözleşmesi ile engellilik ve insan hakları yaklaşımında bir paradigma değişimi somutlaşmıştır (Series, 2020).

2.4. Türkiye'de Engelli Bireylerin Eğitim Hakkına İlişkin Yasal Mevzuat

Türkiye'de 1994 yılında bazı maddelerine çekince konularak BM Çocuk Hakları Sözleşmesi onaylanmış ve 27 Ocak 1995 tarihinde 4058 sayılı Kanun olarak yürürlüğe girmiş; BM Engelli Birey Hakları Sözleşmesi ise 2007 yılında onaylanarak 18 Aralık 2008 tarihinde 27084 sayılı Kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede bir Taraf Devlet olarak Türkiye engellilerin eğitim hakkını geliştiren önlemler ile ilişkili olarak politika ve programlama yapma, yasal ve idari tedbirleri alma, mevzuatı güncelleme ve uygulamayı izleme yükümlülüklerine sahiptir (Adıgüzel, 2016; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı t.y.; Çağlar, 2009).

Ulusal mevzuat açısından ise engelli bireylere yönelik eğitim hakkı ile ilgili düzenlemeler göz önüne alındığında Anayasa'nın Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi başlıklı 42. maddesi öne çıkmaktadır. Özellikle 42. madde'nin 1.fıkrasında *"...Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz...*" ifadesi ile 7. fıkrasında "*…Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır…"* ifadesi engelli bireylerin eğitim hakkını güvence altına alan bir çerçeve çizmektedir. 14 Haziran 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 4.maddesinde ise "*Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır…"* ifadesi yer almaktadır. Ayrıca, 8. maddenin 2.fıkrasında özel eğitime ve korunmaya gereksinim duyan çocukların yetiştirilmesinde özel tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir (Adıgüzel, 2016; Çağlar, 2009; Sart vd., 2016).

Türkiye'de engelli bireylerle ilgili eğitim hizmetlerinin başlıca yasal dayanakları üç başlık altında alınabilir: 1997 yılında yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, buna dayalı olarak çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun. Aşağıda ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (Çitil, 2020; Sart vd., 2016):

i) 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun: Engelli bireyler ile ilgili birçok düzenlemeyi ihtiva eden ve kapsamlı bir şekilde ele alan 1 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilmiş 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un Eğitim ve Öğretim başlıklı 15. Maddesinde eğitim ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır.

"Madde 15

Eğitim ve Öğretim

Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelliler, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, yaşadıkları çevrede bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, hayat boyu eğitim imkânından ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılır.

Genel eğitim sistemi içinde engellilerin her seviyede eğitim almasını sağlayacak bütünleştirici planlamalara yer verilir.

Örgün eğitim programlarına farklı nedenlerle geç başlamış engellilerin bu eğitime dâhil edilmesi için gerekli tedbirler alınır.

Üniversite öğrencilerinden engelli olanların öğrenime etkin katılımlarını sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu koordinasyonunda, yükseköğretim kurumları bünyesinde, engellilere uygun araç-gereç ve ders materyallerinin, uygun eğitim, araştırma ve barınma ortamlarının temini ile eğitim süreçlerinde yaşadıkları sorunların çözümü gibi konularda çalışma yapmak üzere Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri kurulur.

Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezinin çalışma usul ve esasları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulunca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

İşitme engellilerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk işaret dili sistemi oluşturulur. Bu sistemin oluşturulmasına, geliştirilmesine ve

uygulanmasına yönelik çalışmaların esas ve usulleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının koordinatörlüğünde, Millî Eğitim Bakanlığı ve Türk Dil Kurumu Başkanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir.
Engellilerin her türlü eğitim, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kabartma yazılı, sesli, elektronik kitap; alt yazılı, işaret dili tercümeli ve sesli betimlemeli film ve benzeri materyal temin edilmesine ilişkin gerekli işlemler Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülür."

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu'nun Mesleki Habilitasyon ve Rehabilitasyon başlıklı 13.maddesinde "Engellilerin meslek seçebilmesi ve bu alanda eğitim alabilmesi için gerekli tedbirler alınır…" düzenlemesine yer verilmiştir. Diğer taraftan, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Eğitim başlıklı 340.maddesinde anne ve babanın bedensel ve zihinsel engelli çocuklarına, yetenek ve eğilimlerine göre, genel ve mesleki bir eğitim sağlamaktan sorumlu oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 12. maddesinde zorunlu ilköğrenim çağında bulunan engelli çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır denilerek aslında özel eğitimin devlet tarafından yürütüldüğü vurgulanmıştır.

ii) 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname: 6 Haziran 1997 tarihinde kabul edilen 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Türkiye'de özel eğitim hizmetlerine ilişkin temel bir çerçeveyi oluşturmakta olup özel eğitim gerektiren bireylerin genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerine yönelik düzenlemeleri içerir. Bu kapsamda özel eğitim gerektiren bireyler, sunulacak eğitim hizmetleri ve ilgili okul, kurum ve programlar yer almaktadır. Buna doğrultuda temel ilkeler, tanılama-değerlendirme-yerleştirme ve buna ilişkin erken çocukluk dönemi eğitimi, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, yaygın eğitim süreci, kaynaştırma eğitimi, özel eğitim ve kurumlar, destekler, programlar; rehberlik ve araştırma merkezleri, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetler, özel eğitim araçları gibi belli başlıklarda düzenlemeler yapılmıştır.

iii) Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliği: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliği, ilk kez 2000 yılında yürürlüğe girmiş; önemli bir takım değişiklikler yapılarak 2006 yılında tekrar yürürlüğe sokulmuştur. Yönetmelik, 2009, 2010, 2012 ve 2018 yıllarında bazı değişikliklere uğramıştır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Türkiye'deki özel eğitim hizmetleri ile ilgili en kapsamlı ve geçerli yasal düzenleme olarak öne çıkmaktadır. Dört kısım ve 70 maddeden oluşan Özel Hizmetler Yönetmeliği ile engelli çocukların eğitiminin erken yaşta başlaması, kaynaştırma eğitiminin ilkeleri, ölçütleri, biçimleri ile bu süreçte görev alacak personelin görev ve sorumlulukları belirlenmiş; engelli olarak tanılanmış öğrenciler için bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanmasına da yer verilmiştir (İzci, 2005). Bu çerçevede Yönetmelikte yer alan belli başlı düzenlememeler kısımlar itibariyle şu şekilde özetlenebilir: Yönetmeliğin ikinci kısmında özel eğitim gerektiren bireyin belirlenme süreci ve başvurulacak kurumlar 7. Maddede, 8. Maddede eğitsel değerlendirme ve tanılama süreci, 9. ve 10. maddelerde okulöncesi, ilkokul, ortaokul veya lise kademeleriyle ilişkili eğitime geçiş süreçleri ile özel hizmet eğitiminin izlenmesine yer verilmiştir. Ayrıca, 11. maddede eğitim tür ve seviyelerindeki özel eğitim hizmetlerine ilişkin düzenlemelere yer almaktadır. 12-18. maddeler arasında erken çocukluk eğitimine ilişkin hususlar, birden fazla yetersizliğe sahip bireylere ilişkin verilecek eğitim hizmeti ile evde, hastanede eğitim, tamamlayıcı eğitim ve aile eğitimine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bunların yanı sıra 19-21. maddeler arasında eğitim programlarının esasları; 22-25. maddeler arasında kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim düzenlemeleri, buna ilişkin değerlendirme esasları ve eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde göz önünde bulundurulması gereken unsurların belirtildiği destek eğitim odası ile ilgili hususlar yer almaktadır. Yönetmeliğin üçüncü kısmında okul müdürü, müdürü yardımcıları, öğretmenlerin ve diğer bütün personelin görev ve sorumlulukları iş birliğine dayalı bir sistemde temellendirilmiş ve belirlenmiştir. Yönetmeliğin dördüncü kısmında ise taşımanın ücretsiz olması, özel eğitimle ilgili materyaller vb. araç gereçlerin temini gibi çeşitli düzenlemeler yer almaktadır.

2.5. Engelli Çocuklar ve Ailelerinin Eğitim Hakkı ve Süreciyle İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Eğitimin herkes için kritik önemi tartışılmazdır ancak özellikle engelli çocuklar için önemi daha da yüksektir (Shakespeare, 2018). Engelli bireylerin toplum ve istihdam içinde yer almaları, gelecekte daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları ve özsaygılarının oluşması alacakları eğitim hizmetine bağlıdır (Shakespeare, 2018; Singal vd., 2019). Ayrıca, engelli bireylerin eşit eğitim hakkına sahip olması beşeri sermaye oluşumu, ekonomik ve sosyal hayata katılımları için de çok önemlidir (WHO ve WB, 2011). Ancak, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde engelli çocukların eğitime erişimi düşük düzeydedir (Shakespeare, 2018). Genel olarak engelli olmayan çocuklar ile karşılaştırıldığında, engelli çocukların eğitim hizmetinden dışlandığı ifade edilebilir. Buna karşın engelli çocukların yüzde 80'den fazlasının düşük gelirli ülkelerde yaşadığı (Peta, 2019), gelişmekte olan ülkelerde engelli çocukların yüzde 90'ının okula gitmediği göz önünde bulundurulduğunda gelişmekte olan ülkelerdeki engelli çocukların büyük çoğunluğunun eğitim sisteminin dışında kaldığı sonucuna varılabilir (Ouellette, 2017).

Engelli çocukların temel eğitim seviyesinden daha yüksek eğitim seviyelerine geçişinde zorlukların yaşanması da mevcut sorununun başka bir boyutunu oluşturmaktadır (Singal, 2019). Oysa, engellilik ve düşük gelir düzeyi ve bununla bağlantılı olarak sosyal, kültürel ve politik sürecin oluşturduğu kısır döngüden çıkmanın tek yolu eğitimdir (Ingstad ve Eide, 2011). Sıklıkla vurgulandığı gibi eğitim, özellikle engelli bireyler için istihdam edilmek ve gelecekte daha iyi yaşam koşullarını tesis etmek için beceri kazandırır. Örneğin, Nepal için yapılan bir çalışmada engelli çocukların eğitiminin ücretlerde yüzde 20 oranında artış yaratacağı sonucuna varılmıştır. Buna benzer bir çalışma da Çin için yapılmış ve her bir ilave eğitimin engelli bireylerin ücretlerinde yüzde 5 ile yüzde 8 arasında bir artış sağladığı bulunmuştur. Dolayısıyla literatürde engelli bireylerin eğitimine yatırım yapmanın önemli derecede ekonomik ve sosyal anlamda olumlu sonuçları olacağı kuvvetli bir şekilde ileri sürülmektedir. Aslında burada çocukluk dönemine ilişkin eğitimin önemi

belirtilirken, daha yüksek seviyelerdeki eğitimin potansiyel öneminin göz önünde bulundurulması gerektiği de vurgulanmaktadır (Singal vd., 2019).

Engelli çocukların daha düşük seviyede eğitim hizmeti almalarının temel nedenlerinden biri toplumun engelli bireylere bakışıyla ilgilidir. Engelli bireyler işgücü olarak daha az yetenekli ve verimli olarak değerlendirilebilirler ve bu nedenle eğitimlerine öncelik verilmez. Diğer bir neden ise aileler açısından engelli çocuğa eğitim sağlamının engelli olmayan çocuğa göre daha pahalı olması ve ilgili maliyetleri karşılayamamalarıdır (Braathen vd., 2021). Örneğin, ABD'de yapılan bir çalışmaya göre engelli çocuğun eğitiminin ortalama maliyeti engelli olmayan bir çocuğun maliyetinin 1.9 katı olduğu sonucuna varılmıştır (WHO ve WB, 2011). Hatta bazı ülkelerde eğitim ile ilgili kaynaklar devlet tarafından yeterince sağlanamamaktadır (Braathen vd., 2021). Devlet bütçelerinde genellikle eğitime ayrılan pay sınırlıdır ve aileler maliyetleri karşılamakta zorluk yaşamaktadır. Az sayıda okul, yetersiz tesisler, kalifiye olmayan öğretmenler ve eksik öğrenme materyalleri gibi kaynakların yeterliliği konusunda sorunlar ortaya çıkabilmektedir (WHO ve WB, 2011). Diğer taraftan, genellikle okulların engelli olmayan çocuklar göz önünde bulundurularak inşa edilmesi nedeniyle birçok okul özellikle fiziksel engelli çocuklar için erişilemez olmaktadır (Braathen vd., 2021). Okulun fiziksel özelliklerinin yanı sıra okula ulaşımla ilgili araç ihtiyacı ve yollar da fiziksel engel teşkil edebilmektedir (WHO ve WB, 2011). Bu nedenle engelli çocuklar için eğitim hakkına tam erişim sağlanmasında hem devlet hem de özel okullarda ayrımcılığı azaltmak ve entegrasyonu sağlamak eşit derecede önemlidir (Heymann vd., 2020).

Engelli çocukların birçok ana akım okul ve sınıflarda diğer çocukların eğitimini sekteye uğratabileceği öne sürülür (Braathen vd., 2021). Oysa kaynaştırma eğitiminin genellikle engelli olmayan çocukların eğitim performansı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğuna dair değerlendirme yoktur. Engelli olmayan çocukların engelli çocuklarla iletişimde olması uzun vadede aşinalık yaratarak önyargıları azaltabilir (WHO ve WB, 2011). Birçok çocuk hayatları boyunca nadiren engelli çocuklarla karşılamakta ve çoğunlukla onları medya aracılığıyla tanımaktadır. Engelli çocukların katılımın sağlanması bu insanların "gerçek insan" olduklarının değerlendirilmesi

açısından da önem taşımaktadır (Rieser, 2000). Bu nedenle kaynaştırma eğitimi engelli çocukların eğitiminin merkezinde yer almaktadır. Ancak sınıf mevcudu çok ise ve kaynaştırma iyi dizayn edilmemişse sonuçlar her iki taraf için de olumsuz olabilir (WHO ve WB, 2011). Özellikle daha küçük mevcutlu sınıflarda verilen eğitim engelli çocukların potansiyelini ortaya çıkarmada yardımcı olur (Shakespeare, 2018). Ayrıca, öğretmen ve sınıf engelli çocukların öğrenmesi, gelişimi ve katılımı için gerekli desteği sağlamazsa, engelli çocuklar için eğitim çıktısı zayıf olacaktır. Bu da temel eğitimi tamamladıktan sonra eğitim sürecinin sonlamasına neden olarak üst eğitim seviyelerine geçişi sınırlandırabilir (WHO ve WB, 2011).

Kaynaştırma eğitiminin yanı sıra engelli çocukların özel okullarda veya evde eğitim görmesi "ayrılmış eğitim" (segregated education), ana akım okullarda özel sınıflarda veya birimlerde eğitim görmesine "tümleşik eğitim" (integrated education) adı verilir (Shakespeare, 2018). Ancak, her ne kadar kaynaştırma eğitimi nihai bir amaç olsa da tüm engelli çocukların kaynaştırma eğitimine dahil olmasını sağlamak zordur. Ülkeler kaynaştırma eğitimi ve ayrılmış eğitim kapsamındaki engelli çocukların sayısı bakımından farklılık gösterir ancak hiçbir ülkenin eğitim sistemi tamamıyla kaynaştırma eğitiminden oluşmaz (WHO ve WB, 2011). Buna karşın özel okulların engelli çocukların eğitim ihtiyacının karşılanmasında hiçbir zaman yeterli olmayacağı gerçeğinden de hareketle tek seçenek ana akım okulların engelsiz inşa edilmesi ve öğretmenleri engelli çocuklara eğitim verebilmeleri yönünde eğitmektir (Shakespeare, 2018). Özellikle, öğretmenlerin engelli çocukların eğitimi hakkında yeterli bir donanıma sahip olmaması ve müfredat hakkındaki eksik bilgisi engelli çocukların eğitimi ile ilgili önemli bir sorundur (Singal vd., 2019). Hatta öğretmenler sınıflarındaki engelli çocukların işlerini daha da zorlaştırabileceğini kanaatinde de olabilirler (Shakespeare, 2018). Aslında engelli çocukların eğitimi ile ilgili bütün bu sorunlar bir anlamda engelliliğin nasıl anlaşıldığı ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır (Valle ve Connor, 2019). Toplumun da farkında olmadan sistematik olarak engeller oluşturması mevcut sorunların bir parçası olmasına yol açmaktadır (Rieser, 2000). Eğitim, sağlık ve sosyal hayattan dışlanmak engelli vatandaşları 2. sınıf insan kategorisine sokmaktadır. Oysa engellilik sosyal bir kategoridir (Shakespeare, 2018).

Engelli çocuklara yönelik özel eğitim ve diğer destek eğitimlerinin belirlenmesi için sağlık durumlarına sınıflandırılması akran reddi, damgalama, düşük özsaygı gibi olumsuz etkileri olabilir (WHO ve WB, 2011). Çocukluk döneminde böyle bir etiketlenme ve karşılaşılan tutumlar engelli çocuğun gelişimini ve eğitimini olumsuz etkiyebilir. Ayrıca, birden fazla engele sahip çocukların eğitilemeyeceği düşüncesi de eğitim hakkının bütünüyle reddine neden olmaktadır (Fazlıoğlu, 2011).

Ailelerin çocuklarının eğitime erişimini sağlamak ve desteklemek için temel sorumlulukları vardır. Çocuklarının eğitime devam etmesinde ve sürdürülebilir bir eğitim hayatına sahip olmalarında aileler hayati önemdedirler (UNESCO ve UNICEF, 2007). Bu nedenle aileler eğitim sürecinin bütün yönlerine dahil edilmelidir (WHO ve WB, 2011). Özellikle anneler, çocuklarının eğitiminde önemli bir role sahip olup çocuklarının akademik başarısı onlara bağlıdır. Bu konum engelli çocukların anneleri için de geçerlidir. Engelli çocukların bakımı ve eğitiminden genellikle birinci dereceden anneler sorumludur. Ancak, engelli çocuk doğurduğu için anneler suçlanabilmekte ve bu da çocuklarının bakımını ve eğitimini olumsuz etkileyebilmektedir (Hammad, 2019). Ayrıca, annenin eğitimi seviyesi düşükse karşı karşıya kalınabilecek zorluklar artar (Mitra, 2018). Bu nedenle çocuklarının eğitimi konusunda ailelere eğitim verilmesi önem arz etmektedir (UNESCO ve UNICEF, 2007).

Yasal düzenlemelere ve oluşturulan politikalara karşın çocuklarının eğitime erişimini ve desteklerini sağlamak için ortaya koydukları gayretler, aileleri dışlayıcı bir baskıyla yüzyüze bırakabilmektedir. Kaldı ki birçok ülkede engelli bireyler ve ailelerinin eğitim hizmetine erişim gibi birçok haklarla ilgili bilgi düzeyleri yeterli değildir ve kısıtlı bir politik güce sahiptir. Bu anlamda birçok ülkede hak temelli yasal düzenlemeler ve politikalar olmasına karşın engelli çocuklar ve aileleri eğitime erişimde dışlayıcı bir durumla karşı karşıya kalabilmektedir. Dolayısıyla, eğitim hakkına sahip olmanın otomatik olarak engelli bireylerin ve ailelerinin böyle bir hakkı alma gücüne sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Ekonomik, politik, sosyal, çevresel ve kültürel olmak üzere birçok doğrudan ve dolaylı faktör engelli bireylerin

eğitime erişimlerini etkilemekte ve haklarının farkındalıklarının önünde engel teşkil edebilmektedir (Muthukrishna vd., 2016).

2.6. İlgili Araştırmalar

2.6.1.İlgili Yurt İçi Araştırmalar

Seylim (2021) temel nitel araştırma yaklaşımını kullanarak yaptığı çalışmada Ankara ilinde ikamet eden 27 engelli öğrenci velisiyle yaptığı görüşme üzerine ağır düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere ilişkin yeterli okul öncesi kurumun olmadığı okul öncesinin ücretli olması, kaynaştırma öğrencilerinin yeterli destek eğitim alamamaları, özel eğitim sınıfı öğrencilerinin ulaşım ve yemek problemi olması, ağır engelli öğrencilerin devamsızlık sorunları ve fiziki şartlarının ve materyal yetersizliğinin olması, özel eğitim öğretmeni eksikliği, özel eğitim kurumlarında sıklıkla öğretmen değişiminin olması ve yeterli sayıda alanında uzman öğretmen olmaması sonuçlarına varmıştır. Erden (2018) çalışmasında Trabzon Rehberlik ve Araştırma Merkezi'ne kayıtlı 375 bireyin performans değişiklikleri ve buna etki eden faktörleri dosya incelemesi yöntemi ile analiz etmiş, Destek Eğitim Programının kaba motor becerilerinin geliştirmesinde etkin olduğu, ekonomik durum, yaş ve tanı farklılığı bu gelişimi etkileyen faktörler olduğu sonucuna varmıştır. Tekin (2019) Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi eğitimine devam eden 15 engelli bireyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanarak yaptığı araştırma sonucu genel olarak karşılaşılan sorunların üniversite eğitimi sürecinde de devam ettiği ve fiziksel sorunların yanı sıra barınma, ulaşım ve engelli olmayan öğrenciler bağlamında da sorun yaşadıklarını ortaya koymuştur. Kaya vd. (2015) yaptıkları çalışmada Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nin Engelli Sağlık Kurulu'nda 01.01.2011–30.06.2013 tarihleri arasında düzenlenen 18 yaş altı 2839 çocuk olgunun raporları incelenmiş, psikiyatrik engelli çocukların aileleri tarafından alınan Engelli Sağlık Kurulu Raporu ile ücretsiz eğitim hakkı tanınması ve verilen eğitimin çocukları istismardan korumaya katkıda bulunduğu yönünde değerlendirmede bulunulmuştur.

2.6.2. İlgili Yurt Dışı Araştırmalar

Babic vd. (2018) yaptıkları çalışmada Hırvatistan'da engelli çocukların erken çocukluk döneminde eğitim hizmeti alırken karşılaşılan zorluklara ilişkin aile bireylerine internet üzerinden yöneltilen sorulara verilen cevaplar analiz edilmiş ve yetersiz destek, okula kayıtta yaşanan engeller, çocukların günlük bakımındaki yetersizlikler, faaliyetlerin yetersiz olması, öğretmenlerin mesleki becerilerinin ve yardımcı ekip ile ilgili memnuniyetsizlik ve ayrımcılık gibi bulgulara ulaşıldığı belirtilmiştir. Altınay vd. (2018) çalışmalarında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde engelli bireylerin eğitim hakkı ve sosyal entegrasyonu artırmak için ailelere yapılan yardımlar üzerine odaklanmışlar ve eğitim faaliyetleri ile ailelere yapılan hizmetlerin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Carnovali (2017) çalışmasında İtalya'da engelli bireylerin kapsayıcı eğitim hakkını değerlendirmiş ve eğitim hakkının bir takım yasal düzenlemeler ile korunmasına karşın engelli bireylerin eğitime erişimde birçok sorun yaşadığını ifade etmiştir. Cockburn vd.(2017) Kamerun'da engelli çocukların eğitim hakkı ile ilgili farkındalıklarını değerlendirdikleri çalışmalarında hem eğitim hakkı hem de sosyal haklarla ilgili çoğunlukla farkındalığın olmadığını belirtmiş ve birçok çocuğun okula gitmemekle beraber öğretmen tutumu ile pedagoji ihtiyacı konularına da dikkat çekmişlerdir.

Adayeva (2016) çalışmasında Kazakistan'da engelli bireylerin kaynaştırma eğitimi kapsamında kaliteli eğitime erişimlerini ele alarak merkezi hükümetin kaynaştırma eğitiminin kontrolü ve gelişiminde önemli bir rolü olduğunu, dersler için materyal ve ekipmanların sağlanması, finansal mekanizmaların yaratılması gerektiğini belirtmiştir. Kearney (2016) tarafından yapılan çalışmada Yeni Zelanda'da engelli çocukların eğitim hakkının önündeki engellerle ile ilgili 63 ebeveyne internet üzerinden kısa bir anket aracılığıyla sorular yöneltilmiş ve bazı engelli çocukların hala eğitime erişim, uyum ve kabul edilebilirlik konularında sorunlar yaşadığı belirtilmiştir. Mihai (2016) çalışmasında Romanya'da engelli bireylerin eğitim hakkını incelemiş ve hem yasal hem de kurumsal seviyede yaşanan sorunların eğitim hakkını zımnen sınırladığını vurgulamıştır. Mapuranga vd. (2015) Zimbabve'nin Chegutu şehrinde

okullardaki zihinsel engelli çocukların eğitim hakkına erişimine ilişkin nitel araştırma yöntemi ile yaptığı çalışmada kapsayıcı eğitim çerçevesinde okulların fiziki koşullarının müsait olmadığı, engelli çocukların engelli olmayan çocuklar tarafından aşağılandığı ve hor görüldüğünü belirtmiştir. Habib (2012) Bangladeş'te engelli çocukların eğitim hakkına erişimlerini araştırmış ve eğitim hakkına erişememenin engelli çocukların sosyal ve ekonomik uyumlarını sınırladığını ortaya koymuştur. Phillips (2012) Avrupa Birliği düzenlemeleri çerçevesinde Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan ve Makedonya'da engelli bireylerin eğitim hakkını konu ettiği çalışmasında siyasi irade ve finansman eksikliğinin engelli haklarını sınırladığını belirtmiş ve eğitim hakkının geliştirilmesiyle ilgili birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Shah (2010) Kanada'da engelli öğrencilerin eğitim hakkını konu ettiği çalışmada epilepsili öğrencileri için mevcut yasal düzenlemelerin eğitim haklarının korunmasında yetersiz kaldığı değerlendirmesini yapmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan araştırma ile ilgili olarak; araştırma modeli, araştırmanın katılımcıları, veri toplama süreci, verilerin analizi ve araştırmanın geçerlik-güvenirliğine yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Engelli çocuğa sahip olan ailelerin eğitim hizmeti ve hakkına ilişkin algısı ve bilgi düzeylerinin incelenmesini amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desene göre tasarlanmıştır.

Nitel araştırmaların temel amacı algı ve tecrübelerin ortaya çıkarılmasını sağlamak olup fenomenoloji ise insanların belirli bir fenomen veya kavramla ilişkili olarak anlayışlarını, duygularını, bakış açıları ve algılarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Tekindal ve Arsu, 2020). Bu çerçevede, ilgili fenomenin analiz edildiği sosyal sürecin *"ne olduğu", "nasıl olduğu", "ne anlama geldiği" ve "deneyimleyenler tarafından hangi ortak anlamlarla temsil edildiğini"* anlamaya çalışmaktır (Çelik vd.,2020).

Araştırmanın katılımcıları, engelli çocuğa sahip ailelerdir. Bu bağlamda, engelli çocuğa sahip olmak her anlamıyla deneyimlenmiş, yaşanmış olaylara dayanmaktadır. Çalışma grubunun deneyimlenmiş olayları ifade etmesi sebebiyle, araştırma deseni fenomoloji olarak belirlenmiştir (Merriam, 2015).

Katılımcıların içerisinde bulundukları ve deneyimlemiş oldukları durum konusundaki farkındalıklara ve bilgiye ulaşmak için veri toplama yöntemi ise derinlemesine görüşme olarak belirlenmiş ve katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme soruları yöneltilmiştir.

Derinlemesine görüşme; açık uçlu sorulardan oluşan, keşif odaklı nitel veri toplamak için uygun bir araç olup soruyu yanıtlayan katılımcının konu ile ilgili duygularının ve konuya bakış açısının derinlemesine keşfedilmesini sağlar. Derinlemesine görüşmede yer alan aşamalar şunlardır (Guion vd., 2011):

(i) *Açık uçlu sorular*: Soruların yalnızca yazılmış olması değil aynı zamanda katılımcıya ifade edilmesi gerekiyor ki katılımcı yalnızca soruya cevap vermekle yetinmesin aynı zamanda konuyu da detaylı açıklamış olsun. Çoğu açık uçlu soru katılımcılara kendi kelimeleriyle açık cevap verme özgürlüğünü sağlamak için "neden" ve "nasıl" ile başlar.
(ii) *Yarı yapılandırılmış biçim:* Anahtar kelimelerin önceden hazırlanması önemli olsa da, sorular mümkün olduğunca bir önceki cevapla ilişkili olarak görüşmenin karşılıklı olması sağlanmalıdır.
(iii) *Anlamak ve Yorumlamak*: Katılımcının ne söylediğini derinlemesine değerlendirmek için etkin dinleme becerilerini kullanmak önemlidir. Araştırmacı kendisine söylenenleri yorumlamalı ve açıklığa kavuşturmalıdır.
(iv) *Görüşmeyi kayıt altına alma: A*raştırmacı görüşmenin ses kaydını bir cihaz yardımıyla kayıt eder ve yazılı olarak not alır. Yazılı notlar katılımcının sözel ve ani kişisel tepkileri gibi sözel olmayan davranış gözlemini de içerir.

Yapılan derinlemesine görüşmede katılımcılara açık uçlu ve yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiş, katılımcının görüşme süresince tüm hal ve davranışları gözlenmiş ayrıca görüşme hem yazılı hem de ses kayıt cihazı yardımıyla kayıt altına alınmıştır. Nitel araştırmalarda, veri analizi yapabilmek için öncelikle toplanan verileri deşifre edilmesi gerekmektedir. Sonrasında ise verilerin kodlamasının yapılması ve kategorilerin temalarının oluşturulması gerekir (Çelik, vd., 2020). Bu doğrultuda toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ardından ise ham veri metinleri elde edilmiştir

3.2.Katılımcılar

Bu araştırmanın çalışma grubu, Edirne il sınırları içerisinde bulunan engelli birey olarak tanılanmış, 0 ile 21 yaş arası özel eğitim hizmetlerinden yararlanan engelli çocuğa sahip 40 (1. Grup (0-36 aylık) 10 katılımcı; 2. Grup (36-72 aylık) 15 katılımcı ve 3. Grup (72 aylık ve sonrası) 15 katılımcı) aileden oluşmaktadır. 1. Grubu (0-36 aylık)oluşturan katılımcı sayısının 10 kişi ile sınırlı kalmasının sebebi, COVİD-19 salgını olması ve eğitime ara verilmesidir.

Araştırmada çalışmanın yürütülebilmesi için örneklemin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı (kriter) örnekleme, ilgi olgusu ile ilişkili olarak bilgi açısından zengin vakaların tanımlanması ve seçimi için nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Birçok farklı amaca yönelik örnekleme stratejisi olmasına rağmen, amaçlı (kriter) örneklem araştırmalarda en çok kullanılandır (Palinkas vd., 2015). Amaçlı örnekleme yöntemi, katılımcıların çalışma için en uygun özelliklerine göre belirlenir (Başkale, 2016). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 36 ıncı maddesinin beşinci fıkrasında (2018) '…27 yaşından gün almış olanların kayıtları silinerek bu öğrenciler yaygın eğitim hizmetlerine yönlendirilir' hükmü yer almaktadır. Araştırmada katılımcılar belirlenirken özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ve 27 yaşında engelli çocuğa sahip ailelere ulaşılmaya çalışılmış ancak en büyük 21 yaş engelli çocuğa sahip olan yalnızca bir aileye ' *K072SON.10* ' ulaşılabilmiştir (Tablo. 102). Bu nedenle, engelli birey olarak tanılanmış, 0 ile 21 yaş arası özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ve sağlık kurulu raporu almış 40 engelli çocuğun ailesi çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Tablo 1, Tablo 39, Tablo 102'de her bir gruba ait katılımcıların ve çocuklarının demografik özellikleri açıklanmıştır. Araştırmada katılımcılara ait kişisel verilerin korunmasına ve gizliliğine önem verilmiş ve katılımcıların bazı ifadelerinde kullandıkları çocuklarının gerçek isimleri yerine 'çocuk' ifadesi kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, 'Aile Tanıtıcı Bilgi Formu', 'Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu' ve 'Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları' formu kullanılmıştır.

3.3.1. Aile Tanıtıcı Bilgi Formu

Katılımcılardan ailenin demografik bilgilerini toplamak amacıyla oluşturulmuş bir formdur. Bu formda anne- babanın yaşı, meslekleri eğitim durumları ile ailedeki toplam gelir, sosyal güvence, sahip oldukları çocuk sayısı, aile tipi, yaşanılan yer ve mekân bilgisi, akrabalarda ve başka engelli birey olup-olmadığını içeren on üç soru yer almaktadır.

3.3.2. Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu

Bu form engelli çocuğa ait demografik bilgileri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Form; çocuğun doğum tarihi, cinsiyeti, tanısı, engel düzeyi, varsa engelinden dolayı kullanmakta olduğu bir cihaz, konuşup-konuşamadığı, öz-bakım ihtiyaçlarını karşılayıp-karşılamadığı, problem ve olumlu davranışları bilgileri içeren on dört sorudan oluşmaktadır.

3.3.3. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları Formu

Engelli birey olarak tanılanmış, 0 ile 21 yaş arası özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ve sağlık kurulu raporu almış, Edirne il sınırları içerisinde yaşayan engelli çocuğun ailesine yönelik olarak, 0-36 ay, 36-72 ay ve 72 ay – sonrası için ayrı ayrı hazırlanmış üç farklı görüşme formudur.

Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları Formu(0-36 ay): Erken çocukluk döneminde engelli çocuğu olan ailelere yönelik hazırlanmış yirmi beş soruluk bir formdur. Formda yer alan sorular; aile eğitimi, eğitime erişim, eğitim ortamları, eğitim süreci ve engelliliğe bakış açısı gibi konuları içermektedir(Ek-3/1).

Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları Formu (36-72aylık): Okul öncesi döneminde engelli çocuğu olan ailelere yönelik hazırlanmış otuz dokuz soruluk bir formdur. Formda yer alan sorular; aile eğitimi, eğitime erişim, eğitim ortamları, eğitim süreci, kaynaştırma eğitimi, bireyselleştirilmiş eğitim programı, öğretimsel uyarlamalar ve engelliliğe bakış açısı gibi konuları içermektedir(Ek-3/2).

Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları Formu (72 ve sonrası aylık): Zorunlu öğrenim çağında engelli çocuğu olan ailelere yönelik hazırlanmış otuz dokuz soruluk bir formdur. Formda yer alan sorular; aile eğitimi, eğitime erişim, eğitim ortamları, eğitim süreci, kaynaştırma eğitimi, bireyselleştirilmiş eğitim programı, öğretimsel uyarlamalar ve engelliliğe bakış açısı gibi konuları içermektedir(Ek-3/3).

Bu çalışmada, veri toplamak amacı ile kullanılan, Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları Formları oluşturulurken, öncelikle olarak literatür taraması yapılmıştır (Adayeva, 2016; Altınay vd., 2018; Babic, 2018; Braathen vd., 2021; Carnovali, 2017; Cockburn vd., 2017; Erden, 2018; Habib, 2012; Kaya vd., 2015; Kearney, 2016; Mapuranga vd. 2015; Mihai, 2016; Mitra, 2018; Muthukrishna vd., 2016; Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018; Phillips, 2012; Seylim, 2021; Shah, 2010; Shakespeare, 2018; Singalvd., 2019; Tekin, 2018; Valle ve Connor, 2019; WHO ve WB, 2011). Yapılan literatür taraması sonrasında forma ilişkin sorular belirlenmiştir. Daha sonra bu formun içeriği konu ilgili çalışan alanda uzman beş kişi tarafından değerlendirilerek tekrar gözden geçirilmiştir. Hazırlanan bu form ile görüşme sorularının yeniden değerlendirilmesi amacıyla dört aile üzerinde pilot uygulama

gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, sorular araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilmiş ve forma son hali verilmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle yukarıda belirtilen ölçme araçları ile toplanmıştır (EK-1, Ek-2, EK-3). Veriler toplanırken katılımcıların, gönüllülük esasına göre araştırmaya katılımları desteklenmiştir (Ek-6). Araştırmanın yürütülebilmesi için, Trakya Üniversite Etik Kurulundan ve Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır (Ek-4, Ek-5). Bu işlemler neticesinde araştırma ile ilgili veri toplama aşamasına geçilmiştir.

Araştırmada görüşmeler; yüz yüze, bireysel olarak, çocukların eğitime devam ettikleri kurumun aile görüşme odasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yürütülen derinlemesine görüşmeler; 1. Grup için 337 dakika; 2. Grup için 510 dakika; 3. Grup için 634 dakika olup toplamda ise 1481 dakikada gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler ses ve yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler tamamlandıktan sonra, ses kayıtları dinlenerek ve yazıya aktarılarak deşifresi tamamlanmıştır. Deşifresi tamamlanan görüşmeler, katılımcıların içinde bulunduğu gruplara ayrılarak veri analizi için hazır hale getirilmiştir.

3.5.Verilerin Analizi

Araştırmada verilerinin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada derinlemesine görüşme sonrasında elde edilen veriler yazılı metin haline getirildikten sonra araştırma dört temel aşama üzerine kurgulanmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında katılımcı gruplar sınıflandırılmış ve ayrıntılı bir şekilde demografik özellikleri verilmiştir. İkinci aşamada, toplanan veriler, tüm katılımcı grupları için betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiş, ana temaların çerçevesi oluşturulmuştur.

Betimsel analizde ulaşılan veriler daha önceden belirlenmiş olan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunmaktır. Bu doğrultuda veriler önce sistematik ve açık bir şekilde betimlenir, daha sonra söz konusu betimlemeler açıklanır, yorumlanır. Üçüncü aşamada, veriler her bir grubun içinde sınıflandırılarak alt temalara ayrılmıştır. Bu aşamada ve devamında içerik analiz yöntemi uygulanarak alt temaların çeşitlenmesi sağlanmıştır. Son aşamada ise her bir grup için katılımcıların cevaplarından yola çıkarak detaylı kodlama yine içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olup toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirmekte ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına imkân tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

İçerik (nitel) analizi, "nitel verinin anlamının sistematik" olarak betimlenmesi için yararlanılan bir yöntem olmakla beraber, anlam inşa ederken aynı zamanda bağlamı da kapsamaktadır. Veriler analiz edilirken "tümevarımsal, tümdengelimsel" ve/veya her iki çeşidinde kullanıldığı karma yöntem olarak incelenmektedir. (Çetin, 2016).

Bu bağlamda çalışmada, literatürden tümdengelim yöntemiyle araştırmanın çerçevesi çizildikten sonra verileri en küçük kodlama birimine ayırarak tümevarım yöntemi ile karma kodlama yapılmıştır. Karma kodlama yapılırken ifadeler paragraf, cümle, kelime bağlamında incelenmiş ve kodlanmıştır. Katılımcıların cevapları sadece bir ifade bile olsa, en alt kod bulana kadar kodlamaya devam edilmiştir. Buradaki amaç; olası cevaplara dayalı temaların haricinde farklı temalar ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla bulgular tema, alt tema, ikincil alt tema, kod, ikincil kod olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma üç ayrı katılımcı grubuna yönelik incelenmiş ve toplamda 2671 kodlama yapılmıştır. Katılımcı grupların kodlama sayısı; 1. Grupta (0-36 ay) 533, 2. Grupta (36-72 ay) 1045, 3. Grupta (72 ay ve sonrası) ise 1093'tür. Her katılımcı grup için ayrı kodlama yapılmış olup ayrı tema - alt tema - kod haritası çıkartılmıştır.

Araştırmada katılımcılara ait kişisel verilerin korunmasına ve gizliliğine önem verilmiş ve katılımcıların bazı ifadelerinde kullandıkları çocuklarının gerçek isimleri yerine ‘çocuk’ ifadesi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, 1. Grup (0-36 aylık) katılımcılar için (K0363), 2. Grup (36-72 aylık) katılımcılar için (K3672), 3. Grup (72 aylık ve sonrası) katılımcılar için ise (K72SON) kodlamaları kullanılmıştır. Ayrıca katılımcılara kendi grubu içerisinde sıra numarası verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen veriler, Verbi Maxqda 2020 nitel analiz programında değerlendirilmiştir. Araştırmada oluşturulan tablolar ve şekiller çalışmanın yazarı tarafından MAXQDA programı kullanılarak düzenlenmiştir.

3.6. Güvenirlik

Bu, araştırmada güvenirliğini sağlamak için probleme ilişkin detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada güvenirliği belirmek amacı ile ikinci bir değerlendirmeci tarafından araştırmanın görüşmelerinden elde edilen ses kayıtlarının %20’si (8 görüşme) tekrar kodlanarak incelenmiştir. Güvenirlik çalışması öncesinde değerlendirmecinin araştırmada kodlamaları yaparken nelere dikkat etmesi ve uygunluk kararını hangi unsurları göz önünde bulundurarak vermesi gerektiğini anlaması için bilgilendirme yapılmıştır. Gözlemciler arası güvenirlik puanlarının hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır:

[görüş birliği olan görüşme sayısı / (görüş birliği+ görüş ayrılığı görüşme olan sayısı)]x100 (Tekin-İftar, 2012)

Görüşmelerin ailelerin eğitim hakkına ilişkin algıları ve bilgi düzeylerine ilişkin görüşlerini aktarmadaki uygunluğuna dair güvenirlik puanı %90,90 olarak bulunmuştur.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde engelli çocuğa sahip ailelerin eğitim hizmeti ve hakkına ilişkin algıları ve bilgi düzeylerinin ne olduğunu saptamaya yönelik bulgular yer almaktadır. Araştırmanın alt problemlerine ve amacına uygun olarak gönüllü katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmede elde edilen bulgulara göre üç yaş grubu için de yedi ana tema elde edilmiştir. Bu temalar çocuğun davranışsal özellikleri, tanı, eğitim, gelecek kaygısı, engellilik bakış açısı, destek, kabullenmeye inanç etkisi olarak sıralanmakta ve Şekil.1'de gösterilmektedir.

Bununla birlikte her katılımcı grup (0-36, 36-72, 72-Sonrası) için Şekil-1'de görülen bu yedi ana temaya ait bulgular incelenmiş ve yorumlanmıştır.

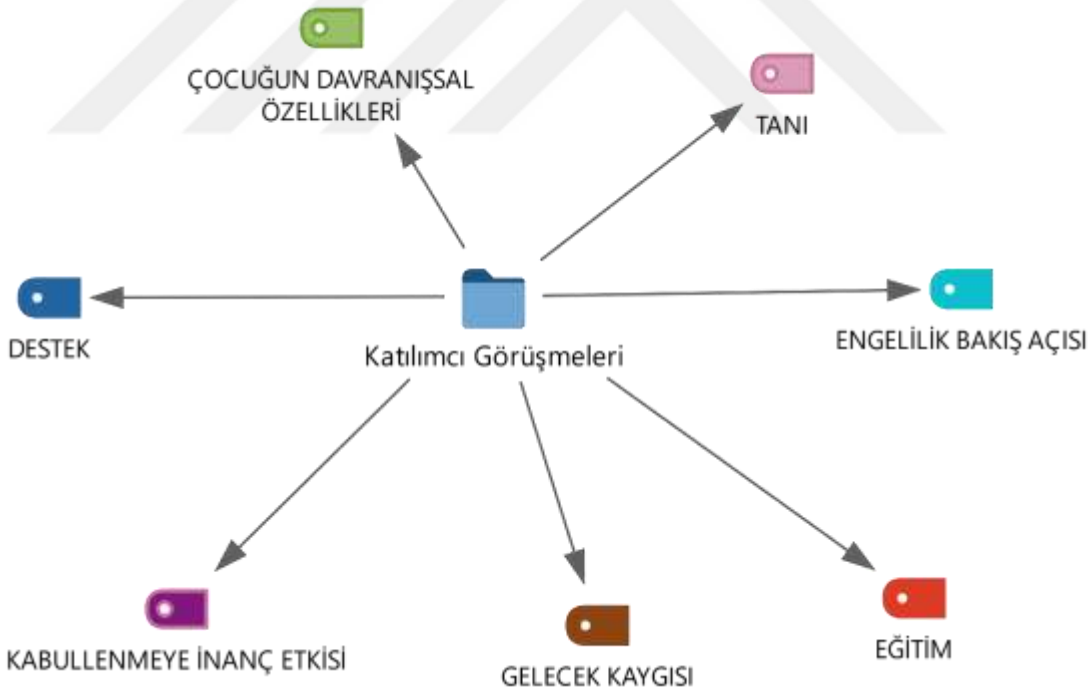

Şekil 1. *Ortak Temalar Haritası*

4.1. 0-36 AYLIK ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE AİT BULGULAR

Edirne il sınırları içerisinde bulunan engelli birey olarak tanılanmış 0-36 aylık özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ve sağlık kurulu raporu almış engellilerin ailelerinden on aile bu grupta yer almaktadır. Tablo 1.'de '*Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Bulgular'* görülmektedir.

Katılımcı ailelerin özellikleri incelendiğinde; 0-36 aylık grupta yer alan ailelerin tamamı annelerden oluşmaktadır. Katılımcı annelerin yaşları incelendiğinde en küçüğünün 19 yaşında en büyüğünün ise 35 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, yalnızca bir kişi hiç eğitim almamış, bir kişi ilkokul, dört kişi lise, iki kişi önlisans ve iki kişinin de lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların mesleki durumları incelendiğinde, katılımcılardan bir annenin çalıştığı, dokuz annenin ise ev hanımı olduğu görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi, aile geçimini genelde babalar sağlamaktadır. İki aile haricindeki diğer ailelerin hepsinin sosyal güvenceye sahip olduğu ve ailelerin toplam aylık gelirinin 1500 ile 5400 TL arasında değiştiği görülmektedir.

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların aile tipi incelendiğinde; yedisi çekirdek aile, ikisi geniş aile ve biri ise parçalanmış ailedir. Engelli çocukların dördü kız, altısı ise erkektir. Ailelerin sırasıyla çocuklarının tanıları ile ilgili verdiği bilgiler; Hipotoni ve gelişim geriliği; down sendromu; serebral palsi, epilepsi ve beyinde sıvı; a-tipik otizm; çocukluk otizmi; hipoksik doğum kaynaklı gelişim geriliği; otizm; angelman sendromu, düşük düzeyde zihinsel yetersizlik şeklinde değişim göstermektedir. Dört katılımcı çocuklarının öz bakım becerilerini kısmen gerçekleştirdiğini belirtmiş, bununla birlikte grupta yer alan tüm katılımcılar çocuklarının öz bakım becerilerinde bağımsız olmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı grupta yer alan çocukların hiçbirinin ailesinde engelli başka bir birey bulunmamaktadır. Engelli çocukların yakın akrabalarından yalnızca dördünde engellilik durumu söz konusudur. Sekiz aile il merkezinde apartman dairesinde, iki aile ise köyde müstakil evlerde yaşmaktadır.

Tablo 1. (0-36 Ay) Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Tablo

Belge adı	Çocuk Cinsiyet	Çocuk Ay (Yaş)	Tanı Aldığı Ay	Cihaz Kullanımı	Özbakım	Katılımcının Çalışma Deneyimi	Anne Yaş	Anne Eğitim	Anne Meslek	Baba Yaş	Baba Eğitim	Baba Meslek	Baba Sosyal Güvence	Toplam Aylık Gelir
K0363.1	Kız	24(2)	Hipotoni, Gelişim Geriliği (6-7 aylık)	Yok	Hayır	Çocuktan Önce Hastanede Veznede Çalışıyormuş	43	Lise	Ev Hanımı	38	Lise	Gıda Dağıtımcısı	BAĞKUR-Dışarıdan	5000
K0363.2	Erkek	28(2)	Down Sendromu (Doğum Sonrası)	Yok	Hayır	Çocuktan Önce Tarım İşçisi	37	Yok	Ev Hanımı	42	İlkokul Terk	Sabit Bir işi Yok/Günlük İş Bulursa Çalışmakta	Yok	1500
K0363.3	Erkek	30(2)	Serebral Palsi, Epilepsi, Beyinde Sıvı (Doğum Sonrası)	Yok	Hayır	Hamilelikten Önce Fabrika İşçisi	28	Lise	Ev Hanımı	29	Önlisans	İşçi	SGK	2300
K0363.4	Erkek	19(1)	A-tipik Otizm (18 aylık)	Yok	Hayır	İnfaz Koruma Memuru	33	Lisans	İnfaz Koruma Memuru	34	Lisans	Polis Memuru	SGK	9000
K0363.5	Erkek	32(2)	Çocukluk Otizmi (24 aylık)	Yok	Kısmen (suyunu içer, yemek yer dökerek)	Fabrika İşçi	38	Önlisans	Ev Hanımı	40	Lise	Memur /Güvenlik Görevlisi	SGK	2500
K0363.6	Kız	31(2)	Gelişim Geriliği %82 - Hipoksik Doğum Kaynaklı(24 aylık)	Var-Ayağında düz basmak için aleti var	Kısmen (suyunu içer, yemek yer)	Hiç Çalışmamış	32	İlkokul	Ev Hanımı	36	Ortaokul	Çiftçi	Yok	2000
K0363.7	Erkek	29(2)	Otizm (27 aylık)	Yok	Hayır	Hiç Çalışmamış	33	Önlisans	Ev Hanımı	35	Önlisans	Çiftçi	SGK	3500
K0363.8	Erkek	35(2)	Angelman Sendromu (12 aylık)	Var-Dik durma sehpası	Hayır	Hiç Çalışmamış	38	Lise	Ev Hanımı	40	Lise	İşçi	SGK	3200
K0363.9	Kız	35(2)	Düşük düzeyde zihinsel yetersizlik (10 Aylık)	Yok	Kısmen (bir şey verirsen yer)	Bilgisayar Öğretmeni	29	Lisans	Ev Hanımı	29	Lise	Uzman Çavuş	SGK	5400
K0363.10	Kız	31(2)	Brakial Pleksus ve Serebral Palsi	Var-SP Kemer ve AFO	Kısmen(yemek yer)	Hiç Çalışmamış	37	Lise	Ev Hanımı	45	İlkokul	İşçi-kaportacı	BAĞKUR	3000

Belge adı	Aile Tipi	Eşlerin Akrabalık İlişkisi	Ailenin Yaşadığı Yer	Ailenin Yaşadığı Konut Tipi	Ailede Başka Engelli Birey	Engelli Akraba	Ailede Yaşayan Toplam Kişi Sayısı	Çocuğun Ayrı Bir Odası Mevcut mu?
K0363.1	Geniş Aile (kayınvalide, kayınbirader, çocuk, annenin ilk evliliğinden 1 kız (23 yaşında) anne ve baba)	Yok	İl	Apartman Dairesi	Yok	Yok	6	Hayır
K0363.2	Çekirdek Aile	Var	Köy	Müstakil Ev	Yok	Kuzen (İşitme Engelli)	4	Hayır
K0363.3	Çekirdek Aile(üçüz çocuk)	Yok	İl	Apartman Dairesi	Yok	Yok	5	Hayır
K0363.4	Parçalanmış Aile (Anneanne, dede, annenin kardeşi, anne, çocuk)	Yok	İl	Apartman Dairesi	Yok	Yok	5	Evet
K0363.5	Çekirdek Aile	Yok	İl	Apartman Dairesi	Yok	Yok	4	Hayır
K0363.6	Geniş Aile	Yok	Köy	Müstakil Ev	Yok	Yok	5	Hayır
K0363.7	Çekirdek Aile	Yok	İl	Apartman Dairesi	Yok	Yok	4	Hayır
K0363.8	Çekirdek Aile	Yok	İl	Apartman Dairesi	Yok	Dayı-menenjit sonrası zihin geriliği	4	Hayır
K0363.9	Çekirdek Aile	Var	İl	Apartman Dairesi	Yok	Kuzen-DEHB	4	Evet
K0363.10	Çekirdek Aile (Anne ilk eşten 11 yaş bir erkek, anne, baba, 2 çocuk)	Yok	İl	Apartman Dairesi	Yok	Amca-Menenjit Annenin halasının oğlu doğum sonrası beyin felci	5	Hayır

4.1.1. Eğitim sürecinin belirlenmesi açısından ailenin çocuğun yaşına göre engellilik tanısı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular:

4.1.1.1 TANI TEMASI

Bu araştırmanın ana temalarından biri olan *Tanı Teması*, Şekil 2'de gösterildiği gibi altı alt temadan oluşmaktadır. Bu alt temalar; '*kendini ifade etme-konuşma, gelişim farklılıkları, rapordaki doktor tanısı, ailenin tanı algısı ve özbakım'* dır. Engelli durum-düzeyi, ailenin tanı algısı alt teması içerisinde yer alan ikincil alt temadır. Katılımcıların ifadeleri temalara göre gruplanmış ve açıklanmıştır.

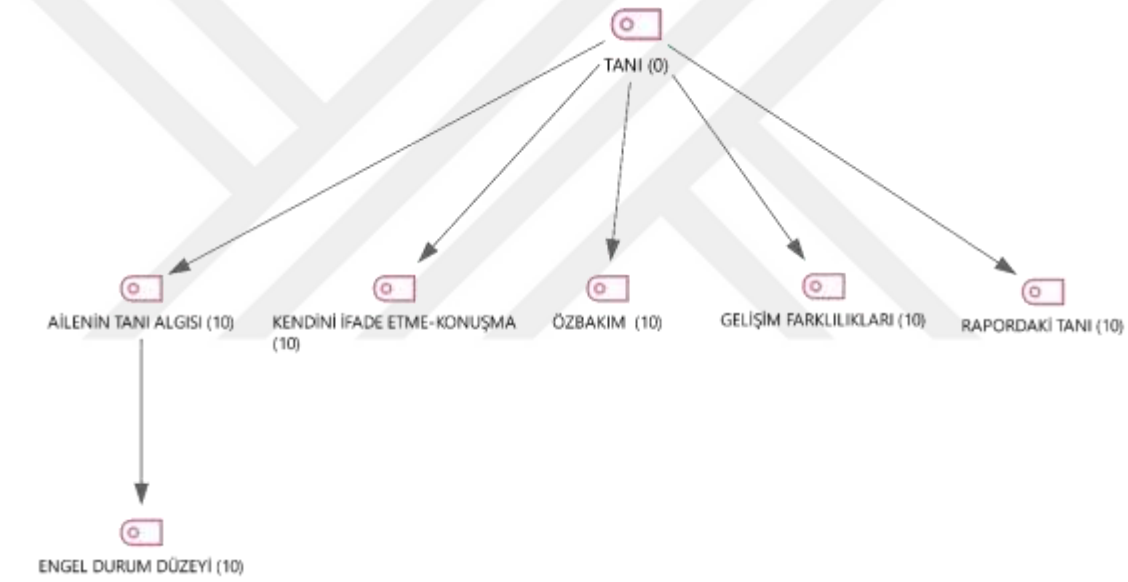

Şekil 2. *Tanı Teması Haritası*

4.1.1.1.1. Rapordaki Tanı Alt Teması

Araştırmanın ailelerin çocuklarının sağlık raporunda yazan tanıları hakkındaki bilgi düzeyleri incelendiğinde; Tablo 2'de görüldüğü gibi, katılımcıların çocuklarının tanısı ile ilgili genellikle bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Bazı aileler çocuklarının net tanısının olmadığı yönünde ifadeler kullanmışlardır. Görüşmenin devamında ise çocuklarının raporlarında yazan tanıyı aslında bildikleri fark edilmektedir.

Tablo 2. Rapordaki Tanı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: 'Tam tanısı yok. **Hipotoni** denildi. 6-7 aylıktı. Gelişim geriliği filan denildi…2 yıllık raporumuz var şu anda o raporda özel eğitime ihtiyacı vardır yazıyor. **Gelişim geriliği...'**
K0363.2: 'Doğduğunda doktorlar bana **Down Sendromlu** diye söylediler.'
K0363.3: '**Serebral palsi** ve **epilepsi** ikisi birlikte, beyninde de sıvı var ayrıca. %91 engelli yani.'
K0363.4: '**A-tipik otizm** tanımız var. Devlet hastanesinde çocuk psikiyatristine götürdüm. 18 aylıktı tanı aldığımızda...'
K0363.5: '2 yaşında tanısı konuldu 4 ay önce. **Çocukluk otizmi** denildi.'
K0363.6: '2 yaşında tanısı konuldu. 5 ay filan oldu.. **%82 engelli** yazıyor raporunda. Gelişim geriliği yazıyor. **Hipoksik doğum** dediler.'
K0363.7: 'Şu an net bir tanı konulmadı. Doktora gidip geliyoruz. Tanı koyulana kadar kar olsun bana çocuğum için iyi olsun diye geliyorum bu özel rehabilitasyon merkezine.'
K0363.8: 'Tanısı 1 yaşında konuldu. Baştan epilepsi hastası olarak söylediler nöbet geçiriyordu. Nöbet geçirdi. 1 yaşına kadar bir sıkıntısı yoktu… **Angelman sendromu** teşhisi koydular. %84 yazıyordu raporda ama artık kaldırmışlar.'
K0363.9: '**Düşük düzeyde zihinsel yetersizlik.** Sosyal iletişim beceri eksikliği. Göz teması da kurmuyor. Konuşmuyor. Raporun tam olarak doğru olduğunu düşünmüyorum. Hastanedeki gelişim uzmanı 'çocuğun fiziksel gelişimi 10 aya uygundur' diye yazmış mesela. Bana sordu ben cevapladım. Topu attı mesela Keziban'a tut dedi. Keziban tutmadı çünkü tanımıyor ki onu. 10 aylık bebekle nasıl benim kızım aynı olabilir. Tanı konusunda bence bir yetersizlik var doğru değil. Tanısı yeni konuldu.'
K0363.10: '**Brakial Pleksus** ile ilk rapor verildi. Sonrasında **Serebral Palsi** de eklendi.'

4.1.1.1.2. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması

Tablo 3'de ailelerin çocuklarının tanısını algılamalarına ilişkin ifadeleri görülmektedir. Katılımcıların verdikleri bilgiler doğrultusunda tanı algılarının daha çok bakım ile ilgili olduğu, annelerin erken çocukluk dönemi olan bu dönemde; çocuklarının sağlıkla ilgili konularda endişe ettikleri ve diğer çocuklarla çocuklarını kıyaslayarak farklılığı algıladıkları, tanı ile ilgili önceden herhangi bir bilgileri olmadığı görülmektedir. Bu alt temanın bir alt teması, *'Engel Durumu-Düzeyi'*dir.

Tablo 3. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: '**Yemek yemiyor**. 2 yaşında çocuk artık çorba içer ekmek yer, ısırır, ama benim kızım bunlardan hiçbirini yapamıyor daha çok mama gibi, püre halinde şeyler yiyor… Sert olunca ağzını bile açmıyor. Kabul etmiyor. **Yutamıyor**. Çiğnemeyi daha bilmiyor.'
K0363.2: 'Down Sendromlu olduğunu biliyorum bir de **kalbi delik** olduğunu biliyorum başka şey bilmiyorum. Ama nasıl olacak büyüyünce ne olacak bilmiyorum..'
K0363.3: 'Çocuğum diğer çocuklarım gibi **katı gıda ile beslenemiyor**, odaklanıp bir yere bakmıyor sürekli huzursuz benim kucağımda olmak istiyor yani durup bakmak yok yani, bir şey ilgisini çeksin dönsün baksın oyalansın öyle bir şey yok…'
K0363.4: '**Akranlarından farklı davranışlar sergilemesi**…'

K0363.5: ‘İnternetten araştırdığım kadarıyla şu anda göz teması kuramayan çocuklar otizmli yazıyor mesela göz teması kurmuyordu seslendiğim zaman bakmıyordu. Ve kaç kere sesleniyorduk (çocuğa)… **yine de bakmıyordu.’**
K0363.6: ‘1,5 yaşındaydı ben hep Doktora götürüp getiriyordum. Fizik tedavi istemiştik yapmadılar. Buraya gelene kadar uzun süre geçti. Geldik çocuk 2 haftada yürümeye başladı. Konuşamıyor. **Salık vücudu, her şeyi geç**. Herşeyi anlamıyor. Anne-baba demiyor. Seslenince cevap vermiyor. Su filan içince mesala “icccctiiimm” yapıyor. Merdiveni çıkarken işte “cıkttiiim” yapıyor. **Kas gücü çok zayıf**.’
K0363.7: ‘Sesleniyordum sesleniyordum bakmıyordu. **Ne bulursa yiyordu. Kum, taş gibi herşeyi yiyordu.** Doktora götürdüm. Doktor dedi sizin otizmden haberiniz var mı? Down Sendromu gibi bir şey zannediyordum. Araştırmaya başladım. Neleri yapıyor, neleri yapmıyor düşündüm. Dedim ki kendi kendime ‘bu çocuk bakmıyor yani’ acaba dedim kulağı mı duymuyor onu da denedim. Reklam olsun başka şey olsun koşuyor bakıyor. Mesela işaret parmağını kullanmıyordu mesela. Zaten konuşma geriliği vardı bazıları konuşup bırakıyorlarmış…’
K0363.8: ‘Yürümüyor, yemiyor, içmiyor, **bir bebek gibi kendim besliyorum**. Sadece bir yere tutunup kalkabiliyor.’
K0363.9: ‘Göz teması kurmuyor. Konuşmuyor. Yalnız başına oynuyor. **Sosyal iletişimi yok**.’
K0363.10: ‘**Baş, işaret ve orta parmağında yeterli güç yok**. Ayağı kalçadan sağa basıyor bir de. Vücudunun sağ tarafında var.’

4.1.1.1.2.1 Engel Durumu Düzeyi İkincil Alt Teması

Ailelere, çocuklarının engel düzeyi sorulduğunda; ağır olsalar bile hafif veya orta şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden zamanla çocuklarının engellik durumunun ortadan kalkacağını düşündükleri anlaşılmaktadır. Engellilik durumunu üç kişi hafif, dört kişi orta, bir kişi ortanın biraz üstü ve bir kişi ağır şeklinde ifade etmiştir.

4.1.1.1.3. GELİŞİM FARKLILIKLARI ALT TEMASI

Ailelerin çocukları ile ilgili gelişim farklılıklarını diğer çocuklar ya da çevredeki çocuklar ile kıyaslayarak tarif ettikleri Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4. Gelişim Farklılıkları Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: ‘**Normalde çocuklar yürür, oturur, ama o yürümüyor oturmuyor**. Anne baba demiyor, yemek yemiyor, daha bebek gibi o, 6-8 aylık gibi…’
K0363.2: ‘Karnımdayken doktorlar Down Sendromu olduğunu değil, engelli de olabilir dediler ama **Kalbi Delik** diye söylediler.’
K0363.3: ‘**Diğer iki çocuğumdan farklı olarak gövde kontrolü baş kontrolü hiçbir şey yok**. Oturamıyor. Takip etme yok, göz takibi filan yok yani, konuşmuyor diğerleri gibi, diğerleri gibi hareket yapmıyor tamamen bana bağımlı.’

K0363.4: ‘Ben sonuçta çocuğu parka götürüyorum çocukların arasına sokuyorum, akrabalarımız geldiğinde çocukları oluyor o zamanda fark ettim. **Diğer çocuklarla bir farklılık olduğunu** komut almadığı zaman fark ettim, mesela kedi geçiyor ondan küçük çocuklar miyav diyor veya başka hayvan seslerini cevaplayabiliyorlar. O yapamıyor… Bu şekilde inceleyerek, kıyaslayarak bir farklılık olduğunu gördüm…’
K0363.5: ‘Konuşmuyordu fark ettiğimizde **dedik ki yaşıtlarından biraz geç konuşacak galiba**, yani geç mi başlayacak gibilerinden falan düşündük ve psikiyatriye gitmeye karar verdik eşimle birlikte yani …(çocuk)'in söylemesi lazımdı anne babayı.’
K0363.6: ‘Salıktı vücudu salıktı bebekten **geç yürüdü ve geç emekledi**. Geç oturdu, geç yürüdü, konuşması da gecikti. Ama doğumdan kaynaklandı doğum biraz gecikti mi ne oldu bilemiyorum. 39 haftalıktı ama doğumda zamanını geçirdiler bence biraz ben bebek geliyor dedim onlar daha var dediler. Açılma tam yok dediler. Kanama başlamıştı. Büyük olan kızımı da norma doğum yaptım ya ben biliyorum bebek geliyordu. 2 sefer masaya hep yatırdılar kaldırdılar. Gezdirdiler. Lavman da yapmamışlardı. Sonra tuvalete göndermek istediler. Sonra peşimden geldiler. Oturma klozete bebek düşecek dediler oraya. Sonra öyle kenarına otur yap dediler. Bizim suçumuz filan dediler biz önceden lavman yaptırmamışız. Aslında hastalar istemiyor dedi. Ben büyük olanı da normal doğum yaptım ya büyük abdest olunca affedersin sıkıştırıyor affedersin. Ondan yani.’
K0363.7: ‘Konuşmadı**. İsmine bakmıyordu**. Otizmin ne olduğunu bilmiyordum. Bazı şeyleri yapmıyordu.’
K0363.8: ‘**Yürümüyor, konuşmuyor**, yemiyor, içmiyor.’
K0363.9: ‘**Arkadaşlarıyla beraber iken fark ettim**. Arkadaşlarıyla oyun kurmadığını beraber oynamadığını..,’
K0363.10: ‘Zeka yönünden bir sıkıntısı yok anlama ve algı yönünden gayet iyi durumda. Ama işaret diliyle kendini ifade ediyor. Su demiyor ‘e’ istiyorum gibi kendini ifade ediyor. Muhabbet etme seviyesine gelemedi henüz çabalamıyor çünkü. Bazen konuşmak istemiyor diye düşünüyorum. Çok inatçı bir çocuk. Renkleri, kavramları rahatlıkla ayırt edebiliyor. Sohbet etmiyor yani. Düzgün konuşamıyor. Dil gelişimi sıkıntılı. Sağ kol ve bacakta Serebral palsi var. **Kolları açılmıyor. Baş parmak işaret ve orta parmağı zor açıp kapatıyor. Mesela ağır bir şeyi eline aldığı zaman o elde salıklık oluyor**. Elinde ki o kaslarda güçsüzlükte var. Ayakta da var mesela ama onda AFO kullanabiliyoruz. Ve kemer de kullanıyoruz ama eli için sadece antrenman şeklinde yapabiliyoruz.’

4.1.1.1.4. Kendini İfade Etme- Konuşma Alt Teması

Katılımcılara çocuklarının kendilerini ifade edip edemedikleri sorulduğunda; katılımcılardan bir kişi hariç diğerleri, çocuklarının kendilerini konuşarak ifade edemediklerini belirtmişlerdir. Çocukların yalnızca engel durumu sebebiyle değil aynı zamanda erken çocukluk döneminde olmaları sebebiyle konuşamadıkları düşünülmektedir.

4.1.1.1.5. Özbakım Alt Teması

Çocukların özbakımlarını yapıp yapamadıkları sorulduğunda katılımcılardan üç kişi ‘kısmen’, yedi kişi ise ‘hayır’ cevabını vermiştir. Tablo 5’de yer aldığı gibi

çocukların kendi gelişim dönemlerine uygun şekilde özbakım becerilerinde bağımsız olmadıkları görülmektedir.

Tablo 5. Özbakım Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.5: 'Kısmen. **Suyunu içebilir, yemeğini dökerek de olsa yiyebilir, ellerini yıkamaya çalışır…'**
K0363.6: 'Kısmen. **Yemeğini yiyor, suyunu içiyor'**
K0363.10: 'Kısmen. **Yemek yiyebiliyor, ağzını burnu silebiliyor**. Tuvalet eğitimini tamamlayamadı.'

4.1.2. Eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuğun davranış özelliklerinin aile açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular:

4.1.2.1. ÇOCUĞUN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİ TEMASI

Bu araştırmanın ana temalarından olan Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması Şekil 3'de gösterildiği gibi, '*problem davranış ve olumlu davranış'* olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır. Katılımcıların ifadeleri alt temalara göre gruplanmış ve açıklanmıştır.

Şekil 3. *Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması Haritası*

4.1.2.1.1. Olumlu Davranış Alt Teması

Tablo 6'da da görüldüğü gibi ailelerin çocuklarının olumlu davranışlarını; kendilerine zorluk çıkarmama noktasında ya da engel grubunun özelliğine göre *(down*

sendromu-inatçı, sevecen, sıcak ve sempatik, Otizm Spektrum Bozukluğu- ellerinin pis durmasını hiç istemez) tanımladıkları, ya da engel düzeyi daha fazla olan diğer çocuklar ile çocuklarını kıyaslayarak mevcut durumlarıyla ilgili olarak bir rahatlama çabası içerisinde oldukları dikkat çekmektedir.

Tablo 6. Olumlu Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: '…Kızıyor. **İnatçılığı benim için çok güzel**.'
K0363.2: '**Hep hastalanıyor iyi olduğu zaman mutlu oluyorum**. Hastalanmasın. Hırıltısı olmadığı zaman hani şen olduğu zaman mutlu oluyorum…'
K0363.3: '**En azından verdiğim şeyleri ağızdan yiyebiliyor sıvı ile ya da serumla ya da özel mama ile beslenmiyor.** Blenderdan da geçirsem, çorba versem, püre yapsam yiyebiliyor. Ben birazcık desteklediğim zaman onun da çabaladığını görüyorum. Başkaları varken huzursuz olsa bile **bizi algılıyor bizi biliyor**.'
K0363.4: '….**sempatik bir çocuk**. Onunla oyun kurduğum zaman birlikte oyun oynayabiliyoruz. Aslında bazı rutin alışkanlıkları var ama ben yine de onunla oyun oynamayı seviyorum. Onunla vakit geçirmeyi seviyorum o da bizimle vakit geçirmeyi seviyor.'
K0363.5: '**Sevecendir, sıcaktır, herkese çabuk yaklaşıyor**.'
K0363.6: 'Sofrayı ben kurduğumda gelip oturuyor **acıktığını biliyor, susadığını biliyor**. Çatalı alıp yemeğe götürüyor. Bir şey bulunca getirip bana vermesi. Bizden görünce bir şeyi yapmaya çalışıyor.'
K0363.7: '**Güleryüzlü. Bana düşkün.'**
K0363.8: '**Gülümsüyor hep**. Herşeye gülümsüyor. Sevildiğini anlıyor.'
K0363.9: '**Ellerini çok temizlememi ister**, **pis durmasını kesinlikle istemez.** Uyku problemi yok. Bir yere gittiğimde rahatlıkla durabilirim sorun çıkarmaz. Hiçbir yeri kurcalamaz çok hareketli değildir. Uyumsuz bir çocuk değildir. **Dolaşır ama zarar vermez**.'
K0363.10: 'Çok merhametli, **yormadı beni bebekken**, rahat uyur…'

4.1.2.2.2. Problem Davranış Alt Teması

Tablo 7'de görüldüğü gibi ailelere çocuklarının problem davranışları sorulduğunda; engellilik durumundan kaynaklı olumsuz davranış özelliklerinden, engellilik durumuna bağlı olarak çocuğun yaşadığı sağlık sorunlarından, kendisine zarar verme davranışından ve çocuğun kendisine bakım verene yaşattığı zorluklardan bahsedildiği belirlenmiştir.

Tablo 7. Problem Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: 'Problem davranışı yok. Sadece kolunu ısırıyor, **parmaklarını ısırıyor keyif alıyor onlardan yani.** O bir tek rahatsız eden beni. Canını acıtıyor ya ben dayanamıyorum.'
K0363.2**: 'Yürüyemiyor, gezemiyor. Mesela normal çocuk yemek yediğinde dişleriyle çiğner bu çiğnemiyor. Konuşamıyor. Vuruyor. Isırıyor**.'
K0363.3: 'Sürekli huzursuz olması, **uyku sorununun olması**, hep ağlaması, şimdiye kadar **hep ağrısı var** onu çözmeye çalıştık ama ancak ilaçlarla rahatlatabildik.'
K0363.4: '**İnatçıdır. Pütürlü yemiyor**. Acıktığı zaman elini ağzına götürüp bir şey yemiyor. Ben ona muhallebi gibi şeyler hazırlıyorum. Kendi acıktığı zaman elini ağzına götürüp bir şey yemiyor veya benim zorlamamla… Muhallebi çorba o şekilde yiyoruz. Duyu hassasiyeti olduğu için onlara da geçiyor. Çiğneme refleksimiz yok. Bu da beni oldukça zorluyor dışarı çıkardığım zaman eline simit ya da başka bir şey verince yiyemiyor. Özel evde hazırlıyorum o şekilde yediriyorum. Duyu hassasiyeti her şeyimize yansıyor ...'
K0363.5: '**Dolaşırken hııııııımm diye ses çıkarıyor** ve **sallanıyor** o biraz bizi rahatsız ediyor…'
K0363.6: 'Ben diyorum işte geç de olsa yürümesi falan oturması kalkması iyi olur diyorum. Çocukta iyileşme var ya şimdi. Benim diğer kızım 2 yaşındayken hepimizi tanıyordu. Benim ailemi herkesi tanıyordu. Anane, babaanne… herkesi biliyordu. **Kimseyi tanımıyor**. Konuşamadığı için ne demek istediğini bilemiyorum. Ancak bakışlarından anlamaya çalışıyorum. Oyuncaklarla vakit geçiriyor oynuyor. Bizimle fazla iletişimi yok. Yeni yeni kardeşiyle oynamaya çalışıyor mesela.'
K0363.7: '**İsmine bakmıyordu. Duymuyor. Her söylediğimi de anlamıyor**. Bazen dikkati dağınık gibi geliyor. Yaramaz.'
K0363.8: '**Herşeye üzülüyoruz. Derdini anlatamıyor**. Yani biraz yürüse diyoruz kendi derdini anlatabilse yetecek.'
K0363.9: '**Konuşmuyor.** Derdini anlatmıyor bizim anlamamızı bekliyor. Mutfaktan bir şey istiyor ama ne istiyor anlamıyorum. Her yerde tek başına tek başına bir cumhuriyet gibi davranıyor. Tek başına oynuyor, tek başına hareket ediyor. Küçük kardeşini pek istemiyor aslında. Küçük kardeşine kötü davranıyor.'
K0363.10: '**İnatçılığı beni oldukça rahatsız ediyor**…

4.1.3. Eğitim Hizmeti alan engelli çocuğun ailesinin destek kaynaklarına ilişkin bulgular:

4.1.3.1. DESTEK TEMASI

Bu araştırmanın ana temalarından biri olan Destek Teması Şekil 4'de gösterildiği gibi manevi ve maddi destek olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır. Katılımcıların ifadeleri temalara göre gruplanmış ve açıklanmıştır.

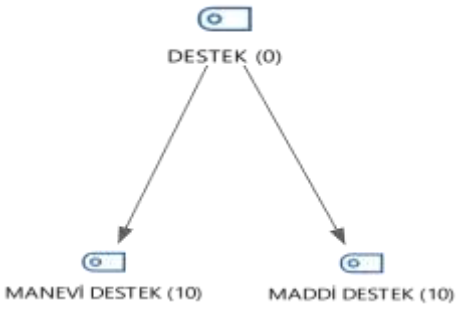

Şekil 4. *Destek Teması Haritası*

4.1.3.1.1. Maddi Destek Alt Teması

Tablo 8'de yer aldığı gibi ailelere çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için herhangi bir maddi destek alıp almadıkları sorulduğunda; üç tanesi sosyal hizmetlerden destek aldıklarını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise süreci henüz tamamlayamadıklarını ya da ihtiyaçları olmasına rağmen bu hizmetten yararlanamadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 8. Maddi Destek Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: 'Sosyal Hizmetlerden 1465 TL.'
K0363.2: 'Hayır almıyoruz. Sadece mamaların parasını alıyoruz Sosyal Hizmetler veriyor 200 TL. **Raporu değiştirin diyorlar. Yapamadık**.'
K0363.3: 'Sosyal Hizmetlerden 1300 TL'
K0363.4: 'Evet annem ve babamdan alıyoruz. **Tanısı yeni konuldu raporu henüz alamadım dolayısıyla bir destek yok'**
K0363.5: 'Hayır mali destek almıyorum.'
K0363.6: 'Hayır. **Ağır yazmadıkları için alamıyoruz. Aslında ihtiyacımız var.** '
K0363.7: ' Hayır. **Kayınpederim destek oluyor maddi açıdan**.'
K0363.8: 'Sosyal Hizmetlerden alıyoruz. 1460 TL'
K0363.9: 'Hayır.'
K0363.10: 'Hayır.'

4.1.3.1.2. Manevi Destek Alt Teması

Katılımcılara, çocuğunuzun bakımında size destek olan herhangi bir kişi var mı diye sorulduğunda; katılımcılardan ikisi tek başlarına hem çocukları ile hem de evle ilgili her şeyle ilgilendiklerini, diğerleri ise büyük ebeveynlerden destek aldıklarını ifade etmişlerdir.

4.1.4. Ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algısı ile ilgili bulgular:

4.1.4.1. KABULLENMEYE İNANÇ ETKİSİ TEMASI

Şekil 5'de yer aldığı gibi ailelerin çocuklarının engel durumunu kabullenmelerinde inancın etkili olduğu düşünülmektedir. İfadelerden anlaşılacağı üzere, katılımcılar engellilik durumunu dini inanç (maneviyat duygusu) yoluyla açıklamayı tercih etmektedir. Bunun sebebi, engel durumuna yol açan unsurların bilinmeyişinden kaynaklı olabilmektedir.

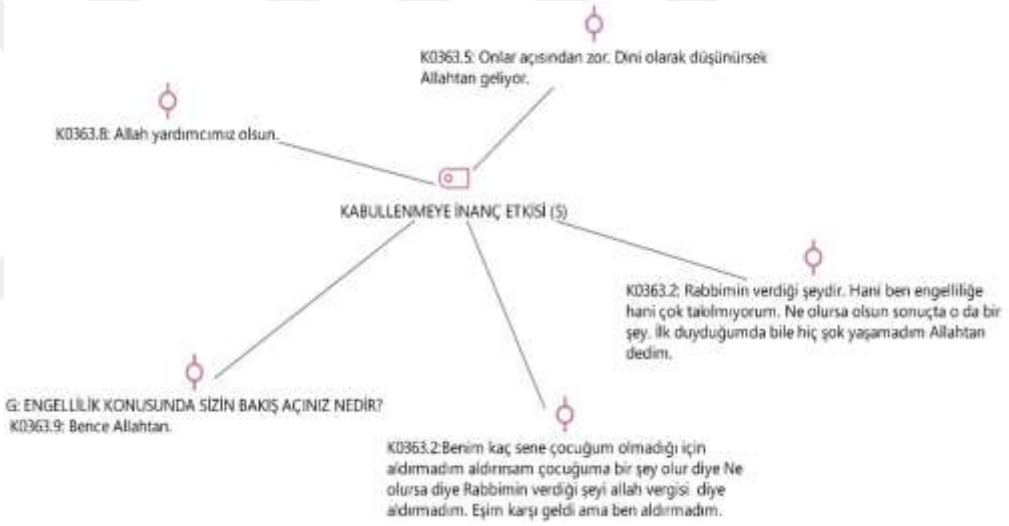

Şekil 5. *Kabullenmeye İnanç Etkisi Teması Haritası*

4.1.5. Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili kaygılarına ilişkin bulgular:

4.1.5.1. GELECEK KAYGISI TEMASI

Gelecek Kaygısı Teması Şekil 6'da görüldüğü gibi, '*Bakım ve Eğitim Kaygısı'* olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır. Katılımcıların ifadeleri temalara göre gruplanmış ve açıklanmıştır.

Şekil 6. *Gelecek Kaygısı Teması Haritası*

4.1.5.1.1. Bakım Kaygısı Alt Teması

Tablo 9'da görüldüğü gibi ailelerin üçü gelecekte çocuklarının bakımı ile ilgili herhangi bir kaygıları olmadığını, yedisi ise kaygılı olduklarını ifade etmişlerdir. Gelecekte çocuğu ile ilgili bakım kaygısı olan katılımcılar; çocukları henüz çok küçük olduğundan ileride kendi ihtiyaçlarını karşılayıp-karşılayamama noktasında tereddüt içerisinde olduklarını ve bakımlarının zor olabileceğini, dolayısıyla kimsenin çocuklarına bakmak istemeyeceğini belirtmişlerdir.

Tablo 9. Bakım Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: **Yok hiç yok**. Ben bakamasam bile kızım bakar ilk eşimden olan.
K0363.2: **Bakılacağından eminim**.
K0363.3: 'Kimse bakmak istemiyor, korkuyor, ilaçları oluyor herhangi bir sorunu oluyor. **Bakmazlar kaygım var.** Hiç kimse bakmak istemiyor yani…'
K0363.4: **Evet kaygım var**.
K0363.5: **Yok.**
K0363.6: **Var.**
K0363.7: '**Var**. Büyüdükçe kendi ayakları üzerinde durabilir mi?...
K0363.8: 'Vallahi büyüdükçe **bakımı zor olacak gibi** geliyor hocam.'
K0363.9:**Evet.**
K0363.10: '**Yok**. Kendisi üstlenecek bence.'

4.1.5.1.2. Eğitim Kaygısı Alt Teması

Tablo 10'da yer aldığı gibi ailelerden hepsi çocuklarının eğitimi konusunda kaygılı olduklarını ifade etmişlerdir. Çocuklarının engel durumu dolayısıyla normal bir eğitim alamayacaklarını, eğitim alabilmeleri için gereken mali yeterlilikleri olmadığını, sonrasında kendilerini nelerin beklediğini bilemediklerini, çocukları için uygun okul düzenlemeleri konusunda endişeye sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 10. Eğitim Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: '**Var tabi ki**. Güzel kreşler olursa belki o zaman kaygım kalmaz.'
K0363.2: 'Sen biliyor musun ben **daha okulun adını bile bilmiyorum.** Bilmiyorum işte kaygım var mı?'
K0363.3: '**Bir okula gidebileceğini düşünemiyorum ben**. Normal bir okula gidebileceğini düşünmüyorum zaten. Kaygım var. Şu an maddi durumum yeterli olsa daha farklı bir yerlere yönlendirip daha farklı hizmetleri almayı düşünüyorum ama ama şu an o imkânım yok. Çocukların üçüz olmasalar yine çalışırdım bir şekilde hallederim. Şu an çok zor yani.'
K0363.4: '**Evet var**. Ne olacak diye düşünüyorum. İleride ne olacağı net değil. İlkokul ne olacak, sonrası ne olacak hiç bilmiyorum.'
K0363.5: **Yok**
K0363.6: **Var**. Okul çağına kadar bu özel kuruma devam edebilmesini istiyorum.
K0363.7: **Var.**
K0363.8: **Var**
K0363.9:**Evet**
K0363.10: **Büyük bir kaygım yok**.

4.1.6. Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular:

4.1.6.1. EĞİTİM TEMASI

0-36 Aylık Kategori Eğitim Teması Haritasında (Şekil 7) görüldüğü gibi ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeylerine ilişkin bulgular kodlandığında, Eğitim Temasının, dokuz alt temadan oluştuğu görülmektedir. Bu alt temalar; '*Aile Eğitimi, Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi, Yaş, Hizmet Çeşidi Bilgisi ve Algısı, Eğitim Devamlılığı, Engelli Çocuk-Okul Ortamı, Okul Eğitimi Önem Sırası, Özel Eğitim ve Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar*' dır. Bu alt temalardan, aile eğitimi, erken çocukluk dönemi eğitimi, yaş, okul eğitimi önem sıralaması ve özel eğitim kendi içinde ikincil alt temalara ve kodlara ayrılmaktadır. Bu doğrultuda, her bir bölümde katılımcıların ifadeleri temalara göre gruplanmış ve açıklanmıştır.

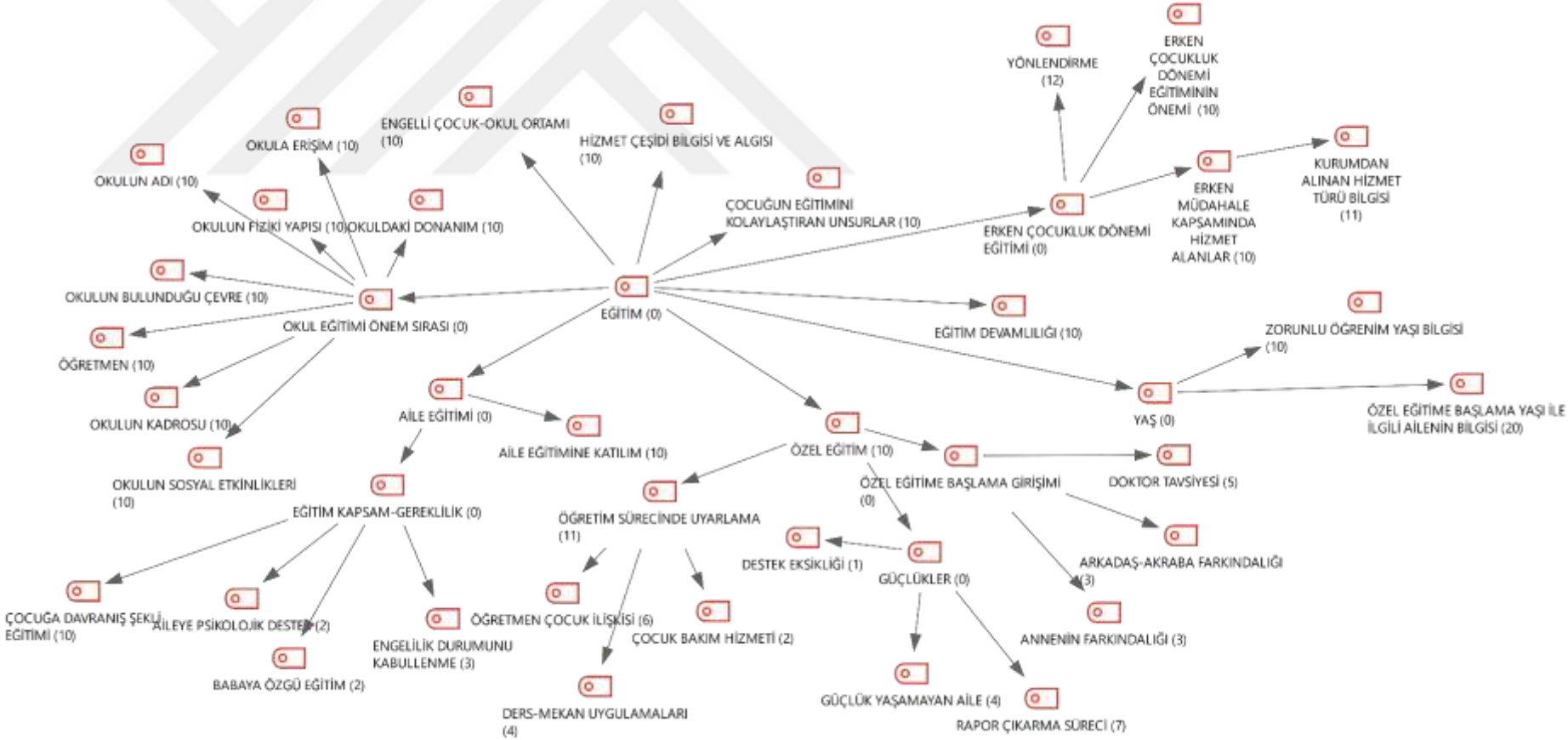

Şekil 7. *0-36 Aylık Kategori Eğitim Teması Haritası*

4.1.6.1.1. Aile Eğitimi Alt Teması

Eğitim temasının ilk alt teması aile eğitimidir. Aile eğitimi alt teması, aile eğitimine katılım ve eğitim kapsam-gereklilik olarak ikincil alt temaya ayrılmaktadır.

4.1.6.1.1.1 Aile Eğitimine Katılım Alt Teması

Katılımcılardan hiçbiri aile eğitimine katılmamıştır. Aile eğitiminin aslında aktif olarak gerçekleşmediği görülmektedir. Aile eğitimine katılım olmadığı için ifadelere yer verilmemiştir.

4.1.6.1.1.2. Eğitim Kapsam-Gereklilik Alt Teması

Eğitim kapsam gereklilik alt teması; *'engellilik durumunu kabullenme, aileye psikolojik destek, babaya özgü eğitim ve çocuğa davranış şekli eğitimi'* olarak dört kod'a ayrılmaktadır.

4.1.6.1.1.2.1. Engellilik Durumunu Kabullenme Kodu

Tablo 11'de görüldüğü gibi katılımcılar aile eğitiminin, çocuklarının engel durumunu kabullenmeleri için gerekli olduğunu ve özellikle eşlerinin bu durumu kabullenmekte gerçekten zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri verilecek aile eğitiminin ailelerin çocuklarını kabullenerek toplum içerisine çıkarabilmeleri için önemli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 11. Engellilik Durumunu Kabullenme Kodu- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: 'Katılmadık. Bence; katılmalıyız. **Kabullenme için bir eğitim yapılmalı**. Eşim çok hassas ve kabullenmiyor. (Ağlıyor…) Eşim mesela ben yapamam diyor uzak tutuyor kendini aslında kabul etti artık da ilk başlarda etmiyordu. Aşırı duygusal. Bu süreçte yalnız kaldım. Ne olursa olsun kadın büyütüyor ülkemizde. Eşim doğmadan çok fazla hayaller kurdu' parka gideceğiz, onu yapacağız bunu yapacağız…'Şimdi yapamadığı için. Aslında normal bir çocuğu olsaydı, gelişimi normal bir çocuk olsaydı, çocuğuyla daha ilgili olabilirdi. Aslında yanlış bu. O buralara gelmek istemiyor. Ben buraya gelince çok ağır engelli çocuklar var burada onları görünce şükrediyorum. ….. çok iyi

şükrediyorum. Görmek gerek. İnsan alışıyor zamanla artık bana … normal diğer çocuklar değişik gibi geliyor.'
K0363.5: 'Gerekli olması gerekiyor. **Daha çabuk adapte olmamız açısından çok gerekli**. Eşim aşırı derecede üzüldü nasıl böyle bir şey olabilir, ailede böyle bir sorun yok bu nasıl başımıza geldi…diye söyler.'
K0363.10: 'Bence **çocuklarını kabullenmeleri** için gerekli. Bu çocukları daha fazla dışarı çıkarmaları için bir eğitim verilebilir mesela.'

4.1.6.1.1.2.2. Aileye Psikolojik Destek Kodu

Tablo 12'de görüldüğü gibi katılımcılar, aile eğitimiyle, aileye psikolojik destek sağlanması gerektiğini, özellikle çocuğa bakım verenin buna ihtiyacı olduğunu, aksi takdirde çocuklarına destek için gerekli performansı gösteremediklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 12. Aileye Psikolojik Destek Kodu- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: '**Aileye psikolojik destek de sağlanmalı**. En önemlisi o zaten. Bazen enerjimiz hiç olmuyor. O zaman canım hiç bir şey yapmak istemiyor. Benim sürekli ….'ya egzersiz yaptırmam lazım. **Ama ben iyi değilsem yapamıyorum**.'
K0363.6: '**Aile yalnız kalıyor destek olunmalı**. İyi takip yapılmalı. Kendi başıma kaldım. Hep kendim uğraştım evin önünde bahçede yürüttüm, ettim çok uğraştım. **Öyle ki belim kasıklarım ağrıyordu geceleri yatamıyordum.'**

4.1.6.1.1.2.3. Babaya Özgü Eğitim Kodu

Tablo 13'de görüldüğü gibi katılımcılar düzenlenecek aile eğitiminin özellikle babalar için olması gerektiğini çünkü bakım veren annenin zaten çok yıprandığını, ayrıca, verilen eğitimlerin aileler için zorunlu olmasını aksi takdirde katılım gerçekleşmeyeceğini ifade etmişlerdir.

Tablo 13. Babaya Özgü Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: '…her konuda yapılmalı. Çocuk doğdu diyelim sıkıntı var beni almalılar bu süreçte beni de eğitmeliler bence. **Baba kesinlikle eğitilmeli**. Zorunlu bir eğitim olmalı çünkü zorunlu olmazsa gitmeyiz. Çok sevmem aslında ben öyle ortamlara girmeyi ben. Burada da kalabalıkta velilerle pek oturmam dışarıda otururum yalnız.'
K0363.7: 'Bence aile eğitim gereklidir. Eşim mesela ilgilenmiyor. İkisi de benim üstümde ben de bunalıyorum.. **Özellikle babalar için bir eğitim olmalı**.'

4.1.6.1.1.2.4. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu

Tablo 14'de görüldüğü gibi katılımcılar; anne, babaların çocuklarının hangi davranışları karşısında hangi tepkileri vereceklerini, çocuklarının engel grubuna göre eğitimleri konusunda çocuklarına nasıl yardımcı olabileceklerini, günlük yaşamda karşılaştıkları problem davranışların çözümüne yönelik nasıl bir tutum izlemeleri gerektiğini bilemediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, çocuklarının beslenmesi, ileride çocuklarının durumu, çocuklarının yemek ve bakımları ile ilgili konularda belirsizlik yaşadıklarını, bu çerçevede yanlış adım atmamak ve ebeveyn ilişkilerinin ve ailedeki diğer büyük ebeveynlerin tutumunun nasıl olması gerektiğinin anlatılması açısından aile eğitiminin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Verilecek olan eğitimlerin sıkıcı olmaması için düzenleme yapılması gerektiğini de ifade etmişlerdir.

Tablo 14. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K0363.2: 'Hani **çocuğumla nasıl konuşsam? Ne yapmam lazım? Çocuğumla ilgili şeylerde daha iyi ne olur?** Tabii ki öğrenmek istiyorum yani her şeyini. Çocuğumla ilgili her konuda. Davranmam, tamam normal çocuk gibi tamam ama … Mesela büyüyünce nasıl olacak. Her konudan yana bilgi vermeliler.' '… . bize hiçbir şey anlatmadılar. Hastalığını da hiçbir şey de anlatmadılar. Anlatırsalar daha iyi bilirdim.'
K0363.3: 'Her şey olmalı, bakımı olabilir. Yemesi, içmesi her bir şey olmalı. **Davranışlar ile ilgili bilgi olmalı.** Her türlü şeyde çocuğa nasıl davranacaksın, yani nasıl gayretli olacaksın hepsi olmalı içinde hastalık zamanlarında nasıl olacağız. Herhangi bir sağlık sorunu olduğunda mesela nasıl olacak gibi şeyler için gerekli. '… Onunla ilgili her şeyi kapsamalı.'
K0363.4: '**Çocuğa nasıl davranmalıyız**. Yemek yemediği zaman mesela nasıl davranmalıyız. . Mesela otizm hakkında herşeyi bilmek isterim. Bilmediğimiz birçok şey vardır.'
K0363.5: Bütün her şeyi kapsamalı. Anne ve babanın durumu, evliliğin nasıl gitmesi gerektiği, aile çevresi işte kayınvalide, kayınpeder… okul çağına başlayana kadar bir şeyler görmesi gerekiyor çocuğumun sanırım. Ben **neler yapmalıyım** bu aşamada onu öğrenmek isterim. Çocuk şarkıları öğrenmek isterim. Oyunları öğrenmek isterim. Aslında ben anne olmadan önce halk eğitim merkezinde çocuk gelişimi kursuna gittim aslında ben orda gelişimle ilgili kurs almıştım. 0-36 arasında neler yapılması gerektiği ile ilgili mesela alt nasıl alınır vs… çünkü ilk defa anne oluyorsun nasıl olduğunu bilmiyorsun…"
K0363.6: Bu çocuğu götürdüm her yere vaktinde gerekeni yapmadılar. Hep bir şeyi yok bir şeyi yok büyüyünce geçecek dediler. Doktor böyle söyleyebiliyorsa peki **ben ne yapabilirim ki.** Mesela bu çocuk 8 aylıkken başını daha tutamıyordu. Bunu daha hastanede öğrenmem gerekirdi. Doğurduğumda değil de, hep grip oluyordu. Her hafta neredeyse onu çocuk doktoruna götürüyordum. Soruyordum hep bu çocuk niye böyle hep halsiz diye, beni yanılttı mesela yani bu çocuğun bir şeyi yok dedi.
K0363.7: "**Çocuğumuzu desteklemek için ne yapmalıyız.**"

K0363.8: "Gereklidir diye düşünüyorum. Ne biliyim hocam. **Herşeyi bilmek isterim** hocam**.** Bunu öyle yapın daha iyi olur bunu şöyle yapın daha iyi olur mesela. Yürümesi için konuşması için. …Yürümesi ve konuşması ile ilgili neler yapmalıyım ?"
K0363.9: "Aslında ne olursa olsun okumuş da olsanız böyle eğitimler oldukça önemli. Çocuk büyütüyorsunuz ve gerçekten bilmediğimiz çok şey var. Bilmediğimiz şeyleri öğrenmek ve çocuklarımıza daha doğru davranışlar kazandırmak için önemli bence. Yaptığımız bir davranış onun geleceğini nasıl etkiler ve kötü bir davranış olabilir sonuçta onu biz bilemiyoruz**.** ….Çocukların **hangi davranışına nasıl karşılık vermeliyiz**? Bu çok önemli."
K0363.10: Aileleri bir araya getirme gibi olmalı. Eğitimden ziyade **biraz daha etkin olmalı. Çocuklar ile ilgili olmalı,** göstererek ve ekranla gibi aktif bir toplantılar olmalı. Yalnızca dinlemeye dayalı olunca oldukça sıkıcı oluyor.

4.1.6.1.2. Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Alt Teması

Erken çocukluk dönemi eğitimi alt temasının; '*Yönlendirme, Erken Müdahale Kapsamında Hizmet Alanlar ve Erken Çocukluk Dönemi Eğitiminin Önemi'* şeklinde ikincil alt temaları bulunmaktadır. Erken müdahale kapsamında hizmet alanlar temasının; *'kurumdan alınan hizmet türü bilgisi'* şeklinde ayrıca kodu bulunmaktadır.

4.1.6.1.2.1. Yönlendirme Alt Teması

Tablo 15'de görüldüğü gibi katılımcılara, çocuklarının erken çocukluk dönemi eğitimi için yönlendirilip yönlendirilmedikleri sorusu yöneltildiğinde bir kişi hariç hepsi *'Hayır'* cevabı vermiştir. "Hayır" cevabı verenler kurumsal bir hizmet dışındaki kişiler tarafından (arkadaş, kardeş, komşu vs.) bu konuyu duyduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 15. Yönlendirme Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: 'Yok **hayır yönlendirilmedik.** Raporunuzu alabilirseniz dediler çıktık. Kimse ilgilenmedi…'
K0363.2:'Hayır. **Bir arkadaşımdan, komşumdan duymuştum böyle bir eğitim** olduğunu.'
K0363.3: **Hayır.**
K0363.4:'**Hayır**. Bana Tıp Fakültesine götürdüğüm zaman sadece orda kreşe götürün dediler, çocukların arasına karışsın dediler fakat ben komut almadığı için vazgeçtim. **Kendi çabamla araştırdım** bu özel rehabilitasyon merkezine getirdim. Bir de bir arkadaşım tavsiye etti. Hiçbir yer beni yönlendirmedi.'
K0363.5: **Hayır.**

K0363.6: '**Hayır.** Kardeşim yönlendirdi. …Diyorum ki bu durum daha bebekken fark edilseydi, tedavisi o zaman yapılsaydı belki çocuk zamanında yürüdü. Erken müdahale önemli hem doğumu hem gelişimi için.
K0363.7: '**Hayır. Yönlendirmediler** kendi kendime arkadaş tavsiyesi ile geldim.' …Sağlık ocaklarından yönlendirme olsun. Bulunduğum yerde böyle bir yönlendirme yok ne yazık ki…"
K0363.8: '**Evet**. Tıp fakültesinde görevli hocalar yönlendirdiler.'
K0363.9: **Hayır.**
K0363.10: **Hayır.** Ama ben çocuk gelişimi okudum lisede dolayısıyla ben biliyordum takip ettim.

4.1.6.1.2.2. Erken Müdahale Kapsamında Hizmet Alanlar Alt Teması

Katılımcılara erken müdahale kapsamında herhangi bir hizmet alıp almadıkları sorulduğunda beş katılımcı 'Evet', beş katılımcı ise 'Hayır' cevabını vermiştir. Ancak 'Hayır' cevabını verenlerin rehabilitasyon merkezinden devlet desteği ile çocuklarına özel eğitim aldırmış oldukları daha sonra kendilerine sorulan 'Kurum merkezli bir program ile ne gibi hizmet alıyorsunuz?' sorusuna verilen cevapları ile anlaşılmıştır. Katılımcılardan hiçbirinin aldıkları eğitimin erken müdahale kapsamında gerçekleştiği bilgisine sahip olmadıkları, detaylı cevap veremedikleri ayrıca hiçbirinin ev merkezli bir hizmet almadıkları düşünülmektedir. Erken müdahale kapsamında hizmet alanlar temasının bir alt kodu *'Kurumdan Alınan Hizmet Türü Bilgisi'* olarak belirlenmiştir.

4.1.6.1.2.2.1. Kurumdan Alınan Hizmet Türü Bilgisi Kodu

Tablo 16'da görüldüğü gibi, katılımcılara kurum merkezli bir program ile ne gibi hizmet aldıkları sorulduğunda; yalnızca kaç saat geldiklerini, kaç saatine ücret ödeyip, kaç saatine ücret ödemedikleri noktasında cevap verdikleri, aldıkları eğitimin içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve çocuklarının aldığı bu eğitimin çocuklarında bir gelişmeye sebep olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan yalnızca bir kişinin ise eğitim saati ya da ücretinden ziyade eğitim içeriği ile ilgilendiği dikkat çekmektedir. Ayrıca katılımcılardan biri hizmet aldığını söylese de kendisinden açıklama yapılması istenildiğinde bilmiyorum cevabını vermiştir.

Tablo 16. Kurumdan Alınan Hizmet Türü Bilgisi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: Ayda 12 saat devlet tarafından eğitim alıyor 4 saat de ben aldırıyorum. Haftada 2 saat oral terapi alıyor, bireysel olarak 1 saatini kendim karşılıyorum. 1 saatini devlet karşılıyor. Haftada 2 saat de Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon alıyoruz. Devlet karşılıyor.
K0363.2: **Dedim ya tam bilmiyorum.** Buraya getiriyorum. **Ne eğitim alıyor bilmiyorum**. Hiç bilgim yok. Komşulardan duydum ben. Burada bir de konuşma terapisti varmış.'
K0363.3: Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon ayda 8 saat ve bireysel eğitim 4 saat.
K0363.4: Eğitim programı; oral terapi, duyu terapisi, kaba motor becerisi eğitimi, **çiğneme refleksinin gelişmesi için bazı materyallerle eğitim…**
K0363.5: 2 saat bireysel eğitim, 1 saat grup eğitimi, Ayda 12 saat eğitim alıyor. Taklit yönlerini geliştirmeye çalışıyorlar. Önceden ergoterapiste de gittik sonra orayı bıraktık. Çünkü saati 150 TL idi.
K0363.6: Bireysel eğitim, grup eğitimi ve fizik tedavi ve rehabilitasyon, bir yürütüveriyorlar o kadar. Bir şey yok. Doktora götürdüm geçenlerde doktor bir gelişme olmamış dedi.
K0363.7: **Eğitim programı işte.**
K0363.8: **Ayda 8 saat eğitim alıyoruz**. 1 saat fizik tedavi, 1 saat bireysel eğitim alıyoruz haftada.
K0363.9**: 2 saat bireysel eğitim,1 saat grup eğitimi**
K0363.10: Haftada 2 saat fizik tedavi ve rehabilitasyon eğitimi alıyoruz. Ayda toplam 8 saat.

4.1.6.1.2.3. Erken Çocukluk Dönemi Eğitiminin Önemi Alt Teması

Tablo 17'de görüldüğü gibi katılımcılara çocuklarının erken çocukluk dönemi eğitimi almasının önemi sorulduğunda; eğitime ne kadar erken başlanırsa çocuklarının gelişimi için o kadar iyi olacağını, kendilerinin çocuklarına eğitim verme noktasında yetersiz kalacaklarını, çocuklarının eğitiminin okulda öğretmenler tarafından verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılarda, çocukları mevcut problemleri için eğitim almadıkları takdirde başka ikincil problemlere sahip olabilecekleri, kendi öz-bakım ihtiyaçlarını karşılayamayacakları, engel durumlarına ait özel aparatlara alışamayacakları ve eğitimlerine devam edemeyecekleri endişesi mevcuttur. Bu durumu aşağıda yer alan örnek ifadelerle dile getirmişlerdir.

Tablo 17. Erken Çocukluk Dönemi Eğitiminin Önemi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: 'Az önce dedim ya **ne kadar erken başlarsak o kadar hızlı ilerleriz** çünkü … 6 aylık başladık biz bunu **daha geç fark etseydik çok daha geride kalmış olacaktık**. Birçok şeyi yapamayacaktık ya da çok çok büyüyünce yapabilecektik. O yüzden çok çok önemli erken başlamak…'
K0363.2: '**Bebekten olduğu zaman daha iyi küçük daha çabuk alışır** diye, hani öğrenir bir bilgi alır.'

K0363.3: **Ne kadar erken olursa o kadar iyi gelişimi için** çünkü böyle şeylerle tanı önemli yani. İhtiyaçları çok önemli diyorlar ya böyle hastaların, o yüzden erken tanı çok önemli. Erken eğitim de bence önemli.
K0363.4: 'En azından **çocuğumun kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi açısından önemli**. Yeme olsun içme olsun…. Kendi suyunu içmesi gibi… **Öz-bakım ihtiyaçlarını karşılaması için önemli…'**
K0363.5 '**Erken başlarsa en azından ona sıkıntı olmaz ilerisi için**. Okula başladığında, okumasında yazmasında sıkıntı yaşamaz.'
K0363.6: **O da yaşıtlarından geri kalmasın diye**. Bu bir ömür boyu, genç kız olacak, evlenmesi, okulu var bilmem nesi olacak… İsterim ki normal bir şekilde okula gitsin büyük kızım gibi.
K0363.7: **Onun gelişimi açısından önemli**. Benim veremediğimi öğretmen daha iyi verir çünkü bazen benden sıkılabiliyor
K0363.8: **Daha iyi gelişmesi için önemlidir** yani. **Evde ne kadar yapabiliriz ki.** Evde yeterli olmaz. İnternete de bakıyorum ne yapabilirim ne edebilirim diye ama okuldaki gibi olmuyor yani.
K0363.9:**Ne kadar erken olursa o kadar iyi olur.**
K0363.10: '....(çocuk)'in derecesi az olmasına rağmen biz ilk gittiğimizde kolunu kıpırdatmıyordu. Mesela ben yürüteçte de oldukça fark etmiştim. Başladıkça eğitim aldıkça çocuğum çok iyi noktalara geldi. Kolunu da fark etti çocuğum**. Keşke daha önce** çocukla çok uğraşıyorsun demeselerdi bana. Daha erken tanılasalardı daha erken başlamış olacaktık. Ben diretmesem daha 1 yaşına kadar bekleyeceklerdi. Bu da çocuğum için zarar olacaktı**. Erken olması çocuklar için çok daha iyi. Bilseydik mesela doğar doğmaz o zaman başlatırdık. Geç başlayan çocukların özel aparatlara alışması oldukça güç oluyor. Ne kadar erken o kadar iyi.'**

4.1.6.1.3. Yaş Alt Teması

Yaş alt teması; '*Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi ve Özel Eğitime Başlama Yaşı İle İlgili Ailenin Bilgisi*'olarak iki adet ikincil alt temaya ayrılmaktadır.

4.1.6.1.3.1. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması

Tablo 18'de görüldüğü gibi, katılımcılardan yedisi çocuklarının zorunlu öğrenim sürecinin 36 Aylık başladığını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bildiklerini ifade eden üç katılımcıdan ikisi; devlet okullarının 36 aylık olsalar bile engeli olan öğrencileri almadıklarını, durumun medyadan da görüldüğünü, diğeri ise okula götürdüklerinde çocuğunun engel durumunu saklamanın belki de daha iyi olacağını ifade etmiştir. Katılımcıların çocuklarının zorunlu öğrenim yaşının 36 aylıkken başladığının farkında olmadıkları görülmektedir.

Tablo 18. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: RAM da bahsettiler bize galiba sanırım ne zaman ne şekilde başvuracağız herhalde onlar yönlendirecekler bizi. Söylediler çünkü kreş zamanı da gidecek bir öğretmene iki öğrenci düşüyormuş. Neresi orası … orda galiba. **Tam bilmiyorum** ama şu anda.
K0363.2: **Bilmiyordum.**
K0363.3: **Hayır bilmiyordum.**
K0363.4: **Bilmiyorum**. Televizyonda görüyoruz ya. Her şey süper olsa da çocuğumda bazı eksiklikler olacak onun bilincindeyim. Mesela götürdüğüm zaman kreşe **çocuğumun bu durumunu saklamalı mıyım**? Saklamadığım zaman ne olacak? **Devlet okulu benim çocuğumu alır mı? Dışlarlar mı almazlar mı?**
K0363.5: **Biliyorum.**
K0363.6: **Bilmiyorum**
K0363.7: Evet **biliyorum ama** devlet okulları dolu olıyor **almıyorlar.**
K0363.8: **Bilmiyorum.**
K0363.9:Evet **biliyorum.**
K0363.10: **Evet**

4.1.6.1.3.2. Özel Eğitime Başlama Yaşı ile İlgili Ailenin Bilgisi

Katılımcılara çocuklarının özel eğitime ne zaman başladıkları sorulduğunda hepsinin cevap verdikleri görülmektedir. Ayrıca çocukların özel eğitime erken dönemde başladıkları tespit edilmiştir. Katılımcılardan alınan cevaplar Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19. (0-36 Aylık) Özel Eğitime Başlama Yaşı

Özel Eğitime Başlama Yaşı	K0363.1	K0363.2	K0363.3	K0363.4	K0363.5	K0363.6	K0363.7	K0363.8	K0363.9	K0363.10
	6 aylık	6 aylık	5,5 aylık	18 aylık	24 aylık	18 aylık	24 aylık	12 aylık	34 aylık	10 aylık

Katılımcılara, 'Çocuğunuzu ne zaman özel eğitime başlatmanız gerektiğini biliyor musunuz?' diye sorulduğunda ise altısı bunu bilmediklerini belirtmiştir. Tablo 20'de görüldüğü gibi, bir katılımcı çocuğunun özel eğitime, 5-6 aylık başlaması gerektiğini, diğer katılımcı tanı konulmadan yönlendirme olmadığını, bir diğeri ise fark edildiği anda başlaması gerektiğini ifade etmiştir.

Tablo 20. Özel Eğitime Başlama Yaşı ile ilgili Ailenin Bilgisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: **5-6 aylık başlamalı** daha öncesi çok küçük. Bizim başladığımı zaman çünkü daha öncesi çok küçük. Bir şey yapamaz yani. Her çocuk farklı gelişir deniyor. Doktorlar da öyle dedi bekleyin biraz daha.
K0363.3: Başlaması gerektiğini evet biliyoruz da, şimdi bu doktorların yönlendirmesi için, **tanı koymadıkları için yönlendirmediler…**
K0363.10: **Fark edildiği anda başlatılması** gerekli.

4.1.6.1.4. Hizmet Çeşidi Bilgisi ve Algısı Alt Teması

Eğitim temasının bir alt teması olan '*Hizmet Çeşidi Bilgisi ve Algısı'* kendi içinde herhangi bir alt temaya veya koda ayrılmamıştır.

Katılımcılara çocuğunuz için hangi hizmetleri almanız gerektiğini biliyor musunuz? diye sorulduğunda; iki katılımcı fizik tedavi hizmetini bildiklerini bir de gıda takviyesi ücretini çok az ödediklerini bunlardan da doktor tavsiyesi sayesinde haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Diğer sekiz katılımcı hiçbir şey bilmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çocukları için hangi hizmetleri alabilecekleri konusunda herhangi bir bilgilerinin olmadığı dikkat çekmektedir. Örnek ifadeler Tablo 21'de yer almaktadır.

Tablo 21. Hizmet Çeşidi Bilgisi ve Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: **Fizyoterapi, mama veriliyor** çok az ödüyoruz biz bez imkânımız var onu yeni öğrendim. Başka bilmiyorum. Mama şöyle fortini gibi bir şey var süt gibi birşey içesinde tüm vitaminler var, onu raporumuz var bizim 6 ayda bir yeniliyoruz. Onu da bize bir doktor önerdi. Yemek yemiyor demiştim de. O zaman ek bir takviye yapalım diye doktor kendisi önermişti.
K0363.10: Yalnızca **Fizik Tedavi verebiliyorlar** diye biliyorum.

4.1.6.1.5. Eğitim Devamlılığı Alt Teması

Eğitim temasının bir alt teması olan eğitim devamlılığı alt teması kendi içinde herhangi bir alt temaya veya koda ayrılmamıştır. Katılımcılara çocuklarının düzenli eğitime devam edip edemedikleri sorulduğunda; Tablo 22'de görüldüğü gibi, çocuklarını hastalık durumları haricinde, ellerinden geldiği kadar bireysel çabalarıyla ya da aile desteği ile eğitime götürdüklerini, yoksa çocuklarının eğitim almasının mümkün olamayacağını ifade etmişlerdir.

Tablo 22. Eğitim Devamlılığı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: İşte yani **hastalanmadığı sürüce geliyoruz.** Bebek sonuçta çabuk yoruluyor, sıkılıyor, bazen geliyoruz ağlıyoruz yapamıyoruz oynuyoruz filan o zaman ara veriyoruz…
K0363.2: **Hasta olmadığı sürece getiriyorum**. Yani alamıyor aslında.
K0363.3: **Benim çabamla alabiliyor**. Yoksa mümkün değil.

K0363.4: Evet. **Benim bireysel çabalarımla.**
K0363.5: Evet
K0363.6: Benim özel kurumdan istediğim öğretmenin sürekli değişmemesi. Öğretmene çocuğun alışma süreci var çünkü. Çocuk her hafta başka öğretmene giderse ne o bir şey öğrenebilir ne de öğretmen onu bilebilir. **Geliyoruz.**
K0363.7: **Aile desteğiyle alabiliyor**.
K0363.8: Evet. **Hastalanmadığı sürece geliyoruz biz.**
K0363.9:Hayır.
K0363.10: Evet

4.1.6.1.6. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması

Eğitim temasının başka bir alt teması olan engelli çocuk okul ortamı kendi içinde herhangi bir alt temaya veya koda ayrılmamıştır.

Katılımcılara ülkemizdeki engelli çocukların okul ortamları hakkında düşünceleri sorulduğunda katılımcıların hepsi erken müdahale kapsamında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden eğitim aldıkları için okul ortamı olarak yalnızca özel eğitim ve rehabilitasyon merkezini değerlendirebilmişlerdir.

Tablo 23'de görüldüğü gibi, katılımcılar; devlet okullarının engelli çocuklar için uygun olmadığını, özel rehabilitasyon merkezlerinde ise şartların daha iyi olması, sosyal faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği alanların olması, özel rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim saatinin 1 saat gibi kısa bir süre yerine çocuğun durumuna bağlı olarak eğitimden verim alınması için esnek bir saat diliminde gerçekleşmesi gerektiği çünkü o sırada çocukları huzursuz ise eğitimden verim alınamadığı, çocuğa bakım verenin özel rehabilitasyon merkezine geldiğinde rahat hissetmesi gerektiği ayrıca çocuklarına rahatça bakım verebilecek ortamın olması gerekliliği, özel eğitimden faydalandıkları saatin yetersiz olduğu, uzaktan taşınarak gelen öğrencilerin tek seferde 3 saat üst üste ders alabildikleri, bunun da ders konusunda verimi azalttığı ve arada bir hafta gibi uzun süre geçmesinden dolayı öğrendiklerini unuttukları, sistemin sık sık değiştiği ve çocukların bu sürece adaptasyonlarının zorlaştığı, farklı içerikte dersleri olması gerektiği, çocuklar için spor alanları olması gerektiği, velilerin

de eğitim süreci içerisinde yer alması gerektiği, çocuklarını beklerken sıkıcı değil düzgün vakit geçirmeleri gerektiği, yine de geçmişe göre düzenlemelerin çok daha iyi olduğu ancak halihazırda yetersiz olduğu, toplumun da engeliler ile ilgili olarak eğitilmesi gerektiği konularında ifadelerde bulunmuşlardır.

Tablo 23. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K0363.1: Şimdilik bir fikrim yok daha devlet okuluna götürmüyorum ki. Ama bence **bizim çocuklarımız o okullar için hiç uygun değil**. **Kesinlikle özel eğitim olmalı bence yoksa bizimkiler devlet okulunda harcanır.** Herkes özel okulda okutamaz çocuğunu yani hele bizim gibiler.
K0363.2: Daha yeni geldiğim için **hiçbir şey düşünemiyorum** bekliyorum yani çocuğum özel eğitim alıyor ya bakayım bir şey değişecek mi? Konuşacak mı?, Gezecek mi? Hep onu düşünüyorum.
K0363.3: **Ben çok fazla bir okula gitmedim ama şartlar daha iyi olabilir**. Daha **ferah bir yerler olabilir**. **Çocukların sosyal faaliyetler yapabileceği bir yerler olabilir. Ve ayrıca özel kurumlardaki eğitim 1 saatle sınırlandırılmayabilir**. Nasıl diyeyim benim çocuğum genelde huzursuz oluyor mesela. **Ağlaya ağlaya ya yapabiliyor dersi ya da yapamıyor. 1 Saate sığdırmayıp da, esnek bir saat diliminde çocuğun daha rahat olduğu bir zaman bulunarak yapılabilir. Ya da mesela çocuğumu buraya geldiğimde uyutabileyim, besleyebileyim. Burada düzgün bir vakit geçirebileyim.** Hoş olduğu zamana denk gelsin ki daha verim alabileyim. Geldiğime değsin yani.
K0363.4: Özel kurumlarda her türlü şey karşılanıyor. **Ama bence normal devlet okulları uygun değil.**
K0363.5: **Kötü. Biraz daha önemsemelile**r. Haberlerde duyuyoruz neler olduğunu. **Onların da eğitim alması diğer çocuklar gibi olmalı**. Ailelerin de eğitim alması gerekli bu konuda. Bu çocuklar hakkında böle şeyler düşünmeyelim bir gün belki sizin başınıza da gelebilir gibi eğitimler almaları lazım
K0363.6: Biz **köyden geliyoruz diye mesela haftada 3 dersi üst üste alıyoruz. Bunu mesela arayla yapsalar daha iyi olur. Çocuk bir daha ki haftaya kadar yaptıklarını unutuyor belki ara ara yapsa unutmaz diyorum**. Ben tekrarlamaya çalışıyorum ama. Eğitimi zor.
K0363.7: **Öğretmene göre değişiyor bence.**
K0363.8: Daha iyi olsun. Eğitim için gönderebileceğimiz yerler ve imkânlar daha fazla olsun. **Özel eğitim saatleri yetersiz sadece mesela buraya 2 saat gelebiliyor**.
K0363.9:**Sistemi sürekli değiştirdikleri için çok korkuyorum**. Mesela bu sene bir sefer bir hafta sonra 2 hafta tatiller var. Çocuklar hemen adapte olamıyorlar. Eğitim anlamında önemli olan öğretmen benim için. Binanın hiçbir önemi yok. **Düzenlemelerde öğretmen iyi olsun yeterli**. İmkân olsun da çocuklar farklı alanlara yönelebilsinler spor da yapsınlar, resim de yapsınlar, yemek de yapsınlar. Farklı alanlara eğilebilsinler. **Dersler sadece Türkçe, matematikten ibaret olmasın isterim**. Çocukların diğer ülkelerdeki gibi farklı yerler görmesini, gezerek görerek öğrenmesini isterim ben. Veliler ile eğitimin birlikte yürütülmesini beraber bir şeylere karar verilmesini isterim ben. Çocukların enerjilerini boşaltmaları için farklı ortamlar yaratılmalı diye düşünüyorum ben. **Çocuklar enerjilerini atsınlar diye okullarda spor gibi etkin aktiviteler olmalı.**
K0363.10: **Yetersiz olduğunu düşünüyorum. Geçmişe bakarsak şu anda daha iyi ama düzenleme gerekli bence. Çocuğa özel olmalı eğitim çok çocuk var hepsi ayrı**.

4.1.6.1.7. Okul Eğitimi Önem Sırası Alt Teması

Eğitim temasının bir alt teması olan okul eğitimi önem sırası, katılımcılara yöneltilen soru doğrultusunda önem sırasına göre sekiz ikincil alt temaya ayrılmaktadır.

Katılımcılara çocuklarının eğitimi ile ilgili 1 ile 8 arasında sıralama numarası verilmesi istenmiştir. Katılımcılardan alınan bilgi kapsamında sıralama: "1-Öğretmen (Şekil 8.), 2- Okulun Kadrosu (Şekil 9.), 3- Okulun Fiziki Yapısı (Şekil 10.), 4-Okulun Sosyal Etkinlikleri (Şekil 11.), 5- Okula Erişim (Şekil 12.), 6- Okuldaki Donanım (Şekil 13.), 7- Okulun Bulunduğu Çevre (Şekil 14.), 8- Okulun Adı (Şekil 15.)" şeklindedir. Sonuçlardan elde edilen bulguya göre aileler için eğitimde en önemli unsurun 'öğretmen' olduğu belirlenirken 'okul adı' na önem verilmediği tespit edilmiştir.

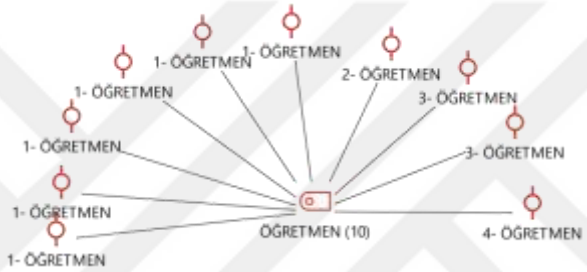

Şekil 8. *Öğretmen Alt Teması Önem Vurgusu*

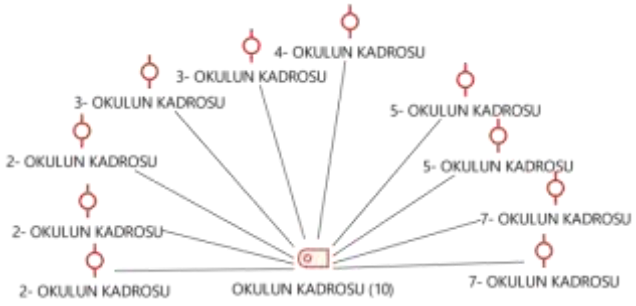

Şekil 9. *Okulun Kadrosu Alt Teması Önem Vurgusu*

Şekil 10. *Okulun Fiziki Yapısı Alt Teması Önem Vurgusu*

Şekil 11. *Okulun Sosyal Etkinlikleri Önem Vurgusu*

Şekil 12. *Okula Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

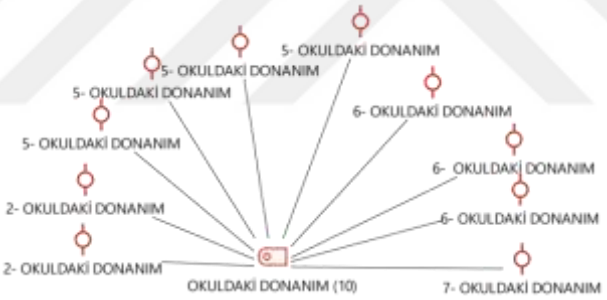

Şekil 13. *Okuldaki Donanım Alt Teması Önem Vurgusu*

Şekil 14. *Okulun Bulunduğu Çevre Alt Teması Önem Vurgusu*

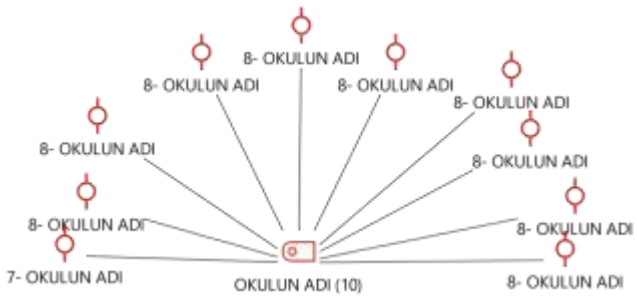

Şekil 15. *Okulun Adı Alt Teması Önem Vurgusu*

4.1.6.1.8. Özel Eğitim Alt Teması

Eğitim temasının bir alt teması olan özel eğitim kendi içerisinde, *'Özel Eğitime Başlama Girişimi, Eğitim Düzenlemesinde Ailenin Görüşü ve Güçlükler'* şeklinde ikincil alt temalara ayrılmaktadır.

Katılımcılara özel eğitim alıp almadıkları sorulduğunda özel eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çocukları 0-36 ay yaş aralığında olduğundan özel eğitime başlama zamanlarının erken dönemde olduğu belirlenmiştir. Çocuklardan en küçüğü 24 aylık olduğu düşünüldüğünde ilk 1 yıllık süre zarfında hiçbirinin özel eğitime başlamadığı görülmektedir.

4.1.6.1.8.1. Özel Eğitime Başlama Girişimi Alt Teması

Özel eğitim alt temasının, ikincil alt teması özel eğitime başlama girişimi üç koda ayrılmaktadır. Bu kodlar; '*Annenin Farkındalığı, Doktor Tavsiyesi, Arkadaş-Akraba Farkındalığı*' dır.

4.1.6.1.8.1.1. Annenin Farkındalığı Kodu

Katılımcılara çocuklarının özel eğitimi için nasıl bir yol izledikleri sorulduğunda; genelde çocuğa bakım hizmeti veren annenin çocuktaki farklılığı fark ettiği belirlenmiştir. Annelerin çocuklarındaki farklılık konusunda, doktorların bir

sıkıntı olmadığını ifade etmesine rağmen ısrarcı oldukları ve sonucunda haklı çıktıkları ve özel eğitime yöneldikleri tespit edilmiştir. Konu ile ilgili ifadeler Tablo 24'de yer almaktadır.

Tablo 24. Annenin Farkındalığı Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.4: Araştırdım. Hep yuvarlak şeyler dikkatini çekiyordu. Araba tekerleği döndürüyordu çamaşır makinasına bakıyordu. Parka götürdüğümde hep kendi halinde oynuyordu, hep kendi dönüyordu, jimnastik yerleri oluyor ya hep onları döndürüyordu. **Çok dikkatimi çekiyordu o benim. Durum böyle olunca araştırdım ben.** Otizmi kabullenmesem de ben baştan. Öyle bir şey dikkatimi çekti. Öyle bir yazı okudum okudukça daha fazla (çocuk)'un üzerine gittim daha fazla gözlemledim. Daha çok çocuklar arasına soktum. Dedim ben bir farklılık var. Çocuk psikiyatristine götürdüm. Anlattım. Onlar gelişim uzmanına yönlendirdiler. Ben ne kadar kabullenmesem de o tanı konuldu. Rehabilitasyon merkezlerine yöneldim. Edirne'de zaten fazla yok bir arkadaşım özel eğitim merkezine getiriyordu onun aracılığıyla ben de gittim konuştum. Araştırarak buraya geldim o şekilde oldu baştan kreş dediler. Baştan kreşe götür dediler bana. Ben kreşe götürdüm ama kayıt yaptırmak için götürdüğümde çocuk kenarda oynuyordu bir hoca dedi ki mesela 'bisiklete bin', şimdi çocuk komut almıyor, anlamıyor. Çocuk kendi halinde oynamaya devam etti. Sonra özel eğitim merkezinde hocalar bana 'komut almayan bir çocuk asla kreşe yönlendirmeli' dediler o da mantıklı geldi. İyi ki götürmemişim. Götürmüş olsaydım ne olurdu? Nasıl bir süreç olurdu benim için? Kötü olacaktı.
K0363.9 : **Ben çocuğumun otizm olduğunu düşünmüştüm. Ama doktor bana neden geldiniz dedi.** Ben dedim **çocuğumdan endişeliyim dedim.** Korkarak gitmiştim. Ne düşünüyorsunuz peki dedi. Bu çocuk tabii ki de otizmli değil dedi. Çünkü kalça çıkığı vardı doğuştan benim kızımın hastanede çok uzun süre kaldı. Puzzle veriyor bir şey veriyor ama çocuk ağlıyor. İtiyor ve babasına sarılıyor odada bulunmak istemiyor. Böyle olunca doktor otizmli olamaz bu çocuk böyle davrandığına göre dedi. İçim rahatladı bu çocuk otizmli değil diye. **Peki dedim bu çocuk neden konuşmuyor. Dedi işte kalabalığa sokun kalçasındaki geçmiş dolayısıyla böyle davranıyor olabilir**. Uzun süre hastanede kaldığı için bir buhran geçirmiş olabilir dedi. Bence bu çocuğu bir kalabalığa sokun dedi ben de 3 ay memlekete gittim. Eşimi bıraktım gittim memlekete ailemin yanına. Çocuk orda kalabalık da olsun diye. Bir değişiklik olmadı dedim. Döndüm tekrar aynı doktora gittim 'ben çocuğuma özel eğitim istiyorum' dedim. Sonra heyet raporu çıktı işte amacım raporda ne yazıyor o değildi bir an önce özel eğitime başlamasıydı. Sonra okullara gittik. Merkezde üç tane özel kurum varmış zaten onları gezdik. Benim için binanın önemi yoktu öğretmenlerle görüştük…
K0363.10: **Ben ilk olarak el çizgilerini fark ettim çocuk doktoruna götürdük. El çizgileri kesişmiyordu.** Yarımdı. **Doktorlar bir problem olmadığını söylediler bana ısrarla.** En sonunda 6. Ayda biz fakülteye götürdük. Fakülte, Tekirdağ filan derken sonrasında MRG, EEG çekimleri oldu. Fakültedeki doktorlar fark ettiler. Sonrasında raporu çıktı. Önce fakültede eğitim almaya başladık ancak (çocuk) kendisine dokundurmuyordu. Şu anda bile tanımadığı insanları kendine dokundurtmaz. 15 saati bize 30 seans hakkı bile verdiler kendiliklerinden. Çocuk huysuzluk yaptığı için mesela 1 saatlik eğitimde 5 dakika durup çıkıyorduk bir türlü verimli olmuyordu. Uğraşmalarına rağmen olmuyordu. Sonra RAM'a başvurduk sonra özel kurum bulduk derken özel eğitime başladı.

4.1.6.1.8.1.2. Doktor Tavsiyesi Kodu

Doktor tavsiyesi kodu özel eğitime başlama girişimi alt temasının bir diğer alt kodudur. Tablo 25'de görüldüğü gibi, katılımcılar çocuklarında farklılık sebebiyle çözemedikleri bir sorun ile karşı karşıya kaldıklarında, bunun çözümü için çocuklarını

doktora götürdüklerini ve doktorların çocuklarını özel eğitime yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 25. Doktor Tavsiyesi Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: Daha önce gittiğim fizyoterapi yerinde **bir hoca vardı o önerdi bize raporu çıkartın fakülteden imkanlardan faydalanın dedi.** Oraya kendi isteğimizle gittik. Araştırdık etraftan duyduğumuz isimlerden yola çıkarak gittik. Doğduğunda bir sıkıntı yoktu. İlk üç ay-dört ay bir şey anlamadık. Üç aylık bebek başını tutuyor (çocuk) tutamıyordu. ... Hastanesinde Çalıştığım için oradaki çocuk doktoruna götürüyordum sürekli. O bana şey dedi 'tutması gerekir artık hani bazı şeyleri yapması gerekir' dedi, Nöroloğa götür dedi filan ondan sonra biz işte Fakültede … Hoca var bilirsiniz ona götürdüm. O koydu ilk tanıyı, işte MRG filan çekildi. Gelişim geriliği var dedi. MRG'ler temiz çıktı daha sonra genetikte … hoca var bir de fizikte … hoca var o da baktı. Fizik tedavi alması gerektiğine karar verildi. … fizik tedavi aldık bir süre, çok memnun kalmadım oradan ben. Ayrıldım sonra özel .... hastanesinde başladık fizik tedaviye. Bir de buranın eski çalışanı ... hoca var onlar özel bir yer açmışlardı … hocayla beraber oraya gittik bir süre. Ondan sonra o bana rapor çıkar da ücretsiz faydalan dedi. Bu şekilde … Fakültesinde heyete girdik. Ondan sonra başladık.
K0363.3: Çocuğumun rahatsız olduğunu biliyorum, ama fiziki olarak diğerlerinden ayırabileceğim hiçbir şey yoktu, çocuğun bir sorunu var sürekli ağlıyor, bir türlü çocuğun ağlamasına bir çare bulamıyoruz. Doktor, doktor hep gezdirdik gitmediğimiz yer kalmadı yeter ki ağlamasın diye **gittiğimiz bütün doktorlar fizik tedavi görmesi gerektiğini söylediği için başlama gereği duyduk** o yüzden. Bir de erken doğum üstüne üstlük. Daha gelişiminde fark edilir herhangi bir şey yokken başladık. Ondan sonraki aylarda diğer kardeşleri gibi tutmamaya başladı. Kardeşlerinden farklı olarak bakmıyor, takip etmiyor, elimi tutmuyor mesela (çocuk). Bizi **daha doğrusu küvez doktorumuz yönlendirdi,** bir yerinde bir engeli olacak çocuğunuzun o yüzden sürekli takip ettireceksiniz dedi. O sebeple biz de bütün kontrollerini yaptırdık. Bütün kontrollerini fakülteye gidip yaptırdık küçük de olduğu için hepsine yaptırdım yani sadece ....'yu ayırmadım. Prematüre bebek oldukları için hepsini kontrol ettirdik. Çocuk da sorun çıktığı için bu sefer onun üzerine daha fazla düştük sürekli onunla ilgilendik. İstanbul'a da götürdük. İstanbul'da özel doktora götürdük. İstanbul'da özel bir fizik tedavi kampına da girdik.
K0363.5: …Fakültesinde çalışan bir hocamıza dedim ki çocuğumda böyle böyle bir şey var dedim. Ne yapabiliriz diye sordum**. O bizi bir aile terapisti, ergoterapiste yönlendirdi.** Direk aramalara başladık. Sonra özel kurum bulduk bir ay kadar ona devam ettik. Rapor çıktıktan sonra orası bize grup eğitimi veremeyeceğini söyledi. 3 yaş sonrası verebiliyorlarmış. Biz de veren bir yer olursa diyerekten başka yer araştırdık bulduk.
K0363.6: "1 yaşındaydı ben onu normal çocuk doktoruna götürdüm grip için, o dedi. Dedi çocuk 6 ay geri kalmış dedi. Kolunu tuttu kolu düştü bacağını tuttu bacak düştü. Hiç anne baba da demiyor. Fakülteye yolladı bizi. Çocuk doktoru vardı dedi "kardeşiyle oynuyor mu?" dedi. Hiç oynamıyor dedim. "Gülüyor mu?" gülüyor. "Emekliyor mu?" emekliyor. O zaman yeni başlamıştı emeklemeye "o zaman korkmayın" dedi. Biz de gittik, o da baktı dedi ki "benim çocuğum da 15-18 ay arasında yürüdü 18'e kadar vakti var" , hiçbir tedavi bir şey vermediler."
K0363.8: Nöbet geçirdi. Önce epilepsi zannettiler sonra genetike yönlendirdiler 'angelman sendromu' çıktı. Hocalar şey yaptı işte. **Hocalar yönlendirdi**. Hocalar dediler özel eğitim alması gerekiyor işte biz de öyle öğrendik.

4.1.6.1.8.1.3. Arkadaş- Akraba Farkındalığı Kodu

Akraba farkındalığı kodu özel eğitime başlama girişimi alt temasının bir alt kodudur. Katılımcılara özel eğitim için nasıl bir yol izledikleri sorulduğunda akraba

ve arkadaşları vasıtasıyla özel eğitime yönlendirildiklerini ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 26' da yer almaktadır.

Tablo 26. Arkadaş-Akraba Farkındalığı Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.2: … **arkadaşım vardı bizim köyden o dedi**. O gidiyor dedim ben de gideyim çocuğum bir şeyler öğrensin. Küçüktü getirdim onu bu kuruma hemen kendim başvuru ettim. Önce telefonla aradık gelin dediler geldik. Bu raporu aldık buradaki kurumdakiler götürdü beni bilmiyorum.
K0363.7: Özel eğitim kurumuna kendi kendime geldim çünkü oğlumun tanı alırken zaman kaybetmesini istemiyorum**. Arkadaşım tavsiye etti.** Böyle oldu.
K0363.6: " …**Kız kardeşim vardı İstanbul'dan bize geldi**. O da rehber öğretmen, geldi eve dedi ki "çocuğa sesleniyoruz bakmıyor". Kız kardeşim dedi ki "sen işlerle ilgileniyorsun fark etmemişsin ancak bu çocuk sadece oyuncaklarla oynuyor". " **Bu çocukta bir sıkıntı var**" dedi..."

4.1.6.1.8.2. Öğretim Sürecinde Uyarlama Alt Teması

Özel eğitim alt temasının, ikincil alt teması olan öğretim sürecinde uyarlama, *'Ders-Mekân Uygulamaları, Öğretmen Çocuk İlişkisi, Çocuk Bakım Hizmeti'* olarak üç koda ayrılmaktadır.

Katılımcılara çocuklarının eğitimi için herhangi bir düzenleme gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sorusu yöneltildiğinde katılımcılardan yalnızca biri çocuğu için bir düzenleme gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Ancak bahsettiği çocuğu için gerçekleştirilen bir eğitim düzenlemesi değil, ev ziyaretidir. Ayrıca katılımcı özel eğitim kurumunda çocuğuna göre bir eğitim verildiğini söylemiştir ama nasıl bir düzenleme olduğu noktasında bilgi sahibi değildir. Katılımcılar çocuklarıyla birlikte taşıma hizmetinden faydalandıklarını ama bu hizmetin kolaylık ve konfor noktasında yeterli olmadığını da ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 27'de yer almaktadır.

Tablo 27. Öğretim Sürecinde Uyarlama Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K0363.4: 'Evet. Getirdiğim özel kurum tarafından. **Mesela eve geldiler baktılar yaşam alanını ona göre düzenledik.** Burada da onu göre eğitimler veriliyor.
K0363.3: '**Buraya gelirken beni servis alıyor ama 3 çocukla birlikte servisle gelmem imkânsız kendileri alıyorlardı yukarıdan, buraya geldiğimde yine yardım ediyorlardı iniyordum**, hep uğraş verdim onlara ama daha yeni kendim kendimize iki çocukta elimde gidip gelebiliyorum. Ben böyle bir şey hiç düşünmedim üçüz çocuklu nasıl daha rahat gidip gelebilirim diye ama, Daha doğrusu ben hep kendimi sıkıyordum. Bir çözüm bulsunlar da ben rahat gidip geleyim diye hiç düşünmedim şimdiye kadar. **Ama şöyle diyebilirim mesela servise daha az insan olup bana daha fazla yardım edebilirler.**

4.1.6.1.8.2.1. Ders - Mekân Uygulamaları Kodu

Katılımcılara, çocuklarının eğitimi için yapılması gereken düzenlemeler konusunda görüşleri sorulduğunda; katılımcılar; Tablo 28'de görüldüğü gibi, çocukların evde de eğitim alabilmesi, serabral palsili çocuğa devlet tarafından sağlanan özel eğitimin yalnızca fizik tedavi olmaması gerektiği, bu eğitimin yanında, dil eğitimi ve algı eğitimi gibi konularda da çocuğun eğitim alması, özel rehabilitasyon merkezlerinde daha az öğrenci olması, verilen ders saati hizmetinin daha fazla olması, çocuklar için sosyal aktivitelerin arttırılması, eğitim materyallerinin ve fiziki ortamın uygun düzenlenmesi ve il merkezinde de sosyalleşmeleri için ortam sağlanması konularında ifadelerde bulunmuşlardır.

Tablo 28. Ders- Mekan Uygulamaları Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.3: '… daha az öğrenci olup da daha sağlıklı bir ortam olabilir.'
K0363.7: '...Fiziki alanlar düzenlenmeli. Çocukların dikkatini çekecek bazı materyaller olabilir mesela. Kartlar.'
K0363.8: '... Daha iyi eğitim olabilir. Evlere mesela öğretmenler gelebilir. Mesela İstanbul da varmış. Raporlarıyla birlikte eve gelme durumları varmış öğretmenlerin. Burada da olması gerekiyor bence.'
K0363.10: 'Serabral palsili çocukların sadece fizik tedavi değil, aynı zamanda dil eğitim ve algı eğitimi almaları gerektiğini düşünüyorum. Dil anlamında oldukça sıkıntı yaşıyoruz. Ders saati arttırılmalı. Ders saati az. Sosyal aktiviteler arttırılabilir. Şehir içerisinde çocuklarımız için farklı mekanlar kurulabilir. Farkındalık açısından kenarda köşede değil de biraz ortalıklarda da birşeylerin yapılması gerektiğini düşünüyorum.'

4.1.6.1.8.2.2. Öğretmen Çocuk İlişkisi Kodu

Tablo 29'da görüldüğü gibi, katılımcılar; çocuklarına eğitim veren öğretmenlerin; donanımlı, sıcak, sabırlı, çocuklarla iletişimi güçlü olan kişiler olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenin veli ile etkileşimde bulunması, verdiği eğitimin monoton olmaması ve öğretmenin sürekli değişmemesi gerektiği konularını ifade etmişlerdir.

Tablo 29. Öğretmen Çocuk İlişkisi Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: "…**Onu anlayabilen** ona faydası olan bir öğretmeni olmasını isterim."
K0363.7: Dikkat geliştirici şeyler ne biliyim. Değişik değişik şeyler olması gerekli bence okullarda çünkü çocuk aynı şeyleri yaptığımızda sıkılıyor. **Öğretmen donanımlı olmalı. Farklı aktiviteler yapabilirler. Öğretilen şeyler çeşitlendirilebilir.**
K0363.4: "…Mesela burada diğer çocuklar da onun gibi başındaki öğretmen de onu biliyor. **Ona göre yönelmeli çocuğuma."**
K0363.5: **Daha iyi bir öğretmen olabilir**.
K0363.6: "Benim özel kurumdan istediğim **öğretmenin sürekli değişmemesi**. Öğretmene çocuğun alışma süreci var çünkü. Çocuk her hafta başka öğretmene giderse ne o bir şey öğrenebilir ne de öğretmen onu bilebilir."
K0363.9: "Bireysel olarak **öğretmenin çocukla birebir uğraşması gerekli** bence. Eğitim veliyle birlikte paralel ilerlemeli ve sürekli **veli ile iletişim halinde olunmalı**… …Ben de öğretmenlik okudum ama herkes öğretmen olamaz. İletişim becerisinin çok iyi olması lazım bir kere öğretmenin. Özel eğitim öğretmeniyseniz çocuklara karşı çok sabırlı ve sıcak olmanız gereklidir. Öğretmenlik okumakla sadece öğretmen asla olunmaz. Ben öğretmende o sıcaklığı aradım. Ve bir özel kurumda karar kıldım."

4.1.6.1.8.2.3. Çocuk Bakım Hizmeti Kodu

Tablo 30'da görüldüğü gibi, katılımcılar çocuklarını güvenilir bir yere emanet etmek istediklerini ve bu yaş grubu için de tam gün eğitim verebilen kreşlerin olması gerektiğini ancak bu şekilde çalışma hayatına ve sosyal hayata katılabileceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 30. Çocuk Bakım Hizmeti Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: "… **Ben çalışmak istiyorum.** Ben mesela (çocuk)'yı bir kreşe **emanet etmek istiyorum. Mesela gün boyu ona baksınlar.** Benim baktığım gibi baksınlar ona istiyorum. Yarım gün bile olabilir. Tam gün olsa daha iyi içim rahat etsin onu oraya bıraktığım zaman…"
K0363.4: 'Bence her anne bunu düşünüyordur. Rehabiltasyon merkezi olacak bir de **bu yaştaki çocuklar için bir kreş olmasını isterdim**. Çocuğumu neler yapıp yapamadığını nasıl davrandığını içerideki hocalar bildiği için buraya bağlı bir kreş olmasını isterdim. Böylece gözüm de arkada kalmayacak, içim de rahat edecek böylece işe de gidebileceğim. Mesela özel kurumun ek binası olacak rahatlıkla bırakıp gidebilirim, bilmediğim bir yere çocuğum bırakmak istemiyorum. Diğer kreşlere bırakamam ki diğer çocuklar arasında ezilir, herkesin dikkatini çeker çünkü hiçbir komutumu almıyor...'

4.1.6.1.8.3. Güçlükler Alt Teması

Özel eğitim alt temasının, ikincil alt teması güçlükler alt temasıdır. Bu alt tema kendi içerisinde, '*Güçlük Yaşamayan Aile, Destek Eksikliği ve Rapor Çıkarma Süreci'* olarak üç koda ayrılmaktadır.

4.1.6.1.8.3.1. Güçlük Yaşamayan Aile Kodu

Katılımcılara, çocuğunun özel eğitim alması konusunda yaşadığı güçlükler sorulduğunda; Tablo 31'de görüldüğü gibi, tanıdık vasıtasıyla işlerini hastanede halledebildiklerini, mali olarak bir güçlük yaşamadıklarını ayrıca tavsiye üzerine başvuruda bulundukları özel eğitim kurumundan destek aldıklarını ve böylece herhangi bir güçlük yaşamadan çocuklarına özel eğitim aldırabildiklerini belirtmişlerdir. Özel eğitim kurumunun aileyi yönlendirmesi, ailenin güçlük yaşamama nedeni olarak düşünülmektedir.

Tablo 31. Güçlük Yaşamayan Aile Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.2: Gittik işte çocuk kucağımda gittik. **Özel eğitim kurumundan yardım ettiler.**
K0363.5: Bu süreçte **herhangi bir güçlük yaşamadım**. Mali olarak da bir sıkıntı olmadı.
K0363.7: Bu süreçte herhangi bir güçlük yaşamadım. **Arkadaşım tavsiye etti özel kuruma gittim yardım ettiler.** Maddi olarak da biz karşıladık zaten.
K0363.10: Biz herhangi bir zorluk yaşamadık. Çünkü hastanede tanıdıklarımız vardı. Genelde MRG ve EEG çekimleri oldukça geç oluyor ancak biz **tanıdıklar vasıtasıyla hızlıca hallettik.**

4.1.6.1.8.3.2. Destek Eksikliği Kodu

Tablo 32'de görüldüğü gibi, katılımcılardan biri eşinin, özel eğitim alma sürecinde maddi ve manevi olarak hiçbir destek vermediğini ve bu süreçte yalnız kalmaktan dolayı oldukça zorlandığını ifade etmiştir**.**

Tablo 32. Destek Eksikliği Kodu - Katılımcı İfadesi

K0363.4: İlk bir hafta falan uyumadım. Daha sonra çocukta bazı gelişmeleri gördükçe rahatladım. Kaygılarım azaldı. Daha ne yapabilirim çocuk için her gün bunu düşündüm. Nasıl fazla aktivite yapabilirim, neler alabilirim onun için, hangi materyalleri kullanmam gerekir diye düşündüm. **Eşim**

çocuğuyla ilgili bir baba değildi eğitim alması konusunda tamamen kendim uğraştım. Bingöl'de polis eşim şu an beş ay aramadı sormadı. İlgili bir baba değildi zaten. Sonrasında avukat aracılığıyla çocuğumun durumunu ona gönderdim. Geçen gün eşim annesi ve babasıyla geldi. Ben 20 saat götürüyorum özel eğitim kurumuna, o da ben de 20 saat özel eğitim masrafını karşılarım demiş ama bilmiyorum. Yalnızca böyle bir yardımı olacak eğer olursa. Doğduğundan beri çocuğumun her ihtiyacını benim annem ve babam karşıladı.

4.1.6.1.8.3.3. Rapor Çıkarma Süreci Kodu

Tablo 33'de yer aldığı gibi, katılımcılar, özel eğiteme başlarken rapor çıkarma süresince özellikle hastanede çocuklarıyla birlikte ciddi güçlükler yaşadıklarını, oradan oraya sürüklendiklerini, tetkikler için oldukça fazla zaman geçirdiklerini, rapor alabilmenin oldukça uzun sürdüğünü, farklı tarihler için randevu verildiğini, hastanede başka tedaviler için bekleyen diğer insanların oldukça anlayışsız davrandıklarını, kendilerine doktor muayenesi için herhangi bir öncelik verilmediğini, tahlillerin ve istenilen görüntülemeler için aylar sonrasına randevu alabildiklerini, doktorların teşhis konusunda zorlandıklarını ve mesleki olarak tanı koyan kişilerin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 33. Rapor Çıkarma Süreci Kodu - Katılımcı İfadeleri

K0363.1 :Şey rapor çıkartırken mi? **Çok uzun süreçler çok bekledik.** 6-7 ay filan sürdü yani bizim raporu çıkartmamız. İşte işitme testleri yapıldı (çocuk) tabii ki uyuması gerek uyumuyor. Hadi tekrar erteleniyor filan. İşte cihaz bozuk dendi. Üç ay sonraya randevu verildi filan, **baya bir aralıklarla yani bitirebildik.** Bir sorun yok çocuğun kulağında ama illaha ki çekilmesi gerekiyor işte prosedür. Uyumadı Tekirdağ'a bile gittik oradaki hastaneye bile gittik belki orada halledilir diye ama olmadı. Orada da uyumadı filan en sonunda hallettik, çocuğu çok uykusuz bıraktık fazlaca çektiler sonunda ayağımda sallayarak. EEG filan da çektirdik onlarda da sıkıntı yok. Ama baya zor bir süreçti. Yani uzun sürdü. Raporlama hızlı olmuyor. Yani bence bu tarz çocukları çok bekletmemeli yani işitme testini de yapma, yapmayıver. Yaptım desin işte çocuğun kulağında sorun yok zaten görüyorsun en basit olanını yap 5 dk sürenini yap yani 40 dk sürenini yapma yani. **Bazı kolaylıklar sağlanabilir.** Tamam doktor muayenesi olur, psikoloğa filan çıktık onlar da ok. Ama hani bu testi yok bilmem nesi olmasa da olur yani bence**. Sonuçta ihtiyacımız var ne kadar erken başlasak o kadar iyi**…"
K0363.3: "**Tamamen yıkım bu durum aile için.** Tek derdim çocuğumun iyi olmasıydı bu durumda diğer çocuklarım için de ayakta durmak zorundaydım böyle kabullendik**. Rapor alırken çocukla birlikte oradan oraya koşturmak beni oldukça yordu.** Ben kendi başıma fakülteden rapor almıştım fakülteden o zaman da aylar sonrası çağırıyorlar. Heyete çıkmak için **aylar sonrasına randevu veriyorlar. 1 seneyi buldu raporu almak hemen hemen**. Çocukla oradan oraya, oradan oraya. Kapıda duran insanlar da bu konuda biraz bilinçsiz, nasıl diyeyim size, kendi başlarına gelmediği için insanlar çok ön yargılı davranıyorlar, hani **öncelik vermek istemiyorlar**, bekletmeye çalışıyorlar. Diğer kapıda bekleyen hastalar da bize bu konuda pek yardımcı olmadılar sağ olsunlar." "…"Başlaması gerektiğini evet biliyoruz da, şimdi bu doktorların yönlendirmesi için, tanı koymadıkları için yönlendirmediler. Tanı koyana kadar da zaten aylar geçiyor. İşleyişi biliyorsunuzdur yani. MRG çekilmesi için bile **aylar sonrasına randevu veriyor**."
K0363.6: "**Oradan oraya dolandık**. Çok zor özel eğitim için ulaştık biz. …Normalde yaşıtları hem konuşuyor hem yürüyor mesela o ama o tutunup yeni yeni ayağa kalkmaya çalışıyordu. Özel

hastaneye götürdük onlar da dedi gerek yok. Fakülteye yönlendirdiler kardeşim dedi ki ‘sen doktora götürmüyor musun?’ ‘götürüyorum’ dedim. Devlet hastanesine de götürdüm hep. Bu çocuk niye halsiz diyordum hep. Doktor diyordu ki kıkırdağı zayıf büyüyünce geçecek. Hâlbuki öyle bir şey yok muş doğumdan kaynaklanıyormuş. Sonra İstanbul’a …. götürdük. Kız kardeşim randevu aldı. Orada doktor dedi ki bu çocuğun acil fizik tedavi alması gerekiyor. Burada başlayalım dediler ben de kabul etmedim çünkü geliş gidişim zor olur diye. Orada götüreceğim dedim. Testlerin hepsini yaptırdık orada getirdik buraya gösterdik. Bu sefer tekrar test yaptılar. İlk bir yaşında fakülteye götürmüştüm ya o zaman MRG için gün vermişlerdi. **Ancak zamanı gelmiş. Ve biz nihayet çektirebildik.** Beyin hasar görmüş mü? Kimisi diyor nöbet geçiriyor, kimisi diyor hasar görmüş, kimisi başka şey … sinirlerimiz iyice bozuldu. Sonra beyin cerrahı gördü, nöroloji gördü. Bir şey anlamadılar. Hocasına gösterdi asistan. Hoca demiş bir şey yok. Beyin temiz hasar görmemiş. O tarihten 1 ay sonrası EEG çekildi. O da temiz çıktı. Zaten kızımın nöbet gibi şeyi de yoktu olsa fark edilirdi. Sonra rapor istedik biz. Başhekimliğe gidin gittik. İşlemlere başladılar. Kulağına baktılar, gözüne baktılar. Kulak temiz dediler duyuyor. Gözüne baktılar gözünde de bir şey yok. Gözünde kayma var ama. Diğer kardeşim de rehabilitasyon da çalıştı. Dedi ki ‘nasıl diğer kasları geride’ ‘göz kasları da geride’. Göz kasları için çalışmak lazım dedi o bana. Rapor çıktı sonunda. Rapor için oradır buradır hep gezdik biz. Milli Eğitim, RAM, **en sonunda da özel kuruma gelebildik eşimle**…”
K0363.8: Vallahi büyüdükçe bakımı zor olacak gibi geliyor hocam. **Hastanede biraz şeylik oldu. Rapor geç çıktı, beklettiler.**
K0363.9: **Doktor iyi yönlendirme yapamadı**. **Teşhis bir türlü konulamadı uzun sürdü**. Öğretmenler özel çocuklarla çok ilgili değiller. Sonuçta bu bir makine değil yani sonuçta bu bir insan belki 1 sene sonra normal bir hale gelecek, belki gelmeyecek. Bunun karanını kimse veremez o da bir insan sonuçta. Sonuçta bir iş olarak görülüyor. Kâğıtta onu görünce zorluk oydu benim için. Benim çocuğum için yapılan hiçbir şey değildir. **Mesleki olarak yetersiz bence tanı koyan kişiler.**

4.1.6.1.6.9. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması

Tablo 34’de görüldüğü gibi, eğitim temasının bir alt teması çocuğun eğitimini kolaylaştıran unsurlardır. Bu alt tema kendi içinde herhangi bir ikincil alt temaya veya koda ayrılmamıştır. Katılımcılara çocuğun eğitimini kolaylaştıran bir unsur olup-olmadığı sorulduğunda katılımcılardan altısı bu konuda kendilerini rahatlatan bir şey olmadığını ifade etmiştir. Bir katılımcı evde kendi kendisine kalmasındansa özel eğitim almasının faydalı olduğu ama yeterli olmadığını, bir diğeri çocuğunun fizik tedavi alabilmesinin, diğerleri ise özel rehabilitasyon merkezinden özel eğitim almasının kendilerini rahatlattığını ifade etmişlerdir.

Tablo 34. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: **Yok**
K0363.2: **Rahatlatan bir şey yok.**
K0363.3: **En azından evde olup da onu kendi kendine bırakmıyorum**. Onun için ben de bir şeyler çabalıyorum. Onun için hep çabalıyorum. Özel Eğitim Kurumuna götürüyorum ama yeterli gelmiyor zaten. Yok .
K0363.4: **Sadece özel kurumda eğitim alması** mesela ‘bay bay’ yapmıyordu yapıyor mesela.
K0363.5: **Yok herhangi bir rahatlatan unsur yok.**

K0363.6: **Yok**
K0363.7: **Rahatlatan bir şey yok.**
K0363.8: **Özel eğitim ile gelişiminde ilerleme var** önceden başını bile tutamıyordu.
K0363.9:**Özel eğitim kurumundan eğitim alabilmesi, evden çıkması**, çocuğumla bireysel olarak ilgilenilmesi ve farklı ortama gelmesi ve ona özel bireysel bir çalışma yapılması benim için çok önemli.
K0363.10: **Fizik tedavi verilmesinden oldukça memnunum.**

Şekil 16'da Eğitim Temasının içerisindeki tüm tema ve kodların yüzde dağılımını göstermektedir. Şekil 16 incelendiğinde, Okul Eğitimi Önem Sırası alt teması %29.0 ile en yüksek paya sahiptir. İkinci sırada ise %20,3 ile özel eğitim alt teması bulunmaktadır. Son sırada ise kodlanmada an az payı %3,6 ile çocuğun eğitimini kolaylaştıran unsurlar alt teması almıştır.

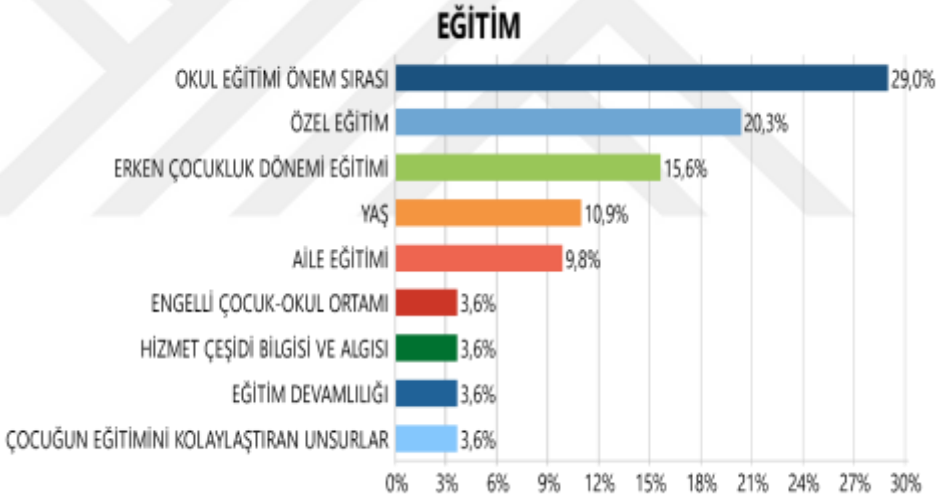

Şekil 16. *0-36 Aylık Kategori -Eğitim Teması Alt Kodlama Yüzde Grafiği*

4.1.7. Ailenin Engelliğe Bakışına İlişkin Bulgular:

4.1.7.1. ENGELLİLİK BAKIŞ AÇISI TEMASI

Engellilik Bakış Açısı teması dört alt temadan oluşmaktadır. Sırasıyla bunlar; "Eşit Erişim Algısı, Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası, Katılımcının Bakış Açısı ve Toplumun Bakış Açısı" şeklindedir. Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası Şekil 17'de gösterilmektedir.

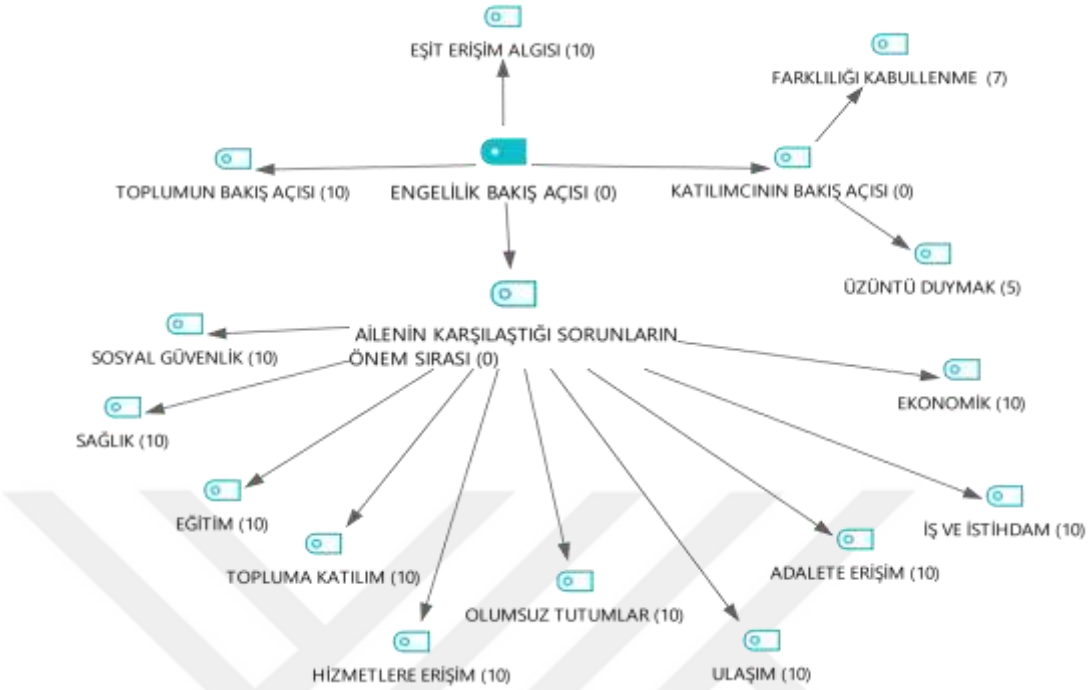

Şekil 17. *Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası*

4.1.7.1.1. Eşit Erişim Algısı Alt Teması

Engellilik bakış açısı temasının bir alt teması olan eşit erişim algısı alt teması kendi içinde herhangi bir alt temaya veya koda ayrılmamıştır. Tablo 35'de görüldüğü gibi, katılımcılardan sekizi çocuklarının diğer çocukların erişebildikleri şeylere erişemediklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı ise parklarda düzenlemenin normal gelişim gösteren çocuklar için bile uygun ve güvenli olmadığını diğer bir katılımcı ise açıklama yapmadan erişebildiğini belirtmiştir.

Tablo 35. Eşit Erişim Algısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: Yok hayır.
K0363.2: Yok.
K0363.3: Hayır.
K0363.4: Hayır.
K0363.5: **Kısmen. Çocuk parklarına götürebiliyorum. O kadar.**
K0363.6:**Yok erişemiyor. Engelleniyor.**
K0363.7: Evet.
K0363.8: Hayır.
K0363.9:Hayır.
K0363.10: **Mesela parklarda normal çocuklar için bile düzenleme yok. Güvenli durumda değil parklar. Dolayısıyla (çocuk) da erişemiyor**.

4.1.7.1.2. Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası Alt Teması

Engellilik Bakış açısı temasının alt teması olan ailenin karşılaştığı sorunların önem sırası katılımcılara yöneltilen soru doğrultusunda; eğitim, sağlık, ekonomik, topluma katılım, iş ve istihdam, hizmetlere erişim, olumsuz tutumlar, ulaşım, sosyal güvenlik, adalete erişim şeklinde ikincil alt temalara ayrılmaktadır. Bu temalar aşağıda önem sırasına göre Şekil 18, Şekil 19, Şekil 20, Şekil 21, Şekil 22, Şekil 23, Şekil 24, Şekil 25, Şekil 26 ve Şekil 27'de gösterilmektedir.

Katılımcılardan karşılaştıkları sorunların başlıklarını 'eğitim, sağlık, ekonomik, topluma katılım, iş ve istihdam, hizmetlere erişim, olumsuz tutumlar, ulaşım, sosyal güvenlik, adalete erişim' başlıklarını 1 ile 10 arasında numaralandırmaları istenmiştir. Katılımcılardan alınan bilgi doğrultusunda; başlıklar için önem sıralaması düzenlenmiş ve sonuçlardan elde edilen bulguya göre ailenin karşılaştığı sorunlar noktasında en önemli unsurun 'eğitim' olduğu belirlenirken 'adalete erişim' konusunda herhangi bir sorunla karşılaşılmadığı anlaşılmaktadır.

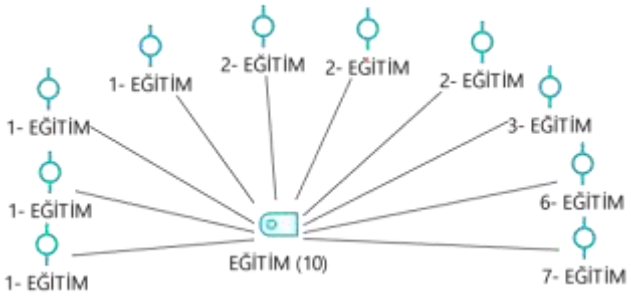

Şekil 18. *Eğitim Alt Teması Önem Vurgusu*

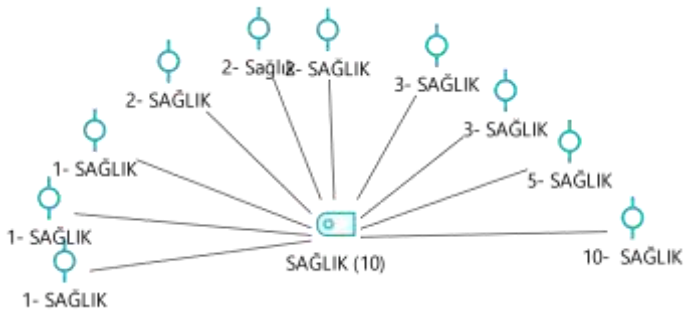

Şekil 19. *Sağlık Alt Teması Önem Vurgusu*

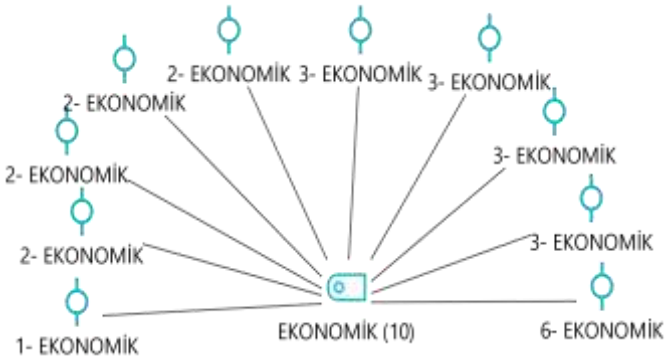

Şekil 20. *Ekonomik Alt Teması Önem Vurgusu*

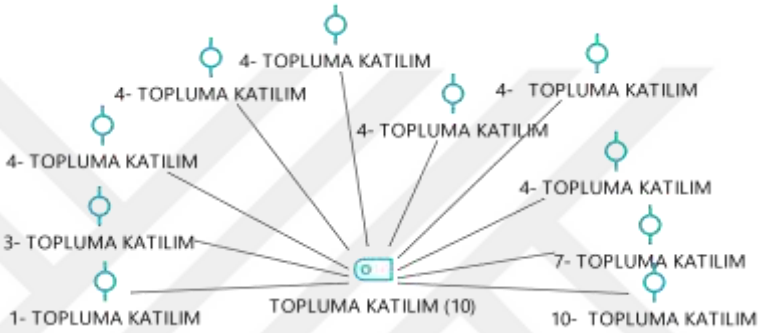

Şekil 21. *Topluma Katılım Alt Teması Önem Vurgusu*

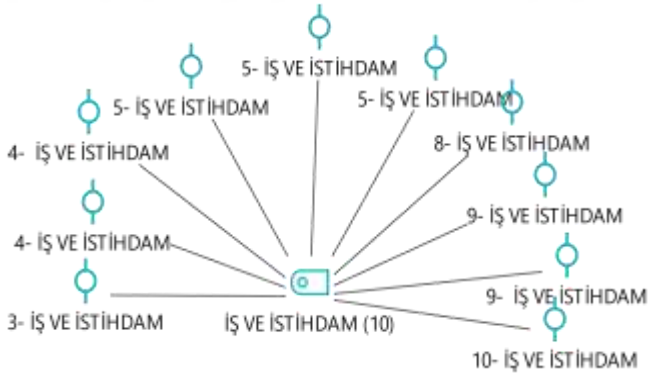

Şekil 22. *İş ve İstihdam Alt Teması Önem Vurgusu*

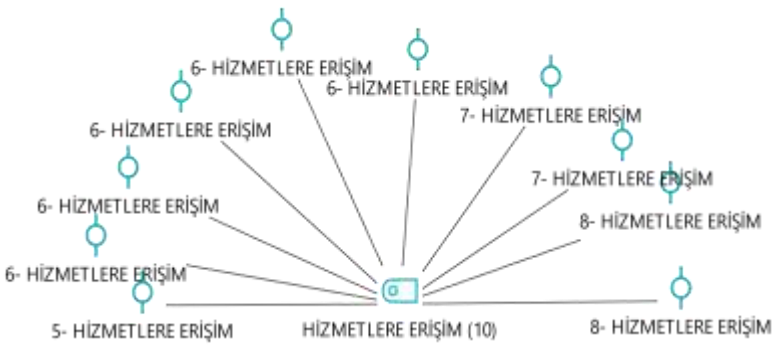

Şekil 23. *Hizmetlere Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

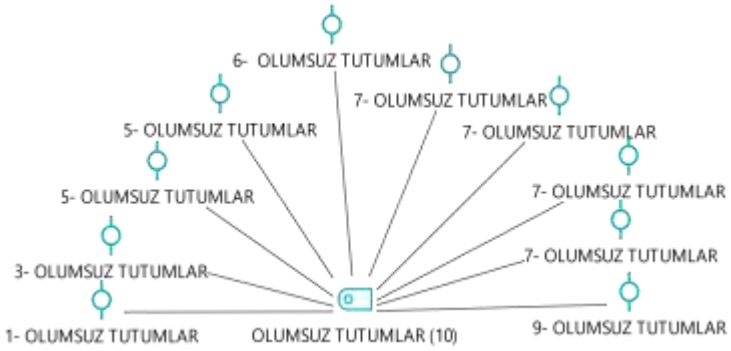

Şekil 24. *Olumsuz Tutumlar Alt Teması Önem Vurgusu*

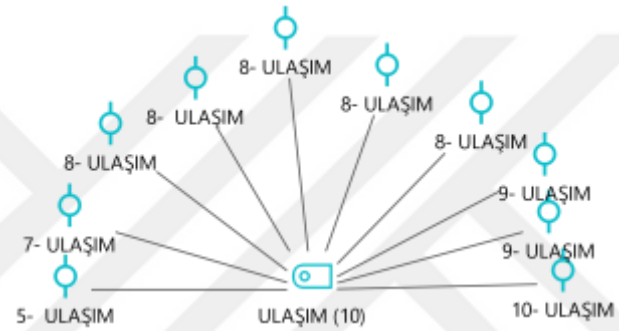

Şekil 25. *Ulaşım Alt Teması Önem Vurgusu*

Şekil 26. *Sosyal Güvenlik Alt Teması Önem Vurgusu*

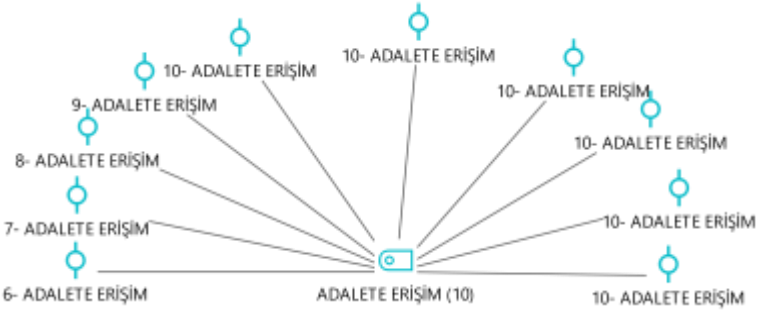

Şekil 27. *Adalete Erişim Teması Önem Vurgusu*

4.1.7.1.3. Katılımcının Bakış Açısı

Engellilik Bakış Açısı Temasının bir diğer alt teması olan Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması; '*Üzüntü Duymak ve Farklılığı Kabullenme* olarak iki adet ikincil alt temaya ayrılmaktadır.

4.1.7.1.3.1. Üzüntü Duymak Alt Teması

Katılımcılara engellilik konusunda bakış açıları sorulduğunda; Tablo 36'da görüldüğü gibi durum sebebiyle oldukça fazla üzüntü duyduklarını, bu durumun nasıl başlarına geldiğini sorguladıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 36. Üzüntü Duymak Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: **Üzücü bir şey** tabii ki de.
K0363.3: "Benim engelli deyince çocuğum geliyor aklıma, gözümün önüne yani. Bir şey yapamıyor yani çocuğum. Diğer çocuklarım gibi davranamaması geliyor aklıma. Ben doğduğundan beri çocuğumu kısıtlamadım toplum içine soktum. Daha çocuğum bebek olduğu için anlamıyorum pek ben. **Ben çok üzülüyorum** çünkü benim çocuğum da var. Bilmiyorum."
K0363.5: "Eşim **aşırı derecede üzüldü** nasıl böyle bir şey olabilir, ailede böyle bir sorun yok bu nasıl başımıza geldi…diye söylerdi."
K0363.7: "**Üzülüyorum ben**."
K0363.8: "Allah yardımcımız olsun. **Bana üzüntü ifade ediyor**."

4.1.7.1.3.2. Farklılığı Kabullenme Alt Teması

Katılımcının Bakış Açısı Alt Temasının ikincil alt temalarından biri olan Farklılığı Kabullenme Alt Temasında; katılımcılar, Tablo 37'de görüldüğü gibi çocuklarını farklı hissetmediklerini, her şeyin insanlar için normal olduğunu, farklılığı kabul etmek gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 37. Farklılığı Kabullenme Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: "**Farklı onlar**, onların farklı hayatı var. Normal. Normal de demek istemiyorum. Aslında bizler gibi değiller. Bambaşka dünyaları var belki hiçbir şeyden haberleri yok. Bazılarının var az da olsa."
K0363.2: Hani ben engelliliğe **hani çok takılmıyorum.** Ne olursa olsun **sonuçta o da bir şey**.

K0363.4: **Normal bir birey olarak düşünüyorum**. Ben de yarın engelli olabilirim. Eskiden de böyle düşünüyordum mesela bir tekerlekli sandalyede biri geçsin annesiyle. **Anneyi düşünürdüm anne istemez onun öyle olmasını.**
K0363.5: **Ben daha farklı bakıyorum**. Mesela geçen gün bir araba engelli yerine park etmiş. Sileceklerini kaldırdım. Hatta yanımda kağıt kalem olsaydı. Lütfen buraya park etmeyin engelli yeri diye yazacaktım.
K0363.6**: İnsan herşeyi normal karşılayabilmeli** mesela her insana normal bir insan gibi davranmalı yani.
K0363.7: **Onlar da bir birey**.
K0363.10: **Onları ayırmıyorum. Hepimiz aynıyız.**

4.1.7.1.4. Toplumun Bakış Açısı

Engellilik Bakış Açısı temasının bir alt teması olan toplumun bakış açısı alt teması kendi içinde herhangi bir alt temaya veya koda ayrılmamıştır. Tablo 38'de görüldüğü gibi, katılımcılara engellilik konusunda toplumun bakış açısı sorulduğunda; katılımcılardan biri engellik konusunda toplumun bakış açısının değiştiğini belirtmiştir. Ancak diğer tüm katılımcılar, toplumun engellik konusuna acıma ve korkma duyguları ile yaklaştıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 38. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K0363.1: **Bence toplumun bakışı değişti bence eskisi gibi değil**. İnsanın başına gelince anlıyor ya. Daha rahat çocuklarını insanlar dışarı çıkarabiliyorlar artık. Bakışlar filan değişti bence.
K0363.2: Benim çocuğa bakınca insanlar **ilk doğduğunda sen daha genceciksin niye aldırmadın dediler hep**, şey şey baktılar. Ben gücenmedim. Cahildir dedim.
K0363.3: Herşeyi düşünebilirler. Kimisi benim başıma gelmez diye düşünüyor, sağlıklı bir insan da yarın öbür gün bir şey olabilir diye düşünmüyor, hiçbir şeyin bir garantisi yok. Bugünün sağlıklısın yarın engelli olduğunu düşünmüyor insanlar. Ya **bir mahna buluyorlar**, ya bir şey buluyorlar, **ya iğreniyorlar** falan. Ne bileyim ben hiç öyle düşünmüyorum belki de şu an çocuğum olduğu için.
K0363.4:Toplumun benim gibi bakmadığı kesin. **Toplum ayırt ediyor**. Her yerde engelliler için bir ortam bile yok.
K0363.5: Onlar açısından zor. Dini olarak düşünürsek Allahtan geliyor. Aileden de kaynaklanabilir genlerden. Akraba evlilikleri sakıncalı. Herhangi bir hareketi yapamaması kısıtlanması. **Toplum biraz düşük bakıyor** bu konuda.
K0363.6: Bence **iyi bakmıyorlar ayırıyorlar** yani hâlbuki ki yani onlar da insan onların da duyguları var. O da bir kader Allahtan bir şey insanlar kabul etmeli ve saygı göstermeli.
K0363.7: **Toplum iyi bakmıyor**. Herkes kendi çocuğunu düşünüyor. Herkes ilgilenmek istemiyor.
K0363.8**: Kimisi dışlıyor**. Artık herkesin vicdanına kalmış.
K0363.9: **Toplum çok olumlu bakmıyor. Toplum korkuyor.**
K0363.10: **Toplum acıyor**. Genelde acıyarak yaklaşıyorlar. İlle de geçmesi gerekiyormuş gibi 'geçer merak etme' filan gibi sözler duyuyorum. Bunun aşılması gerekiyor. Farklı çocukları gördüklerinde korkuyorlar çocuklarını yaklaştırmıyorlar.

0-36 Aylık Engelli Çocuğa Sahip Olan Aileler ile yapılan görüşmelerde elde edilen tüm bulguların değerlendirilmesiyle oluşturulan kod bulutu (Şekil 28) ile tüm tema haritası (Şekil 29) aşağıda yer almaktadır.

Şekil 28. *Kod Bulutu (0-36 Aylık Kategori)*

* Kod bulutu; "0-36 Aylık Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin; Aile Tanıtıcı Bilgi Formu, Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu ve Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları" analizinin tamamında yer alan kodlanma sayılarına göre kod kelimelerinin bir bulut olarak görselleştirilmesiyle elde edilen görüntüdür.

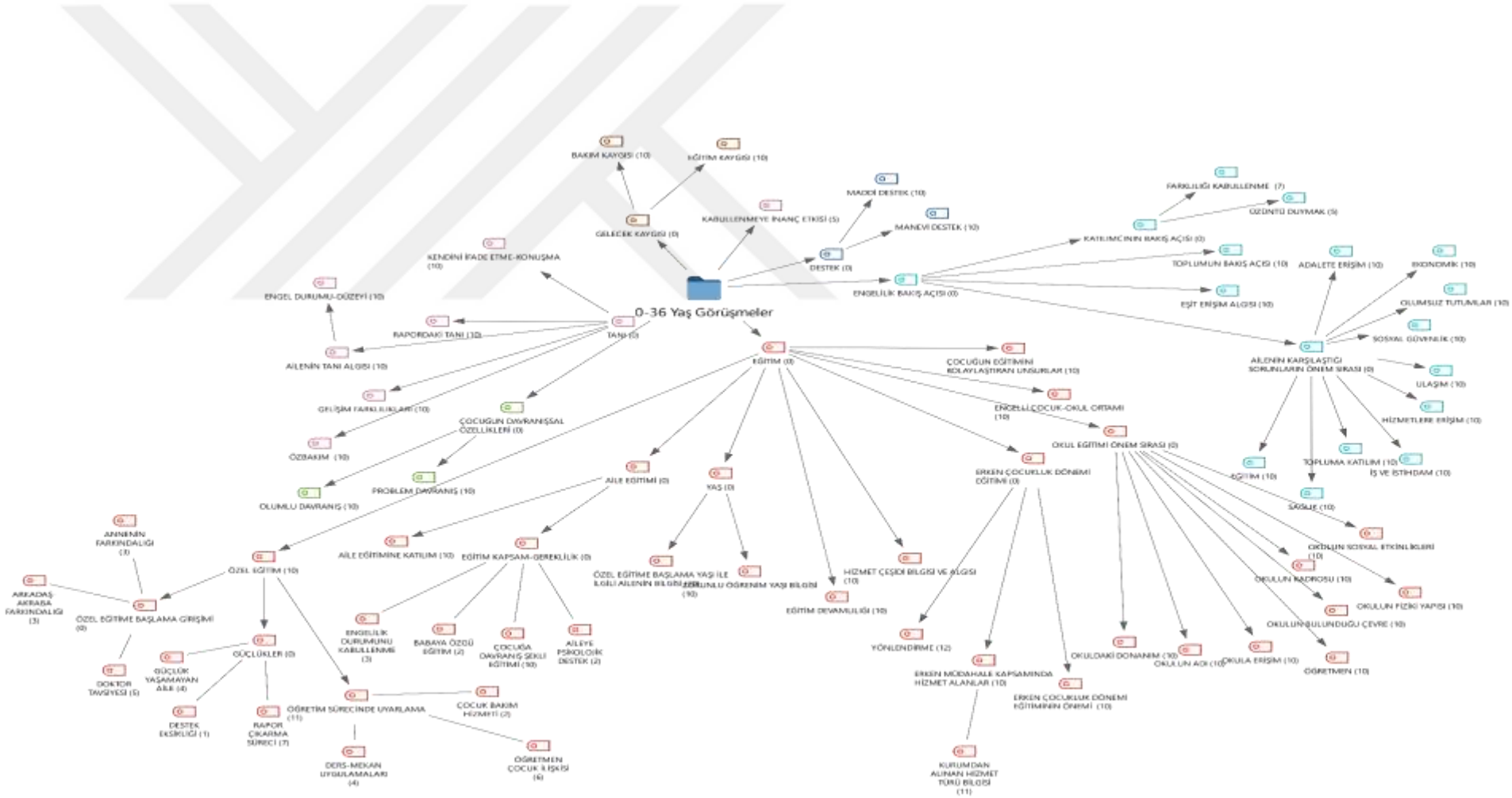

Şekil 29. (*0-36 Aylık) Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritası*

*Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritasında; 0-36 Aylık Çocuğa Sahip Olan Aileler ile yapılan görüşmelerdeki tüm kodlanmalar özetle tek bir görsel üzerinde gösterilmektedir.

4.2. 36-72 AYLIK ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE AİT BULGULAR

Edirne il sınırları içerisinde bulunan Engelli birey olarak tanılanmış 36-72 aylık özel eğitim hizmetlerinden yararlanan ve sağlık kurulu raporu almış engellilerin ailelerinden 15 katılımcı bu grupta yer almaktadır. Tablo 39'da '*Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Bulgular'* görülmektedir.

Katılımcı ailelerin özellikleri incelendiğinde; 36-72 aylık grupta yer alan katılımcılardan iki tanesi (baba) hariç tamamı annelerden oluşmaktadır. Katılımcı annelerin yaşları incelendiğinde en küçüğünün 29 yaşında en büyüğünün ise 43 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcı babaların yaşı ise, 41 ve 34'tür. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, bir kişi ilkokul, dört kişi ortaokul, 5 kişi lise, iki kişi önlisans ve üç kişi de lisans mezunudur. Katılımcı babalar; lise ve yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların mesleki durumları incelendiğinde; annelerden 2'si öğretmen ve işçi, diğerleri ise ev hanımıdır. Katılımcı babaların mesleği; 1 kişi astsubay diğeri ise esnaflık yapmaktadır. Tablodan görüldüğü gibi aile geçimini genelde babalar sağlamaktadır. Tüm aileler sosyal güvenceye sahiptir. Ailelerin toplam aylık gelirinin 10000 ile 600 TL arasında değiştiği görülmektedir. Araştırma grubunda yer alan katılımcıların aile tipi incelendiğinde; bir tanesi geniş aile diğerleri çekirdek ailedir. Engelli çocukların, kii kız on üçü ise erkektir.

Katılımcıların sırasıyla çocuklarının tanıları ve tanı aldıkları yaş ile ilgili verdiği bilgiler; -Dejerine-Sottas rahatsızlığı %84-doğuştan, gelişim geriliği%55 + DEHB- doğuştan, Konuşma Geriliği+ Otizm – tanı yaşı bilinmiyor, konuşma geriliği-38 aylık, Epilepsi+gelişim geriliği-11 aylık, down sendromu %55- doğuştan, A-tipik otizm-30 aylık, Atipik Otizm-48 aylık, Gecikmiş dönüm noktası-48 aylık, serebral palsi- 48 aylık, dil ve konuşma bozukluğu+bilşsel yetersizlik-60 aylık, Atipik otizm%50-24 aylık, cytomegalovirüs+SP- doğar doğmaz, konuşmuyor-tanı ve tanı yaşı bilinmiyor, down sendromu-anne karnında – şeklinde değişim göstermektedir. İki katılımcı çocuklarının öz bakım becerilerini kısmen gerçekleştirdiğini, sekiz katılımcı

çocuklarının kendi öz bakımlarını gerçekleştirebildiğini, beş katılımcı ise çocuklarının öz bakım becerilerinde bağımsız olmadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların hiçbirinin ailesinde engelli başka bir birey bulunmamaktadır. Engelli çocukların yakın akrabalarından yedi kişide engellilik durumu söz konusudur. Araştırmanın katılımcılarının yaşadıkları ev ortamları incelendiğinde, on aile il merkezinde apartman dairesinde, beş aile ise il, ilçe ve köy olmak üzere müstakil evlerde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 39. (36-72 Ay) Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Tablo

Belge Adı	Çocuk Cinsiyet	Çocuk Ay (Yaş)	Tanı Aldığı Ay	Cihaz Kullanımı	Özbakım	Anne Yaş	Anne Eğitim	Anne Meslek	Baba Yaş	Baba Eğitim	Baba Meslek	Sosyal Güvence	Toplam Aylık Gelir (TL)
K3672.1*	Erkek	47 (3)	Dejerine-Sottas Rahatsızlığı %84-(Doğuştan)	Yok	Hayır	36	Lise	Temizlik İşçisi	41	Lise	Esnaf	SGK	4500
K3672.2	Erkek	66 (5)	Gelişim Geriliği %55+DEHB-(Tanı Yaşı Bilinmiyor)	Yok	Evet	32	Ortaokul	Ev Hanımı	46	İlkokul	İnşaat İşçisi	SGK	3300
K3672.3	Erkek	54 (4)	Konuşma Geriliği- Otizm-(Tanı Yaşı Bilinmiyor)	Yok	Evet	29	Lise	Ev Hanımı	30	Lisans	Esnaf	SGK	5000
K3672.4	Erkek	42 (3)	Konuşma Geriliği- (38 aylık)	Yok	Hayır	33	Üniversite	Öğretmen	36	Yüksek L.	Mühendis	SGK	10000
K3672.5	Kız	71 (5)	Epilepsi-Gelişim Geriiği-(11 aylık)	Yok	Evet	31	Ortaokul	Ev Hanımı	35	Lise	Memur	SGK	4500
K3672.6	Kız	41 (3)	%55 Down Sendromu (Doğuştan)	Var (AFO)	Hayır	42	İlkokul	Ev Hanımı	52	İlkokul	Yok	Yeşil Kart	600
K3672.7	Erkek	67 (5)	Atipik Otizm-(30 aylık)	Yok	Evet	37	Lise	Ev Hanımı	40	Lisans	Memur	SGK	6000
K3672.8	Erkek	68 (5)	Atipik Otizm- (48 aylık)	Yok	Evet	29	Ortaokul	Ev Hanımı	34	Lise	İşçi	SGK	2600
K3672.9	Erkek	71 (5)	Gecikmiş Dönüm Noktası-(48 aylık)	Yok	Kısmen	36	Üniversite	Tekstil Öğretmeni	38	Yüksek Lisans	Veteriner Hekim	BAĞ-KUR	4000
K3672.10	Erkek	64 (5)	SP-(48 aylık)	Var (AFO)	Evet	36	Lise	Fabrikada İşçi	40	İlkokul	İşçi	SGK	5000
K3672.11*	Erkek	61 (5)	Dil ve Konuşma Bozukluğu+Bilişsel Yetersizlik-(60 aylık)	Yok	Evet	34	Üniversite	Öğretmen	34	Yüksek Lisans	Astsubay	SGK	12000
K3672.12	Erkek	41 (3)	Atipik Otizm%50 (24 aylık)	Yok	Hayır	24	Ortaokul	Ev Hanımı	34	Önlisans	İşçi	SGK	2300
K3672.13	Erkek	51 (4)	Cytomegalovirus-Serebral Palsi (Doğar Doğmaz)	Yok	Hayır	30	Önlisans	Ev Hanımı	35	Lisans	Esnaf	BAĞ-KUR	3000
K3672.14	Erkek	53 (4)	Ailenin Bilgisi Yok-Konuşmuyor(Tanı Yaşı Bilinmiyor)	Yok	Evet	30	Lise	Ev Hanımı	45	Lisans	Memur	SGK	4500
K3672.15	Erkek	47 (3)	Down Sendromu (Anne Karnında)	Yok	Kısmen	43	Önlisans	Ev Hanımı	44	Lise	Elektrik Teknikeri	SGK	4500

*Katılımcı baba'dır.

Belge Adı	Aile Tipi	Anne ve Baba Birlikte mi?	Çocuk Sayısı	Eşlerin Akrabalık İlişkisi	Ailenin Yaşadığı Yer	Ailenin Yaşadığı Konut Tipi	Ailede Başka Engelli Birey	Engelli Akraba	Ailede Yaşayan Toplam Kişi Sayısı	Çocuğun Ayrı Odası Mevcut mu?
K3672.1	Çekirdek Aile	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Yok	4	Hayır
K3672.2	Çekirdek Aile	Evet	3	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Baba Kardeşi(Şizofren)- Baba Yeğeni (gelişim geriliği)	5	Hayır
K3672.3	Çekirdek Aile	Evet	3	Yok	İLÇE	Müstakil ev	Yok	Eşin halasının torunu otizmli.	5	Hayır
K3672.4	Çekirdek Aile	Evet	1	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Yok	3	Hayır
K3672.5	Çekirdek Aile	Evet	1	Yok	İLÇE	Müstakil ev	Yok	Yok	3	Hayır
K3672.6	Geniş Aile	Evet	4	Yok	İLÇE	Müstakil ev	Yok	Annenin amcasının başka bir engeli var	7	Hayır
K3672.7	Çekirdek Aile	Evet	3	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Yok	5	Hayır
K3672.8	Çekirdek Aile	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Hala oğlunda otizm spektrum bozukluğu mevcut	4	Evet
K3672.9	Çekirdek Aile	Evet	1	Yok	İLÇE	Apartman Dairesi	Yok	Yok	3	Evet
K3672.10	Çekirdek Aile	Evet	2	Yok	KÖY	Müstakil ev	Yok	Yok	4	Hayır
K3672.11	Çekirdek Aile	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Amca torunu doğumda kordon dolanması sonucu zihinsel ve fiziksel engelli	4	Hayır
K3672.12	Çekirdek Aile	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Annenin halası engelli küçükken havale geçirmiş konuşamıyor.	4	Hayır
K3672.13	Çekirdek Aile	Evet	1	Yok	İL	Müstakil ev	Yok	Yok	3	Hayır
K3672.14	Çekirdek Aile	Evet	1	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Babanın Amcası Engelli	3	Hayır
K3672.15	Çekirdek Aile	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	Yok	4	Hayır

4.2.1. Eğitim sürecinin belirlenmesi açısından ailenin çocuğun yaşına göre engellilik tanısı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular:

4.2.1.1. TANI TEMASI

Şekil 30'da görüldüğü gibi, Tanı Teması beş alt temadan oluşmaktadır. Bu temalar; *Ailenin Tanı Algısı, Kendini İfade Etme-Konuşma, Özbakım, Gelişim Farklılıkları, Rapordaki Tanı* olarak belirlenmiştir.

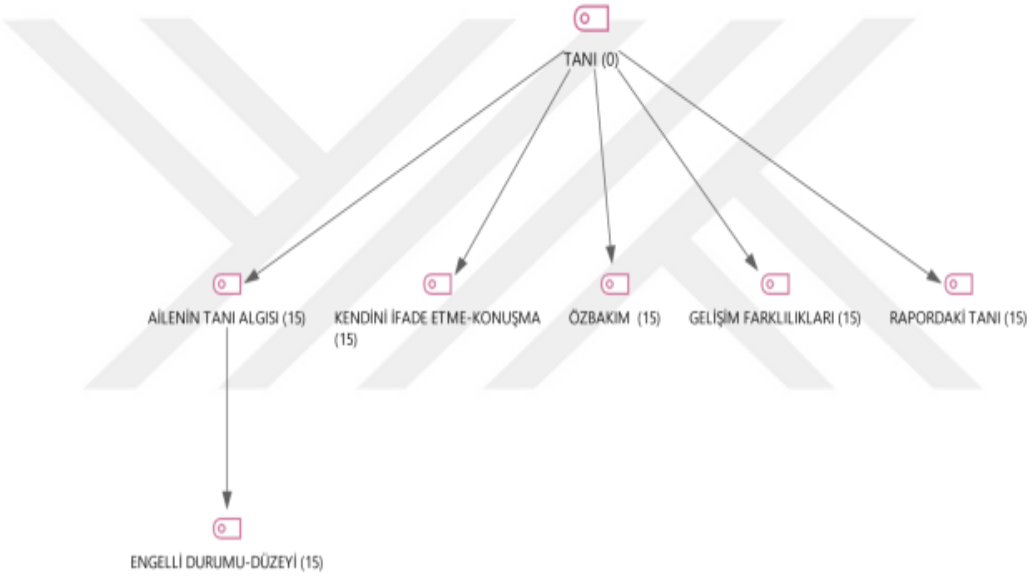

Şekil 30. *Tanı Teması Haritası*

4.2.1.1.1. Rapordaki Tanı Alt Teması

Rapordaki tanı ve tanının ne zaman konulduğu konusunda ailelerin genellikle çocuklarının tanısı ile ilgili bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Tablo 40'da yer aldığı gibi bazı aileler çocuklarının net tanısının olmadığı yönünde ifadeler kullanmışlardır. Görüşmenin devamında ise çocuklarının raporlarında yazan tanıyı aslında bildikleri düşünülmektedir.

Tablo 40. Rapordaki Tanı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Sendrom var.** Şimdi yeni bir test yaptırdık. 25.000 gen araştırılacakmış. Daha önce 5000 gen araştırılmıştı. Ücretli bir test. **Coffin-Siris Sendromu** var denildi. Tanısında **Dejerine-Sottas Rahatsızlığı** %84 yazıyor. Nörolojik hastalığı. Doğmadan ense kalınlığı tespit edildi."
K3672.2 : "**Gelişim geriliği ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu** var. Hafif gelişim geriliği %40 yazıyor raporda."
K3672.3: "Net bir tanı koyamadılar aslında bize **A-tipik otizm tanısı** koydular ama şimdi öyle de değil bence."
K3672.4**:** "Konuşmuyor net bir tanısı yok bizi konuşma terapistine yönlendirdiler."
K3672.5: "11 aylık havale geçirdi. Hatta soğuk havale geçirdi kendisi. Epilepsi dediler**.**
K3672.6: "**Down Sendromu** tanısı. %55 Down Sendromu yazıyor raporda. Doğar doğmaz tanısı konuldu."
K3672.7: "2,5 yaşında uyaran eksikliği, 5 yaşında **A-tipik otizm** tanısı konuldu."
K3672.8: "**A-tipik otizm** dediler. 4 yaşında tanı konuldu. %40 yazıyor raporda."
K3672.9: "Yaklaşık 4 yaş civarında konuldu. Açıkçası net bir tanı bulamadılar. Otizm spektrum bozukluğu tanısını koyamadılar. Raporunda '**gecikmiş dönüm noktası'** diye yazıyor. İlk tanısında 'hafif düzeyde zihinsel gerilik" yazıyordu. Sonra kesin tanıyı 'gecikmiş dönüm noktası' diye verdiler."
K3672.10: "4 yaşında tanı koydular '**Serebral Palsi'**."
K3672.11: "**Dil ve konuşma bozukluğu ve bilişsel yetersizlik** tanısı var. 1 ay oldu tanısı konulduğu. 60 aylık konuldu."
K3672.12: "**A-tipik otizm** tanısı aldı %50 idi galiba"
K3672.13: "% 90 tanısı var **serebral palsiye** benzeyen bir hastalık bence. Doğar doğmaz tanı koydular ama ben raporu 9 aylıkken aldım.
K3672.14: "Tanı filan koymadılar diye biliyorum. Sadece konuşamaması yüzünden özel eğitim almaya geldik. Sadece iletişim üzerine problemi var. Artık yalnız olduğu için mi bilmiyorum. Ben bu özel kuruma o yüzden getiriyorum. Tanısı filan yok bu çocuğun **konuşmuyor diye rapor verdiler**. Tam olarak bilmiyorum tanısını iletişim diye bir şey yazıyordu."
K3672.15: "Daha anne karnında söylediler Down sendromu riski var dediler ona rağmen doğuracağım dedim yani. Söyledim ben de eşime dedi ki bana pazardan elma mı seçiyoruz neyse ney dedi. İyisini mi bulacağız dedi. Neyse ney dedi. 10 yıl kaderimize gelmiş. Zaten ben hiç düşünmedim. O psikolojiyle bile düşünmedim alternatif olarak bile düşünmedim. Oğlum **Down Sendromu** gününde doğdu tesadüfen."

4.2.1.1.2. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması

Katılımcılardan çocuğun engel durumu ile ilgili bilgi istendiğinde; Tablo 41'de görüldüğü gibi, genelde çocuklarının fiziksel sorunlarını, konuşma ve algılama problemlerini anlattıkları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ailelerin tanı algısını çocuğun fiziksel gerilik, mental gerilik, bakım ve iletişim sorunları ile bağdaştırdıkları görülmektedir. Katılımcılardan biri çocuğunun tanısının aslında "herediter anjioödem' olduğunu, Türkiye'de bu rahatsızlık ile ilgili bilgi sahibi olunmadığından bu tanının konulamadığını ifade etmiştir. Ailenin tanı algısı teması; *Engel-Durumu Düzeyi* şeklinde bir ikincil alt temaya sahiptir.

Tablo 41. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Donuk, kendi kendine yapamıyor hiçbir şeyi. Yemek yiyemiyor. Tuvalet eğitim yok. **Konuşma yok. Algılama zayıf."**
K3672.2: "**Çocuk psikiyatrisi gelişim geriliği var dedi. İletişim kopukluğumuz var** ve kelimeleri tam olarak çıkarmıyor, tam olarak cümle kuramıyor. Doğru dürüst beslenemiyor."
K3672.3: "Dizme tanıtımız var. Düzen takıntımız var. Konuşma geriliği olduğu için kendini anlatamadığında hırçınlaşıyor. Arkadaşlarına zarara veriyor zaman zaman. Hiperaktivitesi var ilaç kullanıyoruz ancak tanıya yazmadı doktor çünkü 6 yaşından önce tanıya yazılamıyormuş. **Konuşamamak da oğlumu ayrıca hırçınlaştırıp hareketli hale getiriyor zaten."**
K3672.4: "**Sadece işaret ediyor hiç konuşmuyor biz onu anlayamıyoruz."**
K3672.5: "**Çocuk psikiyatrisi gelişim geriliği var dedi. İletişim kopukluğumuz var** ve kelimeleri tam olarak çıkarmıyor, tam olarak cümle kuramıyor. Doğru dürüst beslenemiyor. %50 Geçmiş Dönem Geriliği yazıyordu raporda."
K3672.6: "**Konuşmuyor işte.** Kakasını çişini bile söyleyemiyor. Bir söyleyebilse rahatlayacağız."
K3672.9: **"'Herediter anjioödem'** diye bir rahatsızlık da var. Eşimde bu rahatsızlığa sahip. Bir çeşit mide bağırsak hastalığı diyelim. O hastalığın algıyı kapattığını düşünüyorlar çünkü başka hiçbir şey bulamadılar…. Aslında bu çok ender olan bir hastalıkmış Türkiye'de. Bağırsak ikinci beyin diye geçiyor ya. O sebeple oğlumun bu tanıya sahip olduğunu düşünüyorum."
K3672.11: **"Başkalarıyla iletişim kurmuyor**. Yaşıtlarıyla sınırlı iletişimi var. Konuşması yaşıtlarından oldukça geri. Yetersiz konuşması bence. Kurallı oyun oynamıyor."
K3672.12: "**Konuşamıyor, algılayamıyor, söylenenleri yani bizim gibi yapamıyor kendisi.** Biraz biraz yapmaya başladı şu sıralar."
K3672.13: "**Yürüyemiyor, konuşamıyor** benim oğlum ama bence olan biteni anlıyor."
K3672.14: **"Biraz agresif ben bunu konuşamamasına bağlıyorum.** Bize doktor dedi ki kreşe verebilirsiniz ortama girer ve konuşur. Biz de verdik 2 saat kısa süreli verdik. Bir oyun parkına götürüyoruz diğer çocukları itiyor kötü davranıyor. Sonra biz kreşe başlatınca onu. Öğrendi artık sıraya giriyor kaymak için filan bu tarz şeyler yapmaya başladı. O hırçınlığı baya normale döndü."
K3672.15: Benim çocuğumla ilgili olarak geri kalma nedeni bence rahatsızlanmasından dolayı down sendromu zorluğunu biz gerçekten yaşamadık. Çok güzel alıyor. Sevgiyle büyüdükten sondan birşey olmuyor. Fiziksel olarak da oğlumun down sendromunun özellikleri yoktu. Taklit yeteneği süper bir çocuk. Ne dersem anlıyor. Ne dersen yapıyor. Soru soruyorum istiyorsa evet istemiyorsa hayır bile diyebiliyor. Raporda ağır yazıyor ama genetik olarak değişmeyeceği için **rapora ağır yazıyorlar ama bence değil.**

4.2.1.1.2.1. Engel- Durum Düzeyi Alt Teması

Katılımcılara çocuklarının engel düzeyi sorulduğunda; Tablo 42'de görüldüğü gibi, 3 kişi ağır, 3 kişi orta, 9 kişi hafif şeklinde ifade etmiştir. Ancak çocuklarının engelli düzeyini hafif diye nitelendiren bazı ebeveyn ifadeleri incelendiğinde, aslında çocuğun orta düzey engelli olabileceği belirlenmektedir. Ailelerin engelli düzeyini "hafif" şeklinde ifade etmeleri, kendi duygu durumlarını rahatlatmak (inkâr psikolojisi) için de ifade edilmiş olabilir.

Tablo 42. Engel-Durum Düzeyi Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Ağır. Normal bir çocuğu bırakırsın anne babanın yanından ayrılmaz ya bizimkisi bizi yok zannedebiliyor mesela
K3672.2:Hafif. Ben çocuğumun hafif düzeyde engelli olduğunu düşünüyorum.
K3672.3: Orta. Ben orta olduğunu düşünüyorum kesinlikle hafif diyemem
K3672.4: Hafif Çocuğum bence engelli değil sadece konuşmama problemi var
K3672.5: Orta. Ben ağır olduğunu düşünmüyorum.
K3672.6: Hafif Bence çocuğum çok engelli değil hafif yani
K3672.7:Hafif. Hafif olduğunu düşünüyorum
K3672.8: Hafif. Ben çocuğumun hafif bir engel düzeyine sahip olduğunu düşünüyorum
K3672.9:Hafif. Benim çocuğum hafif bence
K3672.10: Hafif. Çok ağır değil bence.
K3672.11: Hafif. Bence hafif oğlum her şeyi %95 yapıyor.
K3672.12:Ağır. Ağır bence şu an bizim gibi anlamıyor.
K3672.13: Ağır. Oldukça ağır benim çocuğum.
K3672.14: Hafif. Bence çocuğumda bir şey yok hafif bence
K3672.15: Orta. Çok da ağır düşünmüyorum Ben %70-%80 diyebilirim.

4.2.1.1.3. Gelişim Farklılıkları Alt Teması

Tablo 43'de görüldüğü gibi, katılımcıların çocukları ile ilgili gelişim farklılıklarını, akranlarıyla kıyaslayarak ve/veya çocukların konuşma düzeylerine göre ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu tema aynı zamanda kendini ifade etme- konuşma alt temasını da desteklemektedir.

Tablo 43. Gelişim Farklılıkları Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Normal çocuk gibi değil bir şey söyleyince anında yapmıyor. **Mesela algılaması zayıf çocuğun, donuk kalıyor. Diğer çocuklar kendisi eline alıp yemek yiyebilir ama biz hala kendimiz besliyoruz çocuğu.** Yani bir şeyi tutma becerisi yok sağlam bir şekilde yürürken sallanıyor."
K3672.2 : "Aslında bir anne olarak bir farkı yok diyebilirim. Daha özel, daha hassas, daha duygusal ve daha zeki. Ben telefonumun şifresini kızıma göstersem en az üç defa gösteriyorum ama çocuk göz ucuyla uzaktan baksa bile bunu kafasına kayıt edebiliyor. Yapamadığı hiçbir şey yok aslında. **İletişim kopukluğumuz var ve kelimeleri tam olarak çıkarmıyor**, tam olarak cümle kuramıyor. Ne isteğini ben anne olarak biliyorum da öyle anlayabiliyorum."
K3672.3: **"Kesinlikle var. Öncelikle konuşma geriliğimiz var.** İletişim kurmada sosyalleşmede sıkıntılarımız var. Takıntıları var diyebilirim. Şu anda aklıma gelenler bunlar şimdilik."
K3672.4: "Konuşma ile ilgili terapi alıyor. 38 aylıktı gittiğimizde o sebeple bizi terapiste gönderdi**. İşaret ediyor ama ifade edemiyor** bir anne ve baba diyebiliyor."
K3672.5: "Epilepsi tanısı konuldu. **Gelişim geriliği var işte. Başka bir şey, konuşamama var."**
K3672.6: "**Çocuğumun tek farkı konuşmaması yani.** Konuşabilse yani derdini anlatsa bana yeter. Şu anda çişini, kakasını dahi söyleyemiyor."
K3672.9: "**Konuşma geriliği var konuşma bozukluğu diyebilirim. Yaşıtları gibi hiç konuşamıyor şu anda.** Diğer gelişim yönünden de geriden geliyor. Hem zihinsel, hem fiziksel hem de beceri anlamında geriden geliyor. Hepsinden geri diyebilirim. Konuşmadığı için anlıyor mu anlamıyor mu bilemiyoruz."
K3672.11: "**Dil seviyesi açısından yeterli değil yaşıtları kadar akıcı ve düzgün konuşamıyor.** Konuşması ilk andan itibaren şöyleydi. Bir şey içmek istediği zaman mesel 'Bir şey içeceğim değil'

diyordu. Yaşıtları ile iletişim kuramıyor ama iletişim kurmaya çalışıyor. Kurallı oyun oynayamadığı için yaşıtlarının alternatifi varsa oğlumu tercih etmiyorlar oynamak için."
K3672.12: "**Konuşamıyor işte engelli otizmli kendisi."**
K3672.13: "Bedensel ve zihinsel gelişim geriliği var. Böyle işte. **İşitmiyor, konuşamıyor ve yürümüyor.** Bilinç kaybı yok bakışları var yani"
K3672.14: "**En büyük sıkıntısı konuşmaması.** Anneyi yeni söylemeye başladı. 'Baba, baba' diyordu zaten ama… Tekrarlayarak tekrarlayarak söyleyebiliyordu. Herkes bana diyordu 'bu çocuk niye konuşmaya başlamıyor' diye. Psikoloğa götürdüm ben de."
K3672.15: "Hep geriden geliyoruz diğer çocuklara göre hep geriden geliyoruz. Bu tarz çocuklara göre de iyi gidiyoruz. Zorlamadı bizi hastalıkları dışında. Gayet normal bir çocukmuş gibi anlıyor. **Evde ne konuşsam beni anlıyor. Onunla iletişime geçebiliyorum 4 yaşında bir çocukla değil de sanki üç yaşında bir çocukla iletişime geçiyormuşum gibi."**

4.2.1.1.4. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması

Tablo 44'de görüldüğü gibi, katılımcılara çocuklarının kendilerini ifade edip - edemedikleri sorulduğunda; katılımcılardan dört kişi çocuklarının kendilerini konuşarak ifade edebildiklerini, on kişi ise çocuklarının konuşamadıklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise çocuğunun kısmen konuşabildiğini söylemiştir. Çocukların konuşma yetisinin zayıflığı tanıyla ilgili olabilmektedir. Kendi çocuklarının engellilik düzeyini hafif olarak belirten bazı aileler, bu alt temada konuşma yetisinin geriliğini ifade ederek çelişmektedirler.

Tablo 44. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1:**Hayır.**
K3672.2: Evet. 'Anne banyo yapacağım, sütümü ver' de der. **Ancak doğru düzgün sorularımıza cevap vermez.**
K3672.3: **Hayır.** Diyebilirim aslında bazen belirli cümleler kuruyor ancak çok anlamlı olmuyor. **Belirli cümleleri kuruyor**. Belirli kelimeleri çıkaramadığı için tam anlamıyla anlaşılamıyor. O yüzden tam anlamıyla konuşabilir diyemem.
K3672.4: **Hayır**. **Bir tek anne ve baba** kelime çıkabiliyor ağzından.
K3672.5: **Hayır. İşaret diliyle bana anlatır derdini** ben anlarım.
K3672.6: **Hayır. Hiç bir şey konuşamıyor**.
K3672.7: Kısmen. **Konuşuyor ama tam olarak değil şu anda** sadece ihtiyaçlarını söylüyor
K3672.8: **Evet.** Kısaca kendini ifade edebilecek şeyleri söylüyor, mesela anne makarna yap, o bana vurdu gibi.
K3672.9: **Hayır. Aslında kısmen diyebilirim ama yabancı dil gibi konuşuyor ben anlıyorum ama kimse anlamıyor.**
K3672.10: Evet Herşey konusunda konuşuruz.
K3672.11: **Evet**. İsteklerini ifade ediyor da sohbet etmiyor. Yaşının gereği olan bir takım soruları söylüyor.
K3672.12: **Hayır. Konuşamıyor benim oğlum**

K3672.13: **Hayır. Hiç konuşamıyor benim oğlum**.
K3672.14: **Hayır. Birkaç kelime söyleyebiliyor.**
K3672.15: **Hayır.** Birkaç kelime söyleyebiliyor; anne-baba, gel-git gibi, tek hecelileri bazen söyleyebiliyor diyebilirim.

4.2.1.1.5. Özbakım Alt Teması

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların çocuklarının özbakım beceri düzeyleri sorulduğunda, katılımcılardan üç kişi 'kısmen', yedi kişi "evet" ve beş kişi ise 'hayır' cevabını vermiştir. Çocukların kendi gelişim dönemlerine uygun şekilde (su içme, yemeğini yiyebilme vb.) özbakım ihtiyaçlarını karşılayamadıkları tespit edilmiştir.

4.2.2. Eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuğun davranış özelliklerinin aile açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular:

4.2.2.1. ÇOCUĞUN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİ TEMASI

Şekil 31'de görüldüğü gibi, Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması; *Problem Davranış ve Olumlu Davranış* olarak iki alt tema şeklinde incelenmiştir.

Şekil 31. *Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması Haritası*

4.2.2.1.1. Olumlu Davranış Alt Teması

Tablo 45'de görüldüğü gibi, katılımcılar çocuklarının olumlu davranışını; kendilerine zorluk çıkarmamaları olarak değerlendirmişlerdir. Kendilerine çocukları tarafından zorluk çıkartılmayan süreçte çocuklarını "uyumlu" gördüklerini ve çocuklarının duygusal yönden "mutlu" olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 45. Olumlu Davranış Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Kumandayı veriyorum mesela annesine veriyor mesela.
K3672.2: "**Aşırı duygusal, hassas, elindekini paylaşıyor**. Birini görsün üzeri açılmış, üstünü örter. Benimle birlikte evi toplar iş yapar."
K3672.3 : "**Bir kere çok akıllı bir çocuk**. Çok çabuk kavrıyor ama bazen bize aktarmakta sıkıntı yaşıyor. **Uslu bir çocuk diyemeyeceğim** ancak çok mutlu bir çocuk bu mutluluğunu bize yansıtıyor."
K3672.4: Bir şeyi çok iyi taklit ediyor mimiklerini harika kullanıyor.
K3672.5: "**Birşeyi istediysen eğer keyfi yerindeyse getirir.** Etrafı toplayalım dediğim zaman birlikte topluyoruz. Kahvaltıyı birlikte hazırlıyoruz. Yiyoruz içiyoruz."
K3672.6: "**İyi yani bir rahatsızlık filan vermiyor yani."**
K3672.7: "**Çok mutlu her zaman**. Çok kolay öğreniyor. İngilizceye merakı var. Daha ne söyleyebilirim onunla ilgili… Çok samimi bir çocuk. Arkadaşlarını çok seviyor."
K3672.8: "**Tuvaletini kendisi yapıyor, yemeğini kendi yiyor, suyunu kendisi içiyor,** ayakkabılarını kendi giyemiyordu şimdi artık giyebiliyor. Arkadaş edinebiliyor, bazen kavga ettiği olabiliyor ancak çoğu zaman oynamayı başarabiliyor."
K3672.9: "Güler yüzlüdür sıcak bir çocuktur. Ilımlı yani. Ona ilgi gösterilince çabuk kaynaşır. **Sosyal yönden zorlanmıyorum ben."**
K3672.10: "**Usludur.** Plana programa uyar. Günlük programda sen bir şey atlarsan onu bile fark eder bizi uyarır. Uyumludur."
K3672.11: "İhtiyaçlarını belirtiyor. Uyumlu bir çocuk. Sosyal bir çocuk. Sosyal çevremizde sıkıntı yaratmıyor**. Gittiğimiz yerde çabuk uyum sağlıyor."**
K3672.12: Eskisinden daha iyi bence şimdi.
K3672.13: "**Uyumlu bir çocuk onunla** her yere gidebiliyorum hiçbir problem çıkmıyor. Uyumlu olması beni mutlu ediyor."
K3672.14: "**Yani ne diyim beni dinliyor genelde.** Oyuncak toplayalım diyelim beraber topluyoruz."
K3672.15: "**Sevecen ve çok söz dinler,"**

4.2.2.1.2. Problem Davranış Alt Teması

Tablo 46'da görüldüğü gibi, katılımcılara çocuklarının problem davranışları sorulduğunda; engellilik durumundan kaynaklı olumsuz davranış özellikleri (sinirlilik, inatçılık, takıntı, hırçınlık, ağlama, saç yolma, kendine vurma, etrafa vurma, dikkat verememe, hıım sesi çıkarma…vb), komut almama, kendi kendine idare edememe,

davranış problemleri ve kendisine bakım verene yaşattığı zorluklardan bahsedildiği görülmektedir.

Tablo 46. Problem Davranış Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Bizi bırakıp gitmesi. **Tanımıyormuş gibi yapması** bir çocuk eve gelindiğinde 'aaa baba' filan der mesela ama o demez."
K3672.2 : "Çok ağlıyor, **anlamamakta ısrar ediyor, inatçılık ediyor ve çok çok ağlıyor**. Bazı şeyleri anlamamazlıktan geliyor. Konuşmayı reddediyor ve susuyor."
K3672.3 : "Konuşamadığında oldukça **hırçınlaşıyor** bu beni çok üzüyor. Takıntılı olması beni rahatsız ediyor."
K3672.4: "Yalnızca konuşmaması benim için başka problem yok. **Anlatamazsa arada sinirleniyor**."
K3672.5: "**Dikkatini vermek istemiyor. Bir şeyi yap deyince hiç yapmaz**. Başka hiç bir şey yok yani."
K3672.6: "Beni rahatsız eden davranışı yani **tek başına bırakamazsın onu** yani hep arkasında olacaksın. Sürekli arkasında çoban olacaksın. Başka türlü olmuyor. Sürekli ilgi istiyor. Çok sinirli de bazen kızıyor çabuk. Yemek veriyorum yemek istemiyor bazen."
K3672.7: Aslında bir problem davranışı yok gayet uyumlu ama hıııııımmm diye ses çıkarıyor o var aklımda.
K3672.8: "…**Takıntıları hala var. Taktı mı tam takıyor."**
K3672.9: "**Davranış bozukluğu var diyebilirim. Beni en çok zorlayan şey mesela bir şey yapmak istiyor ama o an o şey için uygun değil** izin vermeyince o zaman çok ısrarcı olabiliyor. İnat gibi yani illaki kendi dediği şekilde olsun istiyor bir türlü onu vazgeçiremiyoruz biz. Onu yapmak istemiyorsa her şekilde yapmamak için sizi zorlayabiliyor. Belirli takıntıları var."
K3672.10: "**Bazen çok agresif olabiliyor başka bir sıkıntı** yaşamıyoruz."
K3672.11: "Bence oğlumda normal olmayan şey konuşma şekli ve mantıklı sorular sormaması. Yaşıtlarıyla yaşı gereği olan oyunları oynanamaması. **Çok inatçı**. Yani tutturuyor."
K3672.12: Önceden siniri vardı. **Çok aşırı siniri** vardı şu an daha iyi.
K3672.13: "Tek başına kalınca **hemen ağlar**…."
K3672.14: "**Etraftakilere vuruyor kendine vuruyor** konuşamadığından dolayı diye düşünüyorum. Çok da zorlamak istemiyorum açıkçası."
K3672.15: "**Saç yoluyor** bazen diğer downlular gibi değil. Çok inatçı değil ama normal çocuk kadar inatçıdır."

4.2.3. Eğitim Hizmeti alan engelli çocuğun ailesinin destek kaynaklarına ilişkin bulgular:

4.2.3.1. DESTEK TEMASI

Destek teması Şekil 32'de görüldüğü gibi, *Manevi Destek ve Maddi Destek* olarak iki alt temaya ayrılmıştır.

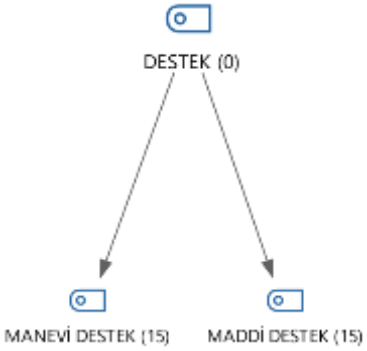

Şekil 32. *Destek Teması Haritası*

4.2.3.1.1. Maddi Destek Alt Teması

Çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için herhangi bir maddi destek alıp almadıkları sorulduğunda; Tablo 47'de görüldüğü gibi, katılımcılardan üç tanesi sosyal hizmetlerden destek aldıklarını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise süreci henüz tamamlayamadıklarını ya da ihtiyaçları olmasına rağmen bu hizmetten yararlanamadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 47. Maddi Destek Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Evet. Sosyal Hizmetlerden alıyoruz. 1180 TL
K3672.13: Evet. Sosyal Hizmetlerden alıyoruz 1300TL
K3672.15: Evet. Sosyal Hizmetlerden mali yardım alıyorum, bu yıl daha yeni alıyoruz. Bir sene sonra çıktı. 1460TL alıyoruz.

4.2.3.1.2. Manevi Destek Alt Teması

Katılımcılara çocuğunuzun bakımında size destek olan herhangi bir kişi var mı diye sorulduğunda; katılımcılardan sekizi tek başlarına hem çocukları ile hem de evle ilgili her şeyle ilgilendiklerini, altı tanesi büyük ebeveynlerden ve aileden destek aldıklarını belirtmişlerdir. Bir tane katılımcı ise bakıcıdan yardım aldığını belirtmiştir. Genelde annelerin engelli olan çocuklarıyla yalnız başlarına ilgilendikleri tespit edilmiştir.

4.2.4. Ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algısı ile ilgili bulgular:

4.2.4.1 KABULLENMEYE İNANÇ ETKİSİ TEMASI

Kabullenmeye inanç etkisi teması araştırmanın sonucunda 0-36 aylık grupta da olduğu gibi bu grup için de yeni bir tema olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar Engellilik durumunu genelde 'şükür' kelimesi ile ifade etmektedirler. Bu kelime ile ifade etmiş olmaları çocuklarını kabul etmede inanç unsurunun büyük role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kabullenmeye İnanç Etkisi Teması herhangi bir alt temaya ayrılmamıştır.

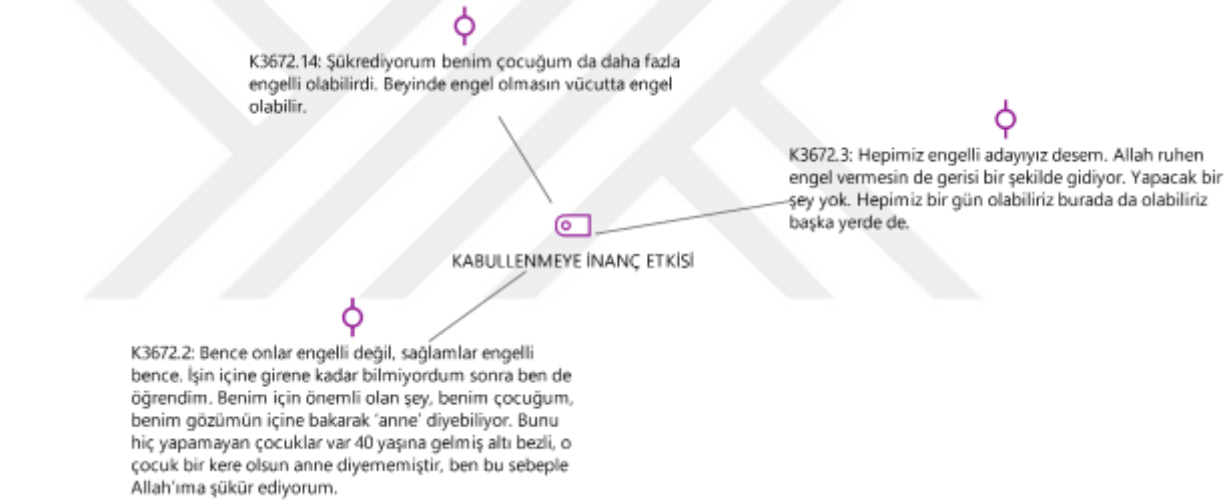

Şekil 33. *Kabullenmeye İnanç Etkisi Teması Haritası*

4.2.5. Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili kaygılarına ilişkin bulgular

4.2.5.1. GELECEK KAYGISI TEMASI

Gelecek kaygısı temasında ailelerinin kaygı nedenleri araştırılmaktadır. Şekil 34'de yer alan haritada görüldüğü gibi, Gelecek Kaygısı Teması; *Bakım ve Eğitim Kaygısı* olarak iki alt temaya ayrılmaktadır.

Şekil 34. *Gelecek Kaygısı Teması Haritası*

4.2.5.1.1. Bakım Kaygısı Alt Teması

Tablo 48'de görüldüğü gibi, katılımcıların yedi tanesi gelecekte çocuklarının bakımı ile ilgili herhangi bir kaygıları olmadığını sekiz katılımcı ise kaygılı olduklarını belirtmişlerdir. Gelecekte çocuğu ile ilgili bakım kaygısı olan katılımcılar; kendileri olmazsa çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamamaları konusunda endişe duyduklarını ve bakımlarının zor olabileceğini ifade etmişlerdir.

Tablo 48. Bakım Kaygısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Bakımı ile ilgili bir kaygım yok. **Ama ben olmazsam kaygı duyarım tabii.**
K3672.2 : Bakımı ile ilgili bir kaygım var elbette. **Bana bir şey olursa (çocuğuma) ne olacak**? Tüm kaygım, tüm çabam işte bu yüzden.
K3672.3: **Bakımı ile ilgili bir kaygım yok.**
K3672.4: Yok aslında ama **zaman zaman düşünüyorum tabi.**
K3672.5:**Bakımı ile ilgili bir kaygım var tabi ki.** Ne olacak ne bitecek bilmiyorum. **Bana bir şey olursa bilmem artık.** Bakar biri diye düşünürüm aslında.
K3672.6: **Kaygım var hem de çok var.**
K3672.7: **Bakımı ile ilgili bir kaygım yok benim.**
K3672.8: Var tabi **bana bir şey olsa kimse benim gibi bakamaz** ki oğluma.
K3672.9: Var **herkes gibi benim de** var.
K3672.10: Hayır. Bakımı ile ilgili herhangi bir kaygı yaşamıyorum. Bence oğlum kendi kendine rahatlıkla bakabilecek biri. Gelecekte nasıl iş bulacak noktasında kaygım var
K3672.11: Hayır. **Bakımı ile ilgili aslında kaygılanmıyorum.**
K3672.12: **Şu an yok da ilerde olabilir.**
K3672.13: Bakımı ile ilgili bir kaygım yok.
K3672.14: **Onu hiç bilemiyorum.**

4.2.5.1.2. Eğitim Kaygısı Alt Teması

Tablo 49'da görüldüğü gibi ailelerin hepsi çocuklarının eğitimi konusunda kaygılı olduklarını, çocuklarının engel durumu dolayısıyla normal bir eğitim alamayacaklarını, kendilerini nelerin beklediğini bilemediklerini, çocukları için uygun okul düzenlemeleri konusunda endişeye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca konuşma probleminden kaynaklı eğitim engelinin olabileceğini ve engelli çocuklar için devlet okullarının yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 49. Eğitim Kaygısı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Evet tabii ki kaygılarım var**. Çok **yoğun bir eğitim alabileceğini düşünmüyorum** ben kendine yetecek kadar olsa bana yeter."
K3672.2 : "Eğitimi ile ilgili gerçekten ciddi kaygılarım var. Şu anda özel bir kreşte eğitim görüyor özel bir ilgi görüyor. Onun süresi bitecek ve bakalım benim çocuğum sonra **ne olacak devlet okulunda, bakalım aynı ilgi görebilecek mi?** Bir daha böyle bir ilgi göremeyeceğiz sadece özel eğitim kurumundan alacağı üç saat eğitim kesinlikle yetmeyecektir."
K3672.3: "Var. Maalesef var. Özel okullar arttıkça var. **Devlet okulları maalesef özel okullara yönlendiriyor insanları.** O yüzden eğitimi ile ilgili gerçekten kaygım var."
K3672.4: "**Geç konuşuyor ya acaba geç mi öğrenir** diye bir kaygım oluyor zaman zaman. Zaman zaman aklıma geliyor açıkçası ama herhalde aşacaktır diye düşünüyorum."
K3672.6: "**Tabii ki var** kaygım çok var."
K3672.7: "Var elbette var. **Okullarda nasıl eğitim aldıracağız yeterli olacak mı olmayacak mı** diye bir sürü kaygım var aslında ama yaşamadan bunu idrak edemiyorum aslında. Bazen geçiyor bazen kalıcı oluyor tüm bu kaygılar. **Okul bulabilecek miyim**? **Anlayışlı bir öğretmen bulabilecek miyim?"**
K3672.8: "Korkmuyorum elimden geleni yaparım ne bileyim. **Okuyamayacak mı diye bir kaygım** var. Arkadaşları öğrenecek okumayı bu öğrenemeyecek mi diye ara sıra kaygım oluyor."
K3672.10: "Aslında çok endişeli değilim okuyamayacak diye ancak az biraz endişem var tabi. **Her yere kabul edilemeyeceğinden korkuyorum**. Her istediği yere rahatlıkla giremeyeceğinden endişeleniyorum. Bu raporu aldıysak devamı da geliyor ya."
K3672.11: "**Tabi normal okul sürecinde 'normal şartlar altında okuyabilecek mi?** Öğrenmesi ve arkadaşlarına yetişmesi konusunda ne yapacağız?' gibi kaygılarım var."
K3672.12: **Tabi düşünüyorum eğitimi ne olacak** diye.
K3672.13: Eğitimi ile ilgili kaygılarım tabi var **nasıl olacak nasıl gidecek diye**.
K3672.14: Eğitimi ile ilgili ar tabii ki ya **konuşmazsa nasıl eğitim alacak diye**.
K3672.15: Eğitimi ile ilgili var. **Önümüze neler çıkacak diye.**

4.2.6. Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular:

4.2.6.1. EĞİTİM TEMASI

Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde, eğitim teması altında on alt temaya ulaşılmıştır. Bu alt temalar; *Aile Eğitimi, Okul Öncesi Eğitimi, Evde Eğitim, Eğitim Devamlılığı, Engelli Çocuk Okul Ortamı, Okul Eğitimi Önem Sırası, Özel Eğitim, Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar, Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar ve Zorunlu Öğrenim* şeklindedir. Belirlenmiş olan bu alt temalardan; aile eğitimi, eğitim devamlılığı, okul eğitimi önem sırası, özel eğitim, çocuğun eğitimini zorlaştıran unsurlar ve zorunlu öğrenim alt temaları kendi içerisinde ikincil alt temalara ve kodlara ayrılmaktadır. 36-72 Aylık Kategori- Eğitim Teması Haritasında (Şekil 35) ikincil temalar ve bu ikincil temalara ait kodlar gösterilmiştir. Araştırmanın devamında ise bu doğrultuda, her bir alt tema ve kod için katılımcıların ifadeleri gruplanmış ve açıklanmıştır.

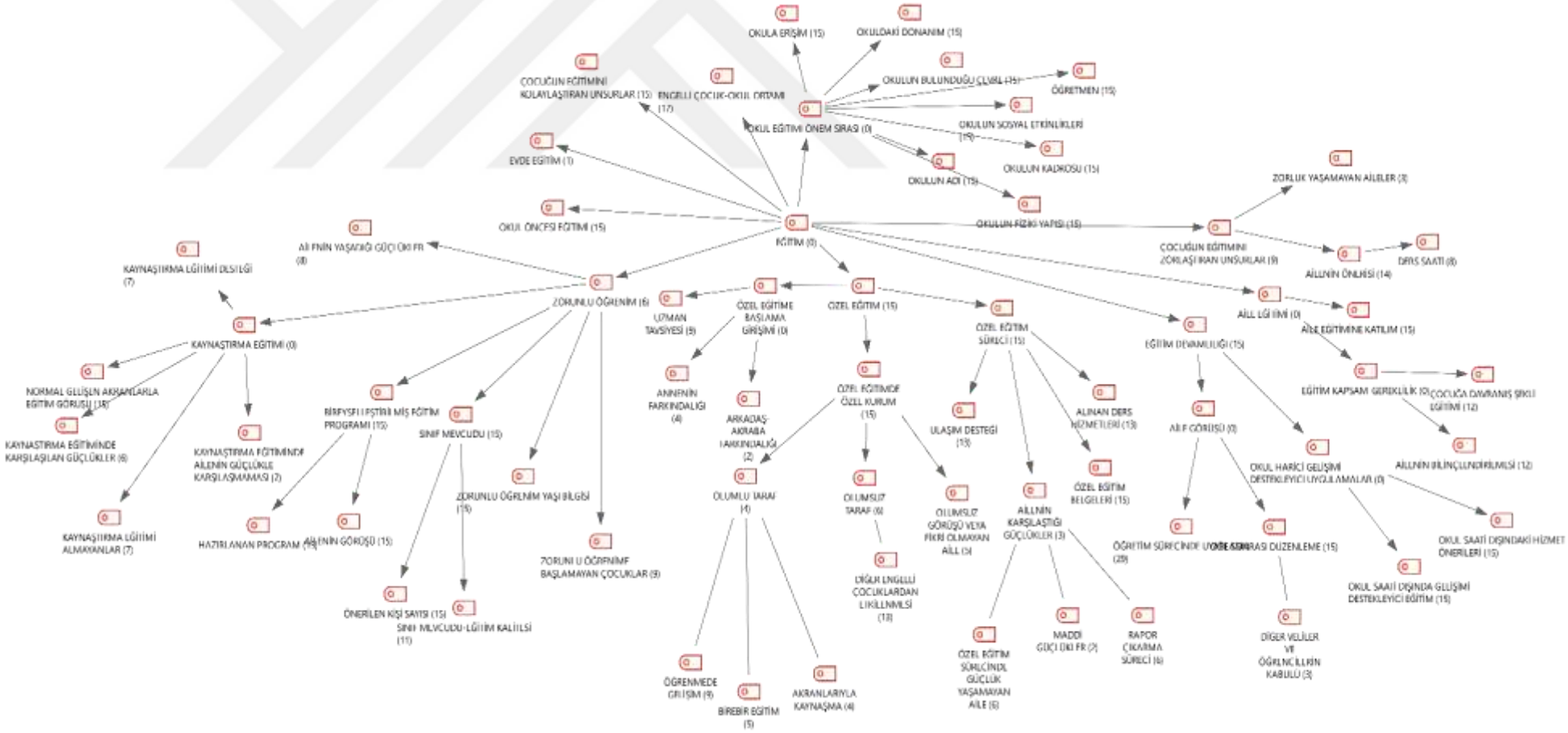

Şekil 35. *36-72 Aylık Kategori- Eğitim Teması Haritası*

4.2.6.1.1 Aile Eğitimi Alt Teması

Aile eğitimi alt teması; *Aile Eğitimine Katılım ve Eğitim Kapsam-Gereklilik* şeklinde iki adet ikincil alt temaya ayrılmıştır. Eğitim kapsam gereklilik ikincil alt teması ise kendi içerisinde ailenin bilinçlendirilmesi ve çocuğa davranış şekli eğitimi olarak iki adet kod bulundurmaktadır.

4.2.6.1.1.1. Aile Eğitimine Katılım Alt Teması

Katılımcılardan iki tanesi hariç hiçbiri aile eğitimine katılmamıştır. Aile eğitimine katılımın sadece iki katılımcı ile sınırlı kalmasından ve konu ile ilgili hiçbir açıklama yapılmamasından dolayı ifadelere yer verilmemiştir.

4.2.6.1.1.2. Eğitim Kapsam-Gereklilik Alt Teması

Aileler çocuklarının durumu karşısında ne şekilde davranmaları gerektiğinin belirsizliği içerisindedirler. Dolayısıyla konu ile ilgili yeterli bilgisi olmayan aile çocuğa nasıl davranacağını ve nasıl bakım göstereceğini bilememektedir. Katılımcılar, aile eğitiminde hangi konularda eğitim verilmesi gerektiğine dair görüşlerini belirtmişlerdir. Özellikle çocuğa davranış şekli eğitimi ve ailenin konuyla ilgili bilinçlendirilmesi bu noktada ön plana çıkmaktadır.

4.2.6.1.1.2.1 Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu

Tablo 50'de görüldüğü gibi, aileler çocukları ile ilgili olarak hazırlanmış ve kendilerine sunulmuş hazır bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Süreç içerisinde çocuklarının engel durumu ile ilgili bilgiyi kendi çabalarıyla uğraşarak elde etseler bile çocuğa; öğrenilmiş bu bilgileri uygulayamamaktan muzdarip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda aileler için önemli olanın; çocuklarının sosyal hakları ve engel durumları konusunda bilinçlendirilmek üzere eğitim almak olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 50. Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Çocuğun gelişimi ile ilgili eğitim almak isterim. Mesela **sosyal haklarımız** ile ilgili bir eğitim olabilir. Engelli olan **çocuğun sosyal hakları** şunlardır. **Şu haklarınız var şu okula yollayabilirsiniz** gibi bize detaylı bilgi verebilirler."
K3672.2: "Aile bilgilendirilmeli kesinlikle. İnsanların çocuğunun başına gelen durumla ilgili bir bilgisi yok." K3672.2 : "**Bu tarz durumlar için aileler hiçbir bilgiye sahip değiller. Ailelerin hiç bir fikirleri yok. Bu durum ile ilgili insanları bilgilendirmeleri lazım**…. **Ailelerin konuyla ilgili hiçbir bilgisi yok bilgilenmek isteği de yok dolayısıyla çocuk yazık oluyor. Aile bilse bu durum çocuğa olumlu yansır. Ailelere hiç bilgi verildiğini duymadım görmedim her aile kendisi uğraşırsa bilgi edinebiliyo**r."
K3672.3: "Önce eşler arasındaki durumu kapsamalıdır çünkü çocuk o ailede yaşıyor. **Bilgilenmek için gereklidir.** Çocuğun en önemli bağı anne-baba bence. Önce aile eğitilmelidir ki sonra çocuk eğitilebilsin."
K3672.4: "Sağlıklı-sağlıksız tüm çocuklar için **çocuk yetiştirme ile ilgili olabilir.** Engelliler tabi biraz daha özel oluyor. Onlarla ilgili bölümlere ayrılmış olarak detaylandırılmış olabilir. Otizmle ilgili detaylı olabilir, davranış bozuklukları ile detaylandırılmış olabilir. Hiperaktivite bozukluğu ile ilgili ya da konuşma gecikmesi ile ilgili ne yapılabilir? Konularında eğitim verilebilir." K3672.4: "Vallahi çocuk yetiştirme ile ilgili eğitimli- eğitimsiz herkesi memnun edecek bir şey olabilir. Aileler önlerine gelecek konular için **daha fazla bilinçlendirilmelidir**."
K3672.5: "Tüm ailelere eğitim verilmeli bence**. Herşeyi kapsamalı**."
K3672.7: "Otizmle tanışmış aileler için **bilgilendirilme yapılmalı** mutlaka bence."
K3672.9: "**Ailenin bilinçlenmesi için** yapılmalı bence. Birçok aile hiçbir şey bilmiyor ne yazık ki. Ben öğretmen olmasaydım ben de bilemezdim eğitim konularında hiç birşey."
K3672.10: **"Çocuğun rahatsızlığı ne olursa olsun anne-babaya bu rahatsızlık tam anlamıyla anlatılmalı.** Çünkü ben kendim yaşayarak öğrendim. Doktor ya da herhangi bir yerden 'senin çocuğunun rahatsızlığı şu, senin şunları yapmam gerekir' diye bir şey duymadım." K3672.10: "Aile eğitimlerinde ailelere bu çocuklar ne durumda, nasıl bir yol izlenmeli, düzelirseler neler olabilir, düzelmezseler ileride onları neler bekliyor; bunlar detaylı bir şekilde anlatılmalı."
K3672.13: "**Bence bu aile eğitimleri herkese verilmeli, tüm aileleri kapsamalı. Velilerin bilinçlenmesi gerekli.** Okullar tarafından yapılması gerekli bence. Mesela ben öğrenmesem anaokuluna gidebileceğini tesadüfen, belki de benim çocuğum geri kalacak. O yüzden tüm bunları kapsamalı. Tüm haklarımız konusunda ve sağlık ile ilgili olarak bilgi verilmeli ailelere." K3672.13: "**Ailelere psikolojik olarak gerekli bence. Ve ailenin çocuğu hakkında öğrenmesi için gerekli**. Çocukların kaynaşması için gerekli. Velilerle tanışmak için gerekli bence."

4.2.6.1.1.2.2 Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu

Tablo 51'de görüldüğü gibi, aileler çocuklarına nasıl davranacakları, bakımını nasıl yapacakları, çocuk hastalıkları, çocuklarının psikolojisi, çocuklarının gelişimini nasıl takip edecekleri ve onlarla nasıl oyun oynayacakları konularında eğitime ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Tüm bu detaylar çocuğa davranış şekli eğitimi olarak kodlanmıştır.

Tablo 51. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Bilgilenmek için gerekli, bu özel çocuklarla ilgili başka bilinmeyen şeyler vardır belki. **Çocuğa olan davranışlarımız için**. Bir normal olan bir kızımız var bir de normal olmayan bir çocuğumuz var ona nasıl davranacağımızı bilemeyiz tabi ki. Yapmamamız gereken şeyleri yapabiliriz çocuğa karşı."
K3672.3: "Önce **çocuğun bakımı nasıl olacak diye bir eğitim** verilmelidir. Çocuğa verilebilecek eğitimler. Onunla oynanacak oyuncaklar. **Hangi oyuncaklar** olacak mesela? Biz bunları hep yaşayarak öğreniyoruz sonuçta. Bu konularda hep eğitim almalıyız bence. Deneye yanıla öğreniyoruz sonuçta."
K3672.5: "En azından ne yapacağımızı nasıl davranacağımızı bilmeliyiz. **Nasıl ona davranacağımızı** bilmeliyiz. Başka da aklıma bir şey gelmiyor."
K3672.6: "Çoğumuza iyi bakmak için. İyiliğimiz için yani her şeyi öğrenmek için yani." K3672.6: "**Çocuğa iyi bakmak** mesela iyi bir şeyler öğrenmek öyle yani."
K3672.7: "Çocuğa **nasıl yaklaşılacağını**, otizmle alakalı bilgilendirme yapılabilir."
K3672.8: "**Ne yedireceğim mesela** nasıl eğitim alacak bu çocuk aktiviteler neler olmalı bilgilendirilmeliyiz kesinlikle".
K3672.9: "Çocuğun davranışı, çocuğun gelişimi, çocuğun eğitimi konularında verilmeli bence. Çocuk hastalıkları ve **çocuk gelişimi** ile ilgili olabilir."
K3672.11: "**Çocuk psikolojisi**, anne-baba davranışları ve tutumları, çocuk yetiştirmek ile ilgili eğitim verilebilir." K3672.11: "Ailenin **çocuğa karşı doğru yaklaşımı** edinebilmesi için gerekli bence. Eğitim durumumuz iyi olmasına ve eşim bizzat eğitimci olmasına rağmen birçok durumda biz bile ne yapacağımızı bilemiyoruz."
K3672.14: "**Çocuğa nasıl davranılması gerektiğini**. Eşin çocuğun yanında karısıyla nasıl konuşması gerektiğini. Kavga edilmeli mi edilmemeli mi? Eşim biraz bana sert konuşsa hemen oğlum susuyor mesela. Hani bize ama eşimle bize şunları yapın bunları edin diye bir eğitim vermeliler."
K3672.15: "Aileyi eğitmek lazım bence. **Çocuğa davranış şeklini** eğitsin. Her aile çocuğa davranışını kendi seçiyor ama her ailenin çocuğa davranış şeklini öğretsinler. Her özel çocuğun özel kuralları oluyor bu özel kurallar dâhilinde adım atılmazsa daha başarısız olunur. Bu da bir gerçek."

4.2.6.1.2. Okul Öncesi Eğitimi Alt Teması

Tablo 52'de görüldüğü gibi Okul Öncesi Eğitimi temasında dokuz katılımcı, çocuklarının devletin herhangi bir okul öncesi kurumuna gitmediğini sadece özel bir eğitim kurumuna gittiğini belirtmiştir. Altı katılımcı ise çocuğunun devlete bağlı bir okul öncesi kurumunda eğitim aldığını belirtmiştir. Çocuğu devlet okuluna gitmeyen bir katılımcılardan biri, çocuğunu devlete bağlı bir anaokuluna göndermek istese de öğleden sonraki saatler için endişesi olduğunu dile getirmiştir. Katılımcıların devletin sağlamış olduğu okul öncesi eğitimi hizmetinden faydalanamadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 52. Okul Öncesi Eğitimi Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Hayır. Sadece özel eğitim kurumuna gidiyor.
K3672.2:Hayır. Sadece özel eğitim kurumuna gidiyor. Ve özel bir kreşe devam ediyor.
K3672.3:Evet. Devlete bağlı bir anaokuluna gidiyor. … İlköğretim okulu 3-4-5 yaş anaokuluna gidiyor.
K3672.4: Hayır. Sadece özel eğitim kurumuna götürüyorum şu an için devlet okuluna gitmiyor ve durumundan dolayı da özel bir kreşe göndermeyi düşünüyorum kesinlikle.
K3672.5: Evet. 1 yıldır eğitime devam ediyor. Devletin anaokuluna gidiyor.
K3672.6: Hayır. Sadece özel eğitim kurumuna gidiyor.
K3672.7: Hayır. Sadece özel eğitim kurumuna gidiyor ve özel ders aldırıyorum.
K3672.8: Evet. Anaokuluna devam ediyor.
K3672.9: Evet. Anaokuluna devam ediyor.
K3672.10: Evet. Anaokuluna devam ediyor.
K3672.11: Hayır. Devlete ait bir anaokuluna gönderme şansımınız yok zaten çünkü mesela öğlene kadar oraya gidecek ama öğleden sonra kim nasıl bakacak çocuğumuza gibi endişelerimiz var.
K3672.12: Hayır. Devlet okuluna göndermiyorum ki ben.
K3672.13: Hayır. Henüz etmiyor ama göndereceğiz.
K3672.14: Evet. Diyanetin anaokuluna gönderiyoruz.
K3672.15: Hayır. Devlete bağlı bir okula gitmiyor şu anda.

4.2.6.1.3. Evde Eğitim Alt Teması

Katılımcılar devlet tarafından kendilerine sağlanan imkân dâhilinde evde eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. Çocuğuna kendi maddi olanaklarıyla eğitim aldıran yalnızca bir katılımcı bulunmaktadır. Katılımcı haftada iki saat fizyoterapi eğitimi aldırdığını ve maddi olarak zorlandığını ifade etmiştir. Tablo 53.'de ifadeye yer verilmiştir.

Tablo 53. Evde Eğitim Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.13: Evet. Fizyoterapist geliyor eve oturma, ayakta durma, tutma bırakma gibi çalışmalar yapıyorlar. Hatfada iki saat. Maddi olarak beni zorluyor kendim karşılıyorum bu oldukça zor.

4.2.6.1.4. Eğitim Devamlılığı Alt Teması

Eğitim Devamlılığı Alt Teması; *Aile Görüşü ve Okul Harici Gelişimi Destekleyici Uygulamalar* şeklinde ikincil alt temalara ayrılmıştır. Tablo 54'de görüldüğü gibi, tüm aileler çocuklarının eğitim devamlılığının olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan on tanesi eğitim sürecine çocuklarının devamlılığının kendi çabalarıyla olduğunu belirtmişlerdir. Çocukların eğitime devamının ailenin çabasıyla gerçekleşebildiği dikkat çekmektedir.

Tablo 54. Eğitim Devamlılığı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: **Evet benim sayemde.**
K3672.2 : **Evet şimdilik düzenli alabiliyoruz ama sonra ne olur bilmem.**
K3672.3: **Evet biz ilgilendiğimiz için**.
K3672.4: Evet ben onu desteklediğim için alabiliyor.
K3672.5:**Evet benim sayemde**.
K3672.6: Hayır devlet okunula gidemiyor **ben işte özel kuruma getiriyorum**. Burası için getiriyorum yani.
K3672.7: **Evet çünkü biz uğraş veriyoruz**.
K3672.8: Evet gidebiliyor.
K3672.9: Evet gidebiliyor.
K3672.10: Düzenli eğitim alıyor bir sıkıntı yaşamıyoruz.
K3672.11: **Düzenli eğitim alıyor koşulları biz sağlıyoruz ama**.
K3672.12:Evet eğitim alıyor.
K3672.13: **Evet biz ailece elimizden geleni yapıyoruz.**
K3672.14: **Yani elimizden geldiğince çabalıyoruz.**
K3672.15: **Biz çaba gösteriyoruz eğitim alıyor.**

4.2.6.1.4.1 Aile Görüşü Alt Teması

Eğitim devamlılığı alt temasının ikincil alt teması olan Aile Görüşü kendi içerisinde; Öğretim Sürecinde Uyarlama ve Okul Öncesi Eğitimi Sonrası Düzenleme şeklinde kodlara ayrılmaktadır. Okul Öncesi Eğitimi Kodu ise ayrıca, Diğer Veliler ve Öğrencilerin Kabulü Şeklinde ikincil bir koda sahiptir.

4.2.6.1.4.1.1 Öğretim Sürecinde Uyarlama Kodu

Tablo 55'de görüldüğü gibi, aileler, eğitim için yapılması gereken düzenlemeler konusunda; engelli çocukların eğitim alabilecekleri okulların sayısının arttırılması, yalnızca bina içerisinde değil dışarısında da eğitim verilmesi, çocuklara daha fazla ilgi gösterilmesi, çocukların alanda uzman öğretmenlerden ders alması, ulaşım desteği ve maddi desteğin sağlanması, fiziki koşulların engelli çocuklara göre ayarlanması, eğitim materyallerinin engelli çocuklara göre olması ve onlara materyal desteğinin de sağlanıyor olması, çocuğun eğitiminde yer alan tüm kurumların irtibat halinde olması ayrıca anaokulunda da çocukların bireysel eğitim alabilmesi ve eğitim sonrası çocukların meslek sahibi olabilmesi şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcılar, devlet okullarında engelli çocuk için herhangi bir düzenleme yapılmadığını da ifade etmişlerdir. On üç çocuk için herhangi bir düzenleme

yapılmadığı, iki çocuk için ise öğretmen aracılığıyla eğitim düzenlemesiyle ilgili yalnızca bilgi verilmiştir.

Tablo 55. Öğretim Sürecinde Uyarlama Kodu - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Böyle çocukların okuyacağı okulların daha da fazlalaştırılması** bence önemli, normal okuldan ziyade tıp dilinde çocuğunuzun bir tedavisi yok mesela. **Bu çocuğa daha uygun ortamların sağlanması** ve **uygun ortamlı okulların fazlalaştırılmasını düşünüyorum."** K3672.1: "Herhangi bir **uyarlama yapılmadı**." K3672.1: "Devlet okuluna gitmiyor orası için bu soruyu cevaplayamam ancak **özel kurumda gerekli düzenlemeler yapıldı."**
K3672.2 : "**Kapalı alanda değil dışarda eğitim alabilsin**. **Daha fazla ilgi gösterilsin. Daha fazla eğitim görsün."** K3672.2: "Herhangi bir **uyarlama yapılmadı**. Özel öğrenci olduğu için daha ayrıcalıklı davranılabilir. Mesela makasla kesecek onla ilgilenilmediği için birebir kesemeden ders bitiyor." K3672.2: " (Çocuğa) özel bir ilgiye sahipler. Özel ilgiye sahipler **ama eğitim konusunda özel bir destek olmuyorlar.** Herkesle aynı şekilde çalışıyorlar ama (çocuğun) daha ilgilenilmeye ihtiyacı var."
K3672.3: "Eğitim verilebilmesi için gerçekten **eğitimli öğretmenler olması lazım. Donanımlı okullar olması lazım.** Çocukların rahat edebileceği, eğitilebileceği, her şeye kolayca ulaşabileceği." K3672.3: "Evet **bir şey olunca bize soruyorlar fikrimizi alıyorlar**. Anket doldurtuyorlar bize." K3672.3: "**Okul müdürü yapmıyor, öğretmen konusunda da çok emin değilim**. Çok fazla yaptığını düşünmüyorum. Her şeyi bize yansıtmasa mesela öğretmen çok iyi olur. Mesela ufacık bir vurma olayında hemen beni arayarak diğer veliyle görüştürmek gibi. Bu çocuklar çok küçük daha. Çocuk gidip eve anlatıyor öğretmen çözümü bizi aramakta buluyor uzayan konular işte bunlar."
K3672.4: "**Özel eğitim okulları ve özel eğitim öğretmenleri gerçekten arttırılabilir.** Temelden ne kadar sağlam gelirse çocuklar o kadar iyi olur aslında. Çünkü lise de bir o kadar kaybetmiş oluyorsunuz." K3672.4: "Kaynaştırma olarak uygulayan başka arkadaşlarım da oluyor. **Yetersiz düzeyde saati az** bence bu şekilde olmamalı benim çocuğum için ise böyle bir uyarlama gerçekleştirilmedi. Çocuk dersten alınıyor başka bir yerde ders alıyor. Kısmi yetersiz kalıyor. Ders saati az. Ders saati fazla olabilir**. Çocuk oradan oraya taşınıyor**. Başka ona özel bir okulda tüm gün derse girse daha sağlıklı olabilir. Çünkü çocuğa arkadaşları nereye gittin diyor o söylemek istemiyor çocuk. 1 saat oluyor onun saati dolayısıyla çok da ilerleme olduğunu düşünmüyorum ben. Sıkıntılı bir durum oluyor. Bu şekilde tatmin edici olmuyor." K3672.4: "Ders saatleri artabilir kaynaştırmada ayrıca bu konuda **gönüllü öğretmen de az oluyor."**
K3672.5: "**Çocukla ilgilensinler iyi olur**." K3672.5: Bu sene öğretmeni dedi ki bize bu sene **onu serbest bıraktım alışması** için dedi ama seneye yarım saat çalışacağız. Ona yazı yazmasını çizgi çekmesini öğreteceğim dedi artık ne yapar bilemiyorum. Bence benim kızımla ayrı ilgilenmesi lazım. Diğer çocuklar zaten yapıyorlar. Sınıfta tek öğretmen var ama mesela onlar çizgi çalışması yapıyorlar ama (çocuk) yapmıyor. Mesela elinden tutup onunla da yapabilir diye düşünüyorum. K3672.5: "Mesela ilkokul**, ortaokulda bireysel öğretmen var ama anaokulunda yok**. Orada da olsa iyi olur bizim için. Bireysel olsa iyidir. Mesela 5 saat alsınlar onlar ama benim kızım 1 saat bireysel alsın benim için yeterlidir. Geri kalan 4 saatti de arkadaşlarıyla birlikte geçirsin. İyi olur yani."
K3672.6: "**Öğretmen iyi davransın kötü davranmasın** ben onu istiyorum yani**. Her imkân sağlansın.** Çalışsın mesela aldığı eğitimden sonra parası elinde, cebinde olsun kimseye ihtiyacı olmasın. **Devlet çocuğuma her imkânı sağlasın yani**." K3672.6: "Herhangi **bir uyarlama yapılmadı**. Devlet okuluna gitmiyor zaten." K3672.6: "**Yok herkes gibi eğitim alıyor** burada devlet okuluna gitmiyor zaten."

K3672.7: **Maddi destek olabilir ve ulaşımları daha rahat sağlanabilir."** K3672.7: "**Herhangi bir uyarlama yapılmadı**. Bir fikrim yok açıkçası." K3672.7: "**Ona özel bir şey şu anda yapılmadı** kreşte."
K3672.8: "Mesela okulda çocuklara oyun hamurunu veriyorlar önüne. Ben mesela bunu istemiyorum hiç. Ahşaptan yapbozlar verin, piyano tarzı bir şey müzik aletleri öğretebilir öğretmen. Oyunla öğretmeli çocuklara sıkmadan eğlenceli öğretim olmalı. Cezaevinden çıkana iş veriyorlar ya. **Bu çocuklara da iş sağlasınlar bence."** K3672.8: "Hayır **oğlum için ayrı bir düzenleme yapılmadı**. Onun için herhangi bir düzenleme yapılmadı." K3672.8: "**Hayır yapmadılar** bana da bir şey sormadılar. Mesela rehber öğretmen oğlumla biraz daha fazla muhabbet edebilir. Boş zamanlarını öğretmen ona ayırsa daha iyi sonuç alabiliriz bence. **Devlet bu tarz özel çocuklar için özel bir öğretmen gönderse. Son bir saatini bu öğretmen özel çocuklara ayırsa mesela çok iyi olur."**
K3672.9: " **Öğretmenlerin özel eğitim konusunda bilgi sahibi olması** ve eğitimli olması gerekli bence." K3672.9: "**Hayır yapılmadı**. Bir sürü uyarlama gerçekleştiriliyor ancak **oğlumun seviyesinde bir şey yok.** Ona özel bir uyarlama gerçekleştirilmedi." K3672.9: "Hayır. **Ekstra bir şey yapmadılar**. Yalnızca yeme içmede ona dikkat ediyorlar. Bakım olaylarında yani. Kahvaltı saatinde mesela beslenmesine yardımcı olmaya çalışıyor. Ama eğitim anlamında bir eğitsel uyarlama söz konusu değil yani."
K3672.10 : "**Okulda fiziki düzenlemeler, eğitim düzenlemeleri çocuğuma da uygun olmalı**. Okullar böyle çocukları da eğitime alıyorsa onlar için de düzenlemeler yapmalı." K3672.10: "Hayır. **Oğlumla ilgili ayrıca bir şey yapılmadı**. Herkesin boyadığı şeyi oğlum da boyamamalı. Sınıfı etkinliklerinde diğer arkadaşları kadar başaramayabiliyor. Oğluma verilen etkinlik seviye olarak diğerlerinden farklı olmalı. O da yapabileceği şeyi yapabilse keşke. Mesela 23 Nisan etkinlikleri için öğretmeni onu etkinliğe dâhil etti ama o diğer arkadaşları kadar bunu başaramadı. Keşke onun yapabileceği şey olsaydı. Diğerleri başka bir şey yapsaydı **o da kendine göre yapabileceği şeyi yapsaydı.** Kendini gösterebilseydi. Gerçi çok başarmaya çalıştı çok zorladı kendini ama yine de bakınca farklıydı." K3672.10: "Hayır. **Okulda herşey diğer öğrencilere göre düzenlenmiş durumda** onun için yapılmış ayrı bir düzenleme yok. Mesela oğlum merdivenleri çıkarken oldukça zorlanıyor çünkü çok geniş merdivenler bizden yardım alması gerekiyor çıkabilmesi için. Ona göre merdivenin ortasında bir tutunma yeri olsaydı çok güzel olurdu**.**
K3672.11: "Gölge öğretmen olmalı sınıflarda. **Çocuğun eğitim aldığı eğitim kurumları arasında iyi bir koordinasyon olmalı**. Bu çocukların özel ilgi ve alakaya ihtiyaçları var. **Ayrıca onlara göre düzenlenmiş sınıflara, eğitim materyallerine ve fiziki koşullara ihtiyaçları var."** K3672.11:Hayır."Raporu çok yeni aldık. Kreşteki öğretmeni bizi rapor almaya yönlendirdi Psikiyatriste. Psikiyatristin çocuğu da bizim kreşte olunca sonunda Kreş vasıtasıyla ulaşıp iletişime geçebildik. Ve böylece rapor almamız hızlandı. Zaten **fiziksel bir engeli olmadığı için yapmadılar diye düşünüyorum."** K3672.11: "Hayır. **Sınıfta akışta normal bir eğitim devam ediyor oğluma göre herhangi bir düzenleme olmadı**. Ticari bir kuruluş olduğu için ilgileniyorlar aslında."
K3672.12: Bilmiyorum ben bunları bilmiyorum. K3672.12: "Hayır. Okula gitmiyor ki başka yere." K3672.12: "Hayır çünkü devlet okuluna gitmiyor
K3672.13: "**Daha iyi sınıf olanakları olmalı bence**, **daha iyi ve daha tecrübeli, deneyimli öğretmenler olmalı.** Daha oğlum küçük o yüzden tam bilemiyorum ne yaşayacağımı." K3672.13: "Hayır Devlet okuluna henüz gitmiyor o yüzden bir uyarlama yapılmadı. **Özel kurumda gerekli şeyleri yapıyorlar."** K3672.13: "Hayır. Devlet okuluna daha göndermedik yazdıracağız o zaman yaparlar diye sanıyorum."
K3672.14: "Öncelikli olarak **bireysel derslerin daha çok verilmesini** isterdim." K3672.14: "Hayır yapılmadı. **Gerçekleştirilmedi.** Bana öğretmen bildiriyor oğulunuz bunları yaptı diye ama genelde çok olmuyor tabii."

K3672.14: "**Hayır yapmadılar**. Herkes için devam eden bir eğitim var orada. Oğluma ayrıca bir şey yapmadılar. Acaba öğretmenler özel çocuklara nasıl davranılmalı diye bir şey yaptılar mı? Bir eğitim aldılar mı? Diye düşünüyorum. Okul müdürüne sordum. Okul müdürü onlara bir takım seminerler verildi. O seminerlerden geçmeseler onları buralara almazdık dedi ama bilemiyorum. Bence rutin şeyler var oğluma özel bir şey yok."
K3672.15: "**Öncelikli olarak derslerin daha çok verilmesini ve materyal yardımı yapılmasını** isterdim." K3672.15: "Hayır **yapılmadı**. Çünkü devlet okuluna gitmiyor özel kurumda da **herkes gibi muamele ediliyor."** K3672.15: "Hayır yapmadılar. Çünkü okula gitmiyor."

4.2.6.1.4.1.2 Okul Öncesi Eğitimi Sonrası Düzenleme Kodu

Tablo 56'da görüldüğü gibi, katılımcılar; okul öncesi eğitimden sonrası için çocuğun nasıl bir eğitim alacağını bilmemekle birlikte geleceği öngöremediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çocuklarının eğitim süreci hakkında bilgi sahibi olmadıkları dikkat çekmektedir.

Tablo 56. Okul Öncesi Eğitimi Sonrası Düzenleme Kodu - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Şu anda devlet okulunda okul öncesi eğitimi bile alamıyor aslında, **sonra ne yapacağız bilmiyorum,** onun gelişimine göre bir yol izleyeceğiz."
K3672.2 : "Şu anda devlet okuluna vermeyi düşünmüyorum. **Çünkü 30-40 tane öğrenci ile (çocuk) ile ilgilenemez ki öğretmen. Dolayısıyla ne yapacağımı bilmiyorum sonrasında.** Devlet okullarının durumunu biliyoruz…
K3672.3: "(Çocuk) bir yıl ilkokula geç başlayacak bir yıl daha bu devlet anaokuluna göndermeyi düşünüyorum. **Önce bir konuşmayı halletsin sonra başlasın diye düşünüyorum**. Geri gidip sıkıntı yaşayacağına bir sene geç gitsin."
K3672.4: "**Vallahi normal devlet okuluna devam etsin istiyorum herkes gibi ama şartlar ne gösterecek bilemiyorum ki.** Benim de ilk tercihim bu, öyle olması. Hani şartlara göre."
K3672.5: "1 sınıfa giderse orda bireysel öğretmen var oradaki öğretmenler dedi çünkü biz yardımcı oluruz dediler.(Çocuk) durur mu? Onu bile bilemiyorum şuanda yani çünkü oturmak bile istemiyor."
K3672.6: "Okuma yazma söksün isterim. Onunla ilgilenmelerini isterim."
K3672.7: "Özel bir okula gidecek muhtemelen ya da biraz daha araştırıp ona uygun bir devlet okulu bulabilirsem oraya gider. Ama **bu oğlumun gelişimine bağlı**."
K3672.8: "**Anaokulunu bitirince ilkokula devam edecek**…
K3672.9: "**Normal arkadaşlarıyla eğitimine devam edemeyeceğini düşünüyorum ama aslında isteğim o yönde**. Ancak onlara yetişemeyeceği için olmaz bence. Aslında bir kere sınıf öğretmeni deneyimli ve bilgili bir öğretmense birçok şeyde oğlumu katabileceğini düşünüyorum ben. Belki ayrı bir sınıfa gerek kalmaz bile. Ama öyle bir öğretmen yok ki nasıl bulalım"
K3672.10: **"İlkokula nasıl devam edebilecek ben de bilemiyorum**. Teneffüste mesela nasıl tuvalete gidecek bilemiyorum çünkü gidebilecek bir çocuk değil. **Fiziksel düzenlemeler ve ders için ona göre düzenlemeler yapılmalı bence."**
K3672.11: "Biz bir yıl daha bu yıl kreşe gönderiyoruz ancak seneye devlet okuluna göndereceğiz. **Normal çocuklar ile beraber olması etkili olur**. Sınıf mevcudu az olursa ve gölge öğretmen olursa çok daha iyi olur."
K3672.12: **"Hiçbir şey düşünemiyorum ki ben bu durumda. Bakalım zaman ne gösterecek."**

K3672.13: "Özel eğitim alt sınıfına gidecek. **Hem zihinsel hem de bedensel engeli var ya onu normal okula almayacaklar.**
K3672.14: "Buradan eğitimleri bitirince ne yapacağız. Konuşunca bırakmamız gerekiyor mu yoksa öyle devam etmemiz gerekiyor mu? **Hiçbir şey bilmiyorum**."
K3672.15: "**Yakalayabilirsek eğitim hayatına devam edecek**. Eğitimi bırakmayı düşünmüyoruz.

4.2.6.1.4.1.2.1. Diğer Veliler ve Öğrencilerin Kabulü Kodu

Tablo 57'de görüldüğü gibi, katılımcılardan üç tanesi okul öncesi eğitim sonrası düzenlemede diğer öğrencilerin ve velilerinin çocuklarını kabullenmeyecekleri konusunda endişeli olduklarını ifade etmişlerdir

Tablo 57. Diğer Veliler ve Öğrencilerin Kabulü Kodu - Katılımcı İfadeleri

K3672.2 : …**Devlet okulunda ezilsin istemiyorum**. Ayrı bir sınıf ayrı bir öğretmenle eğitim alması gerekiyor bence. Öğretmenin de bunun okulunu almış. Bu alanda eğitim almış yetkin bir öğretmen olmalı. Her bir devlet okulunda bir sınıf olmalı çok etkin bir öğretmen olmalı diye düşünüyorum. Bir mahallede en fazla kaç öğrenci olabilir ki mesela 10 tane olur. Bu öğrenciler için bir öğretmen yeterli olacaktır. 30-40 tane öğrenci içerisinde ezilmesine gerek yok ki bu çocukların."
K3672.8: …. Velilerden dolayı bir tek endişem var **bu tarz çocuklara deli gözüyle bakıyorlar.** Bu çocuk da senin ki gibi nefes alıyor koşuyor ediyor. Benim oğlumun tuvaleti gelmiş mesela eşofmanını aşağı indirmiş. Hemen diğer öğrenciler 'Aaaa eşofmanını aşağı indirdi' **deyiveriyorlar.** Başkası yapsa bu kadar dikkat çekmez aslında. Sırf o yaptığı için böyle oluyor. Bütün velilerin yanında söyledim. Ama yine de tüm olayları abartıyorlar mesela. Buna izin verilmesin. Her toplantıda öğretmen özel çocuklara şu şekilde yaklaşımda bulunulur diye açıklanmalı mesela."
K3672.15: … RAM dan okullara bu öğrencilerin **red edilememesi gibi yaptırım uygulanması,** özel eğitim ders saati sayısının arttırılması."

4.2.6.1.4.2. Okul Harici Gelişimi Destekleyici Uygulamalar Alt Teması

Okul harici gelişimi destekleyici uygulamalar ikincil alt temasının; '*Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim ve Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri'* şeklinde iki adet kodu bulunmaktadır. Aşağıda bu kodlara ilişkin bulgular yer almaktadır.

4.2.6.1.4.2.1 Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu

On katılımcı çocuğunun okul saati dışında herhangi bir gelişimini destekleyici eğitim almadığını belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise kendi olanaklarına göre çocuklarına özel bir takım eğitimler (fizyoterapi, konuşma terapisi, yüzme, özel ders…) aldırdıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerin maddi olanakları doğrultusunda çocuklarına okul saati dışında eğitim aldırabildikleri, şayet maddi olanakları kısıtlıysa aldıramadıkları tespit edilmiştir. İfadeler Tablo 58'de yer almaktadır.

Tablo 58. Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Hayır"
K3672.2 : "Evet (çocuğu) götürüyorum özel ders aldırıyorum**."**
K3672.3: "Evet Bateri kursuna gidiyor**, ayrıca okul saatinden hariç bireysel ders aldırıyorum özel kuruma götürerek."**
K3672.4: " Evet konuşması için parka ve kalabalıklara götürüyoruz ayrıca konuşma terapistinden eğitim alıyor."
K3672.5: "Hayır. Okul saati dışında özel eğitim kurumuna gidiyor biz ödüyoruz bir kısmını**, başka kurs ders filan almıyor."**
K3672.6: "Hayır. Oynar işte bahçede, komşuya gideriz otururuz."
K3672.7: "Evet. Özel ders aldırıyorum**.**
K3672.8: "Hayır. Gençlik merkezine form doldurdum 1 senedir haber bekliyorum hala**."**
K3672.9: "Hayır. Bir imkânımız yok bu şekilde dolayısıyla gönderemiyorum**."**
K3672.10: "Hayır. Şu anda öyle bir eğitim aldıramıyoruz."
K3672.11: "Evet. Konuşma terapisi **alıyor oğlum.** Programı oldukça yoğun**. Kreşe gidiyor üstüne özel eğitim onun üstüne özel konuşma terapisi dersleri alıyor. Yüzme derslerine götürmeye uğraşıyoruz ayrıca. Hareket eğitimi aldırmayı düşünüyoruz."**
K3672.12: "Hayır. Hiç başka şey yapmıyor oğlum **sadece özel rehabilitasyon merkezine götürüyoruz"**
K3672.13: "Hayır. Kışın mesela akşamları özel ders aldırıyoruz**.** Fizyoterapist geliyor **mesela haftada 2 saat alıyor.** Yüzmeye gidiyor **oğlum bir de."**
K3672.14: "Hayır. Biz başka bir şey aldıramıyoruz oğluma."
K3672.15: "Hayır. Biz başka bir şey yapmıyoruz. Bütçeden dolayı aldıramıyoruz**. Ben çalışsam zaten az para alacağım ona kim bakacak. Yardım aldık çok düşündük ama hakkımız olduğunu düşünüyorum ben eşim ikna oldu sonunda. Çünkü ben çalışamıyorum."**

4.2.6.1.4.2.2. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu

Tablo 59'da görüldüğü gibi, katılımcılar; okul saati dışında çocuğa yönelik daha fazla etkinlik ve aktivite düzenlenmesi gerektiğini, şehir içinde sosyal alanlara (park gibi) daha fazla yer verilmesi, spor, sanat aktiviteleri olması, ailelere rehberlik yapılması, çocukların zaman geçirebilecekleri ücretsiz yerler ve alabilecekleri ücretsiz

dersler olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca engelli çocukların gidebileceği kursların olmasının, çocuğun sosyal gelişimi için de önemli olduğunu ve bu çocuklar için meslek yetiştirme kurslarının da olması gerektiğini vurgulanmışlardır.

Tablo 59. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Etkinlik ve aktiviteler olmalı, spor aktiviteleri** olabilir mesela çocukların gelişimi için."
K3672.2 : "Güzel aktiviteler olmalı mesela. **Satranç kursları olmalı** mesela. Zihinsel aktiviteleri geliştirir diye düşünüyorum. Çocuğun zamanını mutlu geçireceği aktiviteler olmalı. Çocuk tavşanla oynasın, tavukla oyunasın ata binsin mesela. Doğayla iç içe olsun çocuklar."
K3672.3: "Kurslar olsun diyeceğim ama zaten var. Hiç bir şey aklıma gelmiyor diyebilirim."
K3672.4: "Mesela etkinlik yapılabilir mesela nasıl **meslek yetiştirme kursları yapılıyor onun gibi ücretsiz dersler** olabilir okulda. Okuma yazma mı çocuğun sorunu onunla ilgili olabilir. Veya aktivite mi? Onunla ilgili olabilir artık devlet okullarında özel eğitim öğretmenleri var yani. Çocuklarla ders dışı aktivite yapılabilir. **Çocuk rehabilitasyon merkezine gelmektense devlet okulunda özel eğitimini alabilir."**
K3672.5: "**Park olsun** mesela çünkü benim yanımda olunca sürekli benim yanımda olmak istiyor. Benim yanımda olmasın yani. **Yemek yeri olsun. Alışveriş yeri olsun.** Park oldu mu biz rahat ediyoruz. Yemeği çok seviyoruz."
K3672.6: "İyi eğitimli olsun. Giydirsin, eşyasını alsın. Bilmiyorum başka."
K3672.7: "**Spor aktiviteleri gerekli**, daha rahat oynayabileceği alan gerekli. Biz aile olarak yaratmaya çalışıyoruz ama …"
K3672.8: "Halk eğitim de **özel kurslar olsun** bu tarz çocuklar için. Onu yorsun onun hiperaktifliğini enerjisini alsın. Geri dönüşüm yapsınlar mesela veliler de gitsin yanlarına. Herkese faydalı olsun."
K3672.9: "Bizim ihtiyacımız oğlum için **spor, sanat, jimnastik**. Atıyorum tüm çocukların ilgi alanları farklıdır ya. Okul dışında böyle aktiviteler olmalı ve bizler ücretsiz katılabilmeliyiz."
K3672.10: "Yaşıtlarından geri kalmaması için **okuldan sonra mesela 1 saat ders daha ona özel olarak verilebilir.** En azından geri kaldığı fark edilince böyle şeyler olmalı. Okul sonrası okulda kurslar olabilir mesela satranç gibi. Spor aktiviteleri olabilir basketbol ve yüzme gibi. Çocuklara gerçekten faydalı olabilir."
K3672.11: "**Anne-babaya rehberlik hizmeti verilebilir**. Bireysel olarak ihtiyaçları tespit edilip ona yönelik hizmet verilebilir."
K3672.12:**Oyun alanları, kreş gibi yerler olmalı ücretsiz**.
K3672.13: "**Özel çocuklar için devlet bir merkez yapsın**. Aileler için de bir merkez gerekli. **Çocukların daha sosyalleşmesini sağlamalılar** bence. Aktiviteler yapmalılar."
K3672.14: "Güzel bir park olmalı eğlenceli. Güzel vakit geçirebilmeli. **Ücretsiz bir yer olmasını isterim."**
K3672.15: "Bence belediyelerin çok güzel aktiviteleri olması gerekir. Bir şey yapıyorlar devamında işlemiyor. Özel **tüm çocuklar için özel aktiviteler olmalı** bence. Spor aktiviteleri, okuma aktiviteleri olmalı."

4.2.6.1.5. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması

Tablo 60'da görüldüğü gibi, katılımcılar, devlet okullarındaki okul ortamının engelli çocuklar için yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 60. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması - Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Özel çocukların **okul ortamlarının iyi olmadığını** düşünüyorum."
K3672.2 : "Benim çocuğum fiziksel engelli değil dolayısıyla bir merdivene rahatlıkla çıkabilir ama mesela fiziksel engelli bir çocuk için **okulda doğru düzgün merdiven bile yok.** Fiziksel engeli olan çocuk nasıl ulaşabilecek ki eğitim almaya. Uygun değil bence."
K3672.3: "Zor. Yani izlediklerimden ve okuduklarımdan biliyorum **bence çok zor durumdalar**."
K3672.4: "**Yetersiz sanırım**. Sadece bunu söyleyebilirim."
K3672.5: "Devlet okullarında bu çocuklara öncelik verilsin isterim".
K3672.6: Bazıları alışıyorlar yani. Bazıları getirmek istemiyorlar çocuklarını. Evde dursun istiyorlar getirmek istemiyorlar. Devlet sana bu imkanı vermiş işte göndermek lazım.
K3672.7: "Çoğu ihtiyacı olan öğrenci açıkta kalıyor. **Yeterli eğitim alamıyorlar**. **Okul bulamıyorlar**. Var bir şeyler ama yeterli değil."
K3672.8: **"Berbat, berbat … bence**, **hiçbir şey yok**. Yabancı ülkelerdeki gibi değil. Mesela oralarda çocukların daha fazla ders alma saati varmış, daha fazla aktiviteleri varmış. Biz de yok böyle şey. Deseler ki mesela düzelmesi için çocuğunu ve seni yurt dışına gönderiyoruz, imkânını da biz karşılayacağız, giderim. Devlet okullarında bir şey yok burada. Benim çocuğumu bana kazandırmaları gerek."
K3672.9: "**Çok yetersiz**.""
K3672.10: "Bence çoğu veli çocuğunun sınıfında engelli biri olsun istemiyor. Aslında devlet okulundaki veliler daha sıcak karşılayabiliyorlar ama özel okulda diyor ki veli ben buruyu bu kadar para veriyorum o zaman bu çocuğu sınıfta istemiyorum." K3672.10: "Hayır. **Okulda herşey diğer öğrencilere göre düzenlenmiş durumda** onun için yapılmış ayrı bir düzenleme yok. Mesela oğlum merdivenleri çıkarken oldukça zorlanıyor çünkü çok geniş merdivenler bizden yardım alması gerekiyor çıkabilmesi için. Ona göre merdivenin ortasında bir tutunma yeri olsaydı çok güzel olurdu. K3672.10: "Fiziksel düzenlemeler ve **ders için ona göre düzenlemeler yapılmalı** bence**.**
K3672.11: "Kesinlikle ülkemizde **engelli çocuklara göre düzenlenmiş uyarlanmış bir okul yok** bence."
K3672.12: Yerine göre değişiyor bence ülkemizde. İyi bence diyeyim. Sıcak basıyor bana.
K3672.13: "**Yok sıfır**. Okula girişleri ve olanakları daha iyi olmalı."
K3672.14: Yeterli mi bilemiyorum ama. Biraz daha iyi ve daha farklı olabilir. Herkes görevini güzel yaparsa olur herşey iyi olur.
K3672.15: "Çok rahat değiller **çok da eğitim aldıklarını düşünmüyorum."**

4.2.6.1.6. Okul Eğitimi Önem Sırası Alt Teması

Okul eğitimi önem sıralaması teması öğretmen, okuldaki donanım, okul kadrosu, okulun sosyal etkinlikleri, okulun fiziki yapısı, okula erişim, okulun bulunduğu çevre ve okul adı ikincil alt temalarından oluşmaktadır. Bu ikincil alt temalar katılımcılara yöneltilen okul eğitim önem sıralaması sorusuna verilen cevap önceliklerine göre elde edilmiş ve Şekil 36, Şekil 37, Şekil 38, Şekil 39, Şekil 40, Şekil 41, Şekil 42, Şekil 43, 'de gösterilmiştir. Görüldüğü üzere, eğitimde 'öğretmen ve okulun kadrosu' faktörleri tüm katılımcılar için ilk veya ikinci sırada öneme sahiptir. Bu durum öğretmen faktörünün özel eğitimdeki önemini vurgulamaktadır.

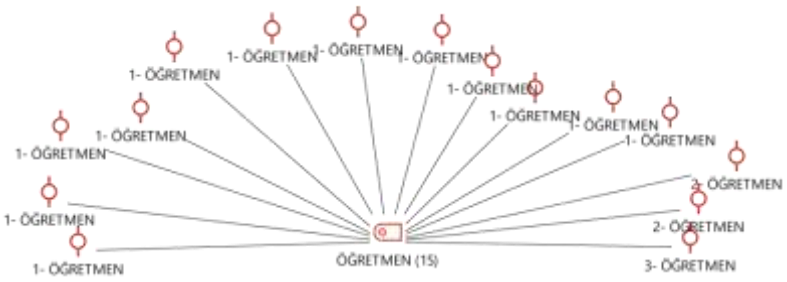

Şekil 36. *Öğretmen Alt Teması Önem Vurgusu*

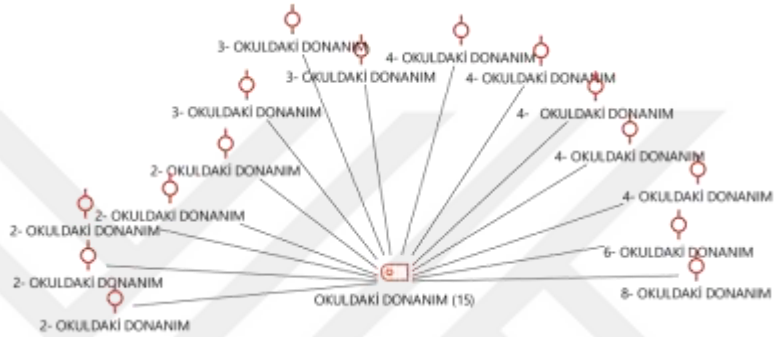

Şekil 37. *Okuldaki Donanım Alt Teması Önem Vurgusu*

Şekil 38. ***Okulun Kadrosu Alt Teması Önem* Vurgusu**

Şekil 39. *Okulun Sosyal Etkinlikleri Alt Teması Önem Vurgusu*

Şekil 40. *Okulun Fiziki Yapısı Alt Teması Önem Vurgusu*

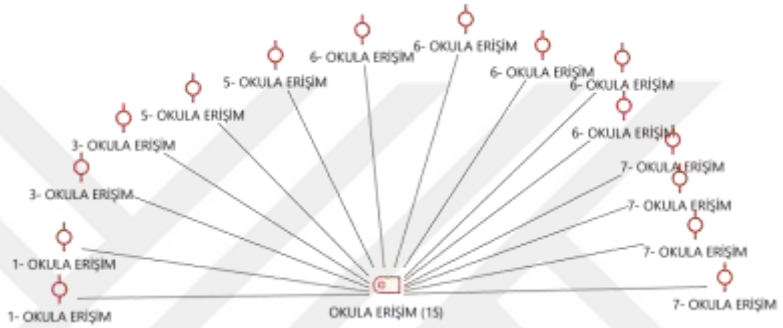

Şekil 41. *Okula Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

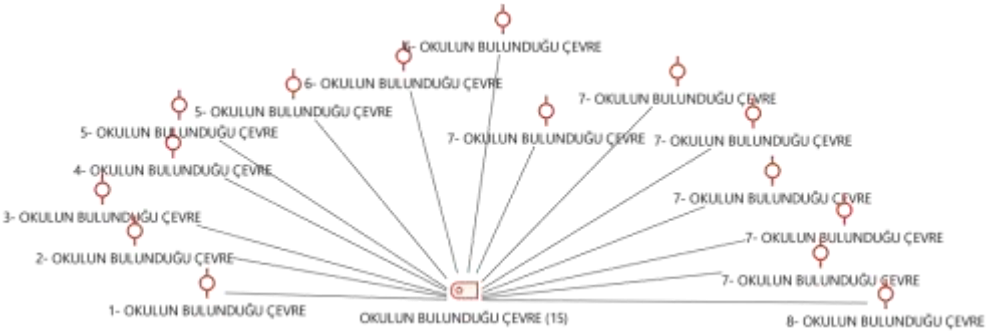

Şekil 42. *Okulun Bulunduğu Çevre Alt Teması Önem Vurgusu*

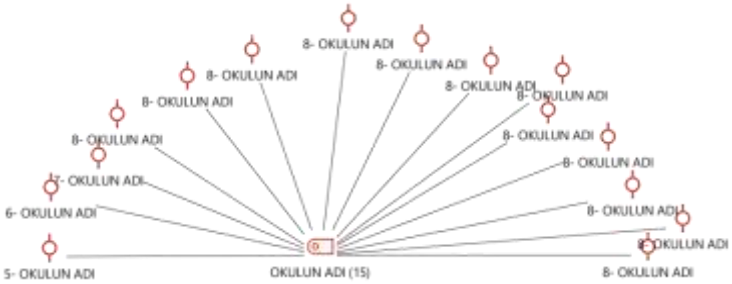

Şekil 43. *Okulun Adı Alt Teması Önem Vurgusu*

4.2.6.1.7. Özel Eğitim Alt Teması

Özel Eğitim alt teması; *Özel Eğitime Başlama Girişimi, Özel Eğitimde Özel Kurum, Özel Eğitim Desteği* şeklinde üç adet ikincil temadan oluşmaktadır. Bu ikincil temalar ve onlara ait kodlar aşağıda açıklanmıştır.

4.2.6.1.7.1. Özel Eğitime Başlama Girişimi Alt Teması

Özel eğitime başlama girişimi ikinci alt temasında; aileler çocuklarını ne şekilde özel eğitime başlattıklarını açıklamaktadırlar. Bu ikincil alt tema; annenin farkındalığı, uzman tavsiyesi ve arkadaş- akraba farkındalığı kodlarından oluşmaktadır.

4.2.6.1.7.1.1. Annenin Farkındalığı Kodu

Tablo 61'de görüldüğü gibi, katılımcılar arasından 4 anne kendi farkındalıkları neticesinde çocuklarını özel eğitime başlattıklarını ifade etmiştir. Diğerleri ise çocuklarının verilen komutları anlamama, ilgisizlik ve akranlarından farklı gelişim göstermeleri neticesinde durumu fark ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 61. Annenin Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.2: "Evet. 3 yaşındaydı ben ona kumandayı gösterdim ver **dedim anlamadı ben de onu** devlet hastanesine götürdüm. Oradaki psikiyatr bana çocuğunuz otizmli dedi."
K3672.7: "Evet. Özel eğitim konusunda en başa dönersek özel eğitim ile ilgili hep olumsuz tarafları duyduğum için **hep biraz temkinliydim** özel eğitime karşı. Çocuğum kendisi yolunu çizerek öğretmenini buldu diyebilirim. Kreşe gitmiştik bir gün yan tarafta özel eğitim kurumunun bahçesine kaçtı. Bu yolla özel eğitim nedir ne değildir öğrendim. Sonra da oradaki tavsiye ile bu özel eğitim kurumunu bulduk."
K3672.9: "Doğduğunda hiçbir problem yoktu (çocuk) 20 aylık filan yapboz yapıyorduk aşırı derecede düşkünlüğü vardı yapbozlara karşı. Dört yaşına kadar anlayamadık. Hiç problem varmış gibi düşünmedik. Doktorlar da düşünmediler geç konuşması normal geldi. **Baktım dört yaşında oldu yaşıtları ile arasında baya fark var tuvaletini bile öğrenememişti** öyle anladık. Her yönden bir şeyler öğretmek çok zordu. Kendim doktorları gezmeye başladım."
K3672.12: "Hiçbir şey oynamazdı. Şey yapmazdı. **Çok ilgisizdi** çıkardım onu doktora. Baştan bize otizm dedi. Sonra ben de onu psikolojiye çıkarttım o da bize; kesin olunca işte rapor çıkarttık. Eğitim alması gerektiğini söylediler işte bize. O zamandan beri geliyoruz özel eğitime."

4.2.6.1.7.1.2.Uzman Tavsiyesi Kodu

Tablo 62'de görüldüğü gibi, sekiz katılımcı; çocuklarının özel eğitime başlaması ile ilgili yönlendirmenin doktor / çocuk gelişim uzmanı / konuşma terapisti tarafından yapıldığını ifade etmiştir.

Tablo 62. Uzman Tavsiyesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Evet. Doğum öncesi ense kalınlığı var dediler. Biyopsi yaptılar. Doğum sonrası SMA testi yaptırdık o da çıkmadı. Genetik de Dejenere Sottas çıktı. Sonra bize rapor verdiler. Hastaneden bize genetik rahatsızlığı olunca rehabilite alması gerekiyor dediler. Ondan sonra biz rapor çıkarttık hastaneden rapor çıkarılıyormuş yıllık. **Hastaneden doktorlar yönlendirdi**. Bu özel kuruma geldik buranın sahibi bizim tanıdığımızdı."
K3672.3: "Evet. Önce bir **psikiyatriye** başvurduk, konuşamadığı için ve belirli takıntıları için. Sonra da özel eğitim kurumuna gittik ve eğitime başladık."
K3672.4: Evet bulundum. Ankara'da öncelikle oğlumu **bir çocuk gelişim uzmanına** götürdüm. 'Özel eğitim aldırın çocuğunuz 4 ay sonra konuşmaya başlar' dedi. Sonrasında **konuşma terapisti** 'şu an için erken' dedi.
K3672.5: "Evet açıkçası hastaneye götürdüğümüzde sürekli özel eğitim özel eğitim deyip duruyorlardı.(Çocuk) çok ağlıyordu. Biz epey bir ara verdik bu yüzden sonra tekrar **psikoloğa** ve **pedagoga** götürdük. Sonra tavsiye üzere bu özel eğitim kurumuna geldik."
K3672.6: "Evet. **Doktorlar söyledi** bize bunu. Doktor söyledi bana dedi ki 'Özel eğitim alması gerekiyor dedi'. Beni hastanenin yanında yer var ya … oraya yönlendirdiler."
K3672.10: Biz botoks için hastaneye yattığımız dönemde **doktorumuz tavsiye etti**. Ben de yararlanmak istedim. Madem hakkım var dedim özel eğitim aldırayım oğluma dedim. Hastanede raporları aldıktan sonra bu özel eğitim kurumunu bulduk başladık.
K3672.11: 2-3 yıldır devam eden bir **psikiyatr** sürecimiz var. İzleme halindeydi ve okula başlaması gerekiyordu biz pek hazır olduğunu düşünmüyorduk o yüzden rapor aldık. Doktora götürdük eğitim almasında fayda olacağını söylediler. İlk önce psikiyatriste gittik, rapor yazdı. Heyet raporuna yönlendirdiler. Sonrasında heyet raporunu aldık. Bizi RAM'a yönlendirdiler ve biz bu süreçte eğitim merkezi araştırmasına giriştik. Birliğimde çalıştığım yerde buradan oğlu için eğitim alan **bir doktor vardı biz de onun vasıtasıyla** buraya geldik.
K3672.15:.."Ve özel eğitim almamız 1 yaşını buldu. Biz fakülteye giderken **orda bir hoca vardı** o da bizi 'böyle böyle' diye bu özel kuruma yönlendirdi. 'Özel eğitime başlatmak ister misiniz?' diye sordu. Bize de en mantıklı kurum bu özel rehabilitasyon merkezi geldi ve biz de eğitime başladık."

4.2.6.1.7.1.3. Arkadaş- Akraba Farkındalığı Kodu

Bir katılımcı görümcesinin farkındalığı ile diğeri ise bir arkadaşının farkındalığı ile çocuklarını özel eğitime yönelttiklerini ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 63'de yer almaktadır.

Tablo 63. Arkadaş-Akraba Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.8: "Ben anlatmıştım **görümceme** 'böyle böyle bu çocuk diziyor hep aynı şeyleri yan yana' diye onun da oğlu otizmli o yüzden bana 'doktora götür' dedi. Ben de bir sürü yere götürdüm. En sonunda İstanbul'a götürdüm orada anladılar ve otizm dediler. Doktora gittim. Doktor beni yönlendirdi. Ben de bu karama geldim. Baştan çocuk doktoruna gittim çocuk doktoru gördü. Psikoterapiste falan. O beni beyin cerrahı mıydı neydi oraya yönlendirdi. Oradan RAM a gittik. Psikiyatrist sayesinde rapor çıkarttım."
K3672.14: "**Çocuğu olan arkadaşlar**a sordum. Dedim ki 'benim çocuğum konuşmuyor, sizinki de aynı yaşta nasıl durumu' diye. Onlar da bana bunda gariplik olduğunu söylediler. Sonra hastanede bir tane daha **arkadaşım vardı** onunla konuşunca o dedi ki benim çocuğum da konuşmuyor ben onu özel bir okula verdim. Büyüdü ve yalnızca anne-baba diyebiliyordu diye anlattı. Sonra ben de eşime danıştım böyle böyle anlattım. Bir okul varmış götürelim mi dedim. O da tamam dedi biz özel kuruma geldik böylece sonra oradan bize dediler rapor çıkarabilirsiniz. Biz de o şekilde rapor aldık."

4.2.6.1.7.2. Özel Eğitimde Özel Kurum Alt Teması

Özel eğitimde özel kurum ikincil alt temasında; ailelerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleriyle ilgili görüşleri değerlendirilmiştir. Bu ikincil alt tema; *Olumlu Taraf ve Olumsuz Taraf* şeklinde iki koddan oluşmaktadır.

4.2.6.1.7.2.1. Olumlu Taraf Kodu

Olumlu taraf kodunda katılımcılar; çocuklarının özel eğitim ve rehabilitasyon kurumuna gitmesiyle ilgili olumlu görüşlerini belirtmiştir. Olumlu taraf kodu; *Öğrenmede Gelişim, Birebir Eğitim ve Akranlarıyla Kaynaşma* şeklinde üç adet ikincil koda ayrılmaktadır. İfadeler Tablo 64'de gösterilmektedir.

Tablo 64. Olumlu Taraf Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Bence harika böyle bir imkân olması**. Çok memnunuz yani…
K3672.6: "özel eğitim kurumuna gitmesi **bence çok olumlu.** Bence sadece bazen işlerim oluyor ben gidemiyorum. Onu yalnız göndermek zorunda kalıyorum…
K3672.9: … **Olumsuz tarafı yok bence** ama ders saat sayısı arttırılmalı. Sınıf ortamı imkânlar açısından daha da iyileştirilmeli. Daha çocuklara yönelik olabilir. Bence tüm özel eğitim kurumları aynı yeterlikte değil. Mesela sırf yeterlilikleri uygun değil diye biz birkaç yer değiştirdik."
K3672.11: Şu anda özel kurumda ağır vakalarla karşılaşmadığı için **biz oldukça memnunuz….**

4.2.6.1.7.2.1.1. Öğrenmede Gelişim Kodu

Öğrenmede gelişim ikincil kodunda katılımcılar, çocukların özel rehabilitasyon merkezinde aldıkları eğitim sayesinde öğrenme konusunda gelişim gösterdiklerini ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 65'de gösterilmektedir.

Tablo 65. Öğrenmede Gelişim Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.3: "Zaten önce özel eğitim kurumunda başlamıştık eğitime sonra devlet okuluna gitmeye başladı. Bence özel eğitim kurumunun da çok olumlu katkısı oluyor. **Çok daha az kişiler** grup eğitiminde, en fazla 4 kişi giriyorlar. Ve öğretmen burada daha çabuk anlayarak daha hızlı müdahale edebiliyor. **Bu durum da devlet okuluna yansıyor hızlıca….**
K3672.5: **En azından kalem tutmasını bilmiyordu kalem tutmasına öğrendi.** Renkleri öğrendi söylemeye çalışıyor. Fizikte de hiç zıplamayı bilmiyordu zıplamayı öğrenmeye başladı. Ama tabi ki benim için bireysel daha önemli. Çünkü yaşıtlarını yakalayabilmesi bireysel daha fazla önemli."
K3672.6: …**Bir şeyler öğreniyor iyi oluyor.**
K3672.11: …**faydası olduğunu kendini geliştireceğini** düşünüyorum. Yetersiz yönlerini geliştireceklerini düşünüyorum.
K3672.12: "**Daha iyi oluyor ya eğitim alınca ondan önemli tabi.** Bir şeyler öğrenmesi çok önemli
K3672.13: ". …**Ben gayet olumlu düşünüyorum** bu konuda çünkü bence gelişme gösteriyor. … Çocuğum daha farklı oluyor. Daha iyi öğreniyor. Algısında daha değişiklik oluyor. Mesela öğretmenlerini tanıyor ve biliyor. Değişik bir öğretmen ona ders verecek olsa tepki verebiliyor…
K3672.14: "Bir şeyler öğrenebildiği için mutluyum**. Toplu bir yere gittiğimizde orda artık agresiflik yapmıyor. Topluluk içinde olmayı öğrendi."**
K3672.15 : …**İyi güzel bence ilerleme kaydediyor** diye düşünüyorum ayrıştırmıyorum hiçbir çocuğu da"

4.2.6.1.7.2.1.2. Birebir Eğitim Kodu

Tablo 66'da görüldüğü gibi, katılımcılar; özel eğitim kurumunda çocuklarının birebir eğitim almasının çocuklarının gelişimi açısından olumlu olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 66. Birebir Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.2 : " **Olumlu olarak eğitim alıyor bireysel** …"
K3672.3:…**Az kişiyle birlikte eğitim almasının (çocuğu) olumlu yönde etkilendiğini düşünüyorum ben."**
K3672.4: "**İşe yaradığını düşünüyorum birebir eğitimden memnu**num yani"
K3672.5: "**Bireysel alması iyi oluyo**r …
K3672.13: "**Birebir** eğitim alıyor ve ilerlediğini düşünüyorum.

4.2.6.1.7.2.1.3. Akranlarıyla Kaynaşma Kodu

Tablo 67'de görüldüğü gibi, katılımcılar; özel eğitim kurumunda çocuklarının kendileri gibi olan diğer akranlarıyla kaynaştıklarını, sosyalleştiklerini ve akranlarından farklı şeyler öğrenebildiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 67. Akranlarıyla Kaynaşma Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: **Diğer çocuklarla anlaşabiliyor**. Normal olsa diğer çocuklar anlaşamayabilir. Çünkü onun yaptığını diğeri anlamaz anlatabildim mi?"
K3672.8: "Olumlu olarak **başkalarıyla iletişime geçiyor, etkileniyor**. Önceki duruma göre olumlu taraflarını ben de görebiliyorum."
K3672.10: "**Başka çocuklarla kaynaştığını, onlardan haberdar olmasını da sağladığını** da düşünmekteyim**. Farklılıkları öğreniyor**. Birçok şey öğreniyor. **Olumlu yönde değişti** özel eğitime başlayalı. Korkuları gitti kendine güveni geldi.. . Faydası olduğunu düşünüyorum. **Diğer çocuklarla da kaynaşmış ve sosyalleşmiş oluyor."**
K3672.15: "**Diğer çocuklardan farklı farklı şeyler öğreniyor**. **Paylaşmayı öğreniyor, uyumu öğreniyor…**
K3672.1: **Diğer çocuklarla anlaşabiliyor**. Normal olsa diğer çocuklar anlaşamayabilir. Çünkü onun yaptığını diğeri anlamaz anlatabildim mi?"

4.2.6.1.7.2.2. Olumsuz Taraf Kodu

Olumsuz taraf kodunda Tablo 68'de görüldüğü gibi, katılımcılar; çocuklarının özel eğitim ve rehabilitasyon kurumunda eğitim almasıyla ilgili olarak olumsuz görüşlerini belirtmiştir. Olumsuz taraf kodu; *Olumsuz Görüşü Veya Fikri Olmayan Aile ve Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi* şeklinde iki adet ikincil koda ayrılmaktadır.

Tablo 68. **Olumsuz Taraf Kodu- Katılımcı İfadeleri**

K3672.5: **Öğretmen değişikliği olmaması gerektiğini düşünüyorum**. Öğretmen değiştiği zaman sürekli ağlıyor. Öğretmenle kaynaşamıyor. Kaynaşıncaya kadar vakit geçiyor dersi alamıyor. Başka aklıma gelmiyor.
K3672.6 :**Sürekli aynı öğretmen olsa daha iyi** olur.
K3672.7: "Böyle **hep birlikte tüm engel gruplarıyla birlikte eğitim alması bence olumlu değil."**
K3672.8: "**Bir sürü eksiklikleri var fiziki olarak** mesela. Yüzme olsa mesela. Kapalı alanda olmasalar hep ne iyi olur. Uzansalar yere öyle ders yapsalar mesela. Bence tüm alanları çocuk için olumlu değerlendirmeleri gerek. Oyun oynayarak öğrensin mesela… Ara sıra bu özel kurumda kaynaştırıyorlar onları da bazıları rahatsız oluyor ama oğlum mesela biri onun koluna dokunsun kendisini güvende hissediyor. İsterim ki ben oğlum otizmlilerle birlikte olsun diğerleri ile de birlikte ders görsün. Bence hep birlikte olsunlar böyle daha iyi olur.
K3672.15: "Çok fazla konuşan bir çocuk yok mesela, **birbirlerine uyum sağlıyorlar ama konuşmadıkları için oğluma örnek olamıyorlar."**

4.2.6.1.7.2.2.1. Olumsuz Görüşü veya Fikri Olmayan Aile Kodu

Katılımcılara çocuklarının engelli akranlarıyla birlikte özel eğitim kurumunda eğitim almasının olumsuz tarafı sorulduğunda, Tablo 69'da görüldüğü gibi, beş katılımcı herhangi olumsuz bir görüşü olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 69. Olumsuz Görüşü veya Fikri Olmayan Aile Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Olumsuz düşündüğüm **bir şey yok yani.**
K3672.2 : Olumsuz düşündüğüm **bir şey yok.**
K3672.6: **Olumsuz düşündüğüm bir şey yok**. Tanıdık olduğu zaman öğretmenleri daha iyi tanıdık olmadığı zaman gitmek istemiyor.
K3672.12: **Olumsuz tarafı yok şu an yok**.
K3672.13: Bizim için **bu durum bir problem yaratmıyor** çünkü zaten çok ağır durumda olduğu için diğer engelli çocukların farkına varmıyor. Zihinsel olarak sıkıntı olmasaydı belki problem olabilirdi.

4.2.6.1.7.2.2.2. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu

Katılımcılar; çocuklarının diğer engelli çocukları taklit ederek veya korkarak olumsuz yönde etkileneceklerini bu durumun kendilerini rahatsız ettiğini belirtmişlerdir. Tablo 70'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 70. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.2 : "…**diğer çocukları görmesi çocuğumu olumsuz etkiliyor**… Aynı seviyede olmadığı için (çocuk) etkileniyor. Olumsuz etkilenmeleri olabiliyor. Aynı servisle bile gitmelerini istemiyorum. Çünkü **diğer engel gruplarını görünce korkup oldukça fazla ağlıyor.** Bu çok olumsuz etkiliyor (çocuğu). Aynı anda özel rehabilitasyon merkezinde derse girmesini istemediğimi belirttim ben şimdi ayrı servisle gelerek ayrı bir şekilde derse giriyor."
K3672.3: "Bazen aslında olumsuz yönü de var ama mesela **diğer çocukların olumsuz davranışlarını** da kapabilir"
K3672.4: **"Taklit edebiliyor** burada gördüğü şeyleri dolayısıyla **bu durum beni oldukça rahatsız ediyor."** K3672.4: "Bu konuda ben çok katı değilim babamız biraz katı. Özel eğitim merkezine oğlumuzu getireyim istemiyordu. Ben bu konuda katı değilim. Biraz daha etkilenmeyeceği şekilde hızlıca getirip hemen buradan götürmeye çalışıyorum taklit olmaması açısından. Onun dışında çok önyargılı değilim yani sonuçta özel eğitim için ders alıyor. **Eşim 1 tane olumlu bir şey öğreniyorsa da 5 tane olumsuz şey öğreniyor diyor."**
K3672.5: "**Diğer çocuklar çok kötü olunca durmuyor onları gördükçe korkuyor**."
K3672.7: "Ben bu şekilde eğitim almasını istemiyorum çünkü **olumsuz davranışları da olduğu gibi taklit ediyor."**
K3672.10: "Zihinsel engeli olan büyük **çocuklar onu korkutuyor** ve çekiniyor ama onları da bilsin diye düşünüyorum. Kendisini biraz çekiyor ama olsun bilsin, öğrensin, farklılıkları görsün diye düşünüyorum."

K3672.11: "Ağır otistik bir çocuk olsa belki **onun davranışlarını kopyalayabilir** ama oğlumun böyle bir durumu yok."
K3672.14: "Annelik içgüdüsü benimki. **Korkuyorum işte birbirlerine vururlar, iterler diye.** Bir tane çocuk var mesela çok kötü küfür ediyor mesela acaba oğlumu etkiler mi diye düşünüyorum. Birazcık daha fazla özürlü olanları bu aralar ayırdılar içim biraz daha rahat. K3672.14: Oğlumun topluma alışabilmesi için gerekli olduğunu söyledi öğretmenler ben aslında korkuyorum burada çünkü **çok ağır çocuklar var.**

4.2.6.1.7.3. Özel Eğitim Süreci Alt Teması

Özel eğitim süreci ikincil alt teması; *Ailenin Karşılaştığı Güçlükler, Özel Eğitim Belgeleri, Alınan Ders Hizmetler ve Ulaşım Desteği* kodlarından oluşmaktadır. Ulaşım desteğinden tüm aileler ücretsiz olarak faydalanmakta olduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla ulaşım desteği kodu katılımcı ifadeleri yer almamaktadır.

4.2.6.1.7.3.1. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu

Tablo 71'de görüldüğü gibi, ailenin karşılaştığı güçlükler kodunda katılımcılar; çocuklarının yetersiz bir çocuk olarak düşünülmesi, kendilerinden ayrılmamaları ve aldıkları ücretsiz özel eğitim ders saatinin az olduğu ifadelerinde bulunmuşlardır. Ailenin karşılaştığı güçlükler kodu; özel eğitim sürecinde güçlük yaşamayan aile, maddi güçlükler ve rapor çıkarma süreci şeklinde ayrıca üç adet ikincil koda ayrılmıştır.

Tablo 71. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.9: "Bence devlet tarafından verilen özel eğitim saati oldukça az haftada 2 saat benim oğlum **için oldukça az bir saat**. Ayrıca benim oğluma grup dersi çıkmadı bireysel eğitim çıktı."
K3672.11: "Engelli raporu almış olduk bu rapor beni rahatsız ediyor. **Yetersiz bir çocuk diye düşünülmesi** beni gerçekten rahatsız ediyor. İlk etapta beni üzüyor."
K3672.15: "Yaşamadım diyeceğim ama eğitimden dolayı değil de **benden ayrılması konusunda sıkıntı yaşadık."**

4.2.6.1.7.3.1.1. Özel Eğitim Sürecinde Güçlük Yaşamayan Aile

Katılımcılara özel eğitim sürecinde ne gibi zorluk yaşadıkları sorulduğunda altı aile herhangi bir güçlükle karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. İfadeler Tablo 72'de yer almaktadır.

Tablo 72. Özel Eğitim Sürecinde Güçlük Yaşamayan Aile Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.3: **Özel eğitim alırken bir güçlük yaşamadık.**
K3672.6: Sıkıntı yaşamak mı çeken bilir. Özel eğitim almasını istiyorum. Normal çocuk gibi davranmasını istiyorum yani başka bir şey yok. Kendine yetecek kadar olsun yeter yani. **Hiçbir sorun yaşamadım.**
K3672.7: **Yaşadığım hiçbir güçlük olmadı ben işlerimi oldukça rahat elde ettim**. Ben her şeye kolay ulaşıyorum. Olumsuz karşılaştığım bir şey olmadı.
K3672.8: **Hayır hiç sorun yaşamadım.** Herkes benimle ilgileniyor.
K3672.10: **Ben şahsım adına hiçbir zorluk yaşamadım** oğlumun özel eğitim alması konusunda.
K3672.12: Bir güçlük yaşamıyorum. **Yok bir güçlük bence.**

4.2.6.1.7.3.1.2. Maddi Güçlükler Kodu

Katılımcılardan iki kişi özel eğitim sürecinde ekonomik olarak güçlük yaşadıklarını ifade etmiştir. İfadeler Tablo 73'de yer almaktadır.

Tablo 73. Maddi Güçlükler Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.13: "**Maddi güçlük yaşıyorum çünkü tüm eğitim süreci maliyet**. Başka bir zorluk yaşamıyorum."
K3672.2: "**Kreşi ödeyemedik**. Kayınvalidem ve kayınpederim emekli maaşlarıyla ödediler. Ben çalışamıyorum (çocuk) ile mümkün değil. **Maddi olarak ona eğitim aldırabilmek için oldukça fazla zorluk çektik ve çekiyoruz."**

4.2.6.1.7.3.1.3. Rapor Çıkarma Süreci Kodu

Tablo 74'de görüldüğü gibi, ailenin karşılaştığı güçlükler alt teması içinde rapor çıkarma süreci öne çıkmaktadır. Ailelerin rapor çıkarmak için uzun saatler hastanede bekletilmeleri ve geç rapor çıkarmalarının katılımcılar için sorun teşkil ettiği görülmektedir.

Tablo 74. Rapor Çıkarma Süreci Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1**: En zor şeyleri hastanede yaşıyoruz. En zor işimiz hastane**. **Bu çocuklara rapor alınırken zorluk yaşıyoruz biz.** Aslında böyle özel çocuklar için özel bir yer olmalı hastanelerde. Mesela göz hastalıklarında 50 kişinin arkasına girip rapor almaya çalışıyoruz hastanede. Zaten çocuk özel durmuyor. Durmayan bir çocuk bu çocuklar.
K3672.5: "İlk sene çok zorlandık. **Rapor çıkarırken çok uğraştık**. Her girdiği yerde muayene oldu epey uzun sürdü. Çok zordu raporu almak ilk defa bu sene hızlıca çıkarttık. Bu yıl Tekirdağ'da imza attılar doktorlar. Çok hızlı oldu muayene olmadı yani çok iyi oldu."
K3672.8: Yalnız tüm doktorları gezdim **o sırada oğlum durmuyor canı sıkılıyor**. O çok kötü oluyor. Hepsi bir arada olsa doktorların yorulmam en azından. Bir de bize randevu saati veriyorlar mesela 15.00 de diye ama doktorun yanına içeriye giremiyoruz mesela 16.30'ları buluyor.

Dolayısıyla çocuk başlıyor huzursuzlanmaya. Çocuk ağlayınca zırlayınca baya bir çığlık atınca içeri girmek zorunda kalıyorum. Bu sefer ben beklemek istemiyorum hemencecik girmeye çalışıyorum doktorun odasına. Ne yani böyle mi olması lazım bunun, illa ki ağlayıp zırlaması mı gerekiyor bu çocuğun. **Heyet raporu alacak böyle özel çocukları bekletmesinler.**
K3672.9: "**Rapor alma süreci çok uzun sürüyor**. Hiç gereksiz bir sürü şey oluyor. Doktorlar ayrıntılı bakmadan hemen imzalar atılıyor formaliteden oluyor aslında."
K3672.11: "**Süreçler uzundu.** Raporun heyete girdikten sonra çıkması 10 gün sürüyor. RAM randevu veriyor o 1 hafta sürüyor. RAM raporunun çıkması da 1 hafta sürüyor. Neredeyse almak için 3 aya yakın bir zaman geçiyor raporu almak için."
K3672.14: "**Hastanede oraya gittik buraya gittik o yordu.** Tek başımayım eşim çalışıyor sürekli. Sabah kreşe götürüyorum 12 de alıyorum tekrar yediriyorum. Servis geliyor alıyor sonra özel eğitim kurumuna götürüyorum. Baya bir yoğun oluyor benim için ev işleri de var tabii. Ama olsun seve seve yapıyorum."

4.2.6.1.7.3.2. Özel Eğitim Belgeleri Kodu

Tablo 75'de görüldüğü gibi, katılımcılar özel eğitim süreci için sadece rapor çıkardıklarını belirtmiştir. Diğer belgelere dair herhangi bir bilgi vermemiş veya yanlış bilgi vermişlerdir. Genelde çocuklarının özel eğitimleri için belge ve işlemlerin tamamlanmasını aile adına özel kurumların yaptığı görülmektedir. Bu durum ailelerin, eğitsel değerlendirme ve tanılama için ayrıca kayıt için gereken belgelere yönelik herhangi bir bilgilerinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 75. Özel Eğitim Belgeleri Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Rapor çıkartılıyor hastaneden. Tam teşekküllü heyet raporu. Göz, nöroloji, fizik tedavi, KBB, psikiyatri gidiyorsunuz. Sonra evrakları toplayıp heyete giriyorsunuz **heyetten sonra kuruma gidebilirsiniz orası size yardımcı oluyor**. RAM a götürüyorlar sizi oradan da RAM Raporu alıyorsunuz. Kuruma veriyorsunuz eğitimi alıyorsunuz."
K3672.2: "Araştırma hastanesinde bütün doktorları dolaştık. Nereyse tüm branşları gezdik. **Özel eğitim raporu aldım hastaneden.** RAM a gittik sonra, (çocuğu) istediler, (çocuğu) götürdüm sonra özel eğitim merkezine götürdük. **Özel kurumlar çocuktan çok raporla ilgilendiler**."
K3672.3: "Bir belge almadık**. Direk özel kuruma geldik**."
K3672.4: "Özel eğitimi için aslında herhangi bir belge almadım henüz **hangi belgeleri de temin etmem gerektiğini bilemiyorum."**
K3672.5: "**Ben hangi belgeleri aldık ne yaptık bilmiyorum**. Yok hiç bilmiyorum.
K3672.6: "**Okul raporu filan çıkartıldı başka bir şey yok.** O kadar biliyorum. Okul raporu ve eğitim raporu. **Kurum yardım etti bana yani başka bir şey yok."**
K3672.7: "İlk başta hiçbir şekilde birşey yapmadım. Kendim tamamen ücretli getirdim. Çünkü oğlumun raporu yoktu. Ne almam gerektiğini biliyordum ben. Psikiyatriye gittim sonrasında sağlık kurulu raporunu aldım. Ondan sonrasında da RAM raporuyla devam ettik. Başka bir belge almadık."
K3672.8: "**Ben özel kuruma geldim onlar yönlendirdiler. Özel kurum belgeleri toparlamam konusunda bize yardım etti."**
K3672.9: "**Önce hastaneden rapor alıyorsunuz sonra RAM raporu var**. Sonra özel eğitime başlayabiliyorsunuz."

K3672.10: “Hastane raporu ve RAM’dan bir rapor aldık ve kimlik fotokopisi verdik **özel kurum ilgilendi** geldik başladık.”
K3672.11: “**Psikiyatr raporu, heyet raporu, RAM raporu, fotoğraf geldik bu özel kuruma** ve başladık.”
K3672.12: “Raporu çıktı ondan sonra işte imza topladık doktorlardan. Sonra özel eğitim kurumunu geldik. Baştan okulları gezdik burasını seçtik. **Hastanede kadın özel kuruma yönlendirdi bizi burası iyi dedi kadın biz de buraya geldik evraklarımızı burası halletti.”**
K3672.14: “Biz psikiyatriye gittik, cerrah bölümüne gittik, çocuk bölümüne gittik bir de dâhiliye bölümüne herhalde gittik. Hı bir de kulak boğaza gittik. Bize hastaneden özürlü diye bir belge verdiler öyle doktorları gezdik. Sonra heyete girecek dediler oradan bir rapor aldık. Sonra RAM dediler. RAM a gittik orada bir psikolog hanım vardı o bir şeyler gösterdi oğluma. Oğlum bir takım şeyleri yapamadı. O dedi ki ‘üzülme yapamaması iyi, derse ihtiyacı olduğu daha da kanıtlanıyor’ dedi. O şekilde bize tamam dediler. **Özel kuruma geldik eğitime o şekilde başladık**.”
K3672.15: “Hiç hatırlamıyorum ki orasını**.** Down sendromlu belgesi ile birlikte biz hastaneye gittik. Raporu ile birlikte oradan rapor çıkarttık. Sonra Down Sendromlu eğitime ihtiyacı vardır diye rapor aldık hastaneden. **Özel kuruma geldik sonra da RAM a gittik.”**
K3672.13: “Fizik tedavi bölümünde ben daha fazla eğitim alabilir mi acaba diye sorguladım. Onlarda rapor alırsanız özel eğitim kurumundan alabilirsiniz dediler rapor aldık biz. Sonra **gidip özel eğitim kurumuna konuştuk**. Rapor çıkınca okula da yazdırdık. Sağlık Raporu aldık devlet hastanesinden ve fizik tedaviden neler yapılabilir diye bir döküm aldık. Sonra da RAM’dan bir rapor aldık ve özel eğitime başladık.”

4.2.6.1.7.3.3. Alınan Ders Hizmetleri Kodu

Ailelere özel kurumdan aldıkları hizmetin içeriği sorulduğunda; çocuklarının özel eğitim kurumundan kaç saat ders aldıklarını belirtmişler ancak alınan ders saatinin içerik ve bilgilerini ifade edememişlerdir. Çocuklarının almış olduğu eğitim hizmetinin içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Tablo 76’da ifadeler yer almaktadır. Tüm katılımılar ulaşım desteği hizmetinden yararlanmaktadır.

Tablo 76. Alınan Ders Hizmetleri Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: 8 saat bireysel 4 saat grup eğitimi alıyoruz.
K3672.2: Özel kreşten ücretsiz yararlanıyoruz. 12 saat özel eğitim kurumundan hizmet alıyoruz.
K3672.3 :8 saat bireysel eğitim alıyoruz.
K3672.4: Bireysel eğitim ve grup eğitimi alıyoruz.
K3672.5 : 8 saat özel eğitim kurumundan hizmet alıyoruz ücretsiz. 10 saat de biz aldırıyoruz.
K3672.6: Haftada 2 saat ayda 8 saat özel eğitim kurumundan hizmet alıyoruz.
K3672.7: 12 saat özel eğitim kurumundan hizmet alıyoruz. 8 saat de özel eğitim kurumuna biz getiriyoruz kendimiz ücretini ödüyoruz.
K3672.8: 12 saat özel eğitim kurumundan hizmet alıyoruz.
K3672.9: 8 saat özel eğitim kurumundan ücretsiz hizmet alıyoruz. Haftada 6 saat de biz ders aldırıyoruz kendi bütçemizle.
K3672.10: Ayda 8 saat özel eğitim kurumundan ücretsiz hizmet alıyoruz.
K3672.11: Haftada 3 saat özel eğitim kurumundan ücretsiz hizmet alıyoruz.
K3672.12:12 saat özel eğitim kurumundan hizmet alıyoruz.
K3672.13: 12 saat hizmet alıyoruz.

K3672.14: 12 saat. Bunun haftada 2 saati bireysel 1 saati grup dersi.
K3672.15: 3 yaşına kadar haftada 2 saat eğitim verdikleri için 2 saat aldık sonra 3 yaşından sonra 3 saat eğitim almaya başladık. 1 saat fizik tedavi 1 saat grup 1 saat de bireysel eğitim. Aslında çok az çak az yani

4.2.6.1.8. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması

Katılımcılara çocuklarının eğitimini kolaylaştıran unsurların neler olduğu sorulduğunda; dört katılımcı kolaylaştıran herhangi bir unsurun olmadığını eğitim sisteminin ve öğretmenin yetersizliklerinden bahsetmektedir. Diğer katılımcılar ise eğitimin çocuklarının gelişimine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Bir katılımcı ise eğitimden değil servis ile kuruma taşınmasındaki memnuniyetten bahsetmiştir. İfadelere Tablo 77'de yer verilmektedir.

Tablo 77. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Gelişimi olumlu. **Faydası çok eğitimin bence**."
K3672.2 : "Öyle bir şey yok mu desem. (Çocuğun) **bir şeyleri öğrenip de gelmesi beni memnun etti**. Nesneleri isimlendirerek göstermesi benim çok hoşuma gitti diyebilirim."
K3672.3: "Vallahi açıkça söyleyeyim mi aslında beni rahatlatan **aslında hiçbir şey yok.** Şu an için okulun durumu rahatlatıyor ama önümüzü göremiyoruz. 60-70 yaşında öğretmen benim çocuğuma ne verebilir. Çünkü eğitim sistemi değişiyor. Sürekli değişiyor o öğretmen ne verebilir ki kendini değiştirmedikten sonra. Ben 29 yaşındayım beni mezun eden öğretmen iki sene sonra çocuğumu alacak mesela."
K3672.4: "Sınıftan çıktığında **bir iki kelime ağzından çıktığını duyduğum zaman rahatlıyorum**. O zaman çok mutlu oluyorum."
K3672.5: "En azından çocuğum özel eğitim dersi alınca yapabiliyor en azından. **Ben evde yapamam bunları."**
K3672.6:"**İnsan arasına girince daha rahatlıyor çocuk** yani. Kalabalığa girmesi iyi. Güzel giydiriyorum onu herkes seviyor onu. Kişilere karşı ilgisi güzel. Onu sevdikleri için ben de memnun oluyorum."
K3672.7: "Çocuğum her şeyi hızla öğrendiği için biz tökezlemedik. Rahat hissediyorum kendimi bu konuda**. Eğitim konusunda rahatım."**
K3672.8: "**İngilizce dersinden çok mutlu mesela.** Arkadaşları ile birlikte olmaktan çok mutlu."
K3672.9: "**Özel eğitime gelmesek hiçbir yol kat edemezdik**. Okulda sadece bulunuyor eğitim konusunda bir ilerleme yok ne yazık ki."
K3672.10: "**Biz başında olmadığımız sürece onu rahat ettirecek bir şey yok ne yazık ki.** Hep biz başında olmalıyız bu durum oldukça zor gerçekten."
K3672.11: "**Rahatlatan bir şey yok diyebilirim aslında."**
K3672.12: "Buraya geliyor vakit geçiriyor oyunlar oynuyor, **bir şeyler öğreniyor.** Bunlar iyi oluyor bizim için."
K3672.13: "**Hiçbir şey beni rahatlatmıyor**. Eğitim düzenli değil. Uygulamada olmuyor işte. Bir sürü şey var deniyor ama bir şey yok."

K3672.14: **"Özel eğitim kurumuna gelebildiğimiz için mutluyum böyle bir hizmet olduğu için** Tuvalet eğitimini tamamladık. Okulda çocuklar tuvalete gidince bizimki de özendi mesela o da öğrendi."
K3672.15: "**Taşınma ve servis konusunda çok memnunum**."

4.2.6.1.9. Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması

Tablo 78'de görüldüğü gibi, katılımcılar; özel eğitim sürecinde karşılaştıkları zorlukları; maddiyat, çocuğun diğer insanlar tarafından anlaşılamaması, verilen ders saatlerinin azlığı, danışabilecekleri herhangi bir merciinin olmaması, çocuklarını getirip götürürken yaşadıkları zorluklar ve özel eğitim kurumunda çocuklarını beklemek zorunda kalmaları dolayısıyla başka bir şey ile ilgilenememeleri şeklinde ifade etmişlerdir. Bu alt temanın; *Zorluk Yaşamayan Aileler ve Ailenin Önerisi* olarak iki adet ikincil alt teması bulunmaktadır.

Tablo 78. Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.4: "**Maddi olarak bir defa**, ilk kısmı o. **Manevi olarak çocuk da zaman zaman yıpranıyor** diye düşünüyorum. Daha önemli tarafı o benim için."
K3672.5: "Servisle gelince 2 saat de yol sürünce onu durdurmak çok zor bana. **Servisle gelirken durmasını sağlamak benim için oldukça zor**. Çok zorluk var aslında aklıma gelmiyor."
K3672.6: "Yalnız göndermek istiyorum gönderemiyorum. Güvenemiyorum mesela. Daha konuşamıyor, kendini ifade edemiyor. İlla ki benim gelmem gerekiyor. Benim de gelme durumum olmuyor bazen evde işlerim çıkıyor. Nasıl bırakacağım ki. **Getir götür zor oluyor benim için**."
K3672.8: "Otizmli çocukların diğer çocuklara göre hareketleri daha farklı mesela. Benim oğlum çığlık atıyor. **İnsanlar çok rahatsız edici bakıyor bize**. Markete gitmiştik adamın teki meyve suyu kutularını kesmiş oğlumun dikkatini çekti. Dokundu onlara adam da dedi ki 'çocuğun deliyse ne tutuyorsun burada' görsem o adamı öldürürüm şimdi. İnsanların uyarılması lazım bence. (ağlıyor)"
K3672.9: "**Çocuğumu anlayamıyorlar** mesela çocuğumun iletişim problemi oluyor bizim. Oğlum kendini ifade edemiyor ben çözebiliyorum ama öğretmenler çözemiyor."
K3672.10: "Ben çalışan bir anne olduğum için **aklımın çocuğumda kalmaması lazım**. Kapıda birinin beklemesi gerekecek yine ilkokula başlayınca. Tuvalete nasıl gidecek, kantinden nasıl alışveriş yapacak ilkokula başlayınca."
K3672.11: "Her şeyi ilk defa yaşıyoruz ve **danışacak kimse yok**, yol gösteren yok."
K3672.13: "**Maddi olarak zorluk yaşıyoruz**…"
K3672.14: "**Ne yapacağımı bilemiyorum**."

4.2.6.1.9.1. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması

Katılımcılar içerisinde 3 kişi çocuklarının eğitimi konusunda herhangi bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmiştir. İfadeler, Tablo 79'da yer almaktadır.

Tablo 79. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Çocuğumun eğitimi konusunda herhangi bir zorluk yaşamıyorum ben."**
K3672.3: "**Özel eğitimde bir zorluk yaşamıyorum ben."**
K3672.12: "**Hiçbir zorluk yaşamıyorum**."

4.2.6.1.9.2. Ailenin Önerisi Alt Teması

Katılımcılardan üç aile eğitim konusunda herhangi bir önerisinin olmadığı belirtmiştir. Diğer aileler ise sınıf dışı mekânlarda da eğitim veriliyor olması, çocukların daha etkin bir eğitim alması, çocukların bakım ihtiyaçlarıyla birinin ilgilenmesi, çocuğa daha fazla ilgi gösterilmesi, eğitim verenlerin birbirleri ile diyalog içinde olması, bir yol gösterenin olması ve toplumdaki diğer bireylere eğitim verilmesi konularını ifade etmişlerdir. İfadelere Tablo 80'de yer verilmiştir. Ayrıca katılımcılar genelde çocukları için sağlanan ders saati hizmetinin azlığı sebebiyle öneride bulunmuşlardır. Bu sebeple ailenin önerisi ikincil alt teması içerisinde *Ders Saati Kodu* oluşturulmuştur.

Tablo 80. Ailenin Önerisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1**: "Bu konu ile ilgili bir önerim yok."**
K3672.2: "Doğada öğrensinler. **Sınıfa kapatmasınlar**. Dışarda ders versinler içeriye neden kapatılıyorlar anlamıyorum. Özgür olmalı çocuklar. Koşarken bir yere çarparım diye düşünmemeli. Yapamazsın, edemezsin, şu kuralı çiğneyemezsin şeklinde bir davranış şekli olmamalı bu öğrencilere. Hep kısıtlanıyorlar böyle olmamalı."
K3672.3: "Bence bizim eğitim sistemimiz başlı başına bir sürü zorluk içeriyor da. Bizim uyum problemi olduğu için biz öğretmenlerle bazen sıkıntı yaşıyoruz. Genel olarak onlarda da öğretmenlerde de şöyle bir sıkıntı var mesela şikâyet edilmekten oldukça fazla korkuyorlar. Benim çocuğumun gitti anaokulu, bence çok iyi bir anaokulu. Ben videolarını izlediğimde ya da fotoğraflarına baktığımda bana barış için yeterli geliyor. Benim sıkıntım sadece (çocuk) ile ilgili, **özel ilgi noktasında,** ben sadece bununla ilgili bir şey söyleyebilirim. Genel olarak bir şey söyleyemem aslında. **Benim şu anda sıkıntılarım daha çok öğretmenle ilgili** aslında."
K3672.5: "**Önerim yok."**
K3672.6: "**Ona ayrı bir bakıcı olsa iyi olur**."
K3672.8: "**Kamu spotu yapsınlar anket yapsınlar insanlara anlatsınlar.** Almak istemiyorlar senin çocuğunu okula, devlet okulu olduğu için almak zorundalar ama ellerinde olsa almayacaklar kesinlikle. Ellerinden gelen zorluğu yaşatıyorlar bize."
K3672.9: "Ailenin ve öğretmenin iletişim halinde olmaları lazım. İncelemek lazım. **Deneyimli öğretmen lazım bence."**
K3672.10: "**Okulda birisinin görevlendirilmesi gerekli bence özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçları için."**
K3672.11: "Ama mesela kreş öğretmeninin, özel eğitim öğretmeninin ve konuşma terapistinin **diyalog içinde olmasını** isterdim ve bu beni rahatlatırdı"
K3672.12: "**Önerim de yok, fikrim de yok."**

K3672.14: "**Yol gösteren birileri olmalı** ya da öğretmeni yol göstermeleri gerekiyor. Şunu yap diye bir yol gösteren olmalı. Normal okulunda onların ayrı bir sınıfta olmasını isterdir. Onlar ile birebir ilgilenen onların dilenden anlayan bir öğretmen olmasını isterdim. Kreşler için böyle bir imkân yok."
K3672.15: "Eğitim saati az artmasını istiyorum. **Eğitimlerin ücretsiz olmasını istiyorum."**

4.2.6.1.9.2.1. Ders Saati Kodu

Tablo 81'de görüldüğü gibi katılımcılar devlet tarafından çocuklara sağlanan özel eğitim desteğinde ders saatlerinin az olduğunu bunun çocuklarına yetmediğini, ders saati sayısının arttırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu durumun neredeyse tüm aileler için ortak bir talep olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 81. Ders Saati Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.4: "**Ders saatleri artabilir** kaynaştırmada ayrıca bu konuda gönüllü öğretmen de az oluyor. K3672.4: "Kaynaştırma olarak uygulayan başka arkadaşlarım da oluyor. Yetersiz düzeyde, saati az bence bu şekilde olmamalı benim çocuğum için ise böyle bir uyarlama gerçekleştirilmedi. Çocuk dersten alınıyor başka bir yerde ders alıyor. Kısmi yetersiz kalıyor. **Ders saati az.** Ders saati fazla olabilir. Çocuk oradan oraya taşınıyor. Başka ona özel bir okulda tüm gün derse girse daha sağlıklı olabilir. Çünkü çocuğa arkadaşları nereye gittin diyor o söylemek istemiyor çocuk. 1 saat oluyor onun saati dolayısıyla çok da ilerleme olduğunu düşünmüyorum ben. Sıkıntılı bir durum oluyor. Bu şekilde tatmin edici olmuyor."
K3672.7: "**Ders sayısı daha fazla olursa çok daha** iyi olur. K3672.7: "**Devletin verdiği ders sayısı arttırıla**bilir. K3672.7: **"Devletin verdiği ders sayısı oldukça az.**
K3672.8: Berbat, berbat bence, hiçbir şey yok. Yabancı ülkelerdeki gibi değil. Mesela oralarda çocukların **daha fazla ders alma saati** varmış, daha fazla aktiviteleri varmış. Biz de yok böyle şey.
K3672.9: Bence **devlet tarafından verilen özel eğitim saati oldukça az.** Haftada 2 saat benim oğlum için **oldukça az bir saat**.
K3672.13: **Daha fazla ders alabilmesini isterim**. Daha fazla ders saati imkânı olmalı bence.
K3672.15: RAM dan okullara bu öğrencilerin red edilememesi gibi yaptırım uygulanması, **özel eğitim ders saati sayısının arttırılması.** K3672.15: **Eğitim saati az artmasını istiyorum**. Eğitimlerin ücretsiz olmasını istiyorum.

4.2.6.1.10. Zorunlu Öğrenim Alt Teması

Zorunlu Öğrenim Alt Teması*; Ailenin Yaşadığı Güçlükler, Zorunlu Öğrenime Başlamayan Çocuklar, Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi, Sınıf Mevcudu, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı, Kaynaştırma Eğitimi* şeklinde ikincil alt temalardan oluşmaktadır. Devlet okulunda çocukları eğitime başlamış ve devam etmekte olan ailelerin ifadeleri Tablo 82'de yer almaktadır.

Tablo 82. Zorunlu Öğrenim Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.3: Oğlum devlete ağlı bir okulun Uzunköprü'de … Anaokuluna gidiyor. 3-4-5 yaş anaokulu. Devletin anaokulu her yerde yok sanırım. **Direkt devletin anaokulu.**
K3672.5: **Devletin anaokuluna gidiyor**. 5 yaşında devlet okuluna başladı 1 yıldır anaokuluna gidiyor.
K3672.8: **Oğlum devlet okuluna 4 yaşında başladı**. Kaynaştırma için başladı.
K3672.9: **Oğlum devlet okuluna geçen yıl başladı.**
K3672.10 : **1 yıl önce başlattım**. … Anaokuluna gitti.
K3672.13: **4 yaş olduğu için kaynaştırma anaokuluna** başladı.

4.2.6.1.10.1. Ailenin Yaşadığı Güçlükler Alt Teması

Tablo 83'de görüldüğü gibi, katılımcılar; okula başlatma sürecinde, süreci takip etme konusunda yalnız kaldıklarını, çocuklarını devlet okuluna başlatamadıklarını aslında bunun da bir zorluk olduğunu ifade etmişler. Ayrıca, sınıf öğretmenine karşı çocuğun güvensiz hissettiğini, öğretmenin normal eğitimine devam ettiğini kendi engelli çocuğunun sınıfta devam eden eğitimin dışında kaldığını, sınıfta ders esnasında çocuğu ile birlikte oturması gerektiğini, evrak işlerinin oldukça yorucu olduğunu veya çocuklarının okula kabul edilmediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 83. Ailenin Yaşadığı Güçlükler Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.3: Zorluk yaşadık ilk gitmek istedi sonra gitmek istemedi. Nedenini anlayamadık. Sonra özel eğitim aldırdık nedenini özel eğitim kurumundaki eğitim aldığı öğretmenine sorduk**. Çocuk öğretmenine karşı kendini güvensiz hissetmiş.** Biraz öğretmenle sıkıntı yaşadık. Sonra özel eğitim öğretmeni bu durumu halledince bir sıkıntı kalmadı ve anaokuluna başlayabildi.
K3672.5: **Sorun yaşadım çünkü öğretmen beni sınıftan dışarı bırakmadı hep onunla birlikte sınıfta oturdum.** Sürekli dışarı kaçtı yakaladım.
K3672.8: O zaman çok terledim. O zaman çok uğraştım bir sürü sorunum oldu. RAM a gittim dosya alacağım, hava çok sıcak, çarşıda in. **Bir sürü dosya mosya al okula git. O gün çok zorlandım.** Minibüs geçmedi baya bir yürüdüm ter içinde kaldım yani.
K3672.9: Okulda aslında sıkıntı yaşamadık ama çocuğunuz normal olmadığı için dışarda kalıyor çünkü normal olmadığı için adapte uyum sağlayamıyor olamıyor. Onlar sıkıntı çıkartmıyor ama biz uyum sağlayamıyoruz. Farklı olunca hemen şey gibi işte. Destek eğitim alıyor ya devlet okulunda o öğretmene her şey yüklenmiş gibi düşünülüyor bu sefer **sınıfta çocukla yeteri kadar ilgilenmiyorlar.** Kendi sınıf öğretmeni uğraşmıyor ekstradan açıkçası. **Öğretmen her çocuğa davrandığı gibi gösteriyor öğretiyor ama çocuk almıyorsa yapmıyor deyip normal eğitimine devam ediyor.**
K3672.13: Henüz başlatmadığımız için bir zorluk yaşamadık ama **başlatamamak da bir zorluk bence.**
K3672.14: Biraz eşim bastırdı beni 6 yaşında da konuşan var çok abartıyorsun dedi hep. Ben de üstüne düşemedim işte. Ben dedim bu çocuk arkadaşları ile diyalogda zorluk çekiyor dedim. O biraz daha rahat davrandı. **Ben bu kadın halimle çok uğraştım yani hepsini ben koşturdum.** Hastane olsun her şekilde.
K3672.15: Anasınıfıyız anaokuluna gidebilir dediler, biz de ısrar etmedik. Başka yakın da okul yoktu o sebeple üstünde durmadık. **Bize yazdıramazsınız özel anaokullarına gitmesi gerekiyor dediler.**

4.2.6.1.10.2. Zorunlu Öğrenime Başlamayan Çocuklar Alt Teması

Katılımcılardan sekizi çocuklarının devlet okuluna gitmediklerini ifade etmiştir. Gitmeme sebebi olarak çocuğun durumunun devlet okulu için uygun olmadığını, ne zaman başlayacağı konusunda kararsız olduklarını ve çocuklarının ezileceğini ifade etmişlerdir. Ailelerin zorunlu öğrenim çağı için oldukça endişeli oldukları görülmektedir. İfadeler Tablo 84'de yer almaktadır.

Tablo 84. Zorunlu Öğrenime Başlamayan Çocuklar Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Oğlum devlet okuluna gidemiyor.
K3672.2: Oğlum devlet okuluna gitmiyor. **Devlet okulunu kaldırabilecek seviyede değil** (çocuk) şu anda.
K3672.4: **Hayır zorunlu eğitime başlatmadım**. K3672.4: **Gitmiyor ki bu sebeple bir zorluk yaşamadık**.
K3672.6: Devlet okuluna gitmiyor. **Ne zaman başlatacağımı da bilmiyorum**.
K3672.7: Oğlumu zorunlu eğitime henüz başlatmadım.
K3672.11: **Devlet okuluna henüz başlatmadık**.
K3672.12: Yok devlet okuluna göndermedim hiç.
K3672.15: Başlatmadık. Çünkü babamız bu çocuk **çok küçük ezilir diye kıyamadı o yüzden göndermedik.**

4.2.6.1.10.3. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması

Katılımcılara çocuklarının 36 aylıkken zorunlu öğrenime başlayacağını bilip bilmedikleri sorulduğunda; yedi kişi, zorunlu öğrenim yaşı bilgisine sahip olmadıklarını kimsenin kendilerini bu konuda kendilerini uyarmadığını ifade etmiştir. Geri kalan katılımcılar zorunlu öğrenim yaşı bilgisine sahip olduklarını ancak çocuklarının eğitim için uygun olmadığını, ya da çocuklarını eğitime başlatamadıklarını ifade etmişlerdir. Başlatamama sebebini ise iki aile çocuklarının tuvalet eğitimini tamamlamamış olmalarından kaynaklandığını belirtmiştir. Tuvalet eğitimini tamamlayamayan çocukların okula başlayamadıkları anlaşılmaktadır. İfadeler Tablo 85'de yer almaktadır.

Tablo 85. Zorunlu Öğrenim Yaşı Bilgisi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Hayır bilmiyorum. Haberim yoktu. 3 yaşındayken mi. **Hiç haberim yoktu bu durumdan**.
K3672.2: Evet biliyorum ama (çocuk) daha önce de söylediğim gibi **uygun değil devlet okulu için**.
K3672.3: **Evet biliyorum denedim de aslında ama uyum sağlayamadı** diye geri aldık. 1 yıl özel eğitim aldırdık sonra başlattık anaokuluna daha uyumlu oldu.
K3672.4: **Evet biliyorum** ama devlet okulu için hazır değil dolayısıyla özel kreşe başlayacak.
K3672.5: **Biliyorum çünkü ondan önceki sene de bir okul vardı özel okul** oraya da götürdüm onu. Bundan dolayı biliyorum. O devlet okulu değildi ama.
K3672.6: **Yok hayır haberim yoktu.**
K3672.7: **Evet biliyorum ama başlatmadım ben**.
K3672.8: **Normalde 5 yaşında başlaması gerekiyor**. Oğlum bezini 4 yaşında bıraktı. **Acaba bezinden dolayı mıydı? Almadılar ki öncesinde.**
K3672.9: **Ben 36 aylık başlaması gerektiğini öğrenmiştim** ama biz 4,5 yaşında rapor almıştık ama tuvalet eğitimimiz tamamlanmadığı için kabul edilemedik. **Tuvalet eğitimi yoksa kabul edemiyoruz denildi.**
K3672.10: **Evet biliyordum**. 2,5 yaşından sonra kendi iş yerimdeki kreşe götürdüm oğlumu.
K3672.11: **Bilmiyorum** zaten benim oğlumun teşhisi sonra konulduğu için başlatamazdık da.
K3672.12: **Yok ben öyle şeyleri bilmiyorum**.
K3672.13: Yeni öğrendik bilmiyorduk. O yüzden şimdi başlatacağız**. Okullar bunu söylemiyor**. **Okuldan hiç kimse bizi bu konuda uyarmıyor** biz bu eğitim işlerinden ancak veliler kendi aramızda konuşarak haberdar olabiliyoruz.
K3672.14: **Bilmiyordum. Eşimden de kaynaklandı geç öğrendik**.
K3672.15: **Onu RAM söyledi zaten bize**.

4.2.6.1.10.4.Sınıf Mevcudu Alt Teması

Tablo 86'da görüldüğü gibi, katılımcılar çocuklarının sınıf mevcudunu söylemişlerdir ya da bilmediklerini ifade etmişlerdir. Sınıf mevcudu ikincil alt teması kendi içerisinde; *Önerilen Kişi Sayısı, Sınıf Mevcudu-Eğitim Kalitesi* kodlarında ayrılmıştır.

Tablo 86. Sınıf Mevcudu Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Devlet okuluna gitmiyor.
K3672.2: Özel kreşe gidiyor 21 çocuk var sınıfta. Bence çok fazla.
K3672.3: 21 çocuk var sınıfında devlet okulunda,
K3672.4: Sınıf mevcudu ile ilgili bir şey söyleyemeyeceğim çünkü oğlum devlet okulunu gitmiyor özel eğitim kurumunda bireysel eğitim alıyor.
K3672.5: Devlet anaokuluna gidiyor şu anda sınıfta 14 kişi var.
K3672.6: Burada özel eğitim kurumunda kalabalık ile ilgili bir sorun yok.
K3672.7: Şu anda bir özel kreşe gidiyor. Sınıf mevcudunu hatırlamıyorum.
K3672.8: Sınıf mevcudu 20 var. Tam bilmiyorum aslında 13 de olabilir.
K3672.9: Sınıf mevcudu 15.
K3672.10: Sınıf mevcudu 18.
K3672.11: Sınıf mevcudu 20 civarı diye biliyorum.
K3672.12:Kreşe filan göndermiyorum. Burada bireysel eğitim alıyor.
K3672.13: Şu an henüz başlatmadık o yüzden cevap veremiyorum.
K3672.14: Sınıf ta 12 kişi var.
K3672.15: Devlet okuluna gitmiyor.

4.2.6.1.10.4.1. Önerilen Kişi Sayısı Kodu

Tablo 87'de görüldüğü gibi, katılımcıların çocuklarının eğitim aldığı sınıfın mevcudunun kaç olması gerektiği konusunda kesin bir bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 87. Önerilen Kişi Sayısı Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: En fazla 20 kişi olmalı
K3672.2: En fazla 15 kişi olmalı
K3672.3: Net olarak kaç kişi olmalılar bilmiyorum ama bence 10 kişi olmalılar.
K3672.4: Engelli varsa sınıfta bence 10 u geçmemeli. 5 olur 10 olur. Öğretmenin ilgilenebilmesi açısından bu böyle olmalı bence.
K3672.5:Bence en fazla 20 olmalı.
K3672.6: 8-10 öğrenci oldu mu yeter yani fazla olmasın.
K3672.7: En fazla kaç olmalı ben bilemiyorum ama az olmalı.
K3672.8: 15 yeterli diye düşünüyorum. Bazı çocuklar daha yaramaz oluyor öğretmeni etkiliyor. Sınıf mevcudu etkiler yani.
K3672.9: Aslında 12 olmalı diye düşünüyorum ben. Tam sayıyı bilmiyorum ama öğretmenin gerçekten ilgilenebileceği kadar bir sayı olmalı bence.
K3672.10: 10 olmalı. Biliyorum 10 kişi olması gerektiğini.
K3672.11: Kesinlikle etkiyor bence . En fazla 12 olmalı.
K3672.12: Kalabalık olmaz çünkü anlamaz 3-4 kişi olmalı yoksa olmaz.
K3672.13:Oldukça az olmalı. 9 kişiden bile az olsa iyi olur.
K3672.14: Bence en fazla 15 olmalı.
K3672.15: Bence en fazla 25 kişi olması lazım.

4.2.6.1.10.4.2. Sınıf Mevcudu- Eğitim Kalitesi Kodu

Katılımcılar, sınıf mevcudunun eğitim kalitesini etkileyeceğini belirtmiştir. Yalnızca bir katılımcı kalabalık olmasının iyi olacağını belirtirken diğer katılımcılar ise kalabalığın eğitim kalitesini olumsuz etkileyeceğini ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 88'de yer almaktadır.

Tablo 88. Sınıf Mevcudu-Eğitim Kalitesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: **Evet**.
K3672.2: Evet tabi ki etkiliyor**. Çok olunca öğretmen çocukla çok ilgilenemiyor**.
K3672.3: Bence 10 sayısını geçmemeli, **verimli olması için, öğretmenin ilgilenebilmesi** için çok çok önemli, ayrıca bir de hepsi çok küçükler. Bence çok fazla 21.
K3672.4: **Evet etkiliyor**.
K3672.5: 14 kişi bizim için iyiydi. **Kalabalık olunca bence eğitim kalitesi etkilenir.**
K3672.6: **Çok kalabalık olması daha iyi olur.**

K3672.7: **Evet tabi ki etkiler**.
K3672.8: Öğretmenin ilgilenebileceği kadar. **Öğretmenin kapasitesinin alabileceği kadar olmalı bence.**
K3672.13: **Etkiler bence eğitimi hem de çok etkiler**.
K3672.14: **Etkiler tabii ki**
K3672.15: **Tabii ki etkiler.**

4.2.6.1.10.5. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Alt Teması

Tablo 89'da görüldüğü gibi, katılımcılara; bireyselleştirilmiş eğitim programının ne olduğu sorusu yöneltildiğinde bir kişi hariç diğerlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı ile ilgili herhangi bir bilgisinin olmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum ailenin bireyselleştirilmiş eğitim programı ile ilgili bilgilendirilmesi gerektiğini kanıtlamaktadır. Bireyselleştirilmiş eğitim programı alt teması kendi içerisine *Hazırlanan Program Ve Ailenin Görüşü* kodlarına ayrılmaktadır.

Tablo 89. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Tam olarak **bilmiyorum aslında** nedir ne değildir yapılan eğitim görüyor işte o."
K3672.2 : "**Bilmiyorum ki ne demek."**
K3672.3: "Bilmiyorum **özel kurumda aldığı özel eğitim** mi demek istediniz?"
K3672.4: "Özel eğitim bu. **Birebir çocuklara göre düzenlenen bir program**. Çocuğun gelişimine göre bir amacı olan yapılıp yapılmadığının listelendiği bir program bu devlet okulları için."
K3672.5: "**Yok bireysel program yoktu. Devlet okulunda yok."**
K3672.6: **Bilmiyorum bu konuda bilgim yok.**
K3672.7: **Bilmiyorum.**
K3672.8: **Ne demek olduğunu bilmiyorum.**
K3672.9: **"Birebir çocuğa özel hazırlanmış bir programdır bireysel eğitim programı.** Hangi davranışları öğrenmesi gerekiyor eksikleri nelerse ona göre hazırlanır."
K3672.10: **Bilmiyorum açıkçası.**
K3672.11: "**Kişiye özgü kişinin ihtiyaçlarına yönelik eğitim programıdır."**
K3672.12: "**Çocuk yetiştirme ile ilgili bir şey işte."**
K3672.13: "**Birebir eğitim programıdır."**
K3672.14: "**Oğlum ile birebir ilgilenmek demek değil mi?"**
K3672.15: "**Birebir çocuğa verilmesi gereken eğitimdir."**

4.2.6.1.10.5.1. Hazırlanan Program Kodu

Katılımcılara bireyselleştirilmiş eğitim programının çocukları için hazırlanıp hazırlanmadığı sorulduğunda; Tablo 90'da görüldüğü gibi üç katılımcı Rehberlik ve Araştırma Merkezinin (RAM) hazırladığını ifade etmiştir. Diğer katılımcıların ise konu ile ilgili bir fikri olmadığı anlaşılmaktadır

Tablo 90. Hazırlanan Program Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Evet. Mesela yapılan ve yapılacak şeyleri bir dosya var. Eve ödev veriyor …. Hoca Dosyamız vardı onunla yazıyor."
K3672.2 : "Evet. Yapılacak şeyler yazıyor.
K3672.3: "Hayır. Devlet okulunda tüm herkese olan **genel eğitim hazırlandı ayrı bir eğitim yapmıyorlar ki orada.** Sadece özel eğitim kurumunda ona özel bir bireysel eğitim yapıyorlar."
K3672.4: "Hayır. Özel olarak özel eğitim kurumunda uğraşıyorlar ama **elime yazılı bir program verilmedi."**
K3672.5: "Hayır. Yoo sormadılar **hiç hatırlamıyorum**."
K3672.6: "Hayır. **Böyle birşeyden haberim yok bilemiyorum.**
K3672.7: "Evet. **RAM hazırlandı sanırım**."
K3672.8: "Hayır. Bana liste verecek çocuğun şu saatte şunu yapacak, şunu diyecek mesela yiyeceği yemeğin listesini de bana verseler bana çok iyi olabilir. En azından vitaminli şeyleri yediririm. **Şu aktiviteleri yapsın diye yazsınlar mesela."**
K3672.9: "Evet. **Oğluma RAM tarafından bireysel eğitim programı hazırlandı**."
K3672.10: **Hayır. Hazırlandıysa da bilmiyorum** yalnızca öğretmeni ben bu çocuğa nasıl davranmalıyım diye sordu. Kaynaştırma öğrencisi olduğu için tanımak adına öğretmeni benden bir sürü şey öğrendi
K3672.11: Hayır. RAM'da sadece 2 saat bireysel ve 1 saat grup dersi alması önerildi. **Benim bir fikrim yok bu konuda yapıldıysa da farkında değilim.**
K3672.12: Evet. **Bir kitapçık yapmışlardı bize biz onu** takip ediyoruz.
K3672.13: "Evet. **RAM hazırladı. Rapor sonrasında**."
K3672.14: "Evet. **Aslında bilmiyorum** ama özel kurumdaki öğretmeni devlet anaokulu ile görüştü yani."
K3672.15: "Evet. Oğluma öğretmenler, **algısına göre bir program hazırladılar** özel rehabilitasyon merkezinde."

4.2.6.1.10.5.2. Ailenin Görüşü Kodu

Tablo 91'de görüldüğü gibi, katılımcılara bireysel eğitim programı hazırlanırken kendilerinden görüş alınıp alınmadığı sorulduğunda; yalnızca ikisi Rehberlik ve Araştırma Merkezinin bireysel eğitim programı hazırlanırken kendilerinden görüş aldığını ifade etmiştir. Diğer katılımcılar ya farklı bir konudan bahsetmişler ya da kendilerinden görüş alınmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 91. Ailenin Görüşü Kodu- Katılımcı İfadeleri.

K3672.1: "Hayır. **Öyle bir şey yok sormadı** kimseler."
K3672.2: "Hayır. Öyle bir şey yok **sormadılar**."
K3672.3: "Hayır. **Genel olarak bir şey sormadılar**. Biz çocuğumuzu anlattık böyle böyle diye. Özel kurumdaki öğretmenimizle devlet okulundaki öğretmeniz genel olarak iletişim içerisindeler bize bir şey sorulmadı."
K3672.4: "Hayır. **Fikir almaktan ziyade şöyle yapılabilir gibi yönlendirme yaptılar aslında**."
K3672.5: "Hayır. **Hiç ama hiç öyle bir şey sorulmadı** ki bize."
K3672.6: "Hayır. "Yazabiliyor mu? Kalemi tutabiliyor mu?" gibi sorular sordular. **Benden bir görüş almadılar."**
K3672.7: "**Evet. RAM sanırım rapor hazırlarken bizden görüş aldı**."
K3672.8: **Hayır kimse bir şey sormadı**.
K3672.9: "Hayır. **Sadece biz böyle hazırladık dediler ben de sadece okudum ve imzaladım**. Hepsi bu."
K3672.10: "Hayır. Anaokulu öğretmeni çocuğunuza nasıl yaklaşmalıyım diye sordu yani**. Oğlunuz için özel yapmam gereken bir şey var mı diye üstüne basa basa sordu."**
K3672.11: "Hayır. **Hazırlanmadı bence bilemiyorum**."
K3672.12: "Hayır. **Bizden bir görüş almadılar."**
K3672.13:"**Evet. Birebir bir odaya gittik RAM da orda bana birçok soru sordular oğlumla ilgili ve bir program hazırladılar. Ne yapabiliyor ne yapamıyor bana hep bunları sordular."**
K3672.14: "Hayır. **Normal bir prosedür kağıt vardı onu doldurdum. Oğlumla ilgili aklıma gelenleri söyledim."**
K3672.15: "Evet. Gerçi **bireysel mi eğitim istersiniz, grup eğitimi mi istiyorsunuz** diye sordular mesela."

4.2.6.1.10.6. Kaynaştırma Eğitimi Alt Teması

Kaynaştırma eğitimi ikincil alt teması; *Kaynaştırma Eğitimi Almayanlar, Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması, Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler, Normal Gelişen Akranlarla Eğitim Görüşü, Kaynaştırma Eğitimi Desteği* şeklinde beş adet koda ayrılmıştır.

4.2.6.1.10.6.1. Kaynaştırma Eğitimi Almayanlar Kodu

Katılımcılardan altısı çocuklarının kaynaştırma eğitimi almadığını ifade etmiştir. Katılımcılardan biri ise çocuğunu okula başlattığında ayrıştırılacağını düşündüğünü belirtmiştir. İfadelere Tablo 92'de yer verilmiştir.

Tablo 92. Kaynaştırma Eğitimi Almayanlar Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: Kaynaştırma öğrencisi değil dolayısıyla bir yorum yapamayacağım.
K3672.4: Şu anda oğlum kaynaştırma öğrencisi olmadığı için bu soruya cevap veremeyeceğim.
K3672.6: Şu ana kadar henüz gitmedi.
K3672.7: **Tecrübe etmediğim için pek bir şey söyleyemiyorum**.
K3672.12: Kaynaştırma yok ki ben bilemiyorum.
K3672.13: Şimdilik kaynaştırmaya başlamadık ya bilmiyorum başlayınca yaşayacağız.
K3672.15: **Okula başladığımızda ayrıştırılacağız yani ben bunu biliyorum.**

4.2.6.1.10.6.2. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu

Katılımcılardan iki kişi kaynaştırma eğitimiyle ilgili güçlükle karşılaşmadığını ifade etmiştir. Güçlükle karşılaşmayan katılımcılardan biri çocuğunun zaten özel bir kreşte olduğunu belirtmiştir. İfadelere Tablo 93'de yer verilmiştir.

Tablo 93. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.2: **Özel kreşte bu konuyla ilgili hiçbir sorun yaşamadım**.
K3672.10: Hiç birşey yaşamadım. **Gayet mutlu bir şekilde devam ediyoruz**.

4.2.6.1.10.6.3. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu

Tablo 94'de görüldüğü gibi, katılımcılar; sınıfa çocuklarının adapte olamaması neticesinde sıkıntı yaşadıklarını, öğretmenin engelli çocuklar ile ilgili bilgisinin yetersiz olduğu, normal bir çocukmuş gibi davranılmadığı, bazı ailelerin kabul etmedikleri, çocuklarını sınıf içerisinde beklemek zorunda kaldıkları, çocuğun öğretmenleri arasında bir iletişim olmadığı ve engelli çocuğa göre eğitim verilmediği şeklinde güçlüklerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum çocukların akranlarıyla birlikte aldıkları eğitimde dışarda kaldıklarını ve tam olarak kaynaştırma/bütünleştirme öğrencisi olamadıklarını belirlemektedir.

Tablo 94. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.3: **Yaşadık**. (Çocuğun) biraz itme ve vurma huyları vardı mesela onda biraz sıkıntı yaşadık. O da sanırım kendini anlatamadığı için hırçınlaşıyordu. Zaman zaman boyama yapmak istemiyor ya da yemeğini yemek istemiyor biraz tepki gösterebiliyormuş. Onları yaşadık. Onun haricinde başka bir sıkıntı yaşamadık. Sıkıntımız yok artık bunları da aşacağız.

K3672.5: Ne gibi yaşadım. Tüm arkadaşları kabul etti. İçeride durduğumda hiç kimse kötü bir şey yapmadı. Okul idaresi herkes ilgilendi. Sadece **ben de sınıfa girdim.** Bu beni yordu.
K3672.8: **Evet yaşadım bazı aileler kabul etmiyorlar**. Mesela benim oğlum öğretmenden dolayı çok zor oynuyordu … denilen arkadaşıyla. Oğlum çok kindar işte. O çocuk dışarıda kalabalık alanda ona kötü davrandı diye. Onu kolundan ısırmış okulda hiç unutmuyor işte. Okuldan aradılar beni çok korktum bu çocuk arkadaşına zarar vermiş otizmli bunu okuldan atacaklar diye. Sonra bana şikâyet ettiler. Öğretmen dedi ara özür dile velisini dedi ben de aradım (ağlayarak anlatıyor). Aile gitmiş okula demiş "öğretmene **bu çocuğun ne işi var normallerin arasında**" diye. Çok zor durumda kaldım çok üzüldüm ne yapacağımı bilemedim. Ben de bilmiyordum otizm nedir diye ama insanlar çocuğuma engelli otistik diye bakıyorlar.
K3672.9: En önemli **problem bence öğretmenler uzman değil pek bir şey yapamıyorlar.** O sadece mesela anaokulu öğretmeni çok severek yapıyor ama normal gelişim gösteren çocuklar için. **Bilgisi yok ne yapabilir ki.**
K3672.11: **Diğer çocuklar iletişime girmede güçlük yaşayabiliyor** bu da bizi üzüyor.
K3672.13: Çocuğuma ayrıcalıklı davranılmasını istemiyorum. **Normal bir çocukmuş gibi davranılsın istiyorum.** Onun yapamadıklarını bilmeleri gerekir yine de ama. Mesela masaya uzak kaldı onu çekebilirler masaya yakın. Yemek yiyemiyor yardım etsinler mesela. Özel eğitim kurumunda eğitim alıyoruz ama mesela RAM bireysel eğitim verdi benim oğluma. Grup dersleri için uygun olmadığını söylediler.
K3672.14: **Öğretmen oğlumu tanımalı ve ona göre eğitim vermesi gerekiyor.** Mesela biz özel eğitim kurumuna götürüyoruz ya oğlumu oradaki öğretmen ile anaokulunda ki **öğretmenin karşılıklı irtibat halinde olmaları gerekir.** Birbirleri ile konuşmaları gerekir.

4.2.6.1.10.6.4. Normal Gelişen Akranlarıyla Eğitim Görüşü Kodu

Tablo 95'de görüldüğü gibi, katılımcı ailelerden ikisi hariç diğerleri çocuklarının normal gelişen akranlarıyla birlikte eğitim almasının onların gelişimi için çok daha uygun olacağını ifade etmiştir. Ailelerin çocuklarının, normal gelişen akranlarıyla birlikte eğitim almasını talep ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 95. Normal Gelişen Akranlarıyla Eğitim Görüşü Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Ben olmasını isterim** ama eksi yönleri olacağını düşünüyorum. Başına gelmeyen insan bunu düşünemiyor. Çocuklar hastalıklıymış gibi davranılıyor çünkü çocuklara."
K3672.2: "**Ayrıcalıklı olması bence hiç iyi bir şey değil bu** şekilde diğerleri ile birlikte olması ona ayrı bir özgüven sağlıyor. Arkadaşlarından gördüğünü öğreniyor olumlu ya da olumsuz her şeyi öğreniyor. Çok mutlu oluyor arkadaşları ona destek oluyor. Konuşmayı öğrendi."
K3672.3: **"(Çocuğun) şu anda aynı yaş çocuklarla olması çok önemli çünkü çocuklar özellikle onu konuşması için teşvik ediyor. Daha çok verme sebebim bu oldu zaten. Kesinlikle olumlu şeyleri var çünkü onları izleyerek değişim gösterdi ve yeni yeni şeyler yapmaya başladı**. Boyamayı daha çok seviyor artık mesela, konuşma çıktıları çok daha fazla. Sosyalleşmeyi öğreniyor, arkadaş edinmeyi öğreniyor, oyun oynamayı öğreniyor. O yüzden çok önemli bence."
K3672.4: "Olabilir artı bu durum ama kaynaştırma eğitimini alacak olan çocuk orada ilerleyebiliyorsa tamam bir sorun yok. Diğerlerini olumsuz etkisi olacağını düşünmüyorum çok da aşırı bir problemi olmadıkça. **Ama çok da engeli yüksek olan bir çocuğu devlet okuluna göndermek ona da yazık yani**. Özel eğitimle ilerlemesi lazım, onun farklı bir metot ile ilerlemesi lazım. Birebir olmalı, 1 öğretmene 3 öğrenci şeklinde ilerlemesi lazımken oralarda vakit kaybetmemesi lazım."

K3672.5: "**Bence iyi oluyor onlarla birlikte olduğu zaman konuşması açılır hal ve** hareketleri değişir."
K3672.6: "**Diğer çocuklarla birlikte gitsin yani daha iyi öğrenir gitsin yani**. Burası da yetmezse normal okula gitsin. Gitmesini isterim."
K3672.7: "Bence oğlum için buna gerek kalmayacak bu hızla öğrenmeye devam ederse. **Kaynaştırma olmalı bence ama öncelikle diğer velilerin bilgilendirilmesi gerekiyor.** Problem hep diğer çocukların velilerinden kaynaklı diye duyuyorum."
K3672.8: "**Aslında güzel böyle daha iyi paylaşmayı biliyor** böyle çok daha iyi. **Aynı özellikte çocuklarla olsa iyi olmaz bence."**
K3672.9: "**Aynı sınıfta olması gerekiyor zaten hatta destek eğitiminin bile aynı sınıfta olması gerekiyor bence**. Okul müdürümüz bu konuda anlayışlı sınıfta da destek öğretmeni ile birlikte ders yapabilir diyor. Mesela sınıfta bir aktivite var benim oğlum katılamıyor destek öğretmen orda olsa o anda çocuğumu da o aktivitenin içine katabilir. Elinden tutup onlarla birlikte oyun içine sokabilir. O sınıfta olmadığı zaman nasıl girecek benim çocuğum. Nasıl kaynaşacak diğer çocuklarla, sırasını beklemeyi nasıl öğrenecek ona destek sınıfta da gerekli bence."
K3672.10: "**Bence çok olumlu bir şey oğluma da çok iyi geldi. Ben çoğunluktan yanayım. Sosyalleşmesini istiyorum."**
K3672.11: **Bence bir problem yok olabilir**.
K3672.12: "**Normal çocuklarla olmaz ki benim oğlum zaten diğer çocuklar farklı onlarla** birlikte olamaz ki benim çocuğum."
K3672.13: "Bence olması gereken bu. Doğru bir davranış olur. **Diğer çocuklar ile benim çocuğumun da aynı ortamda olmasını isterim.** Diğer çocuklar ile birlikte olduğu zaman hep beraber kaynaşabilirler."
K3672.14: "**Özel bir sınıf yapılabilir bizim gibi çocukları olanlar** için. Ona daha farklı davranabilirler. Konuşmadığı için 'hey ' diye kendini ifade ediyor mesela. Ya da dokunarak kendini ifade ediyor. Öğretmeni anlıyor mu? Anlamıyor mu? Bilemiyorum. Ben bunu öğretmene söylüyorum nasıl yapıyorlar bilemiyorum. Az kişi oldukları için sadece oraya verdim. **Diğerlere ders veriyor ama oğluma vermediğini fark ediyorum.** Oğlum yapamaz mı? Nasıl düşünüyorsunuz diye öğretmene sormayı düşünüyorum."
K3672.15: "Şu anda devlet okulunda normal çocuklarla eğitim almasını istiyorum. **Ayrıştırılmasını istemiyorum.** Bazen insanlar ayrıştırıyor."

4.2.6.1.10.6.5. Kaynaştırma Eğitimi Desteği Kodu

Kaynaştırma eğitimi sırasında nasıl bir destek sunulmalıdır sorusuna altı kişi cevap verememiştir. İfadeler Tablo 96'da yer almaktadır. Kaynaştırma eğitimi desteği kodu; *Öğretmen Desteği ve Gölge Öğretmen* şeklinde ikincil kodlara ayrılmıştır.

Tablo 96. Kaynaştırma Eğitimi Desteği Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Başka diğer bireylerle de ders yapmayı, ders dinlemeyi, yemek yemeyi **öğrenmiş olur bence."**
K3672.5: "**Hiç aklıma gelmiyor ki bir şey** söyleyemeyeceğim."
K3672.4: "Açıklanabilir. Şu saatlerde kaynaştırma eğitimi alacak gibi. **Sanırım o öğrenciler için böyle bir imkân da sunuluyor.** Bu öğrencilere birebir eğitim imkânı da var sanırım. Bazı veliler bunu istemiyor yani sadece benim çocuğum sınıf geçsin yeterli diyor yani. O gözle bakıyor."
K3672.6: "Okuyup bir şeyler öğrensin kimseye ihtiyacı olmasın mesela. Mesela bir iş sahibi olsun. Kendine bakacak gücü olsun. Kendi işini kursun. Kimseye ihtiyacı olmadan kendine bakacak gücü

olsun yani. **Özel eğitim verilmesi lazım güzel bakım verilmesi lazım**. İmkân sağlansın okusun bilgi sahibi olsun.”
K3672.8: “Bu tarz çocuklar hiperaktif oluyorlar. Onları yorabilirler, keyif alacakları tarzda jimnastik olabilir mesela. **Başka ne biliyim aklıma gelmiyor**.”
K3672.12: “**Hiçbir fikrim yok benim.”**
K3672.13: **Çocuğuma ayrıcalıklı davranılmasını istemiyorum**. Normal bir çocukmuş gibi davranılsın istiyorum. Onun yapamadıklarını bilmeleri gerekir yine de ama. Mesela masaya uzak kaldı onu çekebilirler masaya yakın. Yemek yiyemiyor yardım etsinler mesela. Özel eğitim kurumunda eğitim alıyoruz ama mesela RAM bireysel eğitim verdi benim oğluma. Grup dersleri için uygun olmadığını söylediler.

4.2.6.1.10.6.5.1. Öğretmen Desteği Kodu

Öğretmen Desteği kodunda; katılımcılardan birisi sınıfta iki öğretmen olması gerektiğini, diğer katılımcılar ise öğretmenin donanımlı olması gerektiğini belirtmiştir. İfadeler Tablo 97’de yer almaktadır.

Tablo 97. Öğretmen Desteği Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.2: “**Anasınıflarında en az iki öğretmen olmalı ve öğrenci sayısı düşürülmeli ki daha etkili olsun.** Öğrenci sayısı çokken öğretmen bu özel çocuklara bir şey yapamaz. Diğer çocuklar ile özel gereksinimli öğrenci aynı sınıfta olmalı ama öğretmen tarafından aynı görülmemelidir. Bu çocuğu olumsuz etkiler. Diğerlerine bir kere anlatırken bizim çocuklara iki kerde anlatılmalı, öğretmen sabırlı olmalı ve bu durumun bilincinde olmalı bence. Birebir ilgilenmeli öğrenciyle öğretmen.”
K3672.3: “ **Öğretmenlerin en başta anlayışlı olmaları lazım zaten biz kabulleniyorsak farklı olduğunu en başta öğretmenin farklı olduğunu kabul edip ona göre davranması lazım.** Sonuçta diğer çocuklarla aynı şeyi yapamıyor ona göre değerlendirilmesi lazım çocuğun hareketlerinin.”
K3672.7: “**Öğretmenlerin çocukları kaynaştırma öğrencisi diye ötelememesi** gerekli bence.”
K3672.9: “**Öğretmenler bilmeli bu çocukları**, öyle ders yapmalı.
K3672.10: “Uzman kişiler tarafından ders verilmeli bu çocuklara, öğretmenler özel eğitim konusunda uzman olmalı. **Çocuk sınıfta destek öğretmen tarafından desteklenmeli**, çocuk süreçte yalnız kalmamalı. Anaokulunda bakıcı vs oluyor ama ben birinci sınıftan gerçekten endişeleniyorum. **Öğretmen tek başına tüm sınıfla ve oğlumla ilgilenemez ki.” (Aynı bunlar dinle)**
K3672.14: “Özel kurumdaki eğitim aldığı **öğretmen ile normal anaokulu iletişim** halinde olmalı

4.2.6.1.10.6.5.2. Gölge Öğretmen Kodu

Gölge Öğretmen kodunda; Tablo 98’de yer aldığı gibi, katılımcılar çocukları için öğretmen haricinde öğretmeni destekleyecek ve yalnızca çocukları ile ilgilenecek bir gölge öğretmen desteği olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 98. Gölge Öğretmen Kodu- Katılımcı İfadeleri

K3672.11: Olması gereken normal çocukların arasında eğitim almalılar. Doğrusu da budur zaten ancak Türkiye'de sınıf mevcudu 30 kişi civarında olduğu için engelli öğrenci ile **öğretmenin ilgilenme ve ona destek verme şansı oldukça azalıyor. Gölge öğretmen diye bir uygulamadan bahsettiler böyle bir uygulama faydalı olabilir.**
K3672.13: "… Gölge öğretmen kabul etseler olacak devlet okulunda yok ama böyle bir şey
K3672.15: "Otizmlilere verilen hak down sendromlulara da verilmesi gerekiyor. **Gölge öğretmen hakkı bizim çocuklarımıza da verilsin**. Gölge öğretmen diye de eğitimsiz lise mezunu kişiler görev almasın bence."

Şekil 44'de Eğitim Temasının içerisindeki tüm tema ve kodların yüzde dağılımını göstermektedir. Şekil 44. incelendiğinde, Zorunlu öğrenim alt teması %25.5 ile en yüksek paya sahiptir. İkinci sırada ise %24.6 ile özel eğitim alt teması bulunmaktadır. Son sırada ise kodlanmada an az payı %0,1 ile evde eğitim alt teması almıştır.

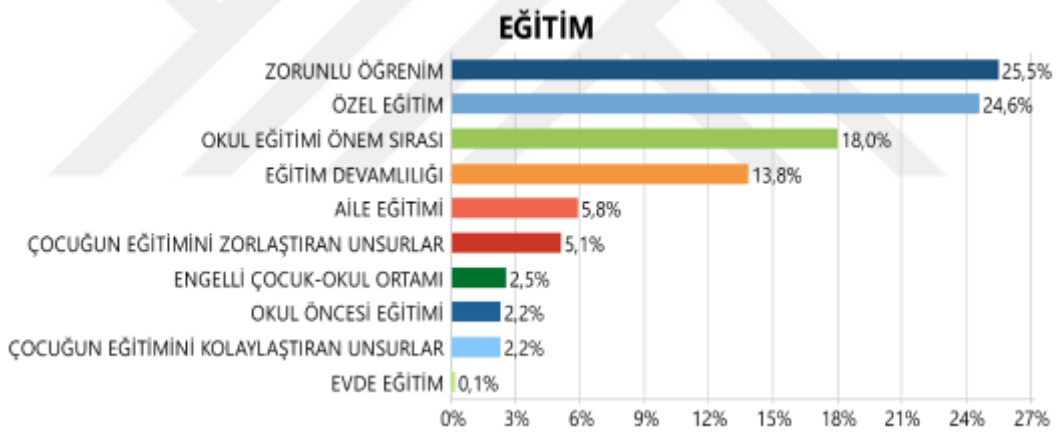

Şekil 44. *36-72 Aylık Kategori -Eğitim Teması Alt Kodlama Yüzde Grafiği*

4.2.7. Ailenin Engelliğe Bakışına İlişkin Bulgular:

4.2.7.1. ENGELLİLİK BAKIŞ AÇISI TEMASI

Engellilik Bakış Açısı teması dört alt temadan oluşmaktadır. Sırasıyla bunlar; "*Eşit Erişim Algısı, Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası, Katılımcının Bakış Açısı ve Toplumun Bakış Açısı"* şeklindedir. Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası Şekil 45'de gösterilmektedir.

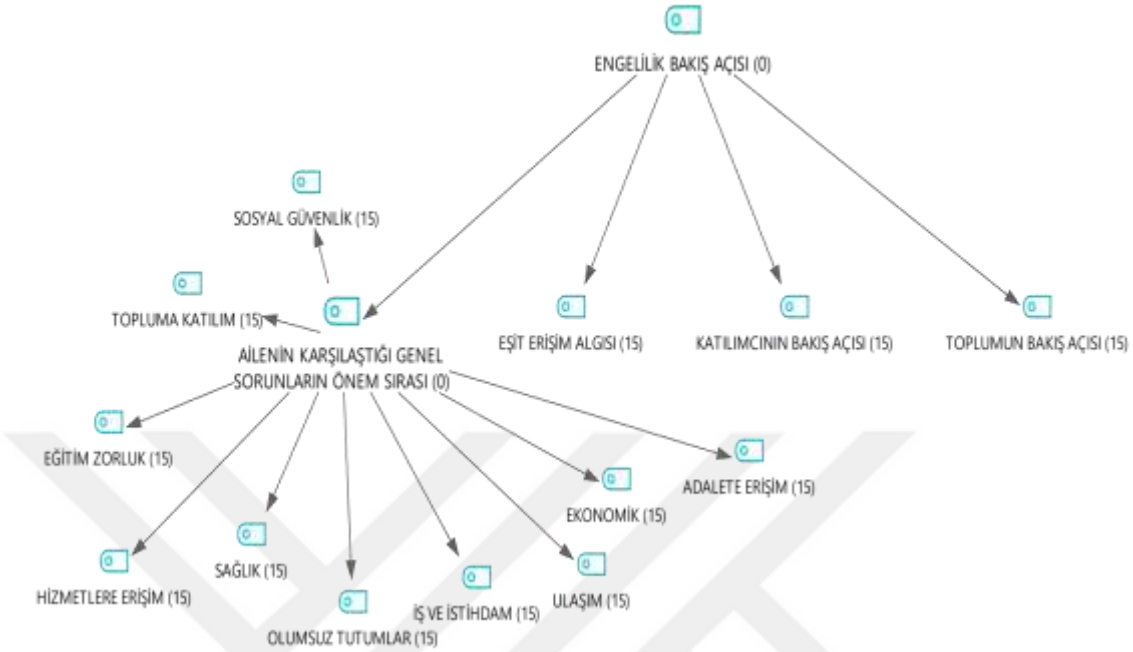

Şekil 45. *Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası*

4.2.7.1.1. Eşit Erişim Algısı Alt Teması

Katılımcılardan altısı çocuklarının diğer çocukların erişebildikleri şeylere erişemedikleri belirtmişlerdir. Bir tanesi kısmen ulaşabildiğini ifade etmiş, sekiz tanesi ise kendi destekleriyle çocuklarının diğer çocuklar gibi her şeye erişebildiklerini, ihtiyaç veya isteklerini ancak bu şekilde elde edebildiklerini belirtmişlerdir. Tablo 99'da ifadeler yer almaktadır.

Tablo 99. Eşit Erişim Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.2 : "**Evet, her şeye erişebiliyor**. Tüm çocuklar neler yapabiliyorlarsa benim oğlum da yapıyor."
K3672.4: "Evet erişiyor **çünkü biz onu destekliyoruz**. Yalnızca konuşamıyor."
K3672.5: "**Evet bizim sayesinde ulaşıyor**."
K3672.7: "Evet, her şeye erişebiliyor **biz ve onun sayesinde** daha zor durumda olsa olmazdı tabii ki."
K3672.10: "Evet, kaydırağa filan çıkabilir **ancak yalnız yollayamıyoruz**. Her şeye erişebilir. Mesela abisi bu yaştayken köyde sokağa yalnız bırakabiliyordum ama oğlumu bırakamıyorum."
K3672.11: "Evet, her şeye ulaşabiliyor. **Biz ona elimizden geldiğince imkan sunuyoruz**."
K3672.13: "**Hayır erişemiyor**. Hiç bir şey ona göre değil."
K3672.14: "Kısmen ulaşabiliyor. **Bütçe elverdikçe elimizden geleni yapıyoruz**."
K3672.15: "Ulaşamıyor tabii ki."

4.2.7.1.2 Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası Alt Teması

Engellilik Bakış açısı temasının alt teması olan ailenin karşılaştığı sorunların önem sırası katılımcılara yöneltilen soru doğrultusunda; eğitim, sağlık, ekonomik, topluma katılım, iş ve istihdam, hizmetlere erişim, olumsuz tutumlar, ulaşım, sosyal güvenlik, adalete erişim şeklinde ikincil alt temalara ayrılmaktadır. Bu temalar aşağıda önem sırasına göre Şekil 46, Şekil 47, Şekil 48, Şekil 49, Şekil 50, Şekil 51, Şekil 52, Şekil 53, Şekil 54 ve Şekil 55'de gösterilmektedir.

Katılımcılardan karşılaştıkları sorunların başlıklarını 'eğitim, sağlık, ekonomik, topluma katılım, iş ve istihdam, hizmetlere erişim, olumsuz tutumlar, ulaşım, sosyal güvenlik, adalete erişim' başlıklarını 1 ile 10 arasında numaralandırmaları istenmiştir. Katılımcılardan alınan bilgi doğrultusunda; başlıklar için önem sıralaması düzenlenmiş ve sonuçlardan elde edilen bulguya göre ailenin karşılaştığı sorunlar noktasında en önemli unsurun 'eğitim' olduğu belirlenirken 'ulaşım' konusunda herhangi bir sorunla karşılaşılmadığı tespit edilmiştir.

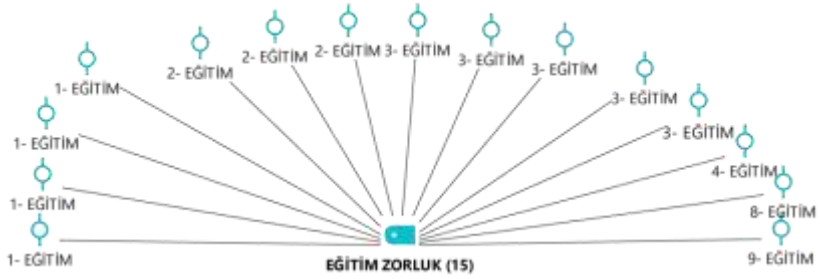

Şekil 46. *Eğitim Alt Teması Önem Vurgusu*

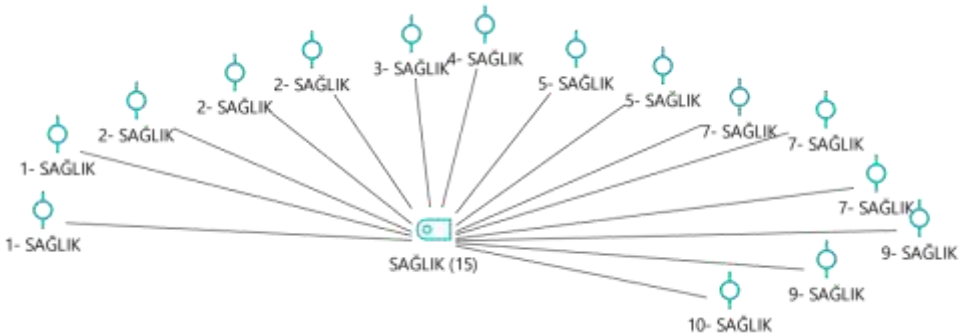

Şekil 47. *Sağlık Alt Teması Önem Vurgusu*

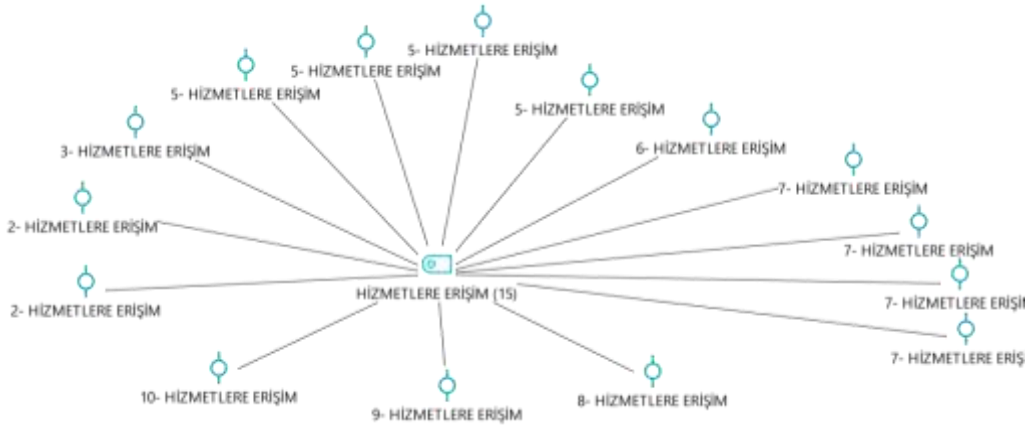

Şekil 48. *Hizmetlere Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

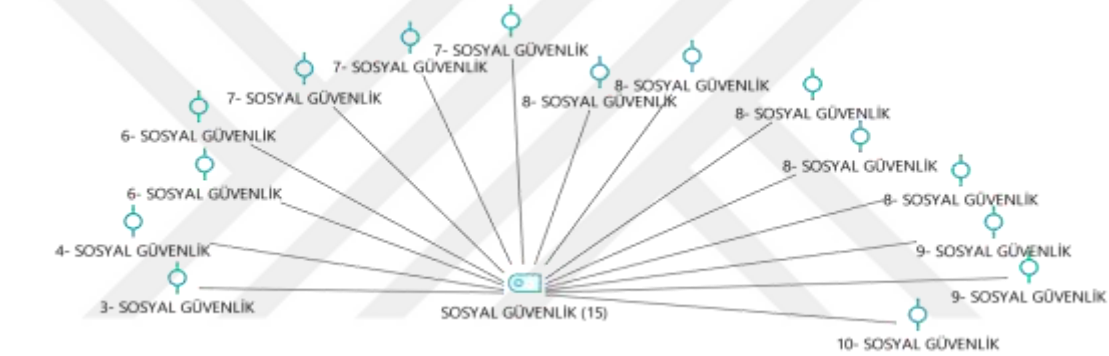

Şekil 49. *Sosyal Güvenlik Alt Teması Önem Vurgusu*

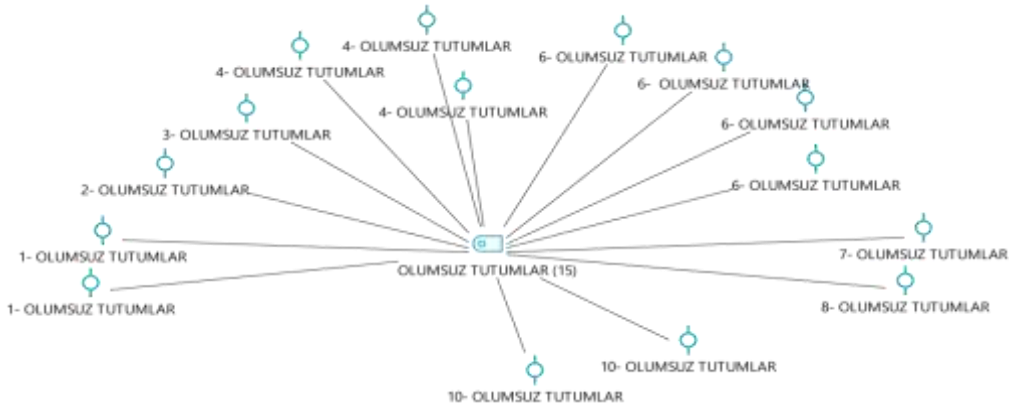

Şekil 50. *Olumsuz Tutumlar Alt Teması Önem Vurgusu*

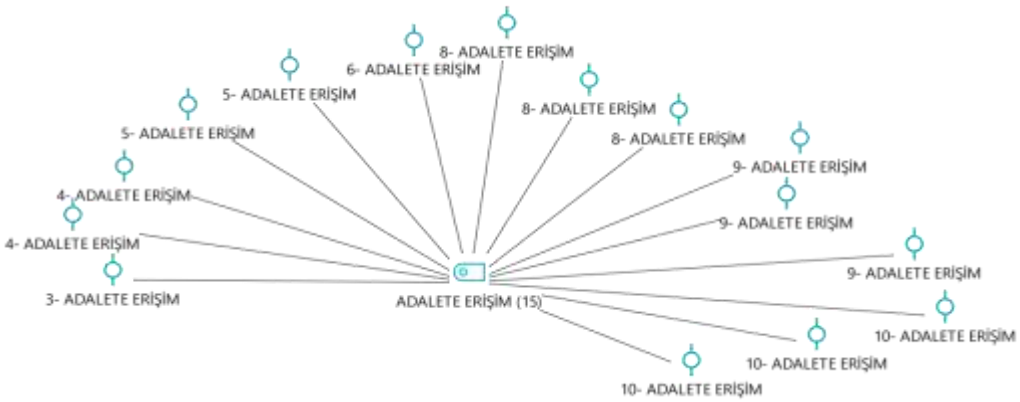

Şekil 51. *Adalete Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

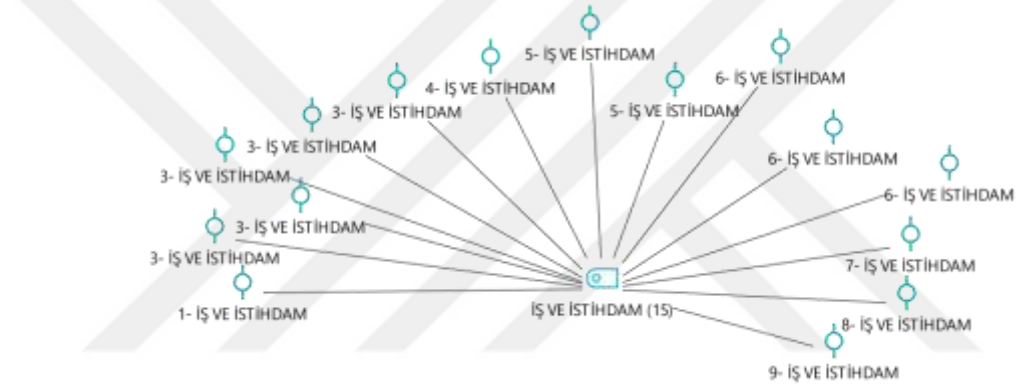

Şekil 52. *İş ve İstihdam Alt Teması Önem Vurgusu*

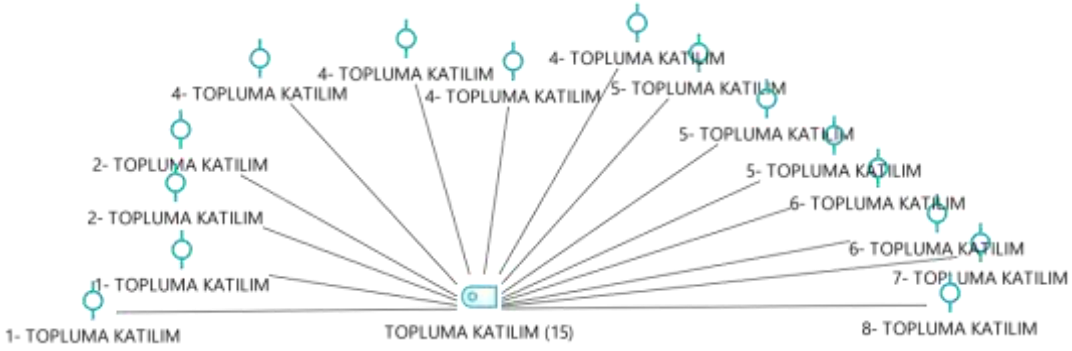

Şekil 53. *Topluma Katılım Alt Teması Önem Vurgusu*

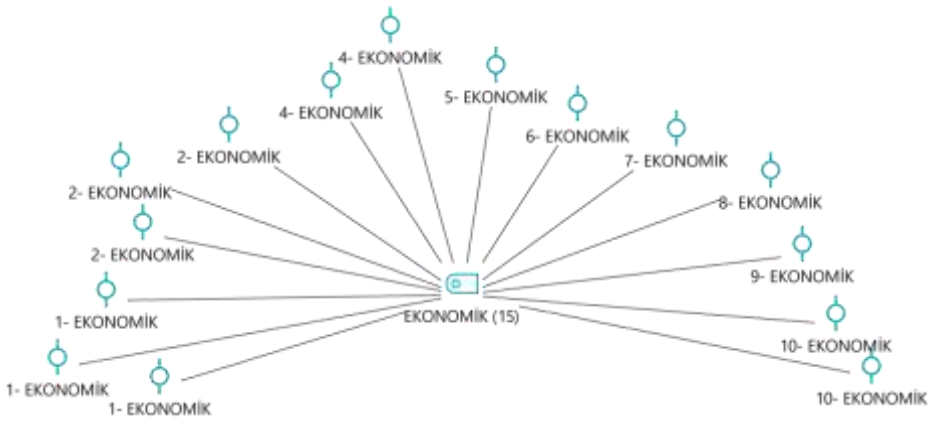

Şekil 54. *Ekonomik Alt Teması Önem Vurgusu*

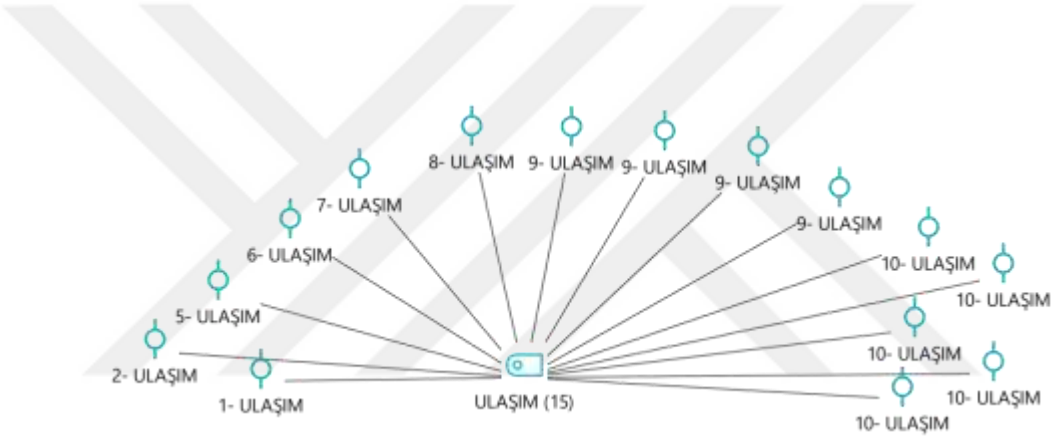

Şekil 55. *Ulaşım Alt Teması Önem Vurgusu*

4.2.7.1.3. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması

Katılımcıların üç tanesi şükür ettiklerini ifade etmiştir. Bir katılımcı normal bir çocuk gibi bakıyorum diye cevaplamış, bir katılımcı ise engelliliğin aslında bir engel olmadığını belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise zor bir hayat olduğu, çocuğun hayatını kolaylaştıracak bir şeylerin yapılması gerektiği, içinde yaşadığı sürecin kendisine engelliliği öğrettiği, büyük ebeveynlerin bile duruma olumsuz baktığı, bu çocukların özel ilgiye ihtiyaçları olduğu, durumun kendileri için zor olduğu, anne ve babaları olmadan bir şey yapamaz oldukları gibi ifadelerde bulunmuşlardır. İfadeler Tablo 100'de yer almaktadır.

Tablo 100. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "**Normal çocuk gibi bakıyorum**."
K3672.2: "Bence onlar engelli değil, sağlamlar engelli bence. İşin içine girene kadar bilmiyordum sonra ben de öğrendim. Benim için önemli olan şey, benim çocuğum, benim gözümün içine bakarak 'anne' diyebiliyor. Bunu hiç yapamayan çocuklar var 40 yaşına gelmiş altı bezli, o çocuk bir kere olsun anne diyememiştir, ben bu sebeple **Allah'ıma şükür ediyorum."**
K3672.3: "Hepimiz engelli adayıyız desem. **Allah ruhen engel vermesin de gerisi bir şekilde gidiyor**. Yapacak bir şey yok. Hepimiz bir gün olabiliriz burada da olabiliriz başka yerde de."
K3672.4: "O da hayatın bir parçası bir şekilde yaşama entegre olmaları lazım. Bir şekilde bu çocukların **hayatlarını kolaylaştıracak** bir şey yapılabiliyorsa çok iyi olur."
K3672.5: "Engellilik kötü bir şey değil tabi de. Hiç aklıma gelmiyor. Fikrim yok."
K3672.7: "**Engellilik çok zor bir hayat** gibi geliyor bence."
K3672.8: "Düzelmeleri için bir çare yok mu? bir ilaç yok mu? Diye düşünüyorum. Ben oğlumdan önce olsaydı olumlu bakmazdım. Şimdi buraya geldim burayı gördüm. Şimdi şimdi anlayabiliyorum çünkü baştan kimseler bilmiyor ki bunları. Tanıma oldu benim için çünkü bilmiyordum böyle şey başıma gelmedi ki ailem de yoktu. **Bana tüm bu koşullar ne olduğunu öğretti**."
K3672.10: "Ben çok seviyorum hepsi çok tatlı. Ben olumlu bakıyorum. Hiç onlardan çekinmem ki ben. Açıkça söyleyebilirim ki ilk özel eğitim kurumuna kayıt ettireceğim zaman **benim kendi babamın yorumu şöyle oldu 'Bizim çocuğumuzun orada ne işi var?'.** Olumsuz baktık biz de."
K3672.11: "Ben **özel ilgiye ihtiyaçları var** diye değerlendirebilirim."
K3672.12: "Onun için **çok zor benim için de çok zor**."
K3672.13: " Bence özel gereksinimli çocuk bunlar. Anne ve babaya ihtiyacı olan **anne ve babası olmadan bir şey yapamayan demek."**
K3672.14: "**Şükrediyorum** benim çocuğum da daha fazla engelli olabilirdi. **Beyinde engel olmasın vücutta engel olabilir."**
K3672.15: "**Engellilik bence bir engel değildir**"

4.2.7.1.4. Toplumun Bakış Açısı

Tablo 101'de görüldüğü gibi, katılımcılar; toplumun acıyarak, önyargılı ve yadırgayıcı duygularla yaklaştığını ve olumsuz tutum sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 101. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K3672.1: "Mesela (çocuk) bir çocuğu tutuyor. Aile diyor ki çocuğunuz çekmesin bizim çocuğu, ben de diyorum ki o özel bir çocuk. Aile anlamıyor. **Toplum böyle işte**."
K3672.2: "İnsanlar şu şekilde çok **yadırgayıcılar**, bunu bir bulaşıcı hastalık olarak düşünüyorlar. Hassasiyet göstermiyorlar bunun tam tersine itiyorlar ve toplumdan uzaklaştırıyorlar. Çocuk zaten hasta biraz daha **dışlayalım diye düşünüyorlar sanki.** Benim gözlemlediğim toplum bu. Mesela (çocuğa) bir şey soracaklar iki kere soruyorlar sanki anlamıyor gibi yapıyorlar. Yav öyle değil. Sonra ilgilenmiyorlar cevabı bile beklemiyorlar gidiyorlar**.** Sen bir bekle bakalım sana bir dönüş yapacak mı mesela?
K3672.3**:** "Bence bir **önyargı** var izim toplumumuzda."
K3672.4: "Toplum aslında yardımcı olmaya çalışıyor ama **dışardan ilgi kısıtlı olur.** En fazla karşıdan karşıya geçirmek olabilir yardımları. Daha fazla ne olabilir bilemiyorum."
K3672.5: "**Herkesin görüş açısı farklı**. Olumlu karşılayanlar da vardır. ."
K3672.6: "İnsanlar bazen **üzülerek bazen acı dolu** bakıyor."
K3672.7: "**Toplumun bakışı sıkıntılı, insanlar iğreti bakıyorlar** gözleriyle."
K3672.8: "**Toplum iyi bakmıyor, insanlar öcü** gibi bakıyor."

K3672.9: "**Toplum olumsuz bakıyor**. Ama başa gelmeden anlaşılmıyor. Zorlukları daha iyi anlıyorsun başına gelince."
K3672.11:"...ama toplumun büyük bir çoğunluğu **acıyarak** bakıyor."
K3672.12: "**İnsanlar umursamıyor bence**."
K3672.13: "Toplum şu an için daha iyi bakıyorlar. Yaşadığım yerde herkes normal davranıyor ama mesela yoldan geçerken **acır bir ifade** ile bakıyorlar."
K3672.14: "İnsanlar toplum **cahilce** bakıyor. **Ben üzülerek** bakıyorum o da onun imtihanı sonuçta."

36-72 Aylık Engelli Çocuğa Sahip Olan Aileler ile yapılan görüşmelerde elde edilen tüm bulguların değerlendirilmesiyle oluşturulan kod bulutu (Şekil 56) ile tüm tema haritası (Şekil 57) aşağıda yer almaktadır.

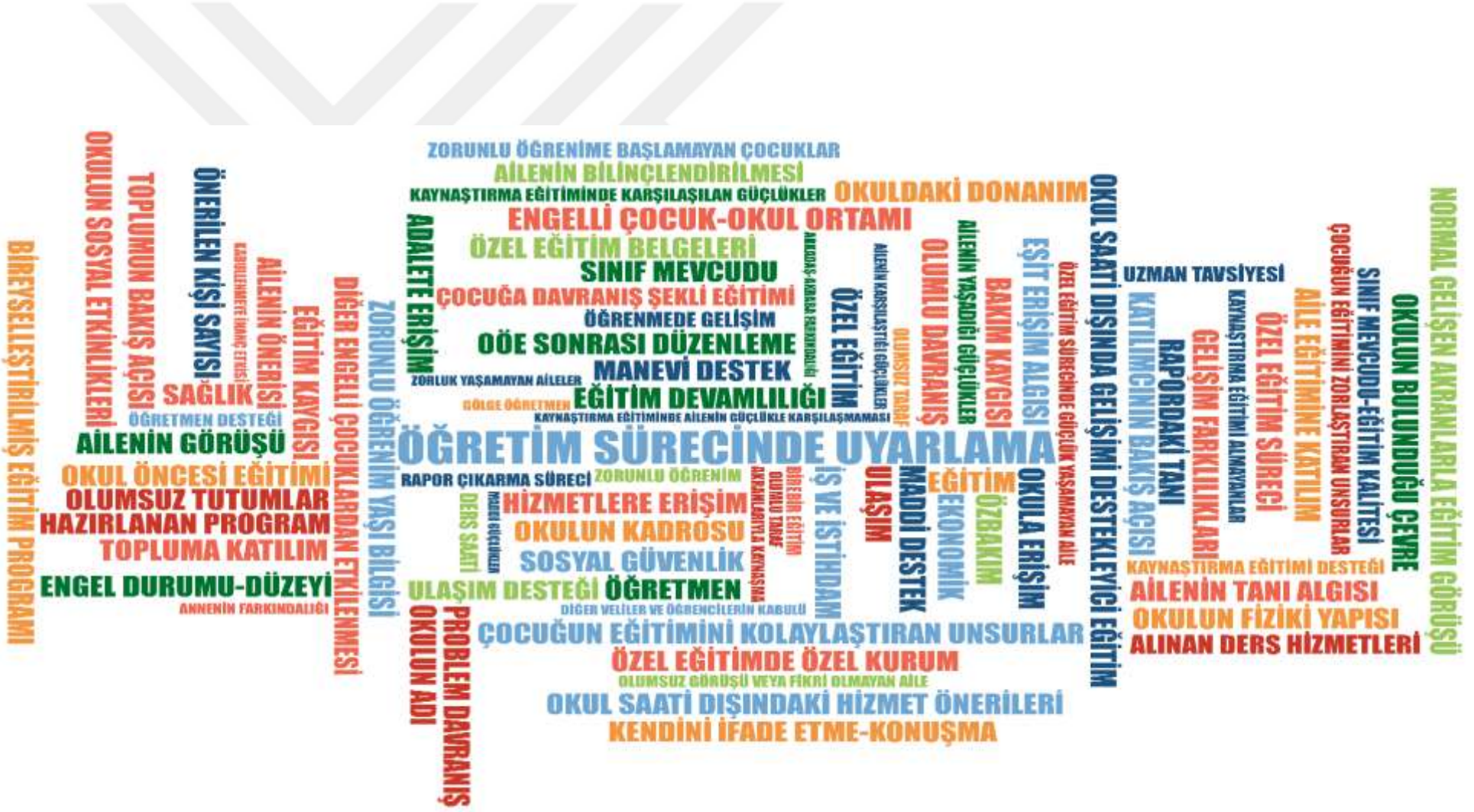

Şekil 56. *Kod Bulutu (36-72 Aylık Kategori)*

*Kod bulutu; "36-72 Aylık Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin; Aile Tanıtıcı Bilgi Formu, Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu ve Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları" analizinin tamamında yer alan kodlanma sayılarına göre kod kelimelerinin bir bulut olarak görselleştirilmesiyle elde edilen görüntüdür.

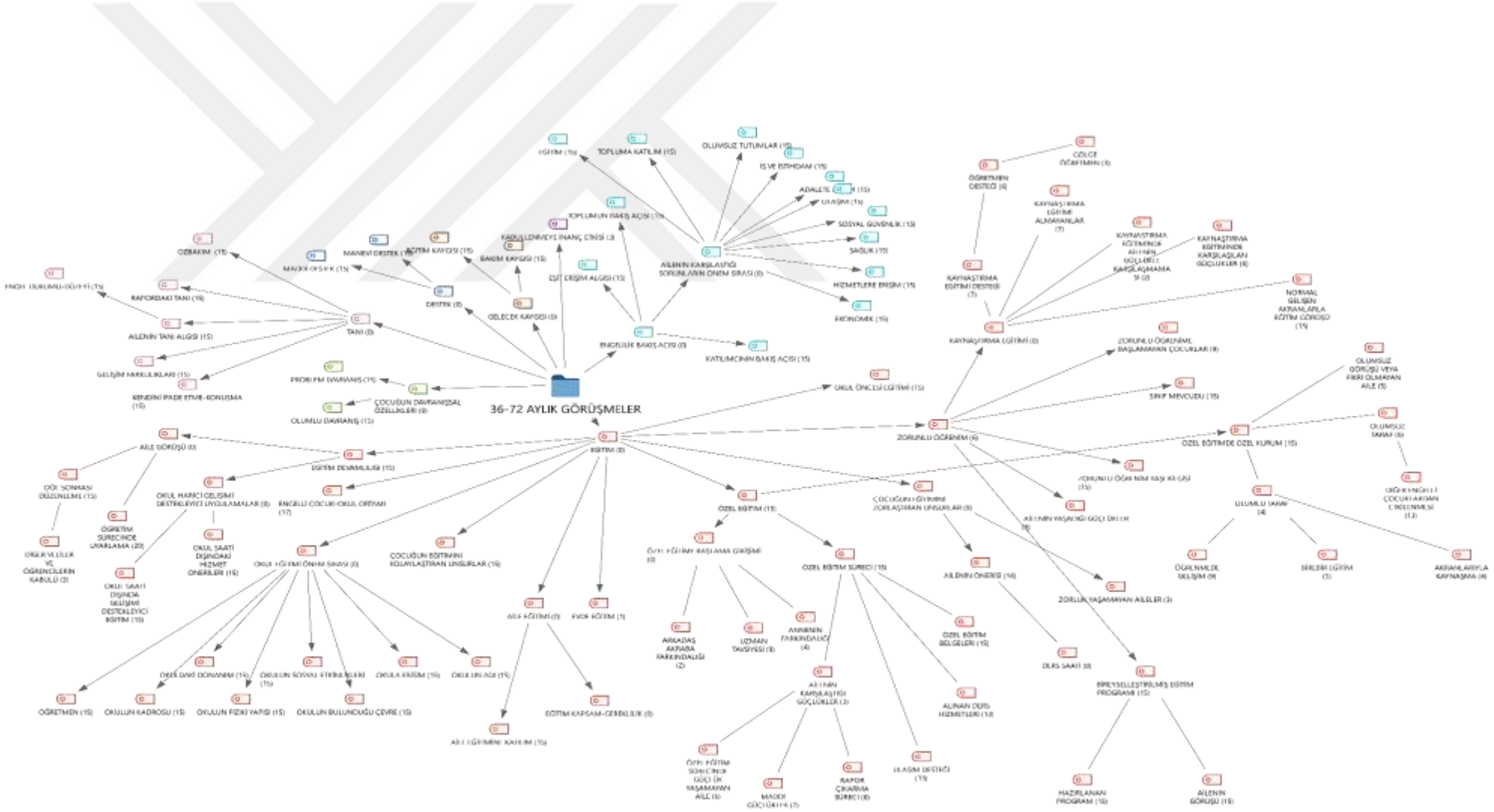

Şekil 57. (*36-72 Aylık) Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritası*

*Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritasında; 36-72 Aylık Çocuğa Sahip Olan Aileler ile yapılan görüşmelerdeki tüm kodlanmalar özetle tek bir görsel üzerinde gösterilmektedir.

4.3. 72-SONRASI AYLIK ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERE AİT BULGULAR

Edirne il sınırları içerisinde bulunan engelli birey olarak tanılanmış 72 ay ve sonrası yaş grubu için özel eğitim hizmetlerinden yararlanan on beş kişi katılımcı bu grupta yer almaktadır.

Tablo 102'de Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin bulgular görülmektedir.

Katılımcı ailelerin özellikleri incelendiğinde, 72 ay ve sonrası yaş grup için; katılımcılardan üç tanesi (baba) hariç tamamı annelerden oluşmaktadır. Katılımcı Annelerin Yaşları incelendiğinde; en küçüğünün 30 yaşında en büyüğünün ise 58 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcı Babaların yaşları ise, 34, 46 ve 49'dur. 'Annelerin Eğitimi'; altı kişi ilköğretim, dört kişi ortaöğrenim, iki kişi lise, bir kişi lisans, bir kişi yüksekokul mezunudur ve bir anne ise hiç okula gitmemiştir. 'Babaların Eğitimi' ise beş kişi ilköğretim, üç kişi ortaöğrenim ve dört kişi lise, iki kişi lisans ve bir kişi ise ilkokul terktir. Katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde; yedi kişi ilköğretim, dört kişi ortaöğrenim, üç kişi lise ve bir kişi ise üniversite mezunudur. Katılımcı anneler arasında bir katılımcı hemşire ve bir katılımcı eczacıdır. Diğerleri ise ev hanımıdır. Katılımcı babalardan bir tanesi memur diğer ikisi ise işçi olarak (madenci, hamal) olarak çalışmaktadır. Aile geçimini genelde babalar sağlamaktadır. Tüm aileler sosyal güvenceye sahiptir.

Ailelerin toplam aylık geliri; 10000 ile 2400 TL arasında değişmektedir. Katılımcıların Aile Tipi incelendiğinde; bir tanesi geniş aile, iki tanesi parçalanmış aile, diğerleri ise çekirdek aileden oluşmaktadır.

Engelli çocukların; dördü kız, on biri ise erkektir. Katılımcıların sırasıyla çocuklarının tanıları ve tanı aldıkları yaş ile ilgili verdikleri bilgiler şu şekildedir; ‘Özel öğrenme güçlüğü- tanı yaşı bilinmiyor, Mental Retardasyon %50 + Serebral Palsi %68- 24 Aylık, Atipik Otizm + DEHB- 42 aylık, Özel Öğrenme Güçlüğü-78 aylık, Atipik Otizm-54 aylık, Atipik Otizm-36 aylık, Down Sendromu%70, -doğum sonrası, Görme, Zihinsel ve Rotapedik Engelli %97- doğum sonrası, Otizm ve Mental Yetersizlik %94 -42 aylık, Serebral Palsi %100-doğum sonrası, DEHB+ Öğrenme Güçlüğü- 24 aylık, DEHB-84 aylık, Serebral Palsi %98-5 aylık, DEHB-84 aylık, OSB- 36 aylık’ şeklindedir.

Yalnızca bir ailede engelli başka bir birey bulunmaktadır. Engelli çocukların yakın akrabalarından altı kişide engellilik durumu söz konusudur. Katılımcılar çocuklarını ayrı bir odası olmasına rağmen geceleri genelde çocukları ile birlikte uyuduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan on tanesi il merkezinde apartman dairesi ve müstakil evde, üç tanesi ilçede apartman dairesinde, ikisi ise köyde müstakil evde yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 102. (72 –Sonrası Aylık) Katılımcı Aileler ve Çocukların Özelliklerine İlişkin Tablo

Belge adı	Çocuk Cinsiyet	Çocuk Ay (Yaş)	Tanı – Tanı Aldığı Ay	Cihaz Kullanımı	Özbakım	Anne Yaş	Anne Eğitim	Anne Meslek	Baba Yaş	Baba Eğitim	Baba Meslek	Sosyal Güvence	Toplam Aylık Gelir (TL)
K072SON.1*	Erkek	105 (8)	Özel Öğrenme Güçlüğü/Ailenin Bilgisi Yok	Yok	Evet	48	Okula Hiç Gitmedi	Gündelikçi	49	İlköğretim	Hammal	SGK	2482
K072SON.2	Kız	251 (20)	Mental Retardasyon %50, Serabral Palsi %68 (24 Aylık)	Yok	Kısmen	58	İlköğretim	Ev Hanımı	60	İlköğretim	Belediye İşçi	SGK	4000
K072SON.3	Erkek	80 (6)	Atipik otizm + DEHB (42 Aylık)	Yok	Evet	33	Lise	Ev Hanımı	33	Lise	Elektrik Teknisyeni	SGK	3000
K072SON.4	Erkek	88 (7)	Özel Öğrenme Güçlüğü(78 aylık)	Yok	Evet	35	Lise	Hemşire	36	Lise	Astsubay	SGK	3600
K072SON.5	Kız	92 (7)	A tipik otizm tanısı var %40. (54 Aylık)	Yok	Evet	41	İlköğretim	Ev Hanımı	46	Ortaöğrenim	İşçi	SGK	2500
K072SON.6	Kız	145 (12)	A tipik otizm(36 Aylık)	Yok	Kısmen	45	İlköğretim	Ev Hanımı	44	Lise	İşçi	SGK	2500
K072SON.7	Erkek	115 (9)	Down Sendromu tanısı %70 (Doğum Sonrası)	Yok	Hayır	40	Ortaöğrenim	Ev Hanımı	44	Ortaöğrenim	İşçi	BAĞKUR	3500
K072SON.8	Erkek	110 (9)	Görme, zihinsel ve ortopedik. %97 (Doğum Sonrası)	Baston kullanıyor	Hayır	39	İlköğretim	Ev Hanımı	49	İlköğretim	Şoför	Yeşil kart	2700
K072SON.9*	Erkek	92 (7)	Otizm ve Mental Yeresizlik) %94(42 aylık)	Yok	Evet	33	Ortaöğrenim	Ev Hanımı	34	Ortaöğrenim	Madenci	SGK	4000
K072SON.10	Erkek	263 (21)	Serebral Palsi %100-Doğunca (Doğum sonrası)	Yok	Hayır	49	Ortaöğrenim	Ev Hanımı	52	İlkokul Terk	İşçi	Yeşil kart	200
K072SON.11*	Erkek	84 (7)	DEHB ve Öğrenme Güçlüğü (24 Aylık)	Yok	Evet	41	Yüksekokul	Hemşire	46	Lise	Memur	SGK	5000
K072SON.12	Erkek	221 (18)	DEHB(84 Aylık)	Yok	Evet	44	İlköğretim	Ev Hanımı	0	İlköğretim	İşçi Emeklisi	SGK	3000
K072SON.13	Erkek	88 (7)	%98 SP Ağır Engelli (5 aylık)	Yok	Hayır	30	Ortaöğrenim	Ev Hanımı	35	Üniversite	Polis	SGK	4300
K072SON.14	Erkek	101 (8)	DEHB-(84 aylık)	Yok	Evet	37	İlköğretim	İşçi	40	İlköğretim	İşçi	SGK	4600
K072SON.15	Kız	156 (13)	OSB %80 (36 aylık)	Yok	Kısmen	54	Üniversite	Eczacı	54	Üniversite	İmalat Müdürü	SGK	10000

*Katılımcı baba'dır.

Belge adı	Aile Tipi	Anne ve Baba Birlikte mi?	Çocuk Sayısı	Eşlerin Akrabalık İlişkisi	Ailenin Yaşadığı Yer	Ailenin Yaşadığı Konut Tipi	Ailede Başka Engelli Birey	Ailede Yaşayan Toplam Kişi Sayısı	Engelli Akraba	Çocuğun Ayrı bir Odası Mevcut mu?
K072SON.1*	Geniş Aile (Anne, baba 2 çocuk evde 4 kız evli.)	Evet	6	Yok	İl	Müstakil Ev	Yok	4	Yok	Hayır
K072SON.2	Çekirdek Aile (anne, baba,2 çocuk evli)	Evet	2	Yok	İlçe	Müstakil Ev	Yok	5	Yok	Hayır
K072SON.3	Çekirdek Aile (anne, baba,2 çocuk)	Evet	2	Yok	İlçe	Apartman Dairesi	Yok	4	Yok	Evet
K072SON.4	Parçalanmış Aile	Hayır	1	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	3	Annenin Dayısı şizofreni	Evet
K072SON.5	Koruyucu Aile	Evet	1	(Bilgisi Yok)	İL	Apartman Dairesi	Bilinmiyor	3	Bilinmiyor	Evet
K072SON.6	Çekirdek Aile (anne, baba, çocuk)	Evet	1	Yok	İlçe	Apartman Dairesi	Yok	3	Yok	Evet
K072SON.7	Çekirdek Aile (anne, baba, oğlu ve kızı)	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	4	Yok	Hayır
K072SON.8	Çekirdek Aile (anne, baba, oğlu ve kızı)	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	4	Yok	Hayır
K072SON.9*	Çekirdek Aile (anne, baba, oğul)	Evet	1	Yok	Köy	Müstakil Ev	Yok	3	Yok	Evet
K072SON.10	Çekirdek Aile (anne, baba, çocuk) (1 çocuk evli)	Evet	2	Yok	Köy	Müstakil Ev	Yok	3	Var (Kuzende Felç).	Evet
K072SON.11*	Parçalanmış Aile	Hayır	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	2	Yok	Evet
K072SON.12	Geniş Aile (kayınvalide, kayınpeder, anne, baba ve 2 çocuk)	Evet	2	Yok	İL	Müstakil Ev	Var (Zihin Engeli abi)	6	Var (Eşin teyzesinin torununda da Disleksi var)	Hayır
K072SON.13	Çekirdek Aile (anne, baba,3 çocuk)	Evet	3	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	3	Eşin teyze torunu SP	Hayır
K072SON.14	Çekirdek Aile (anne, baba,2 çocuk)	Evet	2	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	4	Var (Teyze- MS hastası)	Evet
K072SON.15	Çekirdek Aile (anne, baba,3 çocuk)	Evet	3	Yok	İL	Apartman Dairesi	Yok	5	Var (Kuzen Spastik Engelli)	Evet

4.3.1. Eğitim sürecinin belirlenmesi açısından ailenin çocuğun yaşına göre engellilik tanısı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular:

4.3.1.1. TANI TEMASI

Tanı teması beş alt temadan oluşmaktadır. Bu temalar; *Ailenin Tanı Algısı, Kendini İfade Etme-Konuşma, Özbakım, Gelişim Farklılıkları, Rapordaki Tanı* olarak belirlenmiştir. Engelli durumu düzeyi ikincil alt teması ise tanı algısı alt teması içerisinde belirlenmiş bir diğer alt temadır. Şekil 58'de bu temalar haritalandırılmıştır.

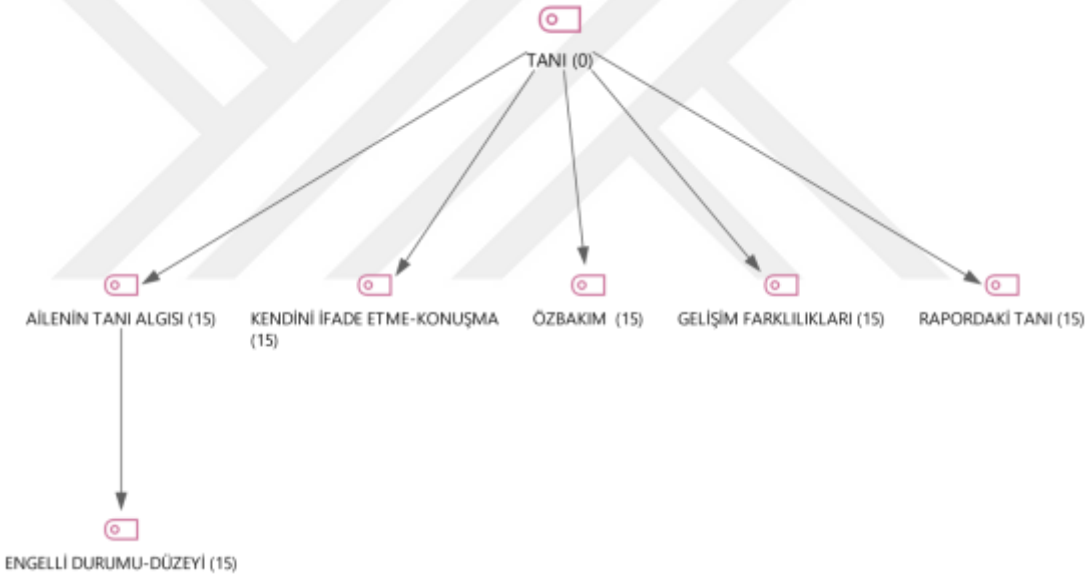

Şekil 58. *Tanı Teması Haritası*

4.3.1.2 Rapordaki Tanı Alt Teması

72 ay sonrası engelli ailelerle yapılan görüşmelere ve gözlem notlarına bakıldığında diğer (0-36, 36-72 aylık) gruplardaki gibi ailelerin genellikle çocuklarının tanısı ile ilgili olarak bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir. Katılımcılardan yalnızca biri çocuğunun tanısı ile ilgili bilgi sahibi değildir. Tablo 103'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 103. Rapordaki Tanı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Rapor verdiler ama tam bilemiyorum ben. Öğrenemiyor diye verdiler.
K72SON.2: 1 yaşını geçtiydi sanırım **Serabral Palsi** tanısı var. Oturamıyor, yürüyemiyor, gözler yukarı kayıyor, %99 engelli diye yazıyor sanırım raporu. (Rapor vardı bakıldı) Mental Retardasyon %50 , Serabral Palsi %68 , Tüm vücut fonksiyon kaybı %84,5, göz %2,5.
K72SON.3: 3,5 yaşındaydı. **Atipik otizm + DEHB** var.
K72SON.4: 6,5 yaşında tanı konuldu. **Özel öğrenme güçlüğü** tanısı var.
K72SON.5: **A tipik otizm** tanısı var %40. 4,5 yaşında konuldu.
K72SON.6: 3 yaşında tanısı konuldu. **A tipik otizm** tanısı var. **Ağır özürlüye giriyormuş.**
K72SON.7: Doğar doğmaz tanısını koydular. **Down Sendromu** tanısı var. %70 yazıyor raporunda,
K72SON.8: Aslında net bir tanısı yok**. Görme, zihinsel ve ortopedik** yazıyor tanıda. %97 yazıyor tanıda. Doğunca tanısı konuldu.
K72SON.9: 3-3,5 yaşları civarındaydı biz konuşamadığı için doktora götürdük. **Otizm ve Orta Mental** diye iki tanısı var %94 tanısı var.
K72SON.11: Asperger ve otizm arasında gidip geldiler. Net bence koyamadılar. **Dikkat eksikliği ve Hiperaktivite ve öğrenme güçlüğü** tanısı konuldu. 5 yaşında tanı koydular.
K72SON.12: 7 yaşında tanı konulabildi. **Öğrenme bozukluğu ve öğrenme güçlüğü ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu var** %37**.**
K72SON.13: 5 aylıkken tanısı konuldu **%98 SP Ağır engelli** tanısı konuldu.
K72SON.14: 7 yaşında konuldu. **Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite** Bozukluğu
K72SON.15: 3 yaşına tam girmemişti. **Otizmli %80, Epilepsi** raporunda yazmıyor. Sürekli değiştiği için ben dâhil ettirmedim.

4.3.1.3 Ailenin Tanı Algısı Alt Teması

Katılımcılardan çocuğun engel durumu ile ilgili bilgi istendiğinde; genelde çocukların fiziksel, konuşma, anlama, özbakım, konsantrasyon ve sosyalleşme problemlerini anlattıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla ailelerin tanı algısını aslında çocuğun fiziksel ve zihinsel durumuyla ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılardan ikisi çocuğunun raporunda yazan tanıyı tekrarlamış kendi algısı ile ilgili bir açıklamada bulunmamıştır. Bu temanın ikincil alt teması *Engel Durumu-Düzeyi*'dir. Ailenin tanı algısı ifadeleri Tablo 104'de yer almaktadır.

Tablo 104. Ailenin Tanı Algısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Algılamıyor.**
K72SON.2: **Oturamıyor, yürümüyor, gözleri yukarı kayıyor, kasılıyor.** O zaman gençlik bilemedik şimdi olsa hemen fark ederim.
K72SON.3: **A tipik Otizm ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu** da var. %52 yani.
K72SON.4: **İfade edici dilde ve davranışlarında sıkıntısı var**. Okula başladı kimse sınıfta onda bir fark olduğunu düşünmüyorlar.
K72SON.5: **Tek başına olmak istiyor hep topluluğa karışamıyor ve tekrar eden davranışları var.** Toplum arasına girerken **kendini kasıyor** işte yüzünü filan kapatıyor. Ona seslenince cevap vermiyor bize veriyor ama dışardan birine cevap vermez. Ama ben dersem o zaman dönüp bakıyor)

K72SON.6: **Tamamıyla bana bağımlı** bir çocuk.. Tırnaklarını ben kesiyorum. Kıyafetlerini ben giydiriyorum. Konuşmuyor. Ben besliyorum onu.
K72SON.7: **Tek başına bir şey yapamaz** ben ilgileniyorum onunla. **Konuşamıyor zaten**. Bütün işlerini ben görüyorum.
K72SON.8: Rabbim böyle kararlamış, böyle vermiş. Tutunduk hayata bir şekilde. **Elinden tuttuğunda yürüyor ama desteksiz yürüyemiyor.**
K72SON.9: Bence gelişimde bir gerilik var. **Ağır engelli olduğunu ben tahmin etmiyorum.** %94 değil bence. %30 filandır. Fiziksel bir engeli yok zaten eğitimle düzelebilir bence diye düşünüyorum. Bence bir konuşamamasında sıkıntı var **konuşamıyor.** Komut almada ve duymada bir sıkıntısı yok. İstenilen şeyleri yapabiliyor. Ama öğrenirken; hiperaktivitesi de var onun için kendini pek odaklayamıyor. **Odaklamada bir sıkıntı var.**
K72SON.10: **Epilepsisi ve serabral palsisi var işte.**
K72SON.11: Oğlum yürüyor artık konuşuyor derdini anlatıyor ve sosyalleşiyor şu anda. İletişime daha iyi girebiliyor ama tam değil. Yani yaşıtları gibi değil. Konuşamıyor. **Sizinle karşılıklı konuşmuyor.**
K72SON.12: **Ders yaptıramıyordum**. Ama tanı aldıktan sonra. Okulda destek eğitim odasında eğitim aldı ve böylece ders yapmayı öğrendi
K72SON.13: **Yürüyemiyor, konuşamıyor.**
K72SON.14: **Çok hareketli, konsantre olmuyor**, bir şey yaparken başka şeylerle oyalanıyor, çok konuşuyor. Dikkati çok dağınık.
K72SON.15: Her şeyi öğrenmişti. Birden nöbet geçirdi sıfırlandı. İkinci nöbet geçirdi tekrar sıfırlandı. Hastane enfeksiyonu geçirdi mesela çok ağır bu da tekrar geriletti onu. **Çok ağır şeyler geçirmesine rağmen bence iyi durumda.** Çünkü ben hiç aksatmadım onun eğitimini. Hasta olmadığı zaman hep götürdüm onu eğitimlere. Ergenlik geçtikten sonra eğitimi daha iyi oldu. Eğitimin çok büyük etkisi var.

4.3.1.3.1 Engel Durumu Düzeyi Alt Teması

Tablo 105'de görüldüğü gibi, katılımcılara çocuklarının engel düzeyi sorulduğunda iki kişi ağır, altı kişi orta, yedi kişi hafif şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan altısı çocuklarının durumu ağır olmasına rağmen orta veya hafif diye cevap vermişlerdir. Hatta katılımcılardan biri çocuğunun tanı almasına bile gerek olmadığını ifade etmiştir. Bu durum ailelerinin çoğunun, engel durumunu henüz kabullenmediğinin göstergesidir. Ailelerden yalnızca ikisi çocuğunun engel durumu düzeyinin bilincindedir.

Tablo 105. Engel Durumu Düzeyi Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Hafif**. Herşeyi yapar ama algılaması kıt biraz
K72SON.2: **Orta.** Ağır yazıyor ama bence orta yani. Devamlı ilgi istiyor yani. Banyosunu yaptırtıyorsun, oturtuyorsun.
K72SON.3: **Hafif.** Araştırdığımıza göre daha kötü durumdakiler var bence başlangıç noktasında
K72SON.4: **Hafif**. Çıplak gözle anlaşılacak bir durum değil. Dışarıdan anlaşılamıyor bile.
K72SON.5: **Hafif.** Bence hafif gerçekten de ne istediğini söyler ne istediğini, ne yiyeceğini, kendini anlatabilir.

K72SON.6: **Orta.** Ben o kadar alışığım ki kızıma, yaptığı hiçbir şey bana fena gelmiyor. Vurması kırması yok.
K72SON.7:**Ağır.** Hiçbir şeyini kendisi yapamıyor bence çok ağır.
K72SON.8: **Orta**. Herkes ağır diyor ama bence orta
K72SON.9: **Orta.** Bence ağır değil eğitimle değişebilecektir diye düşünüyorum.
K72SON.10: **Ağır.** Bana göre çok ağır.
K72SON.11: **Hafif.** Bence azimli bir çocuk bu sürecin üstesinden gelecek.
K72SON.12: **Hafif**. Bence engelli filan değil. Psikiyatristte zaten zekâsında filan bir şey yok diyor.
K72SON.13: **Hafif.** Bebek olan çocuğumu kıskandığı için bence kesinlikle kafası çalışıyor.
K72SON.14: **Hafif.** Dikkati dağınık yalnızca.
K72SON.15: **Orta.** Dışarıdan ağır gibi gözükebilir ama bence ortadan biraz daha az diyebilirim. Nedenine gelince evde birşeyleri algılaması çok iyi. Bana zor gelmiyor. Belki de anne olarak. Kızdığını, ne istediğini, ne istemediğini anlayabiliyoruz. Önceden kendisini ifade hiç edemiyordu ama şimdi ben anlıyorum kendisini ifade edebiliyor. Bence bunları yaptığı için bence orta oluyor.

4.3.1.4. Gelişim Farklılıkları Alt Teması

Katılımcılara çocuklarının gelişim farklılıkları sorulduğunda; aslında çocuklarının engel durumuna ait bazı özellikleri dillendirdikleri görülmektedir. Çocukları ile ilgili gelişim farklılıklarını çevredeki çocuklar ile kıyaslayarak ve/veya çocukların konuşma düzeylerine göre ifade ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların gelişim farklılıkları ile ilgili düşünceleri aşağıda Tablo 106'da ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 106. Gelişim Farklılıkları Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1**: Dinlemiyor hiç. Okumada ve yazmada zorluk çekiyor**. Başka bir şey yok Allaha şükür.
K72SON.2: 7 aylık doğdu. **Küçük ya akranlarına göre ondan böyle bir şeylerde geri kaldı** sandım. Sonra bir komşu vardı bizim, eşim oldukça asabi, kadın dedi ki 'eşine söylemeye çekindim ama fakültede bizim damat çalışıyor, ben oraya çok gittim, çocuğunuz oradaki çocuklara benziyor, sanki rahatsız senin çocuk' dedi. Ben de eşime söyledim, o da bana tepki gösterdi. Dedim ki 'neden oturamıyor bu çocuk ?'. Fakülteye gittik biz de. Gözler kayık çıktı, kalça çıkığı çıktı, serabral palsi çıktı. Biz de o oldu başladık. Fizik tedaviye başladık 1 yaşını gecikti konuldu tanısı.
K72SON.3: Ben bir anaokulunda yardımcı öğretmenlik yapıyordum. O dönem bir tatil süreci vardı eşim bakıyordu, kayınvalidem bakıyordu. Zaten yarım gün çalışıyordum. O süreçte el çırpma hareketi gördüm. Ve **bir şeylerden şüphelenmeye başladım**. İnternette araştırdım ve doktorlara götürmeye başladık.
K72SON.4: **Oğlum kendini çok rahat ifade edemiyor**. Ondan doğru cevap alabilmeniz için ona bir kaç tane farklı farklı birçok soru sormanız lazım. O da sizi anlayabildiyse ancak size cevap verebilir. **Ama benim oğlum bir cümle içerisinde kendini size anlatamaz…**
K72SON.5: Arkadaşlık kurmak istemiyor onlarla oyun oynamak istemiyor. **Yalnız kalmayı hep tercih ediyor**. Odasında hep tek başına oynuyor. **Takıntıları var. Bazı kelimeleri arka arkaya sürekli söylüyor**. Bazı hareketleri sürekli tekrarlıyor. **Sağa sola sallanması vardı.** Taklit edemiyordu daha önce hiç.
K72SON.6: **Konuşamıyor**, daha yeni yeni beni anlamaya başladı.
K72SON.7: **Baştan çok zor gelse de alıştım artık**. Konuşmuyor, hiçbir şeyi kendisi yapamıyor. **Görünüşte bir şeyi yok gibi duruyor ama ne yazık ki öyle değil.**

K72SON.8: Zaten oğlum 25 haftalık prematüre doğdu. **Mentali var, fiziksel engeli var, görme engeli var, bir sürü ek hastalığı var.** Yine de Allah'a şükür. Şu anda güzel gidiyor bence. Buna şükür diyeyim.
K72SON.9: **Gelişimsel olarak yaşıtlarına göre daha da geri kaldığını düşünüyorum**. Mesela şu anda 8 yaşında kendisi ama 4 yaşındaki çocukların davranışlarını yapıyor zaten ikinci teşhisi orta mental.
K72SON.10: Çocuğumla ilgili **ilk zamanlar normal çocuklarla kıyaslıyordum aradaki farkı görmeye çalışıyordum. Konuşamıyor, yürüyemiyor, temel ihtiyaçlarını karşılayamıyor**.
K72SON.11: 1.5 yaşına kadar normal bir gelişim gösterdi oğlum. İlk kelimelerini söyledi, emekledi ve yürüdü. **Birden bire çok kısa bir süre içerisinde sanki bir robota döndü oğlum**. İsmini söyleyince dönüp bakmamaya başladı öylece oturuyordu. **Camlara tırmanan çocuk koltuğa çıkamaz hale geldi.** İlk önceleri bir teşhis koyamadılar.
K72SON.12: **Dikkati çok dağınıktı mesela**. Anasınıfında herkes kağıt kesiyor bişeyler yapıyor o uhuyla oyalanıyordu. Ama sınıf öğretmeni bir şey demedi. Sadece çok yavaş diyordu. 1. Sınıfa başladığı zaman hep ağlıyordu bir türlü alışmıyordu. Ben de alışsın diye bırakıyordum ama olmadı sonrasında psikiyatriye götürdüm. Doktor disleksi var dedi doktor. **İlaç içmezse dersini yapamıyordu** yani. 1. Sınıfta hiçbir şey yapamıyordu. Masanın başında bile oturamıyordu.
K72SON.13: **Diğer çocuklarımdan farklı yani. Yürüme, konuşma yok. Desteksiz oturamıyor**. Yeni yeni oturtuyoruz. Anneye çok bağlı bebeğimiz olunca baya kıskançlıklar da oldu.
K72SON.14: Mesela iki oğlumda aynı ikisi de sinirli. Hiç anlaşamıyorlar hep tartışıyorlar. Aslında kıyaslayınca bir fark yok ama. Birinde bir sorun yok ama diğerinde dikkat dağınıklığı var biz o sebeple doktora gidiyoruz zaten. Sürekli **ona zorla yaptırabiliyoruz her şeyi**. Sürekli adını sesleniyoruz. 'Hadi oğlum, hadi oğlum.' Hiçbir şeyi kendi isteyerek değil. Ders yaparken kalemini düşürüyor mesela. **Bir türlü konsantre olamıyor** bir şeye. İlaha birşeylerle oyalanıyor mesela. Sürekli **durmadan konuşuyor.**
K72SON.15: **Kızımın yaşadıklarına göre bence durumu oldukça iyi**

4.3.1.5. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması

Katılımcılara çocuklarının kendilerini ifade edip edemedikleri sorulduğunda; katılımcılardan yedi kişi çocuklarının kendilerini konuşarak ifade edebildiklerini, yedi kişi ise çocuklarının konuşamadığını belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise çocuğunun kısmen konuşabildiğini söylemiştir. Çocukların konuşma geriliğinin tanısıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili Tablo 107'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 107. Kendini İfade Etme-Konuşma Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Evet. **Konuşmada bir sıkıntısı yok**.
K72SON.2: Evet. **Gayet güzel anlatır kendini, ezberi güzel**.
K72SON.3: Hayır. **Kendini ifade edemiyor başkalarıyla iletişim kurmuyor**, başkalarıyla iletişime geçmiyor. İsteklerini anlayabiliyoruz.
K72SON.4: Evet. **Tam anlamıyla doğru zamir ve fiillerle konuşmasa bile** ne dediği kaba taslak anlaşılıyor aslında yeterli ifadede bulunamıyor.
K72SON.5: Evet. Ne istiyor ne istemiyor söyler tüm ihtiyaçlarını belirtebilir.
K72SON.6: Hayır. **Bir tek 'anne, baba ve gel'** kelimelerini kullanabiliyor.
K72SON.7: Hayır. **Konuşamıyor ki benim çocuğum**.
K72SON.8: Hayır. **Benim oğlum hiç konuşamıyor**.

K72SON.9: Hayır. **Konuşmuyor.**
K72SON.10: Hayır. **Hiç kendisini ifade edemiyor.**
K72SON.11: Kısmen. **İhtiyaç duyduğu konularda konuşur.**
K72SON.12: Evet. Her konuda konuşabilir, konuşmasında hiçbir sıkıntı yok.
K72SON.13: Hayır. **Hiç konuşamıyor.**
K72SON.14: Evet. Hiç susmadan konuşabilir.
K72SON.15: Evet. Canı isterse evet. Mesela 'ağrıyor', 'mama istiyor', 'tuvaleti geldi' gibi şeyler. **İhtiyaçlarını söylüyor bence.**

4.3.1.6. Özbakım Alt Teması

Çocukların özbakımlarını yapıp yapamadıkları sorulduğunda katılımcılardan iki kişi 'kısmen', dokuz kişi "evet" ve dört kişi ise 'hayır' cevabını vermiştir. Çocukların kendi gelişim dönemlerine uygun şekilde (su içme, yemeğini yiyebilme vb.) özbakım ihtiyaçlarını çoğunlukla karşıladıkları, dört çocuğun ise özbakımını kesinlikle karşılayamadığı görülmektedir.

4.3.2. Eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuğun davranış özelliklerinin aile açısından değerlendirilmesine ilişkin bulgular:

4.3.2.1. ÇOCUĞUN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİ TEMASI

Çocuğun Davranışsal özellikleri temasında, çocuğun davranışsal özellikleri incelenmiştir. Bu bağlamda problem davranış ve olumlu davranış olarak iki alt tema elde edilmiştir. Şekil 59'da bu temalar haritalandırılmıştır.

Şekil 59. *Çocuğun Davranışsal Özellikleri Teması Haritası*

4.3.2.1.1.Olumlu Davranış Alt Teması

Katılımcılar; diğer iki grupta da olduğu gibi bu gruptaki görüşmede; çocuklarının olumlu davranışı; kendilerine problem çıkarmamaları olarak değerlendirmişlerdir. Çocuğun duygusal yönden "ebeveynlerine bağlı" olduğunu ve bu durumdan hoşnut olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca çocuklarının sağlığı ile ilgili bir sıkıntı olmadığı sürece huzurlu ve mutlu hissettikleri ifade etmişlerdir. Diğer iki grupta da belirtildiği gibi; engel düzeyi daha fazla olan diğer çocuklar ile çocuklarını kıyaslayarak mevcut durumlarıyla ilgili olarak bir rahatlama çabası içerisinde oldukları ve çocuğun engel durumunun özelliğini (otizm spektrum bozukluğu- çok tertiplidir) olumlu davranış olarak ifade ettikleri görülmektedir. Yalnızca katılımcılardan biri çocuğuyla ilgili aklına olumlu bir özellik gelmediğini belirtmiştir. Konu ile ilgili örnek cümleler aşağıdaki Tablo 108.'de yer almaktadır.

Tablo 108. Olumlu Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Annesini çok seviyor işte sürekli sarılıyor annesine**. Başka bir şey diyemem ki ben sürekli onun yanında duran bir insan değilim. Sabah çıkıyorum gidiyorum işe ben.
K72SON.2: **En azından yemek yiyor, internete bakıyor, ezberi güzel. Başkalarına bakınca şükrediyorum**. En azından artık sandalyesinde oturuyor tuvaletini yapıyor. Yemeğini yiyebiliyor diye. En azından sol elini kullanıyor.
K72SON.3: **Bana sarılması beni öpmesi beni mutlu ediyor**. Düştü o nefes alamayınca çok korktum**. Yaşasın yeter.**
K72SON.4: **Benim oğlum merhametli, cana yakın ve duygusal** bir çocuk.
K72SON.5: **Beni dinliyor** bir kere. Oyuncaklarını topla dersem toplar. **Çok hırçınlığı yok**. Diğer çocuklara baktığımız zaman onlara göre oldukça sakin.
K72SON.6: **Çok güzel yavrum o benim**. Bana sarılıyor ve bana bakıyor bu çok hoşuma gidiyor. Çok zor öğrendik biz o göz temasını, hiç yoktu.
K72SON.7: **Sakin güler yüzlü. Sağlığı yerinde şu an çok şükür.**
K72SON.8: Bence herkese verilmiş evlatlar değil yani bize nasip olmuş. Ben bilemiyorum yani bazı kişiler çok yadırgıyor. **Sıcakkanlı, olumlu, onunla here yere gidebiliyorum**. Gittiğim yerlerde artık bana huzursuzluk yaratmıyor. **Keyifli zaman geçiriyoruz.** Mutluyum ben oğlu**mla.** Sizden sevgi görüyorsa o daha çok sever sizi.
K72SON.9: **Çok tertiplidir. Sevgisini çok güzel ifade eder**. Seviyoruz çocuğumuz.
K72SON.10: **Sakin** bir çocuk genelde.
K72SON.11: Benimle oynamak istiyor**. Benimle vakit geçirmek istiyor** mesela.
K72SON.12: **Dışarıda bir fenalığı yok.** Tablet telefon oynadığı zaman hırçınlaşır birazcık ama geçici. **Yaramazlığı filan yok yani.**
K72SON.13: Anneye çok bağlı **beni kimseyle paylaşamıyor**. Bebek geldi ya unun üstüne çok üzülüyor. Beni kimselerle paylaşamıyor. Bebeği çeker kendi gelir kucağıma. **Beni taklit eder ne yaparsam yapıyormuş gibi yapar.**
K72SON.14: Çok fazla olumlu özellikleri yok aslında. **Gerçekten aklıma bir olumlu özellik gelemiyor** maalesef**.**

K72SON.15: **Genel anlamda sakin bir çocuk, sevimli bir çocuk.** İyilikle bir şeye yönlendirebilirsiniz ama kötülükle asla yönlendiremezsiniz. **Doyduğu zaman yemez. Abur cubur yemez**. **Genelde söz dinler.** Kızarak bir şey söylersek inatlaşıyor.

4.3.2.1.2 Problem Davranış Alt Teması

Katılımcılara çocuklarının problem davranışları sorulduğunda engellilik durumundan kaynaklı olumsuz davranış özelliklerinden ve çocuğun kendisine bakım verene yaşattığı zorluklardan bahsedildiği belirlenmiştir. Özellikle çocuğun fizyolojik durumunun kendisine bakım verene yaşattığı güçlükler üzerinde cevaplar yoğunlaşmaktadır. Katılımcılar, çocuklarının; inatçı, akademik becerilerde geri, takıntılı, komutları doğru alamama, asosyal davranış sergileme, kasılma, huzursuzluk, bağırma, bakım verene fiziksel ve psikolojik zarar verme, kendisine fiziksel zarar verme gibi problem davranış sergilediklerini ifade etmişlerdir. Tablo 109'da ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 109. Problem Davranış Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **İnatçı** işte anlamıyor hemen**. Okuyup yazamıyor** işte.
K72SON.2: **Uyku problemi var** uyutmuyor beni de**. İnatçı** her dediği olsun istiyor, her dediğini alsın istiyor. **Mide sorunu var, kusma sorunu** var. Hiç kendine bakamıyorsun zaman ayıramıyorsun. Hep onunlasın yani. Ne banyonu yapıyorsun, ne işini yapıyorsun. Her gece misafir istiyor, şenlik istiyor. K72SON.2: **…** Onun tek sorunu **biri olacak devamlı onunla sohbet edecek**. Bir arkadaşı olacak.
K72SON.3: **Balık takıntısı var** sürekli balıkla ilgili tekrar yapıyor.
K72SON.4: **Fazlaca takıntıları vardı** önceden. Eline bir şey alıp çamaşır yıkar gibi yapardı ve ses çıkarırdı. Sınıfta öğretmen bir şey söylediğinde birebir anlardı ama grup içerisinde algılamakta sıkıntı çekerdi. **Komutları doğru anlamıyordu.** Ama yeni yeni daha da azaldı bu tür şeyler yeni yeni.
K72SON.5: Dışarda **birisi ona adıyla seslendiğinde hayatta cevap vermez**. **Topluluğa girmek istemez**. O dışarda yapamıyor evde bize göre davranışları oldukça güzel ama **dışarda yapamıyor.**
K72SON.6: Kalabalık bir ortama girdiğinizde **Kızım sadece kasılıyor**. O kadar fazla kasılıyor ki. Kendini çok sıkıyor. Kalabalıkta kendini ifade edemiyor yalnızca kasılıyor. Benim en çok istediğim şey kasma hareketi olmasın. Ben ona çok alışığım dediğim gibi sürekli beraberiz.
K72SON.7: Çok kötü bir davranışı yok. **Aşırı bir davranışı yok** yani. Sinirliliği yok. Kızdığı zaman bazen azcık sinirleniyor. Kendine etrafa filan zarar vermiyor yani.
K72SON.8**: Çok hareketli ve bazen huzursuz.**
K72SON.9: Heyecanlandığı zaman **aşırı bir bağırması var** zevk çığlığı gibi. **Tekrarlayan hareketleri var**, **takıntıları var**. Mesela kendi etrafında dönüyor, el çırpıyor, suyu çok seviyor, merdivene inip çıkmayı çok seviyor. Sürekli bunları yapıyor zor oluyor.
K72SON.10: **Sinirlendiği zaman beni dövüyor**, **bana vuruyor, kırıyor döküyor ortalığı**.
K72SON.13: **El ısırmamız çok var** hocam, **çok kendine zarar veriyor**. Sevindiği zaman, üzüldüğü zaman hep kendine zarar veriyor. Elini ısırıyor.

K72SON.14: Bir şey yapacak yapmaz sürekli ‘hadi oğlum, hadi oğlum’ **yapmaz bir kere söylenince.** Tamam der ama asla yapmaz söylenileni. Telefon ile çok oynamak istiyor daha sabah uyanır uyanmaz telefon derdine düşüyor.
K72SON.15: Kızımda davranış bozukluğu yok ama bazen **istenmeyen şeyi ısrarla yapıyor**. İnat diyemem aslında sonuçta istemiyor. Ama bence en büyük problem davranışı **kendine zarar verebiliyor öfke nöbeti geçirebiliyor,** mesela karnı ağrıdığı zaman. Tuvalete gitmesi gerekiyor bazen ikna edemiyoruz gitmesi gerektiği ile ilgili.

4.3.3. Eğitim Hizmeti alan engelli çocuğun ailesinin destek kaynaklarına ilişkin bulgular:

4.3.3.1. DESTEK TEMASI

Destek teması, aileye yapılan manevi ve maddi destek olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda *Manevi Destek ve Maddi Destek* olarak iki alt temaya ayrılmıştır. Şekil 60’da bu temalar haritalandırılmıştır.

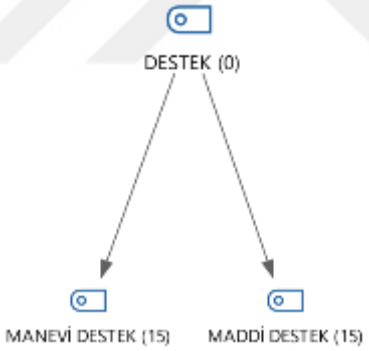

Şekil 60. *Destek Teması Haritası*

4.3.3.1.1. Maddi Destek Alt Teması

Çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için herhangi bir maddi destek alıp almadıkları sorulduğunda; katılımcılardan yedi tanesi hiçbir destek almadıklarını belirtmişlerdir. Üç katılımcı sadece özel eğitim desteği aldığını, diğer katılımcılar ise Sosyal Hizmetlerden evde bakım parası aldığını belirtmiştir. Katılımcılar destek alsalar bile yeterli olmadığı, koruyucu aile olduğu için ayrıca devletten destek aldığı, herhangi bir destek almadığı sırf çocuğu iyileşsin diye oldukça fazla harcama yaptığı,

durumunun bunu karşılayabildiği dolayısıyla herhangi bir destek almadığı gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Nakdi yardım alan katılımcıların, birbirinden farklı bedeller aldıklarını söyledikleri görülmektedir. Ayrıca aldıkları özel eğitim hizmeti desteğini maddi destek olarak nitelendirmiş aldıkları ders saatini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri aldığı özel eğitim desteğini ifade ederken ders saati olarak abisine sağlanan özel eğitim desteği hizmetinden gitmediği saatler için kardeşinin faydalandığı bilgisini vermiştir. Konu ile ilgili ifadeler Tablo 110'de yer almaktadır.

Tablo 110. Maddi Destek Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Hayır.
K72SON.2: Hayır. **Hiç alamıyorum** eşimin maaşı çokmuş ya. Ama zorlanıyorum ben..
K72SON.3: Hayır. Sadece **özel eğitim hizmetinden yaralanıyoruz**.
K72SON.4: Hayır. Sadace **özel eğitimden yaralanıyoruz**.
K72SON.5:Evet. K72SON.5 :**Özel eğitimden yaralanıyoruz**, özel eğitim kurumuna servis ile taşınıyoruz ve koruyucu aile olduğumuz için bir para alıyoruz ama tam bilemeyeceğim bir de ayrıca **550 TL** engelli olduğu için ekstra para alıyoruz.
K72SON.10: Evet. Evde bakım parası alıyoruz **1380 T**L Sosyal Hizmetlerden, Uzunköprü kaymakamlığından engelli maaşı alıyorum **760TL**
K72SON.6: Hayır
K72SON.9: Evet. **Her ay evde bakım parası alıyoruz** 1300 TL Sosyal Hizmetlerden)
K72SON.8: Evet. Evde bakım hizmeti ayda **1385 T**L, 500 TL de Engelli aylığı toplam işte herhalde 1700 TL alıyorum.
K72SON.7: Evet. Ayda 1300 TL Bakım parası alıyorum Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünden
K72SON.11: Hayır. **Kendi mal varlığımı sattım.1**.5 milyonluk. Harcamalar yaptım. Sırf iyi olsun diye.
K72SON.12: Hayır. Yalnızca mesela bazen **abisi var ya 22 yaşında o derslere gelmediği zaman özel kurum bize onun girmediği dersleri veriyor.**
K72SON.13: Evet. Sosyal Hizmetlerden **1300TL** alıyoruz. 2 saat devlet veriyor özel eğitimi, 2 saat de Polis vakfı veriyor.
K72SON.14: Hayır.
K72SON.15: Hayır. **Durumumuz iyi dolayısıyla herhangi bir destek almıyoruz.**

4.3.3.1.2 Manevi Destek Alt Teması

Katılımcılara çocuğunuzun bakımında size destek olan herhangi bir kişi var mı diye sorulduğunda; katılımcılardan on tanesi çocuklarına tek başlarına ilgilendiklerini, beş kişi büyük ebeveynlerden ve aileden destek aldıklarını belirtmişlerdir.

4.3.4. Ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algısı ile ilgili bulgular:

4.3.4.1. KABULLENMEYE İNANÇ ETKİSİ TEMASI

Tablo 111'de görüldüğü gibi, katılımcılar, çocuklarının engel durumunu kabullenirken inançları etkisiyle daha fazla engel durumuna sahip olanları düşünerek şükür ifadelerinde bulunmuşlardır.

Tablo 111. Kabullenmeye İnanç Etkisi Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Dinlemiyor hiç. Okumada ve yazmada zorluk çekiyor. Başka bir şey yok **Allaha şükür.**
K72SON.2: En azından yemek yiyor, internete bakıyor, ezberi güzel. **Başkalarına bakınca şükrediyorum**
K72SON.3: 11 yaşında ilköğretimden mezun olacak. Okuma yazmayı öğrenir. Okumaya devam edecek. Düzelir de inşallah normal devam eder okuluna K72SON.3: Hayır. Gitmiyor şu anda. Özel alt sınıf açılınca **gönderebileceğim inşallah**
K72SON.7: Sakin güler yüzlüğü. Sağlığı yerinde şu an **çok şükür.**
K72SON.8: Zaten oğlum 25 haftalık prematüre doğdu. Mentali var, Fiziksel engeli var, görme engeli var, bir sürü ek hastalığı var. Yine de Allah'a şükür. Şu anda güzel gidiyor bence. **Buna şükür diyeyim.**
K72SON.9: Biz de veli olarak diğer çocukların halini görünce kendi çocuğumuza şükür ediyoruz K72SON.9: Her insan engelli adayıdır. **Allahın takdiri.**
K72SON13: Eşim ve **Allah var.**

4.3.5. Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili kaygılarına ilişkin bulgular

4.3.5.1. GELECEK KAYGISI TEMASI

Gelecek kaygısı temasında ailelerinin kaygı nedenleri araştırılmaktadır. Bu bağlamda *Bakım Kaygısı ve Eğitim Kaygısı* olarak iki alt tema elde edilmiştir. Şekil 61'de bu temalar haritalandırılmıştır.

Şekil 61. *Gelecek Kaygısı Teması Haritası*

4.3.5.1.1. Bakım Kaygısı Alt Teması

Katılımcıların beş tanesi gelecekte çocuklarının bakımı ile ilgili herhangi bir kaygıları olmadığını on katılımcı ise kaygılı olduklarını belirtmişlerdir. Gelecekte çocuğu ile ilgili bakım kaygısı olan katılımcılar; kendileri olmazsa çocuklarının ihtiyaçlarını bireysel olarak karşılayamayacakları noktasında tereddüt içerisinde olduklarını ve bakımlarının zor olabileceğini ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili örnek ifadeler Tablo 112'de yer almaktadır.

Tablo 112. Bakım Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Var** . Ne olacak diye düşünüyoruz.
K72SON.2: **Var bana bir şey olsa kimse bakmaz**.
K72SON.3: Tabi ki var ben olmazsam kimse bakmaz benim çocuğuma.
K72SON.4: Bakımı ile ilgili bir **kaygım yok.** Çünkü benim oğlum kendi hayatını rahatlıkla idame ettirebilir.
K72SON.5: Bakımı konusunda bir **kaygım yok.**
K72SON.6: Ona da çok üzülüyorum ben. **Ben olmazsam ne olacak bu çocuk diye.** Hiç kimse bakmaz diye. Ortada kalır diye.
K72SON.7: Ablası var ama ablasının da sonuçta kendi hayatı var. Bakımı ile ilgili **bizden sonra ne olacak diye düşünüyorum.**
K72SON.8: Var**. Bana bir şey olursa çocuğuma ne olacak**.
K72SON.9: Var. Annem babam yaşlı kız kardeşimin kendi hayatı var. **Ne olur bilemiyorum.**
K72SON.10: Var tabi var. **Bana bir şey olsa ona kim bakar** bir bütün olmuşuz onunla biz.
K72SON.11: Yok. Ben olmasam annesi bakar, annesi olmasa babaannesi bakar**. Bir şekilde bakılır benim çocuğuma.**
K72SON.12: Yok. **O herşeyi kendisi yapar**.
K72SON.13: Bakımı ile ilgili tabi ki var **bana bir şey olsa kim bakacak diye düşünüyorum**.
K72SON.14: **Yok.**
K72SON.15: **Var tabii** ablaları var ama gene de var onların da kendi hayatları olacak çünkü.

4.3.5.1.2 Eğitim Kaygısı Alt Teması

Katılımcıların on iki tanesi, çocuklarının eğitimi konusunda kaygılı olduklarını ifade etmişlerdir. Çocuklarının engel durumu dolayısıyla normal bir eğitim alamayacaklarını, kendilerini nelerin beklediğini bilemediklerini, çocukları için uygun okul düzenlemeleri konusunda endişeye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadeler Tablo 113'de yer almaktadır.

Tablo 113. Eğitim Kaygısı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Var tabi kaygımız olmaz mı**?
K72SON.2: **Var tabi**. Bilgisayar öğrensin istiyorum ben bir eli çalışır durumda. İşe girebilir o zaman.
K72SON.3: **Tabi ki var kaygımız var.**
K72SON.4: **Evet var kesinlikle var**. Mesela üniversite sınavına girecek kazanabilecek mi? Lisede nasıl eğitim alacak. Benim çocuğum hangi koşullar altında eğitimine devam edecek. Hangi liseye hangi koşullar altında gidebilecek. Kısacası eğitimi devam ettirebilecek mi? Ciddi kaygım var.
K72SON.5: **Var hem de çok kaygım var**.
K72SON.6: **Kaygım var çok var.**
K72SON.7: Olmaz mı? Eğitimi ne olacak kendi kendini idare edebilecek mi diye **kaygım var.**
K72SON.8: Var tabi. Çok ciddi kaygılarım var. Ben ilgilenemezsem ne olacak.
K72SON.9: Çocuğum ile ilgili **kaygılarım var** yeteri kadar verilse de olmayacak gibi duruyor. Bizim okuduğumuz sınıfları hatırlıyorum da çocuğum gayet iyi eğitim alıyor. Biz 40-50 kişilik sınıflarda okuduk.
K72SON.10: **Eğitimle ilgili var tabi**.
K72SON.11: **Yok**. Her koşulda **ben ona eğitim aldırırım**.
K72SON.12: **Yok**. Çalışırsa üniversiteye gider diye düşünüyorum.
K72SON.15: **Çok var.**
K72SON.13: **Şu an geleceği düşünemiyorum ki.**
K72SON.14: **Var.**

4.3.6. Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyine ilişkin bulgular:

4.3.6.1. EĞİTİM TEMASI

Eğitim teması, diğer gruplarda da olduğu gibi araştırma sorularının temel analizini oluşturmaktadır. Bu sebeple, bu bölümde de araştırma içerisinde en fazla kodlamaya, tema ve alt temaya sahiptir. Yedi temadan oluşmaktadır. Bu temalar; '*Aile*

Eğitimi, Eğitim Devamlılığı, Engelli Çocuk Okul Ortamı, Okul Eğitimi Önem Sıralaması, Özel Eğitim, Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar, Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar, Zorunlu Öğrenim' dir.

Belirlenmiş olan bu alt temalardan; aile eğitimi, eğitim devamlılığı, okul eğitimi önem sırası, özel eğitim, çocuğun eğitimini zorlaştıran unsurlar ve zorunlu öğrenim alt temaları kendi içerisinde ikincil alt temalara ve kodlara ayrılmaktadır. 72 -Sonrası Aylık Kategori- Eğitim Teması Haritasında (Şekil 62) ikincil temalar ve bu ikincil temalara ait kodlar gösterilmiştir. Araştırmanın devamında ise bu doğrultuda, her bir alt tema ve kod için katılımcıların ifadeleri gruplanmış ve açıklanmıştır.

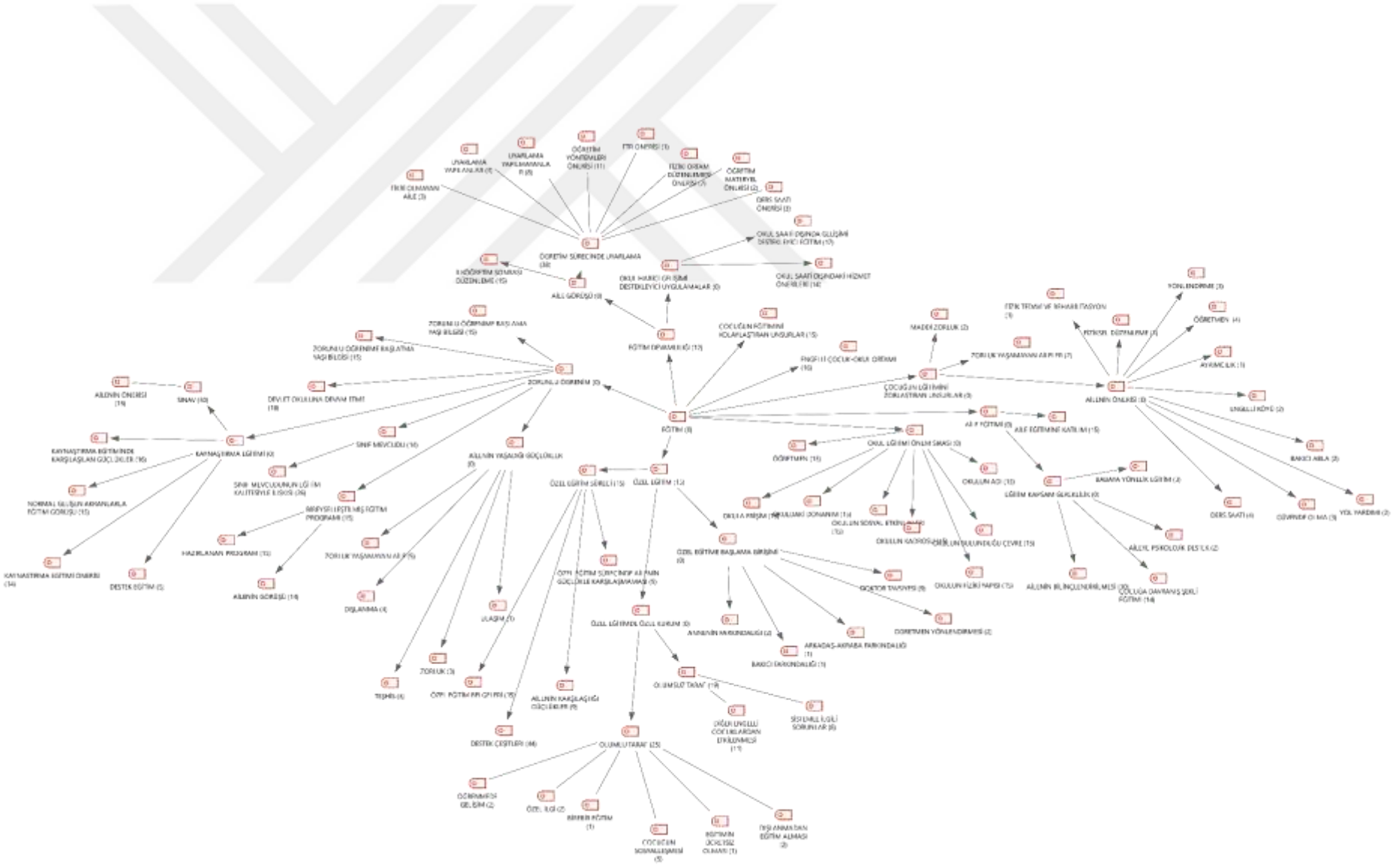

Şekil 62. *72 -Sonrası Aylık Kategori- Eğitim Teması Haritası*

4.3.6.1.1. Aile Eğitimi Alt Teması

Eğitim temasının ilk alt teması diğer bölümlerde de olduğu gibi aile eğitimidir ve aile eğitimi alt teması; *Aile Eğitimine Katılım Ve Eğitim Kapsam Gereklilik* olarak ikincil alt temalara ayrılmaktadır.

4.3.6.1.1. Aile Eğitimine Katılım Alt Teması

Katılımcıların hiçbiri aile eğitimine katılmamıştır. Aile eğitimine katılım olmamasından dolayı bu ifadelere yer verilmemiştir.

4.3.6.1.1.2 Eğitim Kapsam Gereklilik Alt Teması

Katılımcılar, aile eğitimine katılmadıklarını ancak hangi konularda eğitim verilmesi gerektiğine dair görüşlerini bu temada belirtmişlerdir. Özellikle çocuğa davranış şekli eğitimi ve ailenin konuyla ilgili bilinçlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Eğitim kapsam-gereklilik ikinci teması; kendi içerisinde; *Ailenin Bilinçlendirilmesi, Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi, Babaya Yönelik Eğitim, Aileye Psikolojik Destek* şeklinde dört adet koda ayrılmıştır.

4.3.6.1.1.2.1. Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu

Tablo 114'de görüldüğü gibi, aileler; engelli çocuklarının durumu ve süreç ile ilgili kendilerinin bilinç düzeyini arttıracak, farklı içeriklerde ve çeşitlendirilmiş eğitimlerinin verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ailelerin çocuklarının mevcut durumu hakkında detaylı, güncel ve kullanıma uygun bilgilere ihtiyaç duydukları dikkat çekmektedir.

Tablo 114. Ailenin Bilinçlendirilmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: "**Çocuğun durumunu öğrenmek isterdim** yani.
K72SON.3: Okulda yardımcı öğretmenlik yaptım ya ben oradan biliyorum. **Evlatlar için ne faydalı olabilir. O konuda bilgi verilmeli bence.** Hastalığı ilerleyecek mi? Yoksa gerileyecek mi? Benim takıntım ondaydı. Ama artık onu da yendim.

K72SON.4: …Ailelere destek şart bence. Engelli bir çocukla yaşamanın çok zor olduğunu bilmek gerekir. Oğluma otizmli dediklerinde dünya gerçekten başıma yıkıldı zannetmiştim. Çünkü herkes sağlıklı bir çocuk ile yaşamak ister. **Başına gelince bununla nasıl başa çıkabileceklerini bilmiyor insanlar.**
K72SON.6: **Çocukla ilgili tüm bilgileri içermeli** ve babaları eğitmeli bence.
K72SON.10: Çocuk ile ilgili her konuda bize bilgi verilmeli. **Bizi bilgilendirsinler çocuklarla ilgili**
K72SON.11: **Ailenin nelerle karşılaşabileceğini**, ilerleyen zamanlarda neler olacağını, hayallere kapılmamak gerektiğini filan bilmesi için gereklidir bence.
K72SON.12: Disleksiyi anlatmalılar. Çok **bilinmiyor öğrenilmesi için eğitim gerekli. …**Öğrenme güçlüğünü tamamıyla öğrenebilmek için gerçekten gerekli …
K72SON.13: …**Kimse bir şey anlatmadı çocuğumuzla ilgili.** Çocuğumuza ne yapacağımızı bilebilmek için gerekli.
K72SON.15: Hiç gerek görmedim. **Aynı şeyleri tekrar tekrar söylüyorlar**. Tüm aile fertleri ile bir arada uzmanlar ile birlikte oturulsun. Her bir aile için özel olsun. Şimdi öyle değil ya anne geliyor ya baba, seminer gibi bir şey, senin zaten yaşadığın şeyi sana anlatıyor ve kalabalıkta. Aile eğitimi olmaz ki. Ailede bir kişiyi eğitmekle, ailedeki her kişiyi eğitmiş olmuyorsunuz. Aile eğitimi diye geçiyor ama. Öyle olmamalı.

4.3.6.1.1.2.2. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu

Tablo 115'de görüldüğü gibi, aileler, çocuklarının durumu karşısında ne şekilde davranabileceklerinin belirsizliği içindedir. Dolayısıyla duruma hâkim olamayan aile çocuğa ne şekilde davranacağını, nasıl bakım göstereceğini bilememektedir. Verilecek olan eğitimlerin kendilerine yol gösterici şekilde düzenlenmesini talep ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 115. Çocuğa Davranış Şekli Eğitimi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Davranış şekillerini bilmek isterdim**. Belki de sabah gönderiyoruz okula asla gitmiyor kaçıyor nerden bilelim ki biz. …neden gerekli çünkü ben mesela nerden bileyim ne olduğunu ne olmadığını biri bize anlatmalı….”
K72SON.3: **Oğluma nasıl davranacağım onu nasıl mutlu edeceğim**, acaba doğru mu yapıyorum.
K72SON.4: “Çocuk kaç saat televizyona bakabilir kaç saat bilgisayara bakabilir bu çocuk. **Nasıl davranılmalı çocuğa?** Çocuğa bir davranışı öğretirken nasıl söylemeliyiz biz bunu çocuğa. Nasıl öğretmeliyiz. Çoğu insan bunları bilmiyordur… **Evde çocuğa nasıl davranılmalı** o söylenmedir. Herşeyi araştıra araştıra buldum ben. Çoğu kişinin de bu detayları bildiğini sanmıyorum…”
K72SON.5: **Çocuğa karşı davranışlarımız nasıl olmalı** hepsini kapsamalıdır…. Normal insanlara verilse daha iyi olur aslında. Çocuğuma nasıl davranmam gerektiği konusunda tabii ki isterim bir eğitim. Sinirli anında ne yapmam gerektiği konusunda gerekli bence. Ne yapmam gerektiğini göstermeleri gerekir.
K72SON.7: İyi bir eğitim için gerekli bence… Okulda ne yapılmalı bu çocuklara, **evde ne yapmalıyız** biz? Bu konularda bilgi vermek için gerekli bence. **Aile çocuğu bilmiyor nasıl davranacağını bilmiyor çocuğu ziyan ediyor.** Böyle olmaması için eğitim verilmeli bence.
K72SON.9: **Evde çocukla hayata nasıl devam edeceğiz**. Seminer verebilirler, çocukla ilgili nasıl ilgilenmeliyiz, nasıl iletişime geçmeliyiz.
K72SON.13: Çocuğumuz ile ilgili bilgi verilse ne yapacağımız **nasıl davranacağımız konusunda çok iyi olur**…

K72SON.14: Çocuk için gerekli bence **ona nasıl davranacağımı öğretmeleri** gerekiyor. Çalıştığımız için bazen çok sinirli olabiliyoruz. Bazen çok tepki verebiliyoruz. Ne yapmak lazım bize anlatmalılar. Bazen yaramazlık yapınca suratıma bakıyor acaba gülecek miyim diye.

4.3.6.1.1.2.3. Babaya Yönelik Eğitim Kodu

Katılımcı anneler çocuğa davranışla ilgili babaya yönelik eğitimin öncelikli olarak verilmesini çünkü babaların engelli çocuğa nasıl davranılması gerektiği konusunda bilinç sahibi olmadığı noktasında ifadelerde bulunmuştur. Tablo 116'da ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 116. Babaya Yönelik Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: Bence **önce eşimi eğitsinler**, çocuğun sinir olduğu şeyleri yapma diyorum inadına yapıyor. Mesela adet olacağına yakın kızımın sivilceleri çıkıyor. Gidiyor onları sıkıyor, sıkma diyorum laf anlamıyor kızım çıldırıyor. Biz onun yanında tartışıyoruz. Çocuk kasıyor kendini kasıyor korkuyor ondan. Çocuğun mide ağrısı tutuyor, elleri terliyor ter içinde kalıyor. **Eşimin çocuğa karşı hiç anlayışı yok.** Geldim Edirne merkeze ev tuttum 20 gün oldu. Eşimin çocuğa karşı hiç anlayışı yok hem de hiç. Geldim artık para yolla dedim. Ara da bir gelirsin dedim. İstersen de boşa beni dedim. K72SON.2: **Kocama çocuğa nasıl davranacak öğretsinler.** Sinir olmamaya çalışıyor nasıl davranacağımı bilemiyorum. Yol göstersinler bana.
K72SON.6: Çocukla ilgili tüm bilgileri içermeli ve **babaları eğitmeli bence.** K72SON.6: Kimse bize eğitim vermedi. Ailelerin bilmesi gerekiyor. **Babamız çok bilinçsiz ne desem o normal çocuk sanıyor,** çok farklı çok anlatamam ki neler neler. Anlatıyorum ben eşime tamam diyor hiç benim dediğimi uygulamıyor mesela. Bu çocuğa nasıl davranılması gerektiğinin anlatılması lazım. Nerelere götürmesi gerektiğini anlatması lazım. Parka götür diyorum eşime gidiyor kahveye götürüyor çocuğu daha neler neler.
K72SON.8: **Aile eğitimi babaları kapsamalı**. Kocalara bu çocukların zorluklarını anlatmaları lazım. Babası ilgilensin biraz ben de çarşıya gideyim, alışveriş yapayım. Onunla tamam geziyorum ama çarşıya gidemiyorum çünkü dağıtıyor tezgahları. Geçen çorap alacaktım bütün tezgâhı aşağı indirmiş. Kız da Allahtan anlayışla karşıladı. Babalara, bizlere destek olmaları gerektiğini anlatmaları lazım. Çocukların baba sevgisine de ihtiyaçları olduğunu anlatmaları lazım. Hastalanıyorlar anneler koşturuyor. Rapor çıkartmaya anneler koşturuyor. Hep anneler. Bir kere babası özel eğitim kurumuna bile gelmemiştir. K72SON.8: **Bu eğitim özellikle babalara verilmeli bence.** Bir çok arkadaşım benim gibi şikayetçi. Yorgunum diyorlar pek ilgilenmiyorlar. Çeşitli bahaneler söylüyorlar. Ne bileyim işte bizimle birlikte hastaneye de gelmek zorundalar. Herşey yapmalılar.

4.3.6.1.1.2.4. Aileye Psikolojik Destek Kodu

Tablo 117'de görüldüğü gibi, katılımcılar; ailelere psikolojik destek ihtiyacının sağlanması gerekliliğini belirtmişlerdir.

Tablo 117. Aileye Psikolojik Destek Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.5: Ben nasıl sakinleşeceğim onu da göstermeleri gerekir. **Kendimi nasıl sakinleştireceğim önce onu göstermeleri gerekir bence.**
K72SON.11: Çocuk büyüdükçe atlatacak denildikçe çocuk eğitimde geç kalıyor çocuk için aileye hemen bilgi verilmeli ve eğitim süreci için aile desteklenmeli. Ailenin hangi yolları izlemesi gerektiği, yönlendirme yapılmalı **ve psikolojik destek sunulmalı.**

4.3.6.1.2. Eğitim Devamlılığı Alt Teması

Eğitim devamlılığı alt temasında; katılımcılardan bir kişi hariç diğerleri çocuklarının eğitime devam edebildiğini ifade etmişlerdir. Çocuğu eğitimine devam edemeyen katılımcı ise çocuğunun eğitimi süresince kendisinin çok yıprandığını belirtmiştir. Eğitim devamlılığı alt teması; *Aile Görüşü ve Okul Harici Destekleyici Uygulamalar* şeklinde ikincil alt temalarından oluşmaktadır. İfadelere Tablo 118'de yer verilmiştir.

Tablo 118. Eğitim Devamlılığı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Evet. 3. sınıfta
K72SON.2: Evet. İş okuluna gidiyordu Uzunköprü'de 20 gündür gitmiyor burada şimdi yazdıracağım devlet okuluna)Lise 1 e gidiyordu. Eşim mesela diyor ki sen bu çocuğu engelli okuluna gönderdin olumsuz davranışları taklit ediyor. Vurma huyu çıktı asabiliği çıktı. Öğretmenler agresif davranıyorlar çocuklara şimdi söylesem şikayet olacak.
K72SON.3: Hayır. 2,5 yıl anaokuluna gitti ama şu anda gitmiyor çünkü ben gerçekten çok yıprandım.
K72SON.4: Evet . 1 yıl gitti.
K72SON.5: Evet. ... Özel Eğitim İlkokuluna gidiyor. 1 sınıfa gidiyor.
K72SON.7: Evet. …Özel Eğitim Uygulama Okulu'na devam ediyor. Engelli sınıfındayız.
K72SON.8: Evet. Milli Eğitime Bağlı Özel Eğitim Uygulama Okulunda özel alt sınıfta gidiyor.
K72SON.9: Evet. Milli Eğitime Bağlı Özel Eğitim Uygulama Okulunda Otizm sınıfta gidiyor.
K72SON.10: Evet . RAM gitsin yazdı ama hiçbir yerlere gidemiyor ne yazık ki. O zamanlar gittim okula. Çocuğumu okula getireyim dedim müdüre. Getireyim şuracıkta arkadaşlarıyla otursun dedim. Sabahtan en azından 1 saat şu sınıfta otursa dedim**.** Koskoca okul müdürü beni dışladı**.** Denedim ama çok denedim benim çocuğumu o sınıfa almadı sınıfta var dedi 25 kişi senin çocuğun burada özel eğitim alamaz dedi.
K72SON.11: Evet. Devlete bağlı bir okula gidiyor anasınıfına gidiyor.
K72SON.12: Evet Devlete bağlı bir okula gidiyor ilkokul 2. Sınıf öğrencisi.
K72SON.13: Evet Devlete bağlı bir okulda ilköğretim 2. Sınıfa devam ediyor.
K72SON.15: Evet . Devlete bağlı bir okulda özel eğitim alt sınıfına gidiyor. Özel Eğitim alt sınıfı ne demek yahu. Alt ne demek. Anlayabilmiş değilim.

4.3.6.1.2.1. Aile Görüşü Alt Teması

Aile görüşü ikincil alt teması ise *Öğretim Sürecinde Uyarlama, İlköğretim Sonrası Düzenleme* şeklinde alt kodlara sahiptir.

4.3.6.1.2.1.1. Öğretim Sürecinde Uyarlama Kodu

Katılımcılara; çocuklarının eğitimi için herhangi bir düzenleme yapılıp yapılmadığı, gerekli öğretimsel uyarlamaların neler olduğu, okul yönetiminin ve öğretmenin çocuğun eğitime katılabilmesi için herhangi bir düzenleme gerçekleştirip gerçekleştirmediği, soruları yöneltildiğinde alınan cevaplar doğrultusunda öğretim sürecinde uyarlama kodu; *Fikri Olmayan Aile, Uyarlama Yapılanlar, Uyarlama Yapılmayanlar, Öğretim Yöntemleri Önerisi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Önerisi, Fiziki Ortam Düzenleme Önerisi, Öğretim Materyalleri Önerisi ve Ders Saati Önerisi* olarak sekiz adet ikincil koda ayrılmıştır.

4.3.6.1.2.1.1.1. Fikri Olmayan Aile Kodu

Katılımcılardan ikisi çocukları ile ilgili öğretimsel uyarlama konusunda fikri olmadığını belirtmiştir. İfadeler Tablo 119'da yer almaktadır.

Tablo 119. Fikri Olmayan Aile Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.13: **Bilmiyorum.** Neler olsa daha iyi olur açıkçası düşünmedim ki ben. K72SON.13**: Hiçbir fikrim yok**. Bu konuyu bilemiyorum.
K72SON.14: **Hiçbir fikrim yok**. K72SON.14: **Bilmiyorum.** Neler olmalı hiçbir şey bilemiyorum maalesef.

4.3.6.1.2.1.1.2. Uyarlama Yapılanlar Kodu

Katılımcılardan ikisi ise uyarlamaların yapıldığını ve çok düzgün olduğunu ifade etmişlerdir. Bu şekilde ifadede bulunan katılımcıların aslında içerik ile ilgili olarak bilgi sahibi olmadıkları yalnızca materyal ve şekil açısından böyle değerlendirdikleri tahmin edilmektedir. İfadeler Tablo 120'de yer almaktadır.

Tablo 120. Uyarlama Yapılanlar Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.6: **Evet yapıldı. Herşey çok ama çok güzel**. Mükemmel bir sınıf yapıldı. Ben çok uğraştım ama. K72SON.6: **Ellerinden gelen her şeyleri yaptılar**. Çok da iyi bir öğretmenimiz var.
K72SON.9: **Her bir şeyi yapıyorlar bence.** Ders saatleri fazlalaştırılabilir K72SON.9: **Yapıldı herşeyleri yaptılar**. K72SON.9: **Mesela müdür çocuklar için gerekli malzemeleri temin ediyor. Ortamla ilgileniyor**.

4.3.6.1.2.1.1.3. Uyarlama Yapılmayanlar Kodu

Katılımcılardan sekizi, çocukları için herhangi bir uyarlama yapılmadığını belirtmiştir. Uyarlama gerçekleştirilmediğini belirten katılımcılardan birisi çocuğunun normal bir çocuk gibi olduğunu böyle bir uyarlamaya ihtiyacı olmadığını ifade ederken bir diğeri ise çocuğunun çok engeli olduğu için bir şey yapılamayacağını belirtmiştir. Bu durum katılımcıların, engelli çocuklarının eğitsel performansları doğrultusunda öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılabileceği bilgisine sahip olmadıklarının göstergesidir. İfadeler Tablo 121'de yer almaktadır.

Tablo 121. Uyarlama Yapılmayanlar Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Yok okulunda bir şey yok gidiyor mu bilemiyoruz zaten**. K72SON.1: **Hayır yapmadılar bir kere bile çağırmadılar ki**
K72SON.2: **Hiçbir şey yapılmadı.**
K72SON.3: **Hiçbir uyarlama yapmadılar benim çocuğum için. Hiçbir fikrim yok bu uyarlamalar** için. K72SON.3: Yapmadılar. Hiçbir düzenleme ben çocuğumu anaokuluna gönderirken yapmamışlardı. Şu anda okula gitmiyor otizm alt sınıfına vermeye çalışıyorum. Bu yıl anasınıfını tercih etmedim. Çünkü üzülüyorum. **Kaynaştırma öğrencisi olsa da olmadı iyi olmadı**.
K72SON.4: **Hiçbirşey gerçekleştirilmedi**. **Ekstra bir şeye ihtiyacı olmadığı için normal çocuklar gibi gittiği için bir sıkıntı yaşamıyoruz.** Öyle bir uyarlamaya gerek kalmadı açıkçası.
K72SON.7: Çok zor. **Ne yazık ki yapılamıyor yapamıyorlar.**
K72SON.8: Yok hayır hiç öyle bir şey yok. **Çoklu engeli var ya kimsenin bununla ilgili bir bilgisi yok o yüzden bence bir şey yapmıyorlar.** K72SON.8: Yok hayır hiçbir şey yapmadılar. Zihinsel engeli düzelmediği sürece **bence benim oğluma yapılacak bir şey yok.**
K72SON.10: Gidemiyor devlet okuluna. K72SON.10: **Yapmadılar gitmiyor.**
K72SON.11: Hayır. Kimse bir şey yapmadı. **Okul hiçbir uyarlama yapmadı. Özel bir derslik açıp orada ders vermek istediklerini söylediler ama bir türlü bir destek sınıf açılmadı**.

4.3.6.1.2.1.1.4. Öğretim Yöntemleri Önerisi Kodu

Katılımcılar; çocuğun özelliklerine göre eğitim verilmesi, çocuğun birebir eğitimle desteklenmesi, meslek kazanımlı eğitimlerin gerçekleştirilmesi, çocuğun sınav korkusu olmaması, öğretim gerçekleşirken görsellerin daha yoğun kullanılması, anlatmaya değil uygulamaya yönelik eğitimler verilebilmesi, verilen ödevlerin okulda konunun uzmanı özel eğitim öğretmenlerince çocuğa yaptırılması, sınıf dışı uygulamalarla eğitimin zenginleştirilmesi, eğitimin alanda uzman ve ilgili öğretmenlerce verilmesi gibi öğretim yöntemleri önerilerinde bulunmuşlardır. İfadelere Tablo 122'de yer verilmiştir.

Tablo 122. Öğretim Yöntemleri Önerisi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **İyi bir eğitim alabilsin isterdim**
K72SON.2: …Çocukların karıştırılmaması gerekiyor. Yeri geldiği zaman **birebir ders olmalı.** Mesela beden eğitim hiç işlenmedi bir yıl. Karnesine not verilmiş bu çocuğa.
K72SON.3: Öncelikle çocuğumun tanısı tam olarak bilinmeli ve **onun özelliklerine göre bir eğitim düzenlenmeli**. Sosyalleşmede problemi olduğu için ona en uygun biçimde bir çevre olmalı. Onun için bir düzenleme gerekiyor diye düşünüyorum. Parka götürüyorum mesela Oğlum koşuyor diğer kişiler; 'niye bu böyle?' filan, sürekli ben arkasındayım önündeyim mesela. İnsanların tuhaf bakışlarını istemiyorum çocuğuma insanların beni çocuğumun da çocuk olduğunu kabul edip yaklaşmalarını istiyorum. Oğlumun boş kalmamasını istiyorum ama bunun için de maddiyat gerekiyor. Yetersiz kalıyorum yetemiyorum keşke maddi imkanım olsa da ona ek ders aldırabilsem. Sosyal aktivitelere katabilsem. O da çok önemli. Param olsa merkeze taşınırım onu yüzmeye gönderirim.
K72SON.4: Okulda birinci sınıftan itibaren **sınav korkusu olmadan bir eğitim** olmasını sağlamaya çalışırdım. **Bu çocukları at gibi koşturmaya gerek yok balığa uçmayı öğretemezsiniz sonuçta.** Çocukları bu kadar strese sokmanın bir gereği yok bence. Meslek lisesi çok önemli mesela. Ben meslek lisesi çıkışlıyım. İnsanlar meslek lisesinde mesleği gerçekten öğrenebiliyorlar. Üniversite meslek öğretmiyor ki. Bu yüzden **bu öğrenciler mesleklere yönlendirilmelidirler.** Eğitim sistemini beğenmiyorum. **Bence meslek sahibi olabilecekleri eğitim sistemi olmalı.** K72SON.4: Hiçbir şey yapmadılar gerek de yok aslında ama oğlumun görsel hafızası oldukça **iyi.** Yani **görerek yapılabilse bir şeyleri daha kolay öğrenebilir bence. Yapılabiliyor mu tabii ki yapılmıyor. Devlet okulunda eğer çocuğunuz bir sıkıntı çıkarmıyorsa onun için ekstra bir şey uygulanmıyor. Nasıl geliştirelim derdinde değiller işin açıkçası**
K72SON.5: Yok yapılmadı. **Normallerle birlikte olsa belki ben de okuyacağım der o da okur**. Onlar yazınca ben de yazacağım der o da yazar. Onun seviyesinde olsa bile olur. Çok durumu kötüler ile iyi olmuyor. Diğer çocuk sürekli birşeylere saldırıyor sınıfta yerine bile oturmuyor. Nasıl okuma öğrenecekler ki? Bir şey öğrenecek olsa da dikkatini dağıtıyor. Dikkat toparlayamıyor kesinlikle. Zaten dikkat dağınıklığı var."
K72SON.7: **Dışarda da olmalılar sürekli sınıfta olmamalılar**, mesela pikniğe gitmeliler. Şu anda sınıfta iki öğretmen yeterli gözüküyor yani.
K72SON.12: Hayır. Normal ilkokulda tamamen ayrı bir sınıf olur onlar için ve özel eğitim öğretmenlerinden öğretmen olabilir mesela. Onlara özel eğitim öğretmeni olmalı zaten. Her öğretmen öğretmeyi bilmiyor ki engelli çocuklara. Ya da bu **çocuklar ödevlerini okulun bünyesinde görevli özel eğitim öğretmenleri ile yapabilirle**r. Velilerin akşamları yapabildikleri

var bu çocuklara yapamadıkları da var bu tarz çocuklara. Özel eğitim öğretmeni yaptırsa ve öğretse bu öğrencilere daha iyi olur.
K72SON.13: **Birebir oğlumla okulda ilgilenen birisi olmalı ve eğitimli birisi olmalı.**
K72SON.15: Sınıf materyalleri ve okul çok güzel. Hiçbir yerde olmadığı kadar çok materyalleri var. **Özel eğitimci öğretmenler yok.** Sınıf öğretmeni branşında tüm öğretmenler bence özel eğitim öğretmeni olmalı bu tarz sınıflarda çalışanların hepsinin. K72SON.15: Otizmliler için bir yaşam köyü. Halkın bilinçlendirilmesi sadece **anlatmayla değil uygulamayla yapılmalı**

4.3.6.1.2.1.1.5. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Önerisi Kodu

Katılımcılardan biri fiziksel rehabilitasyona ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İfadeye Tablo 123'de yer verilmiştir.

Tablo 123. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Önerisi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: **Fiziksel rehabilitasyona ağırlık verilsin**

4.3.6.1.2.1.1.6. Fiziki Ortam Düzenlemesi Önerisi Kodu

Katılımcılar; eğitim ortamında güvenlik önlemlerinin alınması, duruma göre çocuğun sakinleşmesi için iyi yalıtımlı bir odanın düzenlenmesi (sakinleşme ve kontrol odaları) , okulun fiziki yapısının düzenlenmesi, eğitim ortamında sessizliğin sağlanması gibi konuları ifade etmişlerdir. Aileler için güvenliğin, fiziksel ortamın düzenlenmesinde önemli olduğu anlaşılmaktadır. İfadeler Tablo 124'de yer almaktadır.

Tablo 124. Fiziki Ortam Düzenlemesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: … **Masa alçak kızım yapamıyorum diyor.**
K72SON.4: **Daha sessiz ve sakin ortam**larda uyumu kolay olabiliyor. Birinin çıkardığı yüksek ses onu rahatsız edebiliyor. Bir ara şey oldu. İzmir Marşı ile ilgili bir gösteri vardı mesela oğlum katılamadı. Duyduğu anda çığlık çığlığa bağırıyordu çünkü. O tarz etkinliklerden uzak tutulması gerekiyor galiba.
K72SON.5: Engel gruplarına göre çocuklar ayrılmalı. **Teneffüsler ayrı ayrı olmalı bence karışıklık olmaması için. Yemek saatleri ayrı ayrı olmalı.** K72SON.5: Ben müdüre gittim şikâyette bulundum, "Diğer çocuk sabahları okula gelirken sınıfa girmek istemiyor kıyameti koparıyor. Benim kızım da etkileniyor" dedim. Karga tulumba o çocuğu sınıfa sokuyorlar açıkçası. Dedim ki ' ya bu çocuğu alın başka sınıfa götürün sakinleştirin sonra bizim sınıfa getirin'. **Çocuk zaten sabah kalkmış uyku sersemi okula götürüyorsun bir de böyle durumlarla karşılaşıp iyice korkuyor.**
K72SON.6: **Okulun fiziki yapısı çok önemli.** Yakınlık çok önemli. Mesela ilçede ben çocuğu kış vaktinde nasıl götürürüm bilmiyorum. Öğretmen önemli iyi öğretmenler önemli. Bu seneyi kurtardık biz ya seneye gönderirlerse yavrumu ortaokula mahvolduk ne yaparım ben. Stres içerisindeyim. Böyle olmamalı her zaman kolay olmalı.

K72SON.14: Hiç sanmıyorum ama yapılmış da olabilir. Oğluma vurmasınlar diye öğretmene söyledim mesela. Benim oğlum sıkıştırılmayı sevmediği için biraz tepki gösterebiliyor. Mesela **ona göre bir ayarlama yapsa iyi olur.**
K72SON.15: **Çocukların agresifleştikleri zaman kendi kendilerine sakinleşecekleri ona göre dekore edilmiş, güvenli ve uygun bir odaları yok. Bu oda korumalı, ses yalıtımlı bir oda olmalı. Dışarı ile tamamen iletişimi kesecek bir oda olmalı. Orda olduğunda rahatlayabilmeli. Uygun renkte boyanmalı. Otizmlilerin olduğu her okulda olmalı**. Çünkü çocuklar zaman zaman ışık, ses gibi şeylerden bile rahatsız olabiliyorlar. Her birşey onları etkiliyor**. Okulda en uzak en ücra yere atılıyor bu özel alt sınıflar.** Ama bu kadar ayrıştırılmasa da. **Yalıtım olsa da hem diğer çocuklara yakın etkilenmeyecek kadar uygun dizayn edilse daha verimli olur.**

4.3.6.1.2.1.1.7. Öğretim Materyalleri Önerisi Kodu

Katılımcılardan ikisi öğretim materyallerinin öğretime uygun ve yeterli olması konularında ifadelerde bulunmuştur. İfadeler Tablo 125'de yer almaktadır.

Tablo 125. Öğretim Materyalleri Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.7: Yeterli çünkü bir koltuk var bir de sandalye isterse sandalyede oturuyor. Yetersiz diyebilirim de galiba. **Daha fazla materyal, oyuncak olması lazım. Onun oturabileceği masalar sandalyeler olması lazım** aslında.
K72SON.8**:** Öğretmen ilgili olmalı. **Okulun fiziki koşulları uygun olmalı. Materyaller ve donanım oğluma göre olmalı.**

4.3.6.1.2.1.1.8. Ders Saati Önerisi Kodu

Katılımcılardan üç kişi engelli çocuklarının ders saatinin arttırılması gerektiği yönünde ifadelerde bulunmuştur. Bu durum ailelerin, özel eğitimle çocuklarının gelişme göstereceklerinin bilincinde oldukları açısından önemlidir. İfadeler Tablo 126'da yer almaktadır.

Tablo 126. Ders Saati Önerisi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.9: Her bir şeyi yapıyorlar bence. **Ders saatleri fazlalaştırılabilir.**
K72SON.12: Ayrı bir sınıf olsun, Okullarda RAM tarafından bilgi verilsin. **8 saat ders süresi artsın, ödevler ve çalışma için özel eğitim öğretmenleri olsun.**
K72SON.10: Özel rehabilitasyon merkezlerinde verilen eğitim yetersiz kalıyor nasıl anlatayım size bilemedim. Mesela bir saat bireysel eğitime giriyor çıkıyor, bir saat fiziğe giriyor çıkıyor. O kadar başka bir şey yok bu çok üzücü. Biraz daha farklı şeyler olmalı ve **saatler daha çok olmalı.**

4.3.6.1.2.1.2. İlköğretim Sonrası Düzenleme Kodu

Katılımcılar eğitim hayatının diğer kademelerinde çocuklarının nasıl bir eğitim hayatı içerisinde olacaklarını öngörememektedirler. Katılımcılardan yalnızca birisi çocuğunun ilköğretim çağının farkında olarak kendisine yöneltilen soruyu doğru olarak cevaplayabilmiştir. Diğer katılımcıların eğitim kademeleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. İfadelere Tablo 127'de yer verilmiştir.

Tablo 127. İlköğretim Sonrası Düzenleme Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Ben bir okuyup da bir asker olsun isterim yani**. İyi bir durumda ise bin okutmak isterim yani bunu.
K72SON.2: **Hepsinden mezun oldu sayılıyor bilemiyorum ki işte liseye devam ediyor. Engellileri işe alan bir devlet kurumunda çalışmasını istiyorum ben.**
K72SON.3: **11 yaşında ilköğretimden mezun olacak**. Okuma yazmayı öğrenir. Okumaya devam edecek. Düzelir de inşallah normal devam eder okuluna inşallah normal devam eder okuluna.
K72SON.4: **10 yaşında filan mezun olacak.**
K72SON.5: 4 yıl gidecek **11 yaşında mezun olur.** Sonra ortaokula gidecek. Aslında önümüzde ne olacak hayat bize ne tür sorunlar çıkaracak bilmiyorum ama sıkıntılar olacak o kesin.
K72SON.6: Geçen sene mezun oldu aslında ilköğretimden. **10 yaşında mezun oldu**. Kızım ortaokula başlayacaktı ama oraya gitmesi mümkün değildi bende gittim milli eğitim müdürüne ' olmaz. … ortaokuluna gidecek dedi.' Ben de gittim kaymakama sınıf boş kalacak dedim zaten tek öğrenci o sınıfa, 60 milyar harcandı kapısı kitlenecek ve benim kızım ona uygun olmayan bir ortaokula gidecek dedim. O da devam etsin dedi. Ortaokul da ama aynı sınıfta devam ediyor. Aslında 5. Sınıf ama aynı binada devam ediyor.
K72SON.7: **10 yaşında mezun olacak**, sonra ortaokula başlayacak. **Öğretmen önemli.** Kendi yemeği öğrense. Kendi ihtiyaçlarını görsün. **Öz bakım ihtiyaçlarını görsün bana yeter.**
K72SON.8: **Hiç hesaplamadım bilemiyorum**. Lise bitine kadar devam edecek diye düşünüyorum. Sonra okuldan uzaklaşınca galiba herhalde halk eğitimde kurslar varmış. İşin açıkçası bilmiyorum oraya gider miyiz? Gitmez miyiz?
K72SON.9: **11 yaşında mezun olacak**. Sürekli değişiyor bilemiyorum. **Bireysel durumuna göre eğitim devam etmeli.**
K72SON.10: **Hiç bilemiyorum ki. Ne olmalı**. Bizim bildiğimiz hastane, kurum ev. Başka bir şey bilmiyoruz ki. Başka bir şey yapamıyoruz ki. **Biz aileleri de düşünsünler. Biz ne yapalım onu da düşünsünler.**
K72SON.11: **12 yaşında sanırım. Devletin yönlendirmesi lazım.**
K72SON.12: **12 yaşında mezun olacak. Ortaokula devam edecek.**
K72SON.13: **Hiç bilemiyorum kaç yaşında mezun olacak**. Okulu bitirince keşke onun da bir işi, aşı olsa.
K72SON.14: **11 yaşında mezun olacak. Sonra ortaokula başlayacak.**
K72SON.15: **İlköğretim sonrasında lise olmalı.** Lisenin ilköğretimden farklı olması lazım. Artık meslek edinme ile ilgili olmalı lise kısmı. Okuma- yazma ile ilgili değil. Tabii ki öncelikle çocuğun yeteneğini çözmesi gerekiyor. Ona göre yönlendirme yapılmalı. Resim seviyorsa, atölye, olacak mesela ona göre bu işi hayatı boyunca devam ettirecek. Topluma karışmayı sağlayacak bir takım programlar olmalı. Diğer engelli çocuklardan biraz daha olmalılar. Engelsiz çocuklara daha yakın olmalılar ki farkındalıkları artsın ve olumlu etkilensinler.

4.3.6.1.2.2. Okul Harici Gelişimi Destekleyici Uygulamalar Alt Teması

Okul harici gelişimi destekleyici uygulamalar ikincil alt teması; *Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim ve Okul Saati Dışındaki Hizmet Önerileri* adlı iki koda ayrılmıştır.

4.3.6.1.2.2.1. Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu

Okul harici gelişimi destekleyici uygulamalar ikincil alt temasında on katılımcı çocuğun herhangi bir gelişimi destekleyici eğitim almadığını ifade etmiştir. Diğer beş katılımcı kendi imkânlarını doğrultusunda çocuklarına; özel ders, yüzme dersi, jimnastik dersi, ergoterapi, refleksiyoloji, duyu bütünleme ve konuşma terapisi eğitimleri aldırdıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çocuklarına okul saati dışında eğitim aldırmak istedikleri ancak maddi imkânları doğrultusunda aldırabildikleri ya da aldıramadıkları anlaşılmaktadır. İfadeler Tablo 128'de yer almaktadır.

Tablo 128. Okul Saati Dışında Gelişimi Destekleyici Eğitim Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Hayır.
K72SON.2**:** Hayır. Bir yere götüremiyorum.
K72SON.3: Hayır. Sadece özel rehabilitasyon merkezine geliyor.
K72SON.4: Evet. Oğlum **duyu bütünleme terapisi** alıyordu şimdilerde bir ara verdim. Mali açıdan çünkü oldukça zorlanıyorum. Eşim maddi destek sağlamıyor çünkü. Saati 120TL **benim asgari ücretli biri olarak bunu karşılayabilecek gücüm yok.** Özel bir jimnastik kursuna gönderebiliyorum bir tek şu anda.
K72SON.5: Hayır. **Hiç birşey aldıramıyoruz.**
K72SON.6: Hayır. Hiç birşey yok zaten ilçedeyiz **öyle bir imkanımız yok.** K72SON.6: Çok fazla **konuşma terapistini** hayal ediyorum. Ama olmuyor. Özel rehabilitasyon merkezlerinde de yok ki bu terapistler hiç yok. Olsa çok iyi olur. **..**
K72SON.7: Hayır. **Okul ve özel eğitim kurum harici bir ders filan almıyor.**
K72SON.8: Hayır. Okul ve özel eğitim kurum dışında **ne yazık ki alamıyor.**
K72SON.9: Hayır. Yok almıyor.
K72SON.10: Hayır. **Yok bir şey yapamıyorum kindi başıma ne yapayım.**
K72SON.11:**Evet. Ergoterapiye götürüyoruz**, ayrıca gölge öğretmeni tüm gün onunla birlikte.
K72SON.12: **Evet. Jimnastiğe yolluyorum.**
K72SON.13: Hayır. Okula gidiyor ve özel eğitim kurumuna gidiyor **başka bir şey yok**… K72SON.13: Okul dışında arkadaş ortamları olsa. Oğlumun zaman geçirebileceği ortamlar olsa keşke.
K72SON.14: Evet. Dersle ilgili alakalı değil ama sadece **yüzmeye gidiyor.**

K72SON.15: **Evet. Duyu bütünleme terapisi, refleksiyoloji, özel ders**. K72SON.15: Zaten özel rehabilitasyon merkezlerinde verilen eğitimin saati bence yeterli değil zaten 12 saat bir otizmli çocuk için oldukça az. En az ayda 60-90 saat arası diyor doktorlar. Ben bunu yapmaya çalışıyorum ama özel olarak. **Ama maddi olarak derseniz bu oldukça maliyetli.**

4.3.6.1.2.2.2. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu

Aileler okul saati dışındaki hizmetlerde çocuğa yönelik daha fazla etkinlik ve aktivite düzenlenmesi, şehir içinde sosyal alanlara (park,havuz gibi) daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca engelli çocukları gidebileceği kursların (satranç, yüzme, el sanatları) olmasının çocuğun sosyal gelişimi içinde önemli olduğu, öğretim sürecinde ders ile ilgili olarak çocuğun desteklenmesi konuları, kurumlardaki terapist sayılarının arttırılması, çocukların sosyal iletişim içerisinde olabilecekleri alanların olması gerekliliği vurgulanmıştır. Katılımcılardan biri çalışmak zorunda olmayıp evde çocuğu ile ilgilenmek istediğini ifade etmiştir. İfadeler Tablo 129'da yer almaktadır.

Tablo 129. Okul Saati Dışında Hizmet Önerileri Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Hiç düşünmedim ki ben bilemiyorum vallahi. Haberim yok.
K72SON.2: **Havuz** olsun götürelim, **el sanatları** olsun. Bunlara bizi alıp götürmeleri lazım ben kızımla kendim gidemem. Maddi olarak yapamıyorum ki ben bir şey.
K72SON.3: **Sosyal aktiviteler olmalı, yüzme ve satranç** olabilir. Çocuğum daha çok hangi yöne yatkın olduğu belirlenirse. Ona göre yönlendirilebilir. İngilizce konusunda yatkın bence.
K72SON.4: Mesela sadece birinci sınıf için söylemiyorum ama **çocuğun anlamadığı yerleri tekrar edebilirler**, etüt saati konulabilinir. Spor aktiviteleri düzenlenebilir ya da çocukların becerilerine göre bir takım alanlarda mesela gitar kursu, resim kursu gibi kurslar verilebilir.
K72SON.5: **Yüzme dersi, spor yapabilecekleri** bir ortam isterim. Gidiyorsun kabul etmiyorlar. Jimnastiğe gitmesini isterim ama uyum sağlayamıyorlar ki. Baleye götürdüm sonra öğretmen ' devam edemez çünkü diğer çocukları dikkatini dağıtıyor."
K72SON.6:**Ders aldırmaya kendim kalksam çok pahalı dolayısıyla konuşma terapisi dersi aldıramıyorum. Bence okul saati dışında ücretsiz kurslar olmalı**.
K72SON.7: **Yüzme olmalı**. Çok seviyor benim oğlum.
K72SON.8: Kimsenin dışlamadığı bir yer olmalı. **Toplu iletişime geçebilecekleri bir ortam olmalı**. Rahatça dolaşabilecekleri bir ortam olmalı.
K72SON.9:Otizmli çocuklar için **havuz olabilir**. At çiftlikleri olabilir, piknikler düzenlenebilir.
K72SON.10: Okula alsınlar bizi yeter. Vallahi ben kendi imkanlarımla götürüp getireceğim. Haftada bir saat alsalar bile razıyım. Okul saati dışını bırakın okula alsınlar yeter.
K72SON.11: Okul saati dışında **geziler olmalı, düzgün ve güvenli parklar olmalı.**
K72SON.12: Okul saati dışında **spor** olabilir başka aktiviteler olabilir, oyun aktiviteleri olabilir. Ders harici birşeyler olabilir.
K72SON.14: Çalışmak zorunda kalmayıp **evde olup çocuğumla ilgilenebilsem** herşey yoluna girecek.

K72SON.15: Zaten özel rehabilitasyon merkezlerinde verilen eğitimin saati bence yeterli değil zaten 12 saat bir otizmli çocuk için oldukça az. En az ayda 60-90 saat arası diyor doktorlar. Ben bunu yapmaya çalışıyorum ama özel olarak. Ama maddi olarak derseniz bu oldukça maliyetli.

4.3.6.1.3. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması

Katılımcılar, devlet okullarındaki okul ortamını engelli çocuklarda eğitim konusunda genelde yetersiz kaldığını geliştirilmesi, toplumun ve okula giden diğer çocukların daha fazla bilgilendirilmesi, devlet okullarında daha fazla alt sınıf olması, tüm engel gruplarının ayrı eğitim alması gerektiğini okula sosyalleşmek amaçlı gidildiğini belirtmiştir. Engelli çocuk için okul ortamını yeterli bulan katılımcılar da mevcuttur. Tablo 130'da ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 130. Engelli Çocuk Okul Ortamı Alt Teması- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **İyi bence güzel yaptılar okulları iyi.**
K72SON.2**: Açılmış ama çok noksan.** Çocuklar için devlet okul açmış ama eğitim noksan. Öğretmenlerde iş yok, müdürlerde yok. Derdini anlamıyor müdür hemen diyor ki 'tutanak tutarım' sana. Bir müdür böyle yapar mı?. Kapı arkasına sıkıştırılıp, çocuğa 'öldürürüm seni burada kimse görmez' denir mi? . Bizim şahitlerimiz var. İki maaş alıyormuş bizim sayemizde bu öğretmenler. Niye bir motoru veriyorsun da çocuğu tüm gün oynatıyorsun da bir şey öğretmiyorsun. O çocuğun da öğreneceği şeyler var.
K72SON.3**: Zayıf olduğunu düşünüyorum**
K72SON.4: **Çok yetersiz olduğunu düşünüyorum.** Okula kabullenilmekte çok zorluk yaşıyorlar diye düşünüyorum. Hiçbir destek sağlanmadığını düşünüyorum. Dışarda ve eğitim hayatında destek sağlanmalı bence. Oğlumun sınıfında bir çocuk vardı otizmli okulda durmuyor diye annesi onu çok dövmüş.
K72SON.5: **Şu dönemde bence devlet engellilere yardım ediyor**. **Devlet yapıyor da kurumlar üzerine düşmüyor gibi geliyor bana.**
K72SON.6: **Şu an iyi eskiden bu imkanlar da yoktu**. **Zorlansak da eskiden bu da yoktu**. Şimdi mesela en azından özel rehabilitasyona geliyoruz. **Herşeyler var ama zor tabi zor oluyor.**
K72SON.7: Engellerine göre çocukların oyun alanları olsun, her okulda güzel bir park olması lazım. Spor yapabilmeleri lazım. Spor tesisi olması lazım. Mesela normal okulla yan yanayız ama onlar bilmiyorlar hiç bizi. Mesela bilseler ve kaynaşsalar çocuklar ara sıra çok iyi olur. Arada bir getirseler ne iyi olur**. Korkuyorlar mesela. Tel örgü var mesela. Çocuklar arada bir görseler birbirlerini. Öğrenseler böyle olmaz.**
K72SON.8: **Tek kelimeyle berbat ve rezalet.**
K72SON.9: **Devlet okullarının olumlu olduğunu net olarak düşünmüyorum.**
K72SON.10: **Devlet okuluna bile almıyorlar bizi daha ne söyleyeyim ben**. Dışlamasınlar bizi sahip çıksınlar.
K72SON.11: Daha fazlaca üzerine düşülmeli**. Engelliler için devlet okullarının her birinde bir sınıf olmalı**. Geri kalan çocukların da bu sınıflarda desteklenmesi de iyi olur.
K72SON.12: **Tüm engel gruplarının ayrı olması lazım**. Ayrı olsa iyi olur karışık olmamalı. Daha fazla destek verilmeli velilere.

K72SON.13: Daha iyi olabilir. Daha güzel olabilir. Sadece **sosyalleşmek amaçlı okula gidiyoruz.** Zaten ders zaten işlediğimiz yok orada. Daha güzel şeyler yapılabilir. Aktiviteler olabilir. **Fizik tedavi olabilir**. Hemşiremiz yok okulda doktorumuz yok. Acil bir atak geçirse oğlum hiçbir müdahale yapılamaz ki orada. Sağlık görevlisi olmalı bence. Daha önce benim oğlum gözümün önünde nöbet geçirdi okulda. Ne yapacağız bilemedik. Herhangi bir güvencemiz yok bu konuda. Kendi imkânlarımızla müdahale ettik. Ambulans geliyor ama bazen acil bir müdahale gerekiyor zaten kısa süreli bir durum nöbet geçirme.
K72SON.14: **İyi bence her şey gayet iyi.**
K72SON.15: **Yeterli değil.**

4.3.6.1.4. Okul Eğitimi Önem Sırası Alt Teması

Okul eğitimi önem sırası teması öğretmen, okuldaki donanım, okul kadrosu, okulun sosyal etkinlikleri, okulun fiziki yapısı, okula erişim, okulun bulunduğu çevre ve okul adı şeklinde ikincil alt temalarından oluşmaktadır. Bu ikincil alt temalar katılımcılara yöneltilen okul eğitim önem sıralaması sorusuna verilen cevap önceliklerine göre elde edilmiş ve Şekil 63, Şekil 64, Şekil 65, Şekil 66, Şekil 67, Şekil 68, Şekil 69 ve Şekil 70'de gösterilmiştir. Eğitimde 'öğretmen ve okulun sosyal etkinlikleri' tüm katılımcılar için ilk veya ikinci sırada öneme sahiptir. Bu durum kategorilerde de olduğu gibi öğretmen faktörünün özel eğitimdeki önemini vurgulamaktadır. Sosyal etkinliklerin bu kategori içinde öne çıkması ise çocuğun büyümesi ile birlikte sosyalleşme ihtiyacının ön plana çıkması ile bağdaştırılabilir.

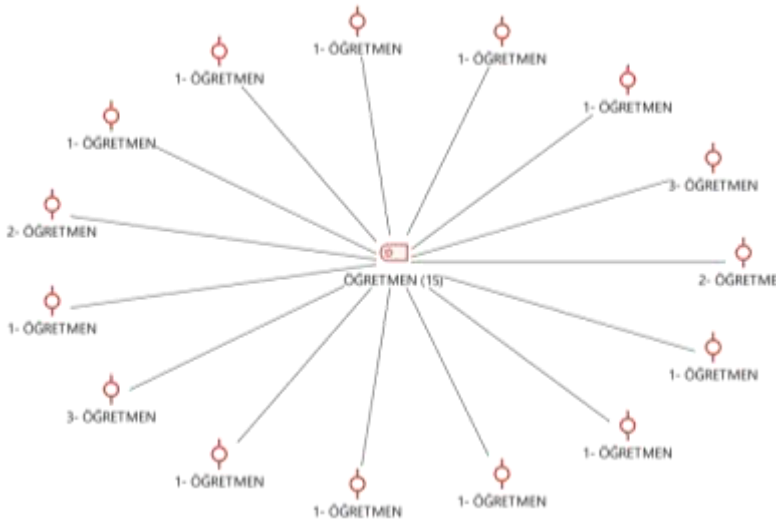

Şekil 63. *Öğretmen Alt Teması Önem Vurgusu*

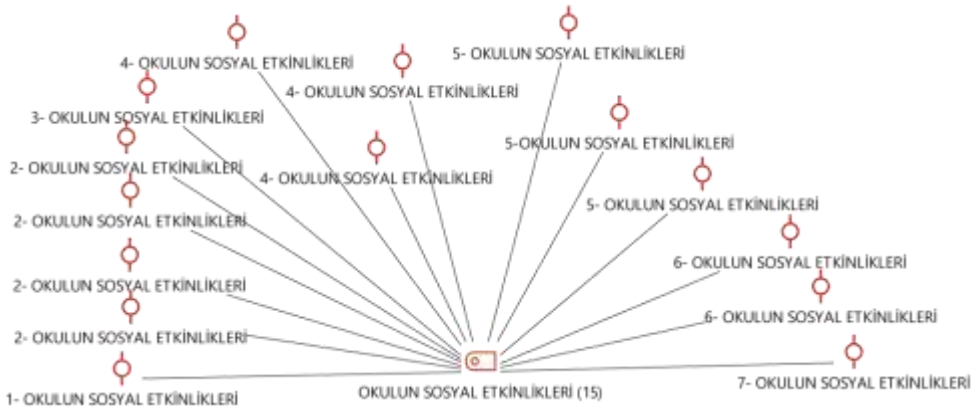

Şekil 64. *Okulun Sosyal Etkinlikleri Alt Teması Önem Vurgusu*

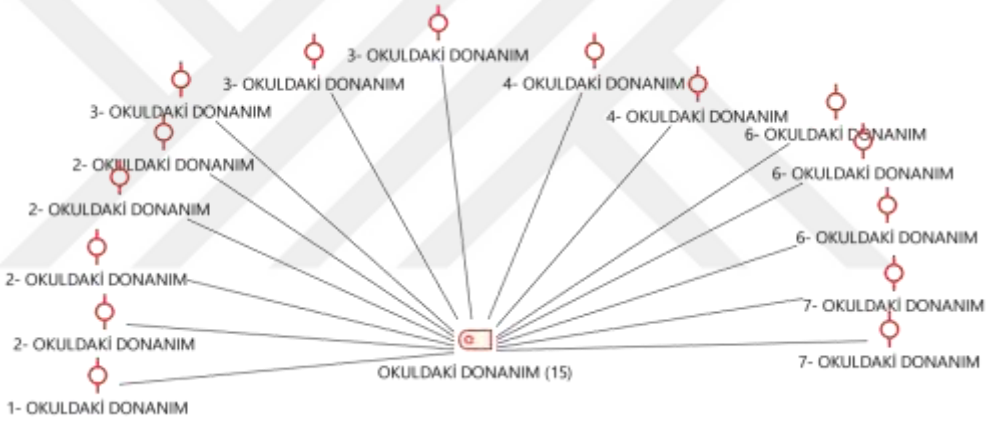

Şekil 65. *Okuldaki Donanım Alt Teması Önem Vurgusu*

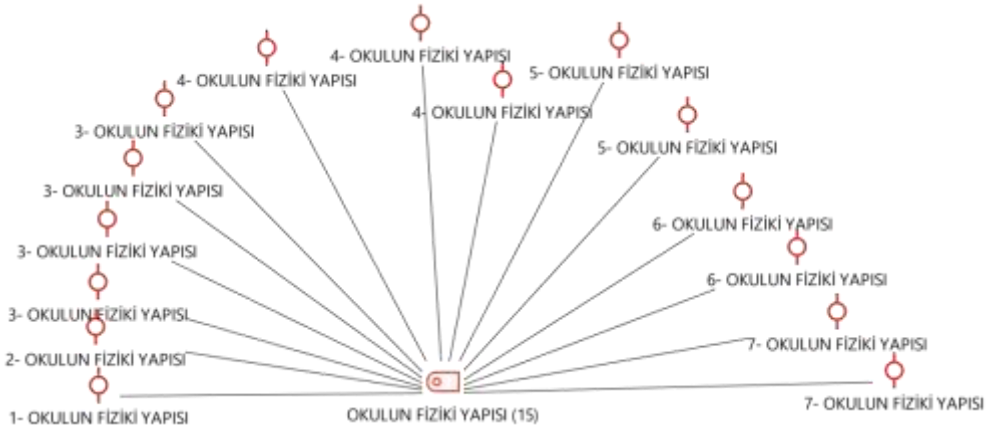

Şekil 66. *Okulun Fiziki Yapısı Alt Teması Önem Vurgusu*

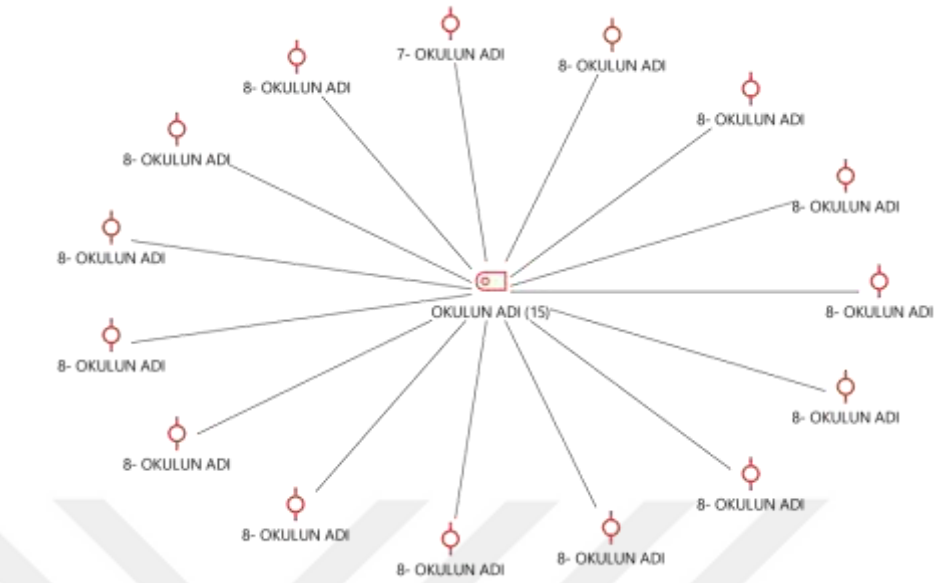

Şekil 67. *Okulun Adı Alt Teması Önem Vurgusu*

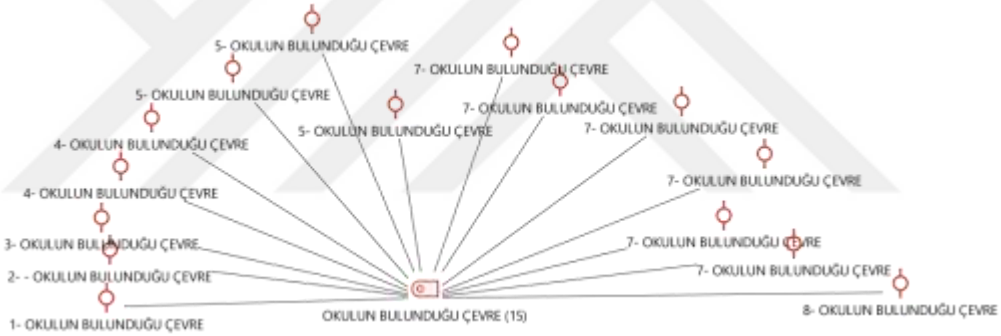

Şekil 68. *Okulun Bulunduğu Çevre Alt Teması Önem Vurgusu*

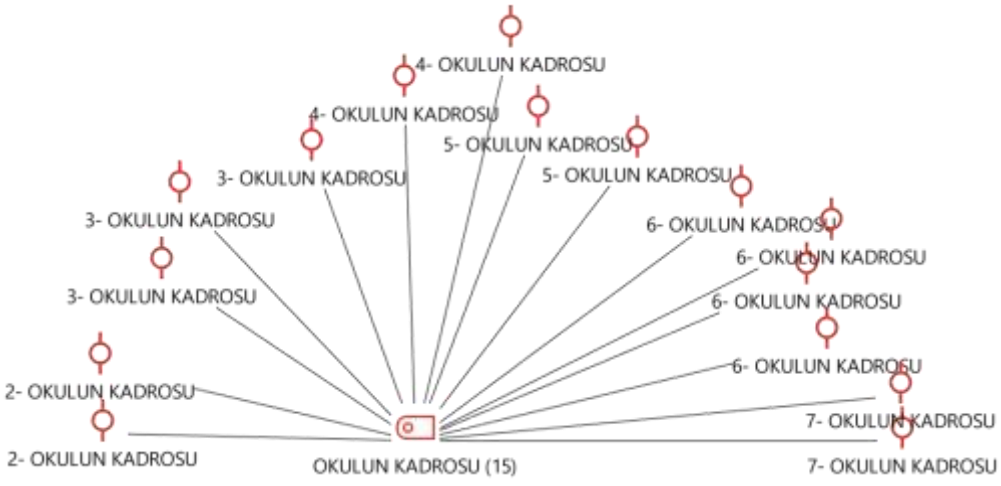

Şekil 69. *Okulun Kadrosu Alt Teması Önem Vurgusu*

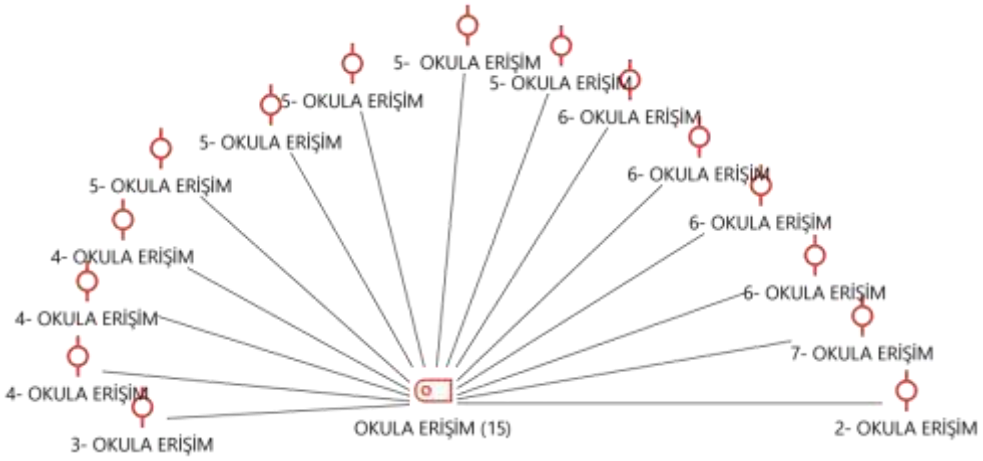

Şekil 70. *Okula Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

4.3.6.1.5 Özel Eğitim Alt Teması

Tüm katılımcıların çocukları özel eğitim hizmetini almaktadır. Katılımcıların özel eğitimi alma sürelerinde değişkenlik bulunmaktadır. Katılımcı grubunun içerisinde özel eğitime yeni başlayan çocukların yanı sıra 3,5 ve 7 yıl gibi bir süreden beri eğitim gören çocuklarda yer almaktadır. Özel Eğitim Alt Teması; *Özel Eğitime Başlama Girişimi, Özel Eğitimde Özel Kurum, Özel Eğitim Süreci* şeklinde ikincil alt temalarından oluşmaktadır. Tüm katılımcı ailelerin çocukları özel eğitim almaktadır.

4.3.6.1.5.1. Özel Eğitime Başlama Girişimi Alt Teması

Özel Eğitime Başlama girişimi ikincil alt temasında ailelerin çocuklarını ne şekilde özel eğitime başlattıkları ifadelerine yer verilmiştir. Katılımcılardan ikisi çocuklarındaki farklılık neticesinde özel eğitime yöneldiklerini, dokuzu doktor tavsiyesi, biri arkadaşının farkındalığı, ikisi öğretmen farkındalığı, biri ise bakıcı farkındalığı ile özel eğitime yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda; *Özel Eğitime Başlama Girişimi Alt Teması, Annenin Farkındalığı, Doktor Tavsiyesi, Arkadaş-Akraba Farkındalığı, Öğretmen Yönlendirmesi ve Bakıcı Farkındalığı* kodlarından oluşmaktadır.

4.3.6.1.5.1.1. Annenin Farkındalığı Kodu

Katılımcılar arasından iki anne çocuklarındaki durumu fark ederek çocuklarını doktora götürdüklerini belirtmişlerdir. Tablo 131'de ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 131. Annenin Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.3: **Şüphelenince** profesörlere her yerlere götürmeye başladım. Kimisi dedi sosyalleşmesi gerekir dedi. Kimi düzelmez dedi. Çok dolaştık. Ne yapacağımızı bilemedik açıkçası. Kusura bakmayın biraz psikolojim bozuk. Daha güzel anlatmak isterim ama anlatamıyorum.
K72SON.11: 1,5 yaşında birden oğlum tüm **becerilerini kaybedince** İstanbul'a götürdüm onu birçok ünlü profesöre götürdüm net bir şey söyleyemediler sonrasında. Birçok eğitimler aldırdım. Beş yaşında artık bir rapor almak gerekti bu şekilde olmayacaktı ve rapor aldık. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve ayrıca Öğrenme güçlüğü tanısı konuldu.

4.3.6.1.5.1.2. Doktor Tavsiyesi Kodu

Katılımcılardan dokuzu, çocuklarını özel eğitime muayene sonrası doktorların yönlendirdiğini ifade etmişlerdir. Tablo 132'de ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 132. Doktor Tavsiyesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.5: Benden önce de **rehabilitasyona götürmüşler** kurumdan ama ne kadar olduğunu bilemiyorum ben. Ben alınca iki yıl kadar Üniversiteye bağlı rehabilitasyon merkezi var ya .... oraya götürdüm 2 yıl kadar. Yani raporu çıkana kadar. Rapor çıkınca biz özel rehabilatasyona gelebildik.
K72SON.6: Kızım daha 9 aylıkken fakülteye götürdüm bu çocuk niye ayağının üstüne basmıyor diye. MR istendi kızımın beyninde hafif aralanma var dediler. İstanbul'dan **bir doktora götürdüm**, üniversitede bir birim var oraya götürüyorum demiştim. O da böyle olmaz rapor çıkarttır dedi bana.
K72SON.7: **Hastanede doğunca zaten anladılar.** 15 günlüktü test sonucu geldi laboratuvardan ve 2 aylıkken biz eğitime başladık.
K72SON.8: **Bizi hastanede doktor yönlendirdi** ..... Özel Eğitim Kurumuna. Sonra fizyoterapi aldık işte öyle.
K72SON.9: Bir sürü doktora gittik kimse anlayamadı vaktimiz gitti bizim. En son genç **bir doktor dedi** 'abi otizm olabilir' dedi. Diğer hepsi konuşamıyor diye götürdük düşünün çocuk doktorları geç konuşur erkek çocuk dediler. Sonra o genç doktorun yönlendirmesiyle bir pedadgoga gittik. Sonrasında devlet hastanesinden raporumuzu aldık. Daha sonra hastane bizi yönlendirdi.
K72SON.10: İlk bebeğim doğduğunda alçıya alıyorlardı 9 aylıktı. Sonra ameliyat oldu. Oradaki **doktorlar dediler** ki fakülteye bağlı bir rehabilitasyon yeri var diye oraya gönderdiler 1 yaşında o zamanlar orda eğitime başladı.
K72SON.12: **Fakülteden doktordan yazı aldık**. Sonra rapor aldık. Heyetten bir rapor aldık o rapor ile RAM a gittik sonra özel eğitim kurumuna gelebiliyoruz.
K72SON.13: **4,5 aylık teşhisi koydular** sonra İstanbul'a gittik. Sonra bizi özel eğitime yönlendirdiler. Fizik tedavi istedik. Önce Mardin de başladık. Eşim polis olduğu için geziyoruz sürekli.
K72SON.14: **Doktora gittik doktor yönlendirdi**. Rapor çıkarttık.

4.3.6.1.5.1.3. Arkadaş Akraba Farkındalığı Kodu

Katılımcılar arasından bir kişi çocuğundaki durumu komşusunun yönlendirmesiyle fark ettiğini ifade etmiştir. İfade Tablo 133'de yer almaktadır.

Tablo 133. Arkadaş-Akraba Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.2 :Hastaneye komşum aracılığıyla gittikten sonra bu çocuk tanı aldı ya oradan buradan duyduk yerler var eğitim için diye. Getirmeye başladık.

4.3.6.1.5.1.4. Öğretmen Yönlendirmesi Kodu

Katılımcılardan iki tanesi çocuklarının öğretmeninin durumu fark ederek kendilerini yönlendirdiğini ifade etmiştir. İfadeler Tablo 134'de yer almaktadır.

Tablo 134. Öğretmen Yönlendirmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Okul öğretmeni bizi yönlendirdi** biz de o sebeple geldik.
K72SON.4: Anasınıfında **öğretmeni bana çocuğunuz diğer çocuklara kıyasla geç algılıyor dedi.**

4.3.6.1.5.1.5. Bakıcı Farkındalığı Kodu

Katılımcılardan bir tanesi çocuğunun bakıcısının durumu fark ederek kendilerini yönlendirdiğini ifade etmiştir. İfade Tablo 135'de yer almaktadır.

Tablo 135. Bakıcı Farkındalığı Kodu- Katılımcı İfadesi

K72SON.15: **Bakıcısı** vardı o zaman ben çalışıyordum. Bu çocukta bir tuhaflık var dedi bana ben de bir hocaya götürdüm o da biraz bekleyelim dedi."

4.3.6.1.5.2. Özel Eğitimde Özel Kurum Alt Teması

Katılımcıların hepsi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezine çocuklarının devam ettiğini belirtmişlerdir. Bu sebeple herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Özel Eğitimde Özel Kurum ikincil alt teması; *Olumlu Taraf ve Olumsuz Taraf* şeklinde kodlara ayrılmıştır.

4.3.6.1.5.2.1. Olumlu Taraf Kodu

Tablo 136'da görüldüğü gibi katılımcılar; engelli çocuklarının özel eğitim kurumunda eğitim görmesinin; genel olarak olumlu olduğunu ve severek geldiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar ayrıca engelli çocuklarının akranlarıyla beraber eğitim görmesinin, öğrenme açısından faydalı olması, çocuğun sosyalleşmesini sağlaması, özel olarak ilgilenilmesi, dışlanmadan eğitim alması, okuma yeteneği kazanması, sosyalleşmesi ve ekonomik olması gibi olumlu taraflarını da belirtmişlerdir. Olumlu Taraf Kodu, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; *Öğrenmede Gelişim, Özel İlgi, Birebir Eğitim, Çocuğun Sosyalleşmesi, Eğitimin Ücretsiz Olması, Dışlanmadan Eğitim Alması* şeklinde ikincil kodlara ayrılmıştır.

Tablo 136. Olumlu Taraf Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Bizim oradan birileri de özel eğitim kurumuna getirmiş çocuklarını ve **iyi bir destek** görmüşler biz de o yüzden getiriyoruz. K72SON.1: **Olumsuz bir taraf yoktur bence.**
K72SON.2: **Severek geliyor biz memnunuz.** K72SON.2: Biz özel eğitim kurumuna severek geliyoruz. Burada **bizim her dediğimiz yapılmaya çalışılıyor**. Her türlü imkan özel eğitim kurumlarında mevcut, gerçekten karnımızı da doyuruyorlar bizim burada. Hastane köşelerinde sürünmüyoruz. **Çocuğumu getiriyorum çayımı içiyorum ben.**
K72SON.3: ...**Özel kurumda eğitim alması iyi bence. Başka çocuklarda var özel kurumlarda**
K72SON.6: **Olumlu olduğunu düşünüyorum**. Eğitim sonuçta.
K72SON.7: Özel eğitim kurumunda eğitim alması **olumlu bence**.
K72SON.9: Bence kendisi gibilerle eğitim alması **çok daha iyi**.
K72SON.12: Okuldaki öğretmenine bilgi veriyor mesela **bu da güzel.**
K72SON.12: Bence başka hiç olumsuz bir tarafı yok **ben memnunum.**
K72SON.13: Olumsuz bir tarafı bence hiç yok özel kurumların.
K72SON.14: Oğlum özel kuruma **severek gidiyor.** K72SON.14: **Özel eğitim kurumunu kendi devlet okulundan çok daha fazla seviyor** diyebilirim. K72SON.14: Olumsuz bir şey bilemiyorum.

4.3.6.1.5.2.1.1. Öğrenmede Gelişim Kodu

Öğrenmede gelişim ikincil kodunda iki katılımcı; çocuklarının özel eğitim kurumunda aldıkları eğitim neticesinde gelişme gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Tablo 137'de ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 137. Öğrenmede Gelişim Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Kendini anlatabilecek kadar okuyabilir umudum var** yani. Öğrenebilir diye düşünüyorum.
K72SON.10: Kesinlikle olumlu düşünüyorum **benim çocuğuma birçok şey kattı**. K72SON.10: **Oturamazdı benim çocuğum oturdu. Hiç konuşamazdı konuştu. Tek başına ayakta duramasa da destekle durmaya başladı. Nesne tanımaya başladı. Hayvanları tanımaya başladı. Hayvan sesi çıkarabiliyor.**

4.3.6.1.5.2.1.2. Özel İlgi Kodu

Özel İlgi ikincil kodunda katılımcılardan ikisi, özel eğitim kurumunda çocuklarıyla özel ilgilenildiğini ifade etmiştir. Tablo 138'de ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 138. Özel İlgi Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.8**: Özel ilgileniyorlar çocuğumla** ben gayet bu konuda memnunum.
K72SON.11: Özel kurumlar **daha ilgili**… Özel kurumlar paralı olduğu için öğrenciyi iyi karşılıyorlar.

4.3.6.1.5.2.1.3. Birebir Eğitim Kodu

Birebir eğitim kodunda katılımcılardan bir kişi, özel eğitim kurumunda çocuğunun birebir olarak eğitim alabildiğini ifade etmiştir. Tablo 139'da ifadeye yer verilmiştir.

Tablo 139. Birebir Eğitim Kodu –Katılımcı İfadesi

K72SON.4: **Birebir eğitim alması** güzel oluyor. K72SON.4: Özel eğitim kurumuna 4 aydır geliyor çocuğum**.** Faydalı olduğunu düşünüyorum çocuklar **birebir eğitim alıyorlar.** Birebir eğitim aldıkları için özel eğitim kurumunda genelde çok birlikte olmuyorlar çocuklar aslında. Ama ben kendi oğlum için söylersem.

4.3.6.1.5.2.1.4. Çocuğun Sosyalleşmesi Kodu

Çocuğun sosyalleşmesi kodunda üç katılımcı, özel eğitim kurumunda çocuğunun başka insanlarla iletişime geçerek sosyalleştiğini ifade etmiştir. Tablo 140'da ifadeye yer verilmiştir.

Tablo 140. Çocuğun Sosyalleşmesi Kodu- Katılımcı İfadeleri

K72SON.3: Bana çok bağlı en azından özel eğitim kurumunda 40 dk ben yokken de zaman geçirebiliyor. **Başka insanlarla iletişime geçmesi güzel bence.**
K72SON.6: Özel eğitim kurumuna götüreceğimiz zaman sokak başında başlıyordu ağlamaya. Şimdi öyle değil alıştı hatta mutlu olduğunu hissediyorum ben. **Sosyalleşti** yani bence.
K72SON.8: Akranlarla iletişime geçemiyoruz zaten çünkü görmüyor ki. Seslerden tanıyor işte. Öğretmenlerini tanıyor mesela seslerinden. **Özel eğitim kurumu çocuğumun iletişimini arttırıyor.**
K72SON.9: **Sosyalleşiyor ve diğer çocuklarla oyun oynuyor.**
K72SON.15: **Çocuk sosyalleşiyor**, doğruyu yanlışı anne-baba özel eğitim kurumundan öğreniyor kalabalık olduğu için.

4.3.6.1.5.2.1.5. Eğitimin Ücretsiz Olması Kodu

Eğitimin ücretsiz olması kodunda katılımcılardan bir kişi, özel eğitim kurumunda eğitim alırken ücret ödemediğini ve bu durumdan memnun olduğunu ifade etmiştir. Tablo 141'de ifadeye yer verilmiştir.

Tablo 141. Eğitimin Ücretsiz Olması Kodu –Katılımcı İfadesi

K72SON.12: Rapor olunca **ücret ödemiyoruz** eğitime **bu çok güzel.**

4.3.6.1.5.2.1.6. Dışlanmadan Eğitim Alması Kodu

Dışlanmadan eğitim alması kodunda iki katılımcı; çocuklarının özel eğitim kurumunda dışlanmadan eğitim alabildiklerini ifade etmişlerdir. Tablo 142'de ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 142. Dışlanmadan Eğitim Alması Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.7: Dışlanmıyoruz burada bence bu **olumlu bir şey.**
K72SON.13: İlgileniyorlar. **Ayırmadan ilgileniyorlar**… Özel eğitim kurumunda fark yok tüm çocuklara eşit davranıyorlar. **Farklı davranmıyorlar.**

4.3.6.1.5.2.2. Olumsuz Taraf Kodu

Katılımcılar engelli çocuklarının akranlarıyla beraber özel eğitim kurumunda eğitim görmesinin olumsuz yönünü; çocuklarının diğer engelli çocuklardan olumsuz etkilendiklerini ve sistemsel sorunlar olarak belirtmişlerdir. Olumsuz taraf kodu; diğer

engelli *Çocuklardan Etkilenmesi Kodu ve Sistemle İlgili Sorunlar Kodu* şeklinde iki adet ikincil koda ayrılmıştır.

4.3.6.1.5.2.2.1. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu

Tablo 143'de görüldüğü gibi, diğer engelli çocuklardan etkilenmesi kodunda katılımcılar; çocuklarının özel eğitim kurumunda diğer engelli çocuklardan çocuklarının olumsuz etkilendiklerini ve uygun olmayan kötü davranışları çocuklarının taklit ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 143. Diğer Engelli Çocuklardan Etkilenmesi Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: **Bazen kötü davranış görünce taklit ediyor.**
K72SON.3: ….**Seviye seviye olsa** daha iyi olurdu.
K72SON.3: **Daha ağır öğrencileri görünce çocuğum etkilenir** diye düşünüyorum.
K72SON.4: **Fazla engelli çocukları gördüğü zaman oğlumun çok etkilediğini düşünüyorum**.
K72SON.5: **Kızım endişeleniyor, korkuyor**. **Çok daha ağırlarla birlikte olması uygun değil**….Bu hiç iyi değil işte. **Serviste çok ağır çocuklarla geliyoruz**. **Ağlayanlar bağıranlar çocuk çok fazla etkileniyor** bu durumdan. Bence uygun değil….**Hiçbir olumlu yanı yok ki**. Aksine kızımı olumsuz etkiliyor.
K72SON.7: **Engel düzeyi aynı olmayınca pek de verimli olmuyor** bence… **Ama bazen daha ağırlar olunca o etkileniyor**. Aynı grup öğrencilerle karşılaşması ve benzerlerle eğitim almalı. **Daha ağırlar olmamalı**. Yani olumsuz etkilenmemeli.
K72SON.9: **Bizim çocuğun taklit yeteneği oldukça fazla.** Mesela diğer çocuk masanın üstüne çıkıyor bizimkisi de aynısını yapıyor.
K72SON.12: Yani güzel de **engeli olan çocuklar biraz daha benzer olsa daha güzel**. Çünkü çok engeli olan çocuklar daha biraz saldırgan oluyor.
K72SON.15: Bence yanlış. Otizmliler aptal değiller. **Diğer çocukların kötü davranışlarını taklit edebiliyorlar.** Mesela bir tokat yedi onu eğlence zannediyor. Bir şey oyduğu zaman vurmaya başladı. Mesela bazı annelerde şöyle bir şey var 'ne yapayım çocuğum engelli' diye bir savunmaya girip hiçbir müdahale yapmıyorlar. Bu durumu kendileri için bir koz olarak kullanıyorlar… **Gördüğü yanlış davranışları çok çabuk kapıyor.** Doğru davranışlardan hızlı taklit ediyor.

4.3.6.1.5.2.2.2. Sistemle İlgili Sorunlar Kodu

Katılımcılar; çocuklarının özel eğitim kurumunda diğer engelli çocuklardan çocuklarının olumsuz etkilendiklerini ve uygun olmayan kötü davranışları çocuklarının taklit ettiklerini belirtmişlerdir. Tablo 144'de ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 144. Sistemle İlgili Sorunlar Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.6: Olumsuz bir şey tam olarak diyemem de ama istediğin ihtiyacın olan dersi ve eğitimi almak için uğraşmak gerekiyor. Bir de aile mutlaka çocukla gelmesi gerekiyor özel eğitim kurumuna çocukla, **aksi halde ilgilenmiyorlar mesela geç alıyorlar derse**. Mesela derste oluyor çocuğum kameradan bakıyorum içeri girip biri öğretmenine bir şey sorarsa dikkati dağılıyor benim kızımın, onun için iyi olmuyor. Bunlara uygun hareket edilmeli. Gözlemlemek çok daha iyi.
K72SON.8: Velilerin ilgisi ile ilgili olarak özel kurumda öğretmenler çocukla ilgileniyorlar. Veli ilgilenmiyorsa kimse ilgilenmiyor o çocukla.
K72SON.10: **Eğitim kısıtlı daha fazla eğitim olmalı saatler az geliyor çocuğuma**. K72SON.10: Devlet okuluna bile almıyorlar bizi daha ne söyleyeyim ben. **Dışlamasınlar bizi sahip çıksınlar.**
K72SON.11: **Sistemsel sıkıntılar var**… K72SON.11: Özel kurumlar paralı olduğu için öğrenciyi iyi karşılıyorlar. Ama **düzgün öğretmen çalıştırmıyorlar bazen.**
K72SON.12: Engel grupları karışık olmasa daha güzel…**. Ayrı olması güzel olur engel türüne göre**.

4.3.6.1.5.3. Özel Eğitim Süreci Alt Teması

Özel eğitim süreci ikincil alt teması; ailenin karşılaştığı güçlükler, özel eğitim sürecinde ailenin güçlükle karşılaşmaması, destek çeşitleri, özel eğitim belgeleri kodlarından oluşmaktadır. Tüm katılımcıların çocukları özel eğitimden faydalanmaktadır.

4.3.6.1.5.3.1. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu

Katılımcılar; çocukları için devlet okulunun uygun olmadığını, ısrar edilmedikçe taleplerin karşılanmadığını, bu süreçte oradan oraya sürüklendiklerini, doktorların teşhis koymada karışıklık yaşadıklarını, rapor alabilmek için çok fazla uğraştıklarını, babalanın destek olmadığını ve öğretmenlerin bilinçsiz olduklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda ailenin karşılaştığı güçlükler kodu; rapor çıkarma süreci, baba baskısı ve öğretmen şekline ikincil kodlara ayrılmıştır. Tablo 145'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 145. Ailenin Karşılaştığı Güçlükler Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.5: **Kızıma devlet okulu uygun değil bence**. Şu anda oraya gidiyor ve bence gerçekten uygun değil. Çünkü mesela devlet okulunda 4 kişiler benim kızım diğerlerine göre daha hafif onları taklit ettiği için geriye gidiyor iyi bir eğitim olmuyor.
K72SON.6: Özel rehabilitasyon merkezine başladık. Önceleri benim de biraz cahilliğime geldi eşleştirme öğrettiler çocuğuma, çocuğum eve geldi herşeyi hep eşleştirdi. Çok kötüydü. İnternetten

araştırdım ağız çalıştırmak gerekiyormuş. Ben dedim ki benim çocuğuma ağız ile ilgili çalışmalar gerekli çünkü kızım yemek yiyemiyordu ve konuşamıyordu. Yapamayız dediler sıra sizin çocuğunuza gelmez buraya gelen öğretmen ücretli geliyor ve az gelebiliyor. O zaman ben de bırakırım dedim. Sonra ayarladılar tehditle. Sonra ancak ağız terapisine gidebildi. Ben de derslere girdim de öğrendim sonrasında kendim talep ederek, evde çalıştırmak için çocuğumu. Her istediğin eğitimi eğer takip etmezsen, uğraşmazsan alamıyorsun. **Üzerine basarak bunu bunu istersen ancak öyle oluyor.**
K72SON.10: **Oradan oraya gittik işte**

4.3.6.1.5.3.1.1. Rapor Çıkarma Süreci Kodu

Tablo 146.'da görüldüğü gibi, katılımcılar, çocuklarına rapor aldıkları süreçte çok fazla zorlandıklarını, doktorların teşhis koymasında karışıklık olduğunu, hastanelerde çok fazla zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 146'da yer almaktadır.

Tablo 146. Rapor Çıkarma Süreci Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.4: Bir yere gidiyorsunuz o doktor size bir şey yok diyor sonra diğer yıl gidiyoruz. Bu çocuk otizm diyor. **Doktorların teşhis koyması karışıklık oluyor**. Eşim engelli olduğunu kabul etmedi zaten. Ayrıldıktan sonra ancak çocuğu eğitime başlatmayı başarabildim
K72SON.7: **Hastanede çok sıkıntı yaşıyoruz rapor alırken**. 2 yılda bir veriliyor bu rapor çocuk değişecek mi, 2 yıl da bir aynı güçlükleri yaşıyoruz. RAM'da bir sıkıntı olmuyor hemen alıyoruz raporu ama hastane oldukça zor bizim için. Tekrar tekrar aynı sıkıntıyı çekiyoruz.
K72SON.13: **Rapor için biz çok uğraşıyoruz** yılda bir alıyorduk. Çünkü hastayı götür getir oldukça güç sürekli getiremiyoruz doktora. Heyette girerken çok sıkıntı yaşıyoruz. Çocuk çok değişmez bence **bize sürekli bir rapor versinler** çocuk da sıkıntı çekmez biz de sıkıntı çekmeyiz öyle.

4.3.6.1.5.3.1.2. Baba Baskısı Kodu

Katılımcılardan biri özel özel eğitim sürecinde yaşadığı zorluk olarak babanın süreç için engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. İfade Tablo 147'de yer almaktadır.

Tablo 147. Baba Baskısı Kodu-Katılımcı İfadesi

K72SON.2: **Eşim çok engel oldu**. Götürme dedi. Dedim ki ben bu çocuğu eve kapatamam. Çok mücadele verdim özel eğiteme gelebilmek için. Hiç her yere göndermek istemiyor bizi eve kapatıyor. Kendisi geziyor mesela. Ben çocukla evde bütün gün. Bana da değişiklik oluyor. Evde tüm gün çocukla ne yapabilirim ben. Çerez istiyor, fıstık istiyor, çikolata istiyor bana veriyor 20 TL. Ne yapabilirim onunla ben."

4.3.6.1.5.3.1.3. Öğretmen Kodu

Katılımcılar arasından iki kişi, çocuğun engel grubunda uzmanlaşmış öğretmenin olmadığını ve öğretmenlerin eğitimde maddi çıkar gözettiklerini ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 148.de yer almaktadır.

Tablo 148. Öğretmen Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.11: Benim için en önemli koşul öğretmen. Edirne gibi yerde bu iyi öğretmen bir elin parmaklarını geçmez. Oğlumun eğitimlerini hep camdan izledim. Kendine vakit ayıramıyorsun. **Öğretmenler bilinçsiz ve eğitimde yer alan öğretmen ne yazık ki hep maddiyata yönelik hareket ediyorlar.**
K72SON.8: Çok zorluk yaşadım. Anaokuluna almadılar mesela **orada öğretmen yokmuş, görme engelli olduğu için ona göre öğretmen olması gerekiyormuş** ama yokmuş mu neymiş. **Program yokmuş benim çocuğuma göre.** Dolayısıyla almadılar bize işte. O yüzden çok zorluklar çektim çok. Çok uğraştım. BİMER 'i de aradım. Milli Eğitim Müdürlüğüne defalarca gittim. Bir sürü şeyler yaşattılar bana. Olsun ama ne yapayım. Şimdi normal okula da gidebiliyoruz.

4.3.6.1.5.3.2. Özel Eğitim Sürecinde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu

Özel eğitim sürecinde beş aile hiçbir güçlükle karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, güçlükle karşılaşmama sebebini maddi imkâna dayandırmıştır. Özel eğitim süreci ikincil alt temasında bu kod ailenin güçlükle karşılaşmaması şeklinde adlandırılmıştır. Konu ile ilgili örnek ifadeler Tablo 149'da yer almaktadır.

Tablo 149. Özel Eğitim Sürecinde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Yok bir güçlük yaşamadım**.
K72SON.3: **Özel eğitim kurumu bize destek oldu** zaten kendi paramla gönderiyordum ya. Onlar bize destek oldu. Hemen raporu aldık dolayısıyla **özel eğitime başlamasında herhangi bir sorun yaşamadık**.
K72SON.9: Şimdi odaklanma sıkıntısı olduğu için okula alışıncaya baya bir sıkıntı yaşadık. Özel eğitim aldırmaya çalışırken resmi işlerde **sıkıntı yaşamadım.**
K72SON.14: **Hiçbir güçlük yaşamadık biz**.
K72SON.15: Özel eğitimle ilgili **bir güçlük yaşamadım** çünkü param vardı. İnsanın parası varsa güçlük yaşamıyor özel eğitimde."

4.3.6.1.5.3.3. Destek Çeşitleri Kodu

Tüm aileler özel eğitim desteği almaktadır. Aileler, özel eğitim desteğinden sekiz ile on iki saat arası yararlandıklarını ifade etmiştir. Destek Çeşitleri Kodu; *Ulaşım Desteği, Maddi Destek ve Alınan Ders Hizmetleri* şeklinde ikincil kodlara ayrılmıştır.

4.3.6.1.5.3.3.1. Maddi Destek Kodu

Maddi destek kodu içerisinde de maddi destek alan ve maddi destek almayan aile şeklinde iki kod yer almaktadır. İlk iki grup ile değerlendirildiğinde ailelerin engelli çocuğa sahip oldukları zaman aralığı uzadığında ailelerin destek alma durumlarında artış gözlenmiştir. Katılımcıların hepsi kendilerine 'ulaşım desteği' sağlandığını ifade etmişlerdir dolayısıyla ifadeler tabloya aktarılmamıştır.

4.3.6.1.5.3.3.3.1. Maddi Destek Almayan Aile Kodu

Tablo 150'de görüldüğü gibi, ailelerin sekizi herhangi maddi destek almamaktadır.

Tablo 150. Maddi Destek Almayan Aile Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Hiç birşey almıyoruz.
K72SON.2: Hiçbir destek almıyoruz
K72SON.3: Almıyoruz
K72SON.4: Almıyoruz
K72SON.6 : Yeni başvurduk almıyoruz ama alabilirmişiz.
K72SON.11:Hiçbir destek almıyorum
K72SON.12 : Destek almıyorum.
K72SON.14 : Hayır.

4.3.6.1.5.3.3.1.2. Maddi Destek Alan Aile Kodu

Tablo 151'de görüldüğü gibi, katılımcılardan yedi aile maddi destek aldıklarını ifade etmiştir.

Tablo 151. Maddi Destek Alan Aile Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.5: 550 TL engelli desteği net rakamı bilemiyorum aslında)"
K72SON.7: 1300 TL sosyal hizmetlerden bakım parası.
K72SON.8: Ayda Evde bakım Hizmeti 1385 TL, 500 TL de Engelli aylığı toplam işte herhalde 1700 TL alıyorum.
K72SON.9: Evde bakım Hizmeti 1385 TL alıyoruz
K72SON.10: Evde bakım parası alıyoruz 1380 TL Sosyal Hizmetlerden, Kaymakamlıktan engelli maaşı alıyorum 760TL
K72SON.13:Sosyal Hizmetlerden 1385 TL alıyoruz

4.3.6.1.5.3.3.3. Alınan Ders Hizmetleri Kodu

Katılımcılar çocuklarının aldıkları özel eğitimin içeriği hakkında bilgi sahibi değildir. Yalnızca çocuklarının özel eğitim kurumundan aldıkları ders saatini söyleyebilmişlerdir. İfadeler Tablo 152'de yer almaktadır.

Tablo 152. Alınan Ders Hizmetleri Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Özel eğitim desteği alıyorum
K72SON.2: Özel eğitim desteği alıyoruz.
K72SON.3: Özel eğitim desteği alıyorum. Haftada 3 saat ayda 12 saat
K72SON.4: 8 saat Özel eğitim desteği alıyorum.
K72SON.5: 12 saat özel eğitim alıyorum.
K72SON.6: Özel eğitim desteği alıyorum 12 saat
K72SON.7: Özel eğitim desteği alıyoruz 12 saat
K72SON.8: Özel eğitim desteği 12 saat
K72SON.9: Özel eğitim desteği alıyoruz 12 saat
K72SON.10 :Özel eğitim desteği alıyoruz.
K72SON.11: Özel eğitim desteği alıyoruz
K72SON.12: Özel eğitim kurumundan 8 saat alıyoruz
K72SON.13: Polis vakfı karşılıyor iki saat özel eğitim alıyoruz. 1 saat bireysel eğitim 3 saat fiziksel rehabilitasyon.
K72SON.14 : Ayda 8 saat özel eğitim desteği alıyoruz
K72SON.15 :12 saat özel eğitim desteği alıyoruz.

4.3.6.1.5.3.4. Özel Eğitim Belgeleri Kodu

Katılımcılara; 'çocuğunuzun özel eğitimi için hangi belgeleri temin ettiniz? sorusu yöneltildiğinde, katılımcılar özel eğitim desteği için sadece rapor çıkardıklarını belirtebilmiş, diğer belgelere dair herhangi bir bilgi verememişlerdir. Bu durum ailelerin özel eğitim belgelerine yönelik herhangi bir bilgisinin olmayışını da göstermektedir. Konu ile ilgili ifadeler Tablo 153'de yer almaktadır.

Tablo 153. Özel Eğitim Belgeleri Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Bilmiyorum**. Öğretmen yönlendirdi bizi.
K72SON.2: **Hatırlamıyorum ki.**
K72SON.3: Önce almadım ben rapor. Çocuğumun engelli olarak anılması beni rahatsız edecek diye. Ama sonrasında almaya karar verdik. Çünkü bizi mali açıdan zorluyordu. Sağlık Raporu aldık baştan. Sonra özel kuruma geldi onların tarif ettiği yolla özel eğitime başlatabildik
K72SON.4: **Hastane raporu ve RAM raporu**
K72SON.5: **Fakülteden sağlık raporu aldık sonrasında RAM'dan da rapor aldık. Raporda yazıyor kaç saat alacağımız biz de eşimle özel kurumları gezdik birinde kadar kıldık işte**
K72SON.6: Fizik, nöroloji, KBB, göz, çocuk psikiyatrisi bakıyor ve sonra rapor alıp RAM a gidiyoruz. Aslında raporu veren fakülte RAM da özel eğitim alsın diyor. Fakülte 2 yılda bir yeniliyor raporu. 2 senede bir götürüyorum işte. Ben Süloğlu'nda altı sınıf açtırdım oraya götürüyorum. Sabah 9.00 da götürüyorum 12.30 -13.30 da geri götürüyorum. Sonra 15.00 de alıp özel eğitim kurumuna götürüyorum
K72SON.7: **Hastaneden rapor ve bir de RAM'dan belge aldık hepsi bu**.
K72SON.8: Kimlik ile gidiyoruz hastaneye 8-9 doktor geziyoruz. Heyete giriyoruz heyet raporu alıyoruz. Sonra özel eğitim kurumuna gittik. Kurum bizi RAM'a götürdü. İşte öyle. Senelik olarak rapor veriyor kaç saat verirse ona göre özel eğitim alıyoruz
K72SON.9: **Özel eğitim için sadece engelli raporu devlet hastanesi, kimlik ve ikametgâh**.
K72SON.10: Nöroloji doktoru kağıt verdi. Özel eğitim alabilir diye. Ayrıca fizik doktoru da fizyoterapi alacak diye kağıt verdi. O zamanlar bu RAM filan yoktu."
K72SON.11: **RAM bizi yönlendirdi devlet hastanesine gittik gerekli yerleri gezdik 15 gün içerisinde rapor çıktı."**
K72SON.12: Raporu aldık fotokopisini filan çektirdik. RAM dan da rapor aldık. Ayrıca okulda destek alması için RAM bir rapor daha veriyor. O raporu götürüp öğretmenine veriyoruz."
K72SON.13: **Ben çok iyi bilmiyorum. Rehberliğin verdiği bir belge var bir de heyet var**
K72SON.14: Rapor çıkarttık hastanede, heyete girdi. Sonra RAM' a götürdük sonra orada tekrar bir belge verdiler ve çıktı. Doktor yönlendirdi bizi
K72SON.15: Öncelikle heyet raporu aldım sonrasında RAM a gittik oradan da bir rapor aldık sonra da eğitime başladık. **Zaten hastanenin eczacısıydım tüm süreci biliyordum**

4.3.6.1.6. Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması

Katılımcılara, 'Çocuğunuzun eğitimi konusunda ne gibi zorluklar yaşıyorsunuz? Bu konuda önerileriniz nelerdir?' diye sorulduğunda katılımcılardan iki aile hiçbir zorluk yaşamadığını belirtmiştir. Diğer iki katılımcı ise karşılaştığı zorluğun maddi zorluk olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar; çocuğun eğitimini zorlaştıran unsurlar arasında, öğretmenlerin yetersiz, anlayışsız ayrıca agresif oldukları, okul ortamında güvenlik sıkıntısı yaşandığı, iyi bir yönlendirmenin yapılmadığı, fiziksel düzenlemenin uygun olmadığı, ders saatlerinin yetersiz olduğu, ayrımcılık yapıldığı ifadelerinde bulunmuşlardır. Katılımcılar; öğretmenlerin daha bilgili ve anlayışlı olmaları, yönlendirmenin bir psikolog vasıtasıyla yapılması, ders saatlerinin fazlalaştırılması, okulun fiziksel olarak düzgün olması, ulaşım konusunda yardım olması, çocuklara okulda ayrıca bakım veren bir abla olması, çocuklar için yaşam

köyü benzeri alanların olması, dersten ziyade fizik tedaviye ağırlık verilmesi konularında önerilerde bulunmuşlardır. Çocuğun Eğitimini Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması bu doğrultuda, *Maddi Zorluk, Zorluk Yaşamayan Aile ve Ailenin Önerisi* ikincil temalarından oluşmaktadır.

4.3.6.1.6.1. Maddi Zorluk Alt Teması

Katılımcılardan iki kişi maddi olarak zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Maddi Zorluk ikincil alt teması katılımcı ifadelerine Tablo 154'de yer verilmiştir.

Tablo 154. Maddi Zorluk Alt Teması-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Maddi zorluk yaşıyoruz**. Çocuğun istediğini alamıyorsun ki. Ayağına düzgün bir şey alamıyoruz. Başka zorluk bilmiyorum ben yani."
K72SON.2:**Para konusunda zorlanıyorum eşim para vermiyor maaşı var diye de bana devlet yardım vermiyor.**

4.3.6.1.6.6.2. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması

Tablo 155'de görüldüğü gibi, katılımcılardan ikisi çocukları ile ilgili eğitim konusunda bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 155. Zorluk Yaşamayan Aileler Alt Teması-Katılımcı İfadeleri

K72SON.4: **Şu an aslına bakarsanız bir zorluk yaşamıyoruz çünkü çok yeni daha bir zorluk yaşamadık**
K72SON.9: **Şu anda bir sıkıntı yaşamıyoruz**

4.3.6.1.6.3. Ailenin Önerisi Alt Teması

Ailenin Önerisi İkincil Alt Teması, *Öğretmen, Güvende Olma, Yönlendirme, Fiziksel Düzenleme, Bakıcı Abla, Yol Yardımı, Ders Saati, Engelli Köyü, Ayrımcılık, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon* kodlarından oluşmaktadır. Oluşan her bir kod için aşağıda ifadelere ayrı ayrı yer verilmiştir.

4.3.6.1.6.3.1. Öğretmen Kodu

Katılımcılardan dört kişi; öğretmen konusundaki sıkıntılarını dile getirmiştir. Ailelerin, öğretmenlerin alanda yetkin kişiler olmasını talep ettikleri dikkat çekmektedir. İfadeler Tablo 156'da yer almaktadır.

Tablo 156. Öğretmen Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: Öğretmenler agresif davranıyorlar çocuklara şimdi söylesem şikayet olacak. **Bazı öğretmenler oldukça anlayışsız hem bize hem öğrencilere karşı anlayışsız.** Çocuklara vurmaları, ağzını bantlamaları, olmamalı bunlar. Devlet bunları gözetlemeli. Kamera koysunlar. Bir gün gittim benim çocuğun ağzı bantlı. **Öğretmen bantlamış ağzını neymiş çok konuşuyormuş.** Ben de dedim ki ' çocuğun ayakları bağlı zaten niye ağzını bantladınız' diye o da kızdı bu sefer ne çok biliyorum diye. Bunlar olmamalı. Sabahtan akşama kadar ben o çocukla ve evle ilgileniyorum dedim. Biz bu çocukları siz onlara hakaret edin diye mi getiriyoruz."
K72SON.3: Özel eğitim kurumuna ücretsiz geliyorum iyi oluyor işte. Eksik yanları da var bir çok. Bazen **öğretmenlerin davranışlarını da oldukça yanlış buluyorum ben** burada. K72SON.3: Çocuğumun aynı düzeyde çocuklar ile birlikte olmasını istiyorum. Ağır kişilerle ya da hafif kişilerle olmasını istemem. **Çocuğumun nasıl daha çabuk kavrayabileceği bilgisine sahip öğretmen isterim** etrafımda. Sosyal yaşama yönelik çalışmaların olmasını isterdim."
K72SON.4: Mesela ablamın çocukları da okula gidiyor aslında biz de de böyle bir sıkıntı var nöbetçi **öğretmenler teneffüs aralarında çocuklara hiç bakmıyor**. Güvenlik açısından bir sıkıntı var bence ayrıca. Tüm okullarda kapıda güvenlik görevlisi olması gerekiyor bence engelli çocuklar daha farklı çünkü onlar bilmeden dışarı caddeye çıkabilirler Allah korusun araba çarpabilir.
K72SON.8: Çok zorluk yaşıyorum işin açıkçası. İnternetten araştırıp duruyorum ve kafam karışıyor. Ben artık bıraktım ne olursa olsun öğretmenler ne yaparsa yapsın. **Bilgili öğretmenler olsun. 2-3 aylık seminer alan öğretmenleri getiriyorlar.** Kadının ne görme engelliden haberi var, ne zihinsel engelliden haberi var. Geliyor ilk gün korkuyor.

4.3.6.1.6.3.2. Güvende Olma Kodu

Katılımcılardan üç kişi çocuklarının aldıkları eğitim sırasında güvenliği konusunda endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 157'de yer almaktadır.

Tablo 157. Güvende Olma Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.4: **Güvenlik açısından bir sıkıntı** var bence ayrıca. Tüm okullarda kapıda güvenlik görevlisi olması gerekiyor bence engelli çocuklar daha farklı çünkü onlar bilmeden dışarı caddeye çıkabilirler Allah korusun araba çarpabilir.
K72SON.5: Daha az engeli olanlar ile birlikte olması iyi olur. Hepsinin aynı anda teneffüsse çıkmasını kesinlikle istemiyorum. Liseler de orada, ortaokullar da orada, ilkokul da orada. Hepsi aynı anda çıkarsa **teneffüsse büyükler çocukları itip kakıyorlar**. Bence ayrı zamanlarda teneffüsse çıksınlar.

K72SON.14: Birinci sınıftan beri okumak istemiyor yazmak istemiyor. Diğer arkadaşlarından ben geride olduğunu düşünüyorum. Yani bunları söyleyebilirim. Öğretmenle iletişim haldeyiz ama mesela sürekli **vurma kırma olayları** yaşıyoruz

4.3.6.1.6.3.3. Yönlendirme Kodu

Katılımcılardan üç kişi özel eğitim sırasında uygun bir yönlendirme yapılmadığını ifade etmiştir. İfadeler Tablo 158'de yer almaktadır.

Tablo 158. Yönlendirme Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.6: Çok fazla uğraşmak gerekiyor hiçbir şey kendiliğinden olmuyor. **Bir yol gösteren yok.** Oradan oraya çok koşturmak gerekiyor. Hayatımızı çok ama çok zorlaştırıyorlar. Eğer çok fazla uğraşırsan başarıyorsun aksi takdirde olmuyor hiçbir şey. Mesela tuvaleti biz yaptırdık kendimiz. Temizliğini de ben yapıyorum şu anda mesela
K72SON.11: Bilgili ve eğitimli bir pedadgog olmalı kurumlarda. **Yönlendirme iyi yapılmalı.** Herhangi bir değerlendirme bile en az 1 ay olmalı. Eğitim sonrasında başlamalı
K72SON.3: Çocuğum ile ve benimle buraya geldiğimizde bir psikoloğun da ilgilenmesini isterdim aslında çok iyi olurdu Bir psikolog olsa o psikolog bize burada 'çocuğumuza nasıl davranacağız diye eğitim verebilse ne iyi olur' boş boş bekliyoruz biz kadınlar odada dedikodu yapıyoruz lak lak yapıyoruz. Onun yerine çocuğuma nasıl davransam daha iyi olur öğrensem daha memnun olurum.

4.3.6.1.6.3.4. Fiziksel Düzenleme Kodu

Katılımcılardan bir kişi engelli çocuklar için uygun bir fiziksel düzenleme yapılmadığını ifade etmiştir. Yapılması gereken öğretimsel uyarlama önerisinde de katılımcılar fiziksel düzenlemenin çocuklarına göre yapılması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla aileler, fiziksel düzenlemenin engelli çocuklar için oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. İfade Tablo 159'da yer almaktadır.

Tablo 159. Fiziksel Düzenleme Kodu-Katılımcı İfadesi

K72SON.8:Okul tıkış-tıkış olmamalı. **Fiziksel olarak düzgün olmalı okul.** Yerler beton mesela. Az gören çocuklarda var. Sünger gibi bir şey var yerlere döşenmeli ve yumuşak olmalı. Oyun parkı gibi bir alan yapılmalı. Aktiviteler için gerekli maddeler olmalı.

4.3.6.1.6.3.5. Bakıcı Abla Kodu

Katılımcılardan bir kişi engelli çocuklar için eğitim ortamında çocuğun öz bakımını ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir bakıcı abla olması gerektiğini ifade etmiştir. İfade Tablo 160'da yer almaktadır.

Tablo 160. Bakıcı Abla Kodu-Katılımcı İfadesi

K72SON.9: Bir de otizm alt sınıflarında **bakıcı abla** olabilir. Mesela teneffüs aralarında çocuk ile ilgilenebilecek çünkü çocuk derste veya arada annesi ya da babasını görünce bir daha o derse adapte olmakta güçlük çekiyor. K72SON.9: Sadece **teneffüslerde bir bakıcı abla** olmalı.

4.3.6.1.6.3.6. Yol Yardımı Kodu

Katılımcılar çocukları ile birlikte okula gitmek istemediklerini ulaşım esnasında yardıma ihtiyaçları olduğunu ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 161'de yer almaktadır.

Tablo 161. Yol Yardımı Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: Getirip götürmek beni yoruyor. **İndirip bindirsinler.** Ben de okula gitmek istemiyorum. **Ben kızımla okula gitmek istemiyorum**. Alıp götürüp baksınlar. İlkokuldayken şoförler indirip bindirmiyordu. Çok zorlandım ben.
K72SON.7: Onunla **ben de geldiğim için benim için çok zor oluyor**. **Kendi başına gelebilse ne kadar iyi olur** benim için. Şu an yapamaz. Kendini ifade etse mesela."

4.3.6.1.6.3.7. Ders Saati Kodu

Katılımcılar; öğretimsel uyarlama önerisinde de olduğu gibi kendilerine eğitim konusunda zorluk yaşadıkları durum sorulduğunda, yine çocuklarına verilen eğitimde, ders saatinin arttırılması gerektiği cevabını vermişlerdir. Ders saati sayısının çocukların özel eğitiminde gelişim için oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir. İfadeler Tablo 162'de yer almaktadır.

Tablo 162. Ders Saati Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.9: Sadece teneffüslerde bir bakıcı abla olmalı bir de **yaz tatillerinde özel eğitim merkezlerinde daha uzun saatler eğitim alabilmeliler.**
K72SON.10: **Eğitim kısıtlı daha fazla eğitim olmalı saatler az geliyor çocuğuma**.
K72SON.12: En çok 8 saat veriyorlar ya o saatin çoğaltılmasını isterdim. Başka bir güçlük yaşamıyorum Daha çok saat özel eğitim verilebilseler çok daha iyi olur.

4.3.6.1.6.3.8. Engelli Köyü Kodu

Katılımcılardan biri engelli çocuklar için organize edilmiş bir köy olması gerektiğini ifade etmiştir. İfade Tablo 163'de yer almaktadır.

Tablo 163. Engelli Köyü Kodu-Katılımcı İfadesi

K72SON.15: Çocuklar için organize edilmiş **bir köy gibi bir şey olacak**. Orda özel olarak her bir çocuk ile ilgilenilecek. Yemeğini yedi mi? Yemedi mi? Bununla bile ilgilenilecek. Aile gözü kapalı onu oraya bırakabilmeli. Aşçı olacak, doktor olacak, hasta bakıcı olacak, öğretmeni olacak. Tam bir tesis olacak. K72SON.15: Otizmliler için **bir yaşam köyü.** Halkın bilinçlendirilmesi sadece anlatmayla değil uygulamayla yapılmalı

4.3.6.1.6.3.9. Ayrımcılık Kodu

Katılımcılardan biri eğitimde, engelli çocuklara yönelik ayrımcılık yapılmaması gerektiğini herkesin eğitim hizmetinden yararlanması gerektiğini ifade etmiştir. İfade Tablo 164'de yer almaktadır.

Tablo 164. Ayrımcılık Kodu-Katılımcı İfadesi

K72SON.10: Devlet okulu almadı bizi bir türlü de almıyor zaten. Alsınlar **ayrım yapmadan herkesi alsınlar.**

4.3.6.1.6.3.10. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Kodu

Katılımcılar; öğretimsel uyarlama önerisinde de olduğu gibi kendilerine eğitim konusunda zorluk yaşadıkları durum konusundaki fikirleri sorulduğunda fizik tedavi ve rehabiltasyon hizmetine ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ailelerin fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetine ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir. İfadeler Tablo 165'de yer almaktadır.

Tablo 165. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Kodu-Katılımcı İfadesi

K72SON.13: Biz ders filan gördüğümüz yok. Aslında okulda da bize **fizik tedavi ve rehabilitasyon** verseler keşke daha faydalı olabilir.

4.3.6.1.7. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması

Çocuğun eğitimini kolaylaştıran unsurlar alt temasında; beş katılımcı kolaylaştıran herhangi bir unsurun olmadığını belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise eğitimin, çocuklarının gelişimine katkıda bulunması, ücretsiz olması, özel eğitim kurumunda öğretmen seçilebilmesi ve öğretmenlerin çocukla candan ilgilenmesi ayrıca verilen eğitimin anne ve çocuk arasındaki bağımlılığı azaltması gibi konuların kendilerini rahatlattığını belirtmişlerdir. İfadelere Tablo 166'da yer verilmektedir.

Tablo 166. Çocuğun Eğitimini Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Yok** işte bizim oralarda filancanın çocuğu okudu da şunu oldu diye bir şey yok. Tüm çocuklar sınıfı geçiyor ama çocuk kendini anlatamıyor ifade edemiyor yani. Nasıl sınıf geçiriyorlar bu çocuklara anlamıyorum ben. Öylece sınıfı geçiyorlar.
K72SON.2: **Fizik tedavi alması, ders görmesi, eğitim için taşınması iyi geliyor bize**.
K72SON.3: **Özel eğitim kurumuna ücretsiz geliyorum iyi oluyor işte**. Eksik yanları da var bir çok. Bazen öğretmenlerin davranışlarını da oldukça yanlış buluyorum ben burada. Çocuğum ile ve benimle buraya geldiğimizde bir psikoloğun da ilgilenmesini isterdim aslında çok iyi olurdu. Bir psikolog olsa o psikolog bize burada 'çocuğumuza nasıl davranacağız diye eğitim verebilse ne iyi olur' boş boş bekliyoruz biz kadınlar odada dedikodu yapıyoruz lak lak yapıyoruz. Onun yerine çocuğuma nasıl davransam daha iyi olur öğrensem daha memnun olurum.
K72SON.4: Beni hiç rahatlatan eğitim konusunda bir şey yok. Çok üzücü bir şey bu ama hiç bir şey yok beni rahatlatan.
K72SON.5**: Özel eğitim kurumları iyi,** okulda öğretmeniz de iyi ama yine tam olmuyor işte.
K72SON.6: **Rahatlatan hiçbir şey yok ki beni. Herşey oldukça güç.**
K72SON.7: Özel eğitim kurumuna **gelebilmek iyi bir şey benim için**. Başka bilemeyeceğim. Sürekli stres işte.
K72SON.8: **Beni rahatlatan bir şey yok**. Birinci sınıfta bir öğretmen geldi çok isteyerek yapıyordu kadın. Kadını gittiler başka yere verdiler. Hiç olmadı yani. Mesela güzel çalışan öğretmenleri alsana sen oraya. Boşu boşuna zaman harcıyoruz, zaten okulda öyle götürüyorum işte.
K72SON.9: **Öğretmenlerin çocuğumla candan ilgilenmesi** beni mutlu ediyor.
K72SON.10: Özel eğitim kurumundan **eğitim almasından memnunum**, çocuğum gelişme gösterdi.
K72SON.11: Yok. Beni rahatlatan bir şey yok. Sadece bu gün otizm günü deniyor mesela çıkıyor biri bir şey söylüyor
K72SON.12: Özel eğitim kurumundan **8 saat ücretsiz eğitim alabilmemiz güzel**, servisle bizi buruya getirmeleri güzel. Derse gelemdik mi telafi ediyorlar rehabilatsyon mekezinde. **Öğretmen seçebiliyoruz özel kurumda.**
K72SON.13: Çocuğum kafasını tutamıyordu oturamıyordu. Özel eğitimde **fizik tedavi alınca daha iyi duruma gelebildi.** Şimdi kafasını tutabiliyor oturabiliyor. **Fizik tedavi ve bireysel dersleri bizi oldukça rahatlattı**.
K72SON.14: **Bu konuda bir şey diyemeyeceğim.**
K72SON.15: Eğitime gidiyor olması kızımla aramızdaki **bağımlılığı azalttı** bu benim için iyi oldu. Çünkü hiç ayrılamıyorduk. Ayrıca eğitim sayesinde gelişim gösterdi.

4.3.6.1.8. Zorunlu Öğrenim Alt Teması

Zorunlu Öğrenim Alt Teması, *Ailenin Yaşadığı Güçlükler, Zorunlu Öğrenime Başlatma Yaşı, Zorunlu Öğrenime Başlama Yaşı Bilgisi, Devlet Okuluna Devam Etme, Sınıf Mevcudu, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı, Kaynaştırma Eğitimi Ve Sınav* ikincil alt temalarından oluşmaktadır.

4.3.6.1.8.1. Ailenin Yaşadığı Güçlükler Alt Teması

Zorunlu Öğrenim Alt Temasının kodu olan Ailenin Yaşadığı Güçlükler Kodu; *Teşhis, Dışlanma, Ulaşım, Zorluk ve Zorluk Yaşamayan Aile* şeklinde kodlara ayrılmıştır.

4.3.6.1.8.1.1. Teşhis Kodu

Tablo 167'de görüldüğü gibi, aileler arasından üçü çocuklarına hastanede teşhis konulurken güçlük yaşadıklarını ve sonrasında da rapor yenilemek zorunda kaldıklarını bu durumun kendilerini zorladığını ifade etmişlerdir.

Tablo 167. Teşhis Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.9: Otizmli olduğu için çok çabuk sıkılıyor. Etraftan gürültü olduğu zaman çok tepki verebiliyor. **Devlet hastanesinden rapor alınacağı zaman heyete girileceği zaman, randevu veriliyor ama yine de orada beklemek durumunda kalıyoruz. Doktordan rica ediyoruz filen. Çünkü çocuk krize giriyor, kendini bir yerlere vuruyor.** Doktor diyor ki mesela herkes bekliyor diyor. Ama bence özel bir saat ve gün düzenlenmeli ve hemen işlem bitmelidir. Bir de otizm alt sınıflarında bakıcı abla olabilir. Mesela teneffüs aralarında çocuk ile ilgilenebilecek çünkü çocuk derste veya arada annesi ya da babasını görünce bir daha o derse adapte olmakta güçlük çekiyor. Yaz tatillerinde mesela okula gitmediği zamanlarda özel rehabilitasyon merkezlerindeki ders saati sayısı artabilir.
K72SON.12: Okula başlayınca teşhis konuldu ama **öğretmen pek disleksi olduğuna ihtimal** vermedi.
K72SON.15: **Ekstra bir rapor istenirse almak istemiyorum. Kızımın raporu sürekli. Epilepsiyi ekleseydik o zaman değişiklik olabilirdi ve ne yazık ki her iki yılda bir gitmem gerekirdi.** Otizm otizmdir. Sonuçta bu değişmeyecek bir şey için neden ben her zaman uğraşayım. Her zaman bu konuyla uğraşamam. Benim arkadaşlarım bu yıl 3-4 ay uğraştılar bu yıl. Beklemek çok can sıkıcı özellikle çocuklar için zaman kaybı. Bir de ebeveyn olarak ne çıkacağını bilemiyorsunuz hep bir tedirginlik. Hani araba alımlarında bilmem nede bir takım vergi indirimleri filan oluyor ya millet o sebeple değiştiriyor ya ben bunu uygun görmüyorum. Çocukların o şekilde ızdırap çekmesine gönlüm razı değil. Otizm değişecek bir şey ise Sağlık Bakanlığı bunu kabul etsin tamam o zaman. Bu değişecek bir tanı değil ki

4.3.6.1.8.1.2. Dışlanma Kodu

Aileler zorunlu öğrenime başlarken; ailelerin, diğer çocukların ve öğretmenlerin çocuklarını dışladıkları ifade etmişlerdir. İfadeler Tablo 168'de yer almaktadır.

Tablo 168. Dışlanma Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.6: Ah ah çok güçlükler yaşadım çok. **Mesela anaokulunda aileler istemedi. İlk** birkaç ay oraya buraya gittim. Milli Eğitim Müdürüne gittim, kaymakama gittim. En sonunda kaymakam ilgilendi sağolsun. Ama sonunda özel alt sınıf açtırdım hem de rotaryanlar malzemeleri yaptılar. Mükemmel bir sınıfta tek başına eğitim görüyor şimdi. Herşeyi yaptım sonunda tek başına sınıf açtırdım. İlçede başka otizmli yok o sebeple bir tek benim kızım eğitim alıyor. Başka engel türlerinden var ancak otizmli yok.
K72SON.7: **Alışana kadar çektik. Öğretmen alışamadı, çocuklar alışamadı. Çok çektik. Oğlum da alışamadı. Kaynaştırmaydı ama. Kaynaşamadı çocuklarla.** Çok azdı süre bir saat tuttular. Aslında saat 13.00 e kadardı ama öğretmen sadece 1 saat tuttuğu için kaynaşma olmadı.
K72SON.8**: Görmediği ve yürümediği için bizi okula almak istemediler**. Öğretmenlerin bu konuda eğitimi yok dediler. Ben de dedim ki ' benim bu şehirden başka yere gidebilme şansım yok, siz de bana bir yer göstereceksiniz'. RAM ve Milli Eğitim ile iletişim kurdum bir türlü olmadı. Sonra BİMER'e yazdım. Öyle olunca bizi 2 aylık bir süreç için bir ilköğretim Okuluna verdiler. 1-2 saat gittik, çocuğun duracak mı orada bir bakalım dediler. Daha sonra başka bir anaokuluna verdiler. İlk sene 3 öğrenciydi ertesi sene sadece bir tek benim oğlum vardı.
K72SON.11: **Oğlum bir şey yaptığı zaman, veliler filan şaşırıyor**. Veliler dönüyor bir gösteride mesela yaptı bayardı maşallah diyorlar. Bu çok enteresan. Öğretmen de şaşırıyor. Öğretmenler bilinçsiz davrandılar.

4.3.6.1.8.1.3. Ulaşım Kodu

Bir aile zorunlu öğrenime başlatma sürecine ulaşım konusunda zorluk yaşadığını ifade etmiştir. İfadeler tablo 169'da yer almaktadır.

Tablo 169. Ulaşım Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.10: RAM a gittim iş okuluna gönderdiler. Bende köyden ilçeye iki araba ile gidiyordum. Sonrada yürüme mesafesi vardı. Sırtımda taşıyordum çocuğu. **Ulaşım açısından hiçbir imkânım yoktu.** Çok zorlandım

4.3.6.1.8.1.4. Zorluk

Ailelerden üç kişi, zorunlu öğrenime başlatmanın zaten bir zorluk olduğunu ifade etmiştir. İfadeler Tablo 170'de yer almaktadır.

Tablo 170. Zorluk Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.3: **Ben hep zorluk çektim çocuğum da yıprandı tabi bu süreç içerisinde**
K72SON.5: İlk başta 3 ay biz kızımı normal bir okula kayıt ettirdik. **Birçok zorluk yaşadık tabi.** Kızım ile ilgili sıkıntılar yaşadık. Zil konusunda sıkıntı yaşadık. Zil çalıyor o dışarıda kalıyor gibi mesela. Ne arkadaşlarından anlıyor ne bir şey anlıyor çok sıkıntılar yaşadık. Okulla ilgili bir şey yaşamadı. Hemen aldılar bizi. Daha doğrusu bizi öğretmen rapor için sonrasında yönlendirdi. Raporu daha sonra çıktı yani. Biz sonra onu okula otizmlilerin alt sınıfına yolladık. Okula başlatırken bir sıkıntı yaşamadık yani.
K72SON.13: O ortamda insan biraz **zorluk çekiyor.** Normal çocuklar okula giderken benim çocuğum özel alt sınıfa gidiyor diye insan zorluk çekiyor. Ama okuldan dolayı bir zorluk çekmedik yani. Diğer her şey iyiydi bir sıkıntımız olmadı.

4.3.6.1.8.1.5. Zorluk Yaşamayan Aile

Katılımcılar arasından dört aile, çocuklarını zorunlu öğrenime başlatırken herhangi bir güçlükle karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Ailelerden birisi okulda tanıdıklarının olması sebebiyle zorluk yaşamadığını ifade etmiştir. İfadeler Tablo 171'de yer almaktadır.

Tablo 171. Zorluk Yaşamayan Aile Kodu-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Hiç sorun yaşamadım.**
K72SON.2: **Devlet okuluna götürdüm tanıdıklar vardı hemen ilgilendiler orda aldılar çocuğumu.**
K72SON.4: **Raporu vardı zaten o sebeple herhangi bir zorluk yaşamadım.**
K72SON.13: Ama **okuldan dolayı bir zorluk çekmedik yani**. Diğer her şey iyiydi bir sıkıntımız olmadı.
K72SON.14: **Hiçbir problem yaşamadım ben.**

4.3.6.1.8.2. Zorunlu Öğrenime Başlatma Yaşı Alt Teması

Ailelere çocuklarını zorunlu öğrenime ne zaman başlattıkları sorulduğunda; üç aile 6 yaşında, altı aile 5 yaşında, iki aile 7 yaşında bir aile ise 8 yaşında başlattığı bilgisini vermiştir. Tablo 172'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 172. Zorunlu Öğrenime Başlatma Yaşı Alt Teması-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **6 yaşına götürdük okula**.
K72SON.2: **8 yaşında başladı benim kızım**. Okula gidiyor benim çocuğum, ben yürüme dersi alsın istiyorum. Özel rehabilitasyon merkezi rehberlik araştırma merkezi ne verirse biz onu yapabiliriz diyor. Yahu arttırsalar ya fizik tedavi sayını bize o lazım.
K72SON.3: **5 yaşında kaynaştırma öğrencisi olarak anaokuluna götürdüm.**
K72SON.4: **5 yaşında.**

K72SON.5: Biz özel bir kreşe gönderdik ilk başta. **5.5 yaşında**. Gelişimi için gönderdik. Ama sonra yaş tutmadığı için sonrasında direkt 1. Sınıfa aldılar. Ben onu ilk aldığımda altı bezli, renkleri bilmiyor sayıları bilmiyor o haldeydi. Oldukça çelimsizdi. 'Emin misiniz?' dedim bu çocuk 2 yaşında gözüküyor dedim. Tipi de öyleydi. Yok dediler 4 yaşında nüfusta böyle. Hep iki yıl geriden gittik. Okul çağı başlayınca 78 aylık ilkokula başlattık yani.
K72SON.6: **7 yaşında eğitime başladı**. Süloğlu Merkez ilköğretim Okuluna başladı.
K72SON.7: **4 yaşında başladı**. İki yıl anasınıfına gitti. Sonra ilkokula başladı yaşı geldiği için
K72SON.8: 4,5 yıl oldu okula başlayalı. **5 yaşında başladı.** O zamandan beri gidebiliyor.
K72SON.9: **5 yaşında anaokuluna başlattık**. 2 yıl üst üste anaokuluna götürdük Sonra da otizm altı sınıfına gidiyor.
K72SON.10: **8 yaşındaydı.**
K72SON.11: **5 yaşında anaokula gönderdim**. Önce özel okula yazdırdık çocuğu orası kabul etmedi. Biz de devlet okuluna götürdük.
K72SON.12**: 6 yaşında** ilköğretim okuluna başladı.
K72SON.13**: 6**. Devlet okuluna gidiyor. Devlet okulunda birinci sınıfı bitirdik ama ikinci sınıfta sınıfta kaldık.
K72SON.14: **7 yaşında** devlet okuluna başlattık.
K72SON.15: **6 yaşında** zorunlu eğitime başlatma zorunluluğu vardı ancak heyet raporu istiyorlardı. Aksi halde para cezası vardı. Sonra ben de BİMER e itiraz ettim ' dedim ki zatin çocuğumun sağlık raporu var yeniden neden tekrar isteniyor heyet raporu ' diye. Sonrasında bir düzenleme oldu ve sadece çocuk doktorunun görmesiyle rapor verilip okula başlatmamak söz konusu oldu. Sonra biz başladık 10 yaşında başladık.

4.3.6.1.8.3. Zorunlu Öğrenime Başlama Yaşı Bilgisi Alt Teması

Zorunlu öğrenime başlama yaşı bilgisi ikincil alt temasında; katılımcılardan 11 aile zorunlu öğrenim yaşı bilgisine sahip olmadıklarını ifade etmiştir. Diğer aileler çocuklarının zorunlu öğrenime başlama yaşı konusunda bilgi sahibi olduklarını belirtmiştir ancak eğitime başlatmamışlardır. Tablo 173'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 173. Zorunlu Öğrenime Başlama Yaşı Bilgisi Alt Teması-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Bilmiyorum.**
K72SON.2: İlkokula gitmeden bir hazırlık için bir yere gittik herhalde **ama bilemeyeceğim şimdi**
K72SON.3: **Bilmiyordum zaten** 3,5 yaşında öğrendik biz otizmli olduğunu altını temizleyemediği için zaten gidemezdi bensiz.
K72SON.4**: Bilmiyordum** ama oğlumu zatin hep kreşe gönderim ben.
K72SON.5: **Bilmiyordum.** Zaten ben sonrasında 4 yaşı geçmişti onu koruyucu aile olarak aldığımda.
K72SON.6: **Bilmiyordum**. 5 yaşında anasınıfına götürdüm. Orda hep kapılarda bekledim. Tuvaleti bilmiyordu çünkü
K72SON.7: **Gitti benim oğlum 4 yaşında** anaokuluna sonrasında iki yıl sonra ilköğretime başladı zaten**. Biliyorum.**
K72SON.8: **Bilmiyordum açıkçası**. Normal çocuk farklı oluyor. İçine girmeden bilemiyorsun. Etrafa bakıyorsun yaşıtları okula filen gidiyor diyerekten anlıyorsun. Ondan sonra başlattım. Zor da olsa işte başardım.
K72SON.9: **Biliyordum. Ama zaten tanısı** 3 yaşında konuldu sonrasında başlattık biz kendimiz.
K72SON.10: **Yok hiçbir bilgim yok.** Zaten o zamanlar yoktu**.**
K72SON.11: **Raporu olunca yazdırabileceğimizi biliyordum.**

K72SON.12: **Hiç o zaman bilmediğim için** disleksi filan bu aklıma bile gelmedi o zamanlar. Anaokuluna 6 yaşında gönderdik öğretmen de fark etmedi.
K72SON.13**: Biliyordum ama götüremedim**. Özel kreşe götürdüm ama diğer çocuklar bilemediklerinden ondan hep uzaklaştırdılar
K72SON.14: **Bilmiyordum.** Benim oğlum o zamanlar fabrikanın kreşi vardı oraya gitti. Zaten o zamanlar bilmiyorduk Dikkat eksikliği ve Hiperaktivite bozukluğu olduğunu.
K72SON.15: **Bilmiyordum.**

4.3.6.1.8.4. Devlet Okuluna Devam Etme Alt Teması

Devlet okuluna devam etme ikincil alt temasında üç aile çocuklarının devlet okuluna devam edemediğini, on iki aile ise devam ettiğini ifade etmiştir. Katılımcılardan biri soruyu yanıtlarken, çocuğunun okula devamsızlığı noktasında cevap vermiştir. Tablo 174'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 174. Devlet Okuluna Devam Etme Alt Teması-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Hayır**. Biz okula gönderiyoruz biz işe gidiyoruz o bir de bakıyoruz gitmemiş. Ya da öğlen sonra kaçmış gelmiş evde.
K72SON.2: **Evet.**
K72SON.3: **Hayır. Gitmiyor şu anda. Özel alt sınıf açılınca gönderebileceğim inşallah.**
K72SON.4: **Evet.** Şu anda rahatlıkla okuluna devam edebiliyor bu konu ile ilgili bir sıkıntımız yok.
K72SON.5: **Evet.** Düzenli olarak okuluna devam ediyor.
K72SON.6: **Evet.** Süloğlu Merkez İlköğretim Okuluna devam ediyor. K72SON.6: Evet Ben götürüyorum çocuğumu dedim ya tuvaletini bile özel yaptırdım ben temizliyorum. .
K72SON.7: **Evet**. Şu anda devam edebiliyor ama benim desteğimle.
K72SON.9: **Evet.** Elimizden geldiğince götürüyoruz zaten o da taşımalı eğitim. Kapımızdan alıp kapımıza bırakıyorlar zaten eşim de gidiyor.
K72SON.8: **Evet**. Ben götürüyorum. Devlete bağlı bir özel eğitim alt sınıfına devam ediyor.
K72SON.10: **Hayır**. Gidemiyor almıyorlar benim çocuğumu.
K72SON.11: **Evet.** Gidiyor ama gölge öğretmeni ile biz çok ilgilendik diye.
K72SON.12: **Evet.** Okula gidiyor.
K72SON.13: **Hayır.** Doğum yaptım ya yeni, bebek çok küçük o yüzden bu aralar götüremiyorum devlet okuluna. Eşim de çalışıyor. Ne yapalım şu anda gidemiyor.
K72SON.14: **Evet.** Okuluna düzenli devam edebiliyor. K72SON.14: **Evet.** Devlete bağlı bir ilköğretim okuluna devam ediyor.
K72SON.15: **Evet**

4.3.6.1.8.5. Sınıf Mevcudu Alt Teması

Zorunlu öğrenim alt temasının altında ikincil alt tema olan sınıf mevcudu alt temasında, sınıf mevcudunu ailelerden biri bilmediğini ve fikri olmadığını söylemiş diğer bir aile ise çocuğunu okula alınmadığını dolayısıyla cevap veremeyeceğini

belirtmiştir. Ailelerden on üçünün ise çocuklarının sınıf mevcudu hakkında bilgi sahibi oldukları görülmektedir. İfadeler Tablo 175'de yer almaktadır. Sınıf Mevcudu İkincil Alt Teması, *Sınıf Mevcudunun Eğitim Kalitesiyle İlişkisi* adlı koda sahiptir.

Tablo 175. Sınıf Mevcudu Alt Teması-Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Bilmiyorum vallahi**. Hiçbir fikrim yok
K72SON.2: **5 bazen 4 kişiler.**
K72SON.4: **18**
K72SON.5: **4** kişiler şu anda.
K72SON.6: **1** tek kızım var başka kimse yok.
K72SON.7: Okulda **4** kişiler bence bu yeterli daha fazla olmamalı zaten özel sınıfta."
K72SON.8: Okulda **3 kişiler**. Özel alt sınıfta zaten
K72SON.9: **3 kişiler**. Özel alt sınıfa gidiyor.
K72SON.10: **Okula kabul etmediler ki**
K72SON.11: **27 kişi** şu an da bulunduğu sınıf
K72SON.12: **32 kişi var sınıfında şu anda**. Fazla kalabalık değil yani
K72SON.13: **2 kişiler** devlet okulunda özel alt sınıfta şu anda
K72SON.14: **38 kişiler**.
K72SON.15: **4 kişiler**.

4.3.6.1.8.5.1. Sınıf Mevcudunun Eğitim Kalitesiyle İlişkisi Kodu

Sınıf mevcudunun eğitim kalitesiyle ilişkisi kodu; *Etkileyeceğini Düşünen Aileler Kodu, Etkileyeceğini Düşünmeyen Aileler Kodu ve Olması Gereken Kişi Sayısı* şeklinde üç adet ikincil koda sahiptir.

4.3.6.1.8.5.1.1. Etkileyeceğini Düşünen Aileler Kodu

Ailelerden on biri sınıf mevcudunun eğitim kalitesini etkileyeceği ifade etmiştir. İfadeler Tablo 176'da yer almaktadır.

Tablo 176. Etkileyeceğini Düşünen Aileler Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Etkilemez mi etkiler**. Zaten bizim oraların davranış şekli çok farklı.
K72SON.2: **Kalabalık olması etkiler** en fazla 2 kişi olmalı. Sataşıyorlar birbirlerine çünkü. Ama mesela benim çocuğum yürüme engelli, onun yanında zihinsel engelli de var, bir de başka bir rahatsızlığı olan da var. Benim çocuğum yazabilecek durumda mesela. Diğer çocuk evden getirmiş bir traktör, tüm gün ' dır dırr dır' diye traktör oynuyor'. Peki o çocuk onun yanında ders yapamaz ki. Ayrıca aynı ödevi verdiler kızıma bir sene.
K72SON.3: **Tabii ki etkiler**.
K72SON.6: En fazla 2 olabilir. **Diğer türlü mümkün değil** öğretmen ilgilenemez.

K72SON.8: Özel alt sınıf en fazla 5 kişi olmalı çünkü aksi halde **etkilenir benim oğlum sesten** gürültüden.
K72SON.9: **Etkiler tabi**. " tane öğretmenleri var 3 kişiler şimdilik yetiyor.
K72SON.10: **Etkiler birebir eğitim olunca** daha iyi.
K72SON.11: **Sınıf mevcudu etkiler tüm eğitimi** bence.
K72SON.12: **Az olsa çok daha iyi olur**. Zaten hiperaktif çocuklar var bir de onlarla uğraşıyor öğretmen.
K72SON.14: **Bence etkiler**. 20'den fazla olmamalı bence 38 kişiler ders zaten 40 dakika çocuklara zaman ayırmaya kalksa öğretmen 1 dakika bile yetmiyor.
K72SON.15: **Etkiler tabii ki.**

4.3.6.1.8.5.1.2. Etkileyeceğini Düşünmeyen Aileler Kodu

Ailelerden dördü sınıf mevcudunun eğitim kalitesini etkilemeyeceğini ifade etmiştir. İfadeler Tablo 177'da yer almaktadır.

Tablo 177. Etkileyeceğini Düşünmeyen Aileler Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.4: Bence etkilemiyor çünkü şu anda özel okullarda bile şu anda mevcut 20 kişi. Bence gayet uygun
K72SON.5: Bence fazla olması etkilemez zaten kızımın durumu belli
K72SON.7: Aslında etkilemiyor ama 4 kişiler ama çocuğun birisi aşırı şey olduğu için. Ağır olduğu için olmuyor etkiliyor
K72SON.13: Bence etkilemez sınıf mevcudu eğitimin kalitesini sonuçta aynı eğitim

4.3.6.1.8.5.1.3. Olması Gereken Kişi Sayısı Kodu

Aileler sınıf mevcudu sayısının kaç olması gerektiğine dair net bir bilgiye sahip değildir. İfadeler Tablo 178.'de yer almaktadır.

Tablo 178. Olması Gereken Kişi Sayısı Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **20 kişi olmalı** bence.
K72SON.2: **… en fazla 2 kişi olmalı**.
K72SON.3: **Bilmiyorum kaç kişi olması gerektiğini** şu anda bilemiyorum. Özel ilgilenilmesi gerekiyor bence.
K72SON.4: …şu anda mevcut 20 kişi. **Bence gayet uygun.**
K72SON.5: Daha kalabalık olsa daha iyi olur. **15 kişi olması iyi olur**.
K72SON.6: **En fazla 2 olabilir…**
K72SON.7: Okulda 4 kişiler bence bu yeterli daha fazla olmamalı zaten özel sınıfta.
K72SON.8: **Özel alt sınıf en fazla 5 kişi olmalı**…
K72SON.9: 1 öğretmene **2 öğrenci olması gerekiyor**.
K72SON.11: **14 olmalı bence en** fazla.
K72SON.15: **Maximum 3 kişi olmalı bence sınıfta**.

4.3.6.1.8.6. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı

Ailelerden sekizi bireyselleştirilmiş eğitim programı ile ilgili herhangi bir bilgisinin olmadığını belirtmiştir. Yedisi ise bilgisinin olduğunu belirtmiştir ancak tam olarak cevap verememiştir. İfadeler Tablo 179'da yer almaktadır. Bireyselleştirilmiş eğitim programı alt teması, *Hazırlanan Program ve Ailenin Görüşü* kodlarından oluşmaktadır.

Tablo 179. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Ne demek o bilmiyorum ki ben.**
K72SON.2: **Anlamıyorum ki ben o nedir.**
K72SON.3:**Bilmiyordum. Ama bu sene destek eğitim odası varmış onu öğrendim** K72SON.3: Devlet okuluna gitmiyor yalnızca özel eğitim kurumuna gidiyor. Orada da bireysel eğitim alıyor.
K72SON.4: **Bence çocuğu birebir destekleme programıdır.**
K72SON.5: **Bilemiyorum ben. Normal bir okulda mı yapılan bir şey yani bilemedim ben**.
K72SON.6: **Öğrenci olmadığından dolayı hep bireysel alıyor benim kızım. Bu sene öğretmenimiz dedi böyle bir şey sanki.**
K72SON.7: **Birebir çocukla daha rahat ilgilenmek demek. Daha uygun zamanda, birebir, dikkati dağılmadan ders öğrenmesi demektir.**
K72SON.8: **Ben bilmem**. Şey herhalde özel eğitim kurumunda aldığımız özel ders herhalde. Birebir eğitim yani. BEP planı diyorlar o mu? Mesela yazıyor öğretmeniz şu yenilecek, bu yapılacak diye. Mesela benim oğlum ne kaşığı tutabilir, ne bir şey yapabilir.
K72SON.9: **Oğluma özel bir eğitim programıdır.**
K72SON.10: **Bireysel olarak çocuğun kendini geliştirmesi. El becerisi olsun zihin olsun her yönden çocuğun kendi kendini geliştirmesi**
K72SON.11: **Bilmiyorum.**
K72SON.12: **Evet okuldan program hazırlıyorlar veriyor. Öğretmen birebir onunla ilgileniyor daha güzel oluyor. Birebir yönelik bir eğitim programı. Yapamadıklarına yönelik oluyor. Çocuğun ihtiyaçlarına göre oluyor.**
K72SON.13: Bilmiyorum. Benim bir bilgim yok bu konuda.
K72SON.14: **Bilmiyorum.**
K72SON.15: **Çocuğun yapabileceği şeylerin belirlenerek ona göre bir değerlendirme yapılarak çocuğa verilecek eğitimin detaylı bir şekilde hazırlanmasıdır. Bunu RAM 'da yapabilir, özel eğitim kurumları da** .

4.3.6.1.8.6.1. Hazırlanan Program Kodu

Dört aile bireyselleştirilmiş eğitim programı ile ilgili görüşlerinin alındığını ve çocuklarına bireysel eğitim programı hazırlandığını ifade etmiştir. Ailelerden on biri ise bireyselleştirilmiş eğitim programının hazırlanmadığını ifade etmiştir. İfadeler Tablo 180'de yer almaktadır.

Tablo 180. Hazırlanan Program Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Hayır.** Nerede hazırlayacaklar ki bunu?
K72SON.2: : **Hayır.** Genelde evde bacaklarını oynatsın dile bana egzersiz kâğıdı veriyorlar o mudur?
K72SON.3: : **Hayır.**
K72SON.4: : **Hayır.** Bilmiyorum öyle bir durumdan haberim yok.
K72SON.5: **Hayır**. Yok bence kimse bize bireysel eğitim programı hazırlamadı.
K72SON.6: **Hayır.** Bana kızım ile ilgili bir şeyler sordu bir evraka yazdı bu mu?.
K72SON.7: **Hayır** Özel eğitim kurumunda hazırladılar sanırım ama devlet okulunda değil. Sanırım
K72SON.8: **Evet.** Adnan Tunca 'da hazırladılar ama bize sormadılar. Ama ben de soramıyorum ki bunu yaptı mı? diye. Sessiz kalıyorum mecbur bilerek istemezlerse bizi diyerekten.
K72SON.9: **Evet**. Tabi hazırlandı.
K72SON.10: **Evet.** Tabi hazırlandılar ki buraya geliyoruz diye düşünüyorum.
K72SON.11: **Hayır** Hazırlanmadı.
K72SON.12: **Evet.** Hazırlandı.
K72SON.13: **Hayır** Aslında bilmiyorum.
K72SON.14: **Hayır.** Sanırım hayır
K72SON.15: **Hayır** Özel eve gelen özel öğretmenler hazırlıyorlar detaylı bir şekilde. Evet RAM hazırlıyor ama hep aynı şey gidip geliyor matbu form gibi.

4.3.6.1.8.6.2. Ailenin Görüşü Kodu

Ailelere; çocuklarına bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanırken görüşleri alınıp-alınmadığı sorulduğunda ise ailelerden yalnızca üçü 'evet' cevabını vermiştir. İfadeler Tablo 181'de yer almaktadır.

Tablo 181. Ailenin Görüşü Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Hayır Bilmem bize bir şey sormadılar ki.
K72SON.2: Hayır Hiç ben hatırlayamıyorum.
K72SON.3: Hayır Uzunköprüde bu sene otizmliler için sınıf açılacakmış ama RAM 'dan ekstra rapor istediler Bakalım alacağız. Anasınıfına kaynaştırma eğitimi için götürmeyeceğim. Anne olarak ben yıpranıyorum çocuğum yıpranıyor. İstemiyorum. Ayrıca olsun istiyorum.
K72SON.4: Hayır. Kimse bize bir şey sormadı.
K72SON.5: Hayır. Kimse bana bir şey sormadı hiç hatırlamıyorum.
K72SON.6: Hayır. Yok bana herşeyi sordu öğretmen bir yere not aldı.
K72SON.7: Hayır. Kimse bana hiçbir şey sormadı sanırım. Evet, evet sormadı.
K72SON.8: Hayır Hiç kimse bana bir şey söylemedi.
K72SON.9: **Evet.** Benim görüşümü aldılar RAM da karşılıklı beraber hazırladık.
K72SON.10: **Evet.** Benim görüşümü aldılar haftada kaç saat eğitim istiyorsun diye sordular.
K72SON.11: Hayır. Bana bir şey sormadılar.
K72SON.12: Hayır. Hazırlamışlar, rehber öğretmen bana bilgi verdi. Onlar daha iyi biliyor zaten.
K72SON.13: Hayır. Bana kimseler bir şey sormadı.
K72SON.14: **Evet.** Hangi eksiklikler var diye özel eğitim kurumunda sordular.
K72SON.15: **Evet** Sonuçta ben tarafsız bir insan değilim anneyim. Çocuklara raporu hazırlayan **öğretmen de yeterli değil. Bence arada bir aşama bir uzman gerekiyor o eksik. Tam anlamıyla, yeterli ve uygun olmuyor. RAM' ı ve öğretmenleri zorlayacak gerekirse denetleyecek, bu kurumların üstünde bir mekanizma gerekiyor.** Mesela tanı aşamasında doktorlar biliyorlar, ellerinden yüzlerce çocuk geçiyor ama bir şey söylemiyorlar ' aman ben kötü olmayayım ' düşüncesindeler de o sebeple. Doktorlar bu tanılama konusunda zorlanmalılar. Bir de çocuk gelişimciler sağlık ocaklarında görevlendirilmelidirler. Mesela aşı zamanlarında çocuk gelişimciler çocuğu değerlendirmelidirler. Ailenin şikayeti olmasa da böylece tanılama da gecikmez.

4.3.6.1.8.7. Kaynaştırma Eğitimi Alt Teması

Zorunlu öğrenim alt teması içerisinde ikincil bir alt tema olarak yer alan Kaynaştırma Eğitimi Alt Teması; *Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler, Normal Gelişen Akranlarla Eğitim Görüşü, Kaynaştırma Eğitimi Önerisi, Destek Eğitim ve Sınav* kodlarından oluşmaktadır.

4.3.6.1.8.7.1. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu

Ailelere; kaynaştırma eğitimi sırasında yaşadıkları güçlükler sorulduğunda; aileler; yıprandıkları, diğer velilerin zorluk çıkardığı, sınıftaki diğer çocukların kendi çocuklarını olumsuz etkilediği, çocuklarının dışlandığı, öğretmenin durumla başa çıkamadığı gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Ailelerden on biri çocuğunun kaynaştırma eğitimi aldığını dördü ise almadığını ifade etmiştir. Çocukların kaynaştırma eğitimi dahi alamamış olması yaşanan ciddi bir güçlük olarak değerlendirilmiş ve *Kaynaştırma Eğitimi Almayan Çocuklar* ismiyle, kaynaştırma eğitiminde karşılaşılan güçlükler koduna ait ikincil bir kod olarak tanımlanmıştır. Ailelelrden biri aslında kaynaştırma eğitimi ile ilgili bir sıkıntı olmadığını, oğlunun adapte olamadığını, çocuğunun konuşamadığı için zorlandığını ifade etmiştir. Ancak bu durum da çocuğunun yalnızca disleksisi olduğunu, dolayısıyla bir problem olmadığını belirten katılımcı ifadesiyle birlikte kaynaştırma eğitiminde karşılaşılan güçlükler içerisinde, *Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması* şeklinde kodlanarak yer almaktadır. Çünkü bu zorluğun çocuğun aslında tam olarak sınıf ile bütünleşememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 182'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 182. Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Montunu alıyorlar, kalemlerini alıyorlar.**
K72SON.3: Hayır Uzunköprüde bu sene otizmliler için sınıf açılacakmış ama RAM 'dan ekstra rapor istediler Bakalım alacağız. **Anasınıfına kaynaştırma eğitimi için götürmeyeceğim. Anne olarak ben yıpranıyorum çocuğum yıpranıyor. İstemiyorum. Ayrıca olsun istiyorum**. K72SON.3: **Çocuklar evde gidip oğlumu şikâyet etmişler** aile anlatmış aslında kendi çocuğuna oğlum rahatsız diye ama ben bu duruma çok üzüldüm mesela neden benim çocuğum öyle diye
K72SON.4: Ben çocuğumun psikolojisi bozulunca ne yapmam gerektiğini şaşırdım. **Çünkü sınıfında sürekli ağlayan biri vardı. Ve benim çocuğum da bu durumdan olumsuz yönde etkileniyordu.**

K72SON.5: İlkokula gittiği 3 ay normal akranlarıyla aynı sınıftaydı ama aslında beceremedi**. Adapte olamadı.**
K72SON.6: Anaokulunda bir götürdüm ya **veliler çok sıkıntı çıkardı**.
K72SON.7: Normal çocuklarla anasınıfındayken diğer çocukların velisi soruyor mesela 'niye konuşmuyor'. Ne diyeyim. **Olmuyor normal çocuklarla. İster istemez dışında kalıyor.**
K72SON.8: Normal çocuklar benim oğluma **' öcü'** geldi diyorlardı. Hepsi bir kenara toplanıyorlardı. İstemiyorum. Evde çocuklar ailelerinden kötü şeyler duyuyor ki çocuklar dışlanıyor. Öğretmenler ellerinden geleni yaptılar ama olmadı. Beni o ailelerle karşılaştırmadılar. Çok zor bir süreçtir.
K72SON.11: **Okuldakiler çocuğumun yapamayacağını normal sınıfta duramayacağını söylediler**. Ama şimdi duruyor.
K72SON.14: **Pek diğer çocuklarla anlaşamıyor**. **Öğretmen bana oğlunuz diğer çocuklara vuruyor diyor**. Oğluma soruyorum onlar bana vuruyor ben de sonrasında onlara vuruyorum diyor.

4.3.6.1.8.7.1.1. Kaynaştırma Eğitimi Almayan Çocuklar Kodu

Ailelerden dördü çocuklarının kaynaştırma eğitimi almadığını ifade etmiştir. İfadeler Tablo 183'de yer almaktadır.

Tablo 183. Kaynaştırma Eğitimi Almayan Çocuklar Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.2:Hiç kaynaştırmaya katılmadı. Aslında anaokulunda gitti normallerle ama ilkokulda almadılar. Okula hazırlık kursuna gitti."
K72SON.10: Kaynaştırmaya kabul dahi etmediler ki
K72SON.13: Kaynaştırma olmadı hocam. Özel alt sınıfta şu anda ama kreşe normal çocuklarla göndermiştim onu. Ondan uzak durdular normal çocuklar çekindiler ondan."
K72SON.15: Kaynaştırma öğrencisi hiç olmadı."

4.3.6.1.8.7.1.2. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması

Ailelerden ikisi kaynaştırma eğitimi sırasında herhangi bir güçlükle karşılaşmadıklarını dile getirmiştir. Ailelerden biri kendi çocuğunun adaptasyon sıkıntısı olduğunu, bir diğeri ise çocuğunun engel grubundan dolayı bir sıkıntı yaşamayacağını ifade etmektedir. İfadeler Tablo 184'de yer almaktadır.

Tablo 184. Kaynaştırma Eğitiminde Ailenin Güçlükle Karşılaşmaması Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.9: Hiperaktif bir oğlum var benim. İstediği olmadığı zaman sıkıntı çıkarıyor. **Diğer çocukların da dikkatini dağıtıyor. Adaptasyon sağlayamıyor. Diğer çocuklar çok yardım etmeye çalışıyor ama benim çocuğum biraz asosyal.** K72SON.9: **Sınıfla ve ortam ile ilgili bir sıkıntı görmüyorum**. Aslında çocuğum konuşabilse bence olurdu kaynaştırma. Ama konuşamadığı için olmuyor.
K72SON.12: Bununla ilgili bir sorun yaşamadım çünkü **eğitimle aşılabilir bir şey, sonuçta disleksisi var**

4.3.6.1.8.7.2. Normal Gelişen Akranlarla Eğitim Görüşü Kodu

Çocuklarının normal gelişen akranlarıyla birlikte eğitim alması hakkında ne düşündükleri ailelere sorulduğunda; aileler aslında çocuklarının normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte eğitim almalarını istedikleri, ya eğitime dâhil edilmedikleri, ya da dâhil edilseler bile dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Tablo 185'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 185. Normal Gelişen Akranlarla Eğitim Görüşü Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: **Düzgün çocuklar ile olsun isterim**. Bizim mahalleden çekiniyorlar galiba hocalar. Bizim oradaki insanlar asi insanlar öğretmenler korkuyor bize birşey yapar bunlar diye hepsini okusa da okumasa da geçiriyorlar.
K72SON.2: **Hiç normallerle eğitim görmüyor ki. Normal okullar almıyoruz dediler.**
K72SON.3: **Bence uygun değil ben diğer çocuklar ile aynı sınıfta olmasını istemiyorum ben çok zorlandım** bu konuda kimse bizi dışlamadı ama ben kötü hissettim.
K72SON.4: **Şöyle söyleyeyim geçen yıl oğlumun bulunduğu sınıfta bir otizmli öğrenci vardı. Benim oğlum da bu durumdan oldukça etkilendi psikolojisi bozuldu.** Hatta bazı öğrenciler okuldan ayrıldılar. Çünkü çocuk sınıfta krize girip ağlıyordu. İdareye söyledik ama herhangi bir çözüm bulamadılar. Çocuğun velisi de ne yapsın ben inanın bilemiyorum. Nasıl bir çözüm üretile bilinir bilmiyorum. Sınıfdaki diğer çocuklara bu durum anlatılmalıdır bence öncesinde, herkes böyle bir durumla karşılaşınca dumur oldu.
K72SON.5: **Kaynaştırma öğrencisi olmasını isterim aslında denedik**. Kendine kadar okumayı yazmayı öğrensin. Ders önemli değil bizim için artık. Kendilerini geliştirsinler. Normal çocuklarla eğitim normal çocuklarla iletişim içinde olabilsinler. Diğer çocuklarla oyun oynayabilsinler. Profesör olsun istemiyorum zaten ama en azından **normal çocuklarla kaynaşsın.** Kendine kadar okuyup yazmayı öğrensin ama diğer çocuklarla oyun oynasın.
K72SON.6: **Aslında bunu çok isterim**. Ama ne yapacak ki kızım orada sayıları bilmiyor, okumayı bilmiyor. Ama mesela resim yada müzik dersinde girse kendi öğretmeniyle. İyi olur. O kadar seviniyor ki anlatamam. Daha fazla olmaz diğer çocukların da dikkatini dağıtır çünkü.
K72SON.7: **Şu anda bizim sınıfta hepsi engelli birisi çok ağır**. Normallerle aynı sınıfta değiliz anasınıfında aynı sınıftaydık olmadı. Normal çocuklar gibi boya yapamıyor, kesemiyor, ders yapamıyor. Zaten normal çocuklarla olmazdı. Şimdide biri çok engelli mesela hepsi çok farklı farklı olmuyor aslında böyle de. Aynı tarzda orta düzeydekilerle birlikte olmalı böyle de olmuyor bence.
K72SON.8: **Normal çocuklar çocuğuma kötü davranıyorlar**. Aslında iki ay kadar devletin anaokuluna gittik. Beraber gidiyorduk biz o zaman sınıfa. Kesinlikle istemiyorum.
K72SON.9: Denedik ama olmadı. Bence olmamalı.
K72SON.10: **Normal akranlarıyla alamadılar çok çok uğraştım**. Benim çocuğum hiç devlet okulu yüzü görmedi. Benim yeğenlerim o okula gidiyor benim çocuğumu almadılar ayrım yapılmasın benim çocuğum da çocuk onun da hakkı var. Kimse istemezdi böyle olsun.
K72SON.11: **Yalnızca sabah gidiyor** bir müddet sonra tüm gün göndermeyi deneyeceğiz. Gölge öğretmen tuttuk oğlum ile birlikte o da okula gidiyor.
K72SON.12: **Ayrı derste odada ders alması güzel**. Sınıfta olması uyum sağlaması güzel. En azından bir iki kelime de öğrense güzel yani. Bu çocuklara ayrı okul açılmasını isterdim yani. Mesela sadece dirseksisi olan çocuklara özel okul açılsa çok iyi olur. 2 saat destek eğitim alacağına okul olsa ne güzel olur bir sürü öğretmen de var bu konuda.
K72SON.13: Bence özel altsınıfta değil de **normal akranlarıyla aynı sınıfta olabilse** bence daha güzel olur. Mesela onları örnek alır. Faydasını görürüz. Örnek almak ister onların yaptıklarını yapmak ister daha iyi olur.
K72SON.14: **Diğer çocuklarla pek olmuyor bu konuda hep şikâyet alıyorum.**

K72SON.15: **Benim çocuğumun öyle bir ortamda olmasını istemezdim. Çok hassas dışlanınca kırılır.** Mesela benim kızım küçüktü diğer çocuklarla oynamak istiyordu 'deli deli' diye kaçıyorlardı ondan mesela. Çok üzülüyordu.

4.3.6.1.8.7.3. Kaynaştırma Eğitimi Önerisi Kodu

Kaynaştırma Eğitimi Önerisi Kodunda; iki ailenin konuyla ilgili bilgisi olmadığı görülmektedir. Kaynaştırma Önerisi kodu; *Toplumun Farklı Davranması-Bilinçlendirme, Öğretmen Desteği ve Gölge Öğretmen* şeklinde ikincil kodlara sahiptir.

4.3.6.1.8.7.3.1. Toplumun Farklı Davranması –Bilinçlendirme Kodu

Aileler, toplumun engellilik konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini, çocuklarının diğer çocuklardan ayırt edilememesi gerektiğini bir kez daha ifade etmiştir. İfadeler Tablo 186'da yer almaktadır.

Tablo 186. Toplumun Farklı Davranması-Bilinçlendirme Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: **Keşke olsaydı**. Arkadaşları normal olsun istiyorum ben belki o zaman normal davranırdı benim kızım. Normal okulda ona farklılık hissettirmesinler mesela ona 'sen neden yürümüyorsun?' demesinler.
K72SON.3: Kaynaştırma eğitimi istemiyorum ben olmamalı. **Bana sorulmamalı bence etraftan senin çocuğunun nesi var diye** ben zaten biliyorum farklı benim çocuğum. Kanım ısındı mı anlatırım ben zaten böyle böyle benim çocuğum diye. Çocuğun nesi var diye soru sormasınlar bence kesinlikle sormamalılar.
K72SON.4: **Öncelikle sınıftaki diğer öğrencilere ve velilere gerekli bilgi verilmelidir bence çünkü insan karşılaştığında ne yapacağını şaşırıveriyor.**
K72SON.8: **Çocuklar bilmiyor olabilir ama ailelere bir bilgi verilmeliydi**. Aileleri toplayarak sınıfa böyle böyle biri gelecek diye normal çocukların ailelerine bilgi verilebilirdi. Böylece çocuklar bu kadar tepki göstermezlerdi benim çocuğuma.
K72SON.10: Haftanın 5 günü ise okul 1 gün özel rehabilitasyon kurumuna geliyorsa. 4 günü o okula gidiversin **kabul etsinler çocuğumu**. O sınıf ortamını, arkadaşlarıyla olmayı benim çocuğum da tatsın. Benim çocuğumun ötekilerden ne farkı var da almıyorlar benim çocuğumu devlet okuluna.
K72SON.13: **Diğer çocuklardan hiç ayırt etmesinler**, hor görmesinler. Onlara nasıl muamele ediyorlarsa benim çocuğuma da etsinler. Kreşte mesela benim çocuğuma ayrı davrandılar ben o yüzden kreşten ayrıldım. Farklı davranıyorlardı o yüzden çıktım.

4.3.6.1.8.7.3.2. Öğretmen Desteği Kodu

Aileler, öğretmenin çocuklarının eğitimi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Tablo 187'de ifadeler yer almaktadır.

Tablo 187. Öğretmen Desteği Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.15: **Öğretmen çocuğu güvende hissettirmeli**, onu küçük düşürmeyeceği ortamı hazırlamalı. Diğer veliler de istemiyor. Çocukların birlikte yapabilecekleri resim, müzik gibi derslerde mesela ortak ne yapabilirler bunu bulmalılar. Çocukların kaynaşacağı bir ortam değil ders ortamı. Kaynaştırma nasıl olmalı bence matematik vb derslerde değil de. Sosyal ortamlarda olmalı kesinlikle. Dersler çocukların aslında kaynaşacakları ortamlar değiller sonuçta.
K72SON.7: **Öğretmenlerin o çocuk ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmaları gerekiyor**. Öğretmen önemli. Çocuğa ufacık bir şey bilye öğretse öğretebilmeli işte.

4.3.6.1.8.7.3.3. Gölge Öğretmen Kodu

Aileler, sınıfta ders esnasında sınıfta öğretmen harici bir öğretmenin daha bulunması gerektiği konusunda önerilerini dile getirmişlerdir. İfadeler Tablo 188'de yer almaktadır.

Tablo 188. Gölge Öğretmen Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.6: Normal bir öğretmen varsa mesela **sınıfta kızıma ekstra bir öğretmen daha lazım**. Bir öğretmen asla üstesinden gelemez. Hem kızıma hem sınıfa mümkün değil. Benim kızım normal sınıfta olmaz
K72SON.11: **Gölge öğretmen olmalı** okullarda, devlet yetiştirecek bu öğretmenleri ve atayacak. Ya da mesela atanamayan öğretmenlere çeşitli kurslar düzenleyecek ve atayacak, iş sahası sağlanır böylece. K72SON.11: Hayır. **Gölge öğretmen** yanında onu da biz bulduk ve ücretini biz karşılıyoruz. O kadar bir şey yapılmadı K72SON.11: **Gölge öğretmeni devlet vermeli** ve devlete bağlı bir memur olarak çalıştırmalı biz paramızla tutmamalıyız. Ve devletin gözetiminde olmalı herhangi velinin bulduğu eğitimsiz ve bilinçsiz kişiler olmamalı. Devlet seçmeli gölge öğretmenleri böyle düzgün eğitim verilebilir.
K72SON.12: Öğretmen derste tüm öğrencilere yetişemiyor. Sadece onunla ilgilense olmaz zaten. O çünkü sınıftakilerin seviyesine yetişemiyor. Bazen ona ayrı matematik filan veriyor ama o sınıftaki çocuklarla birlikte dersi takip edemiyor. Böyle olunca o boşta kalıyor. Ders sonrası ancak destek eğitim odasında eğitim alabiliyor. Bunun yerine **sınıfta bir öğretmen daha olabilse** çok güzel olur. Çünkü mesela bir öğrenci daha var disleksisi olan. Onlarla diğer öğretmen ilgilenir ve böylece sınıfta ders devam eder. Biz sadece verilen ödevleri takip edebiliyoruz.

4.3.6.1.8.7.4. Destek Eğitim Kodu

Kaynaştırma eğitimi ikincil alt teması içerisinde yer alan destek eğitim kodunda aileler; öğretmenin ders esnasında tüm öğrencilere yetişemediğini dolayısıyla destek eğitimin çocukları için faydalı olduğu, okul açılır açılmaz destek eğitimin başlaması gerektiği ifadelerinde bulunmuşlardır. Tablo 189'da ifadeler yer almaktadır.

Tablo 189. Destek Eğitim Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.3:Bilmiyordum. Ama bu sene destek eğitim odası varmış onu öğrendim.
K72SON.11: Hayır. Kimse bir şey yapmadı. Okul hiçbir uyarlama yapmadı. Özel bir derslik açıp orada ders vermek istediklerini **söylediler ama bir türlü bir destek sınıf açılmadı.** K72SON.12**: Destek eğitim hemen okullar açıldığı gibi başlamıyor**. Yazışmalar filan oluyor. 2 ay sürüyor bu süreç o zaman çocuk geç kalmış oluyor bence okul açılır açılmaz bu destek eğitim de başlamalı.
K72SON.12**: Ayrı deste odada ders alması güze**l. Sınıfta olması uyum sağlaması güzel. En azından bir iki kelime de öğrense güzel yani. Bu çocuklara ayrı okul açılmasını isterdim yani. Mesela sadece dirseksisi olan çocuklara özel okul açılsa çok iyi olur. 2 saat destek eğitim alacağına okul olsa ne güzel olur bir sürü öğretmen de var bu konuda
K72SON.12: **Öğretmen derste tüm öğrencilere yetişemiyor.** Sadece onunla ilgilense olmaz zaten. O çünkü sınıftakilerin seviyesine yetişemiyor. Bazen ona ayrı matematik filan veriyor ama o sınıftaki çocuklarla birlikte dersi takip edemiyor. Böyle olunca o boşta kalıyor. Ders sonrası ancak destek eğitim odasında eğitim alabiliyor. Bunun yerine sınıfta bir öğretmen daha olabilse çok güzel olur. Çünkü mesela bir öğrenci daha var disleksisi olan. Onlarla diğer öğretmen ilgilenir ve böylece sınıfta ders devam eder. Biz sadece verilen ödevleri takip edebiliyoruz
K72SON.12: **Ders yaptıramıyordum**. Ama tanı aldıktan sonra. Okulda destek eğitim odasında eğitim aldı ve böylece ders yapmayı öğrendi.

4.3.6.1.8.7.5. Sınav Kodu

Sınav Kodu kendi içerisinde *Ailenin Önerisi* şeklinde ikincil bir koda ayrılmıştır.

4.3.6.1.8.7.5.1. Ailenin Önerisi Kodu

Çocuklarının sınav olması ile ilgili olarak altı aile cevap verebilmiştir. Ailelerden bir tanesi hariç hepsi çocuklarının sınav olmadıklarını belirtmiştir. Çocuğu sınav olan aile ise sınavların çocuğunun engel durumuna göre düzenlenmediğini ifade etmiştir. Diğer aileler çocuklarının birebir öğretmen ile sınava girmesi, sınav süresinin uzatılması ve sınavın seviyesinin belirlenmesi konularında ifadelerde bulunmuşlardır. İfadeler Tablo 190'da yer almaktadır.

Tablo 190. Ailenin Önerisi Kodu -Katılımcı İfadeleri

K72SON.2: Birebir öğretmenle olsun neler yapabiliyor görelim sınav olsun yani.
K72SON.3: Benim çoğumun sına olabilecek kapasitesi yok ki. Kendi durumuna göre öncelikle öğretmeni olmasını isterim aslında sınavdan önce.
K72SON.4: Herhangi bir sınav olmadığı için bu konuda bir fikrim yok. Eğitimi daha önemli bence.
K72SON.5: Çocuk bir şey öğrense sınava girer de bu çocuk bir şey öğrenmiyor ki.
K72SON.12: Henüz olmadı ama bu tarz çocuklar ayrı sınav oluyorlar, bu tarz çocuklara ek süre de veriyorlar aslında tam bilmiyorum ama.
K72SON.14: Sınavları benim oğluma göre yapmıyorlar yazık oluyor çocuğuma.

Şekil 71'de Eğitim Temasının içerisindeki tüm tema ve kodların yüzde dağılımını göstermektedir. Şekil 71 incelendiğinde, zorunlu öğrenim alt teması %32,2 ile en yüksek paya sahiptir. İkinci sırada ise % 22,9 ile özel eğitim alt teması bulunmaktadır. Son sırayı ise kodlanmada an az payı %2,1 ile çocuğun eğitimini kolaylaştıran unsurlar alt teması almıştır.

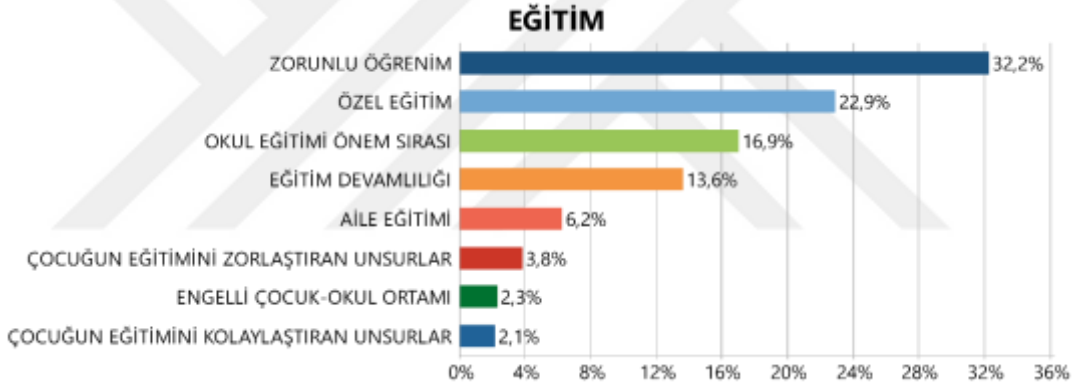

Şekil 71. *72-Sonrası Aylık Kategori -Eğitim Teması Alt Kodlama Yüzde Grafiği*

4.3.7. Ailenin Engelliğe Bakışına İlişkin Bulgular:

4.3.7.1. ENGELLİLİK BAKIŞ AÇISI TEMASI

Engellilik bakış açısı diğer gruplardaki olduğu gibi dört alt temaya ayrılmıştır. Bunlar, *Eşit Erişim Algısı, Ailenin Karşılaştığı Genel Sorunların Önem Sırası, Katılımcının Bakış Açısı ve Toplumun Bakış Açısı* şeklindedir. Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası Şekil 64'de gösterilmektedir.

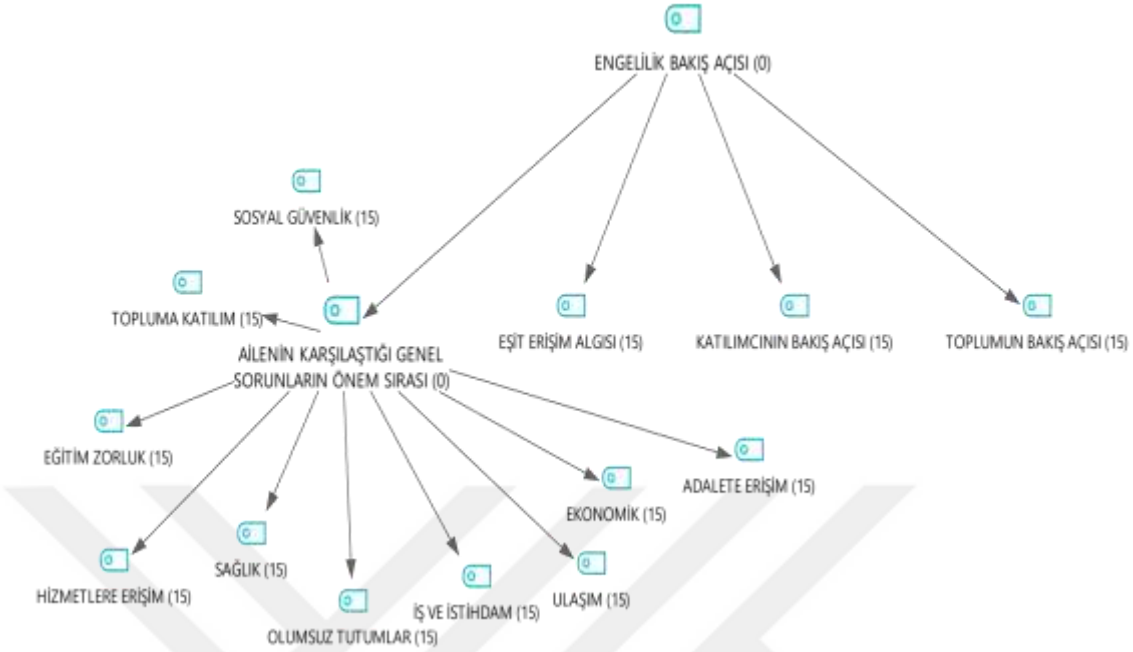

Şekil 72. *Engellilik Bakış Açısı Teması Haritası*

4.3.7.1.1. Eşit Erişim Algısı Alt Teması

Tablo 191'de görüldüğü gibi, ailelerden sekizi, çocuklarının diğer çocukların erişebildikleri şeylere erişemedikleri belirtmişlerdir. Ailelerden altısı ise kendi destekleriyle çocuklarının diğer çocuklar gibi her şeye erişebildiklerini, ihtiyaç veya isteklerini elde edebildiklerini belirtmiştir.

Tablo 191. Eşit Erişim Algısı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri

K72son.1: Evet Gider Yapar Yani.
K72son.2: Hayır.
K72son.3: Hayır. Biz Tiyatroya Gitmiştik Oradaki Görevli Bizi Uyardı. Çocuğunuz Sessiz Olsun Diye. Önde Protokol Var Dedi. Ben De Ne Yapayım Çıkmak Zorunda Kaldım Oradan Gidemedim Sonra Hiç. Engelliler Gününe Götürebiliyorum Bir Tek Ne Yazık Ki. Diğer Yerlerde Anlayışla Karşılamıyorlar Ne Yazık Ki. Erişemiyor Tabi Ki. Oysa Onun Da Hakkı Tiyatro İzlemek Sosyal Aktivitelere Katılmak.
K72son.4: Evet. Bütün Herşey İçin Ben Ona Desteğim Ve Herşeye Erişebiliyor.
K72son.5: Evet. Ben Heryere Götürüyorum Onu.
K72son.6: Evet. Yok Tabii Ki Olmuyor Erişemiyor Ki Çocuğum.
K72son.8: Hayır. Ben Destek Oluyorum. Hiçbir Yer Yok.
K72son.7: Hayır. Kendi Dışarı Çıkamıyor, Parka Gidip Oyun Oynayamıyor Bence Yok Erişemiyor. Hiçbir Yere Öyle Başımızı Alıp Kendi Başımıza Gidemiyoruz.
K72son.9: Evet Devlet Destekliyor Ama İnsanlar Zorlar. Mesela Uzun Yolculuk Yapamıyoruz.
K72son.10: Hayır. Hiçbirşeye Ulaşamıyoruz Ki Biz Minibüse Bile Binemiyoruz Daha Ne Diyeyim. Hiçbir Şey Eşit Değil.

K72son.11: Evet. Artı Ulaşıyor Benim Oğlum Daha İyi Ve Biz Çok Destekliyoruz.
K72SON.12: Evet. Her çocuk gibi herşeyi yapıyor.
K72SON.13: Hayır. Kendisi tek başına mümkün değil okula bile gidemiyor biz gitmesek
K72SON.14: Evet. Oğlum her şeyi yapar ulaşır.
K72SON.15:Hayır. Mümkün değil.
K72son.1: Evet Gider Yapar Yani.

4.3.7.1.2. Ailenin Karşılaştığı Sorunların Önem Sırası Alt Teması

Engellilik Bakış açısı temasının alt teması olan ailenin karşılaştığı sorunların önem sırası katılımcılara yöneltilen soru doğrultusunda; *Eğitim, Sağlık, Ekonomik, Topluma Katılım, İş ve İstihdam, Hizmetlere Erişim, Olumsuz Tutumlar, Ulaşım, Sosyal Güvenlik, Adalete Erişim* şeklinde ikincil alt temalara ayrılmaktadır. Bu temalar aşağıda önem sırasına göre Şekil 73, Şekil 74, Şekil 75, Şekil 76, Şekil 77, Şekil 78, Şekil 79, Şekil 80, Şekil 81 ve Şekil 82'de gösterilmektedir.

Ailelerden karşılaştıkları sorunların başlıklarını 'eğitim, sağlık, ekonomik, topluma katılım, iş ve istihdam, hizmetlere erişim, olumsuz tutumlar, ulaşım, sosyal güvenlik, adalete erişim' başlıklarını 1 ile 10 arasında numaralandırmaları istenmiştir. Ailelerden alınan bilgi doğrultusunda; başlıklar için önem sıralaması düzenlenmiş ve sonuçlardan elde edilen bulguya göre ailenin karşılaştığı sorunlar noktasında en önemli unsurun 'ekonomik' olduğu belirlenirken 'iş ve istihdam' konusunda herhangi bir sorunla karşılaşılmadığı tespit edilmiştir.

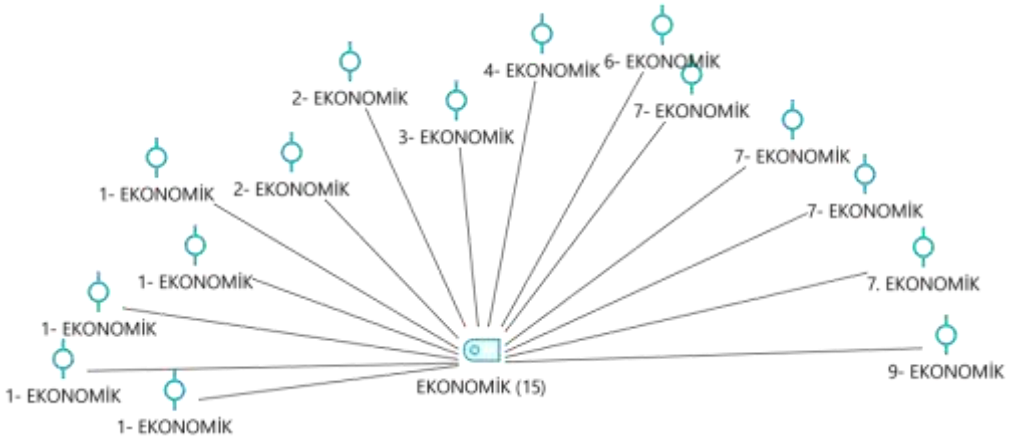

Şekil 73. *Ekonomik Alt Teması Önem Vurgusu*

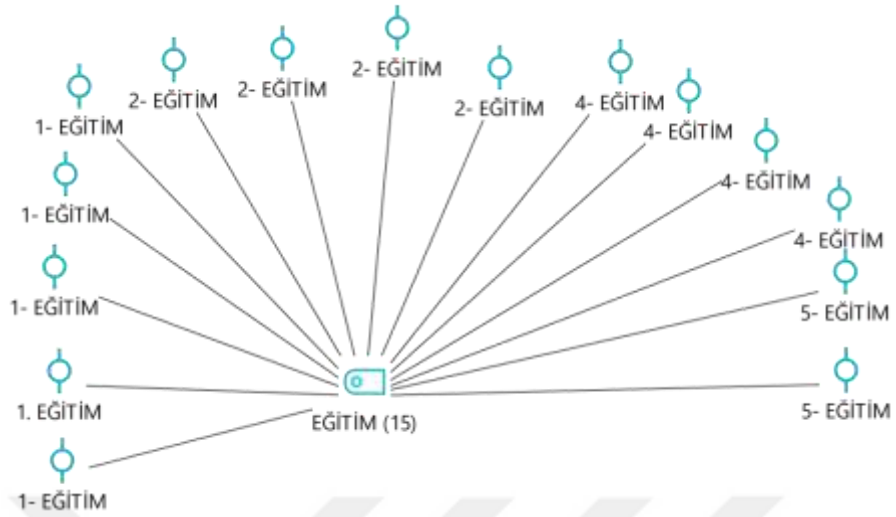

Şekil 74. *Eğitim Alt Teması Önem Vurgusu*

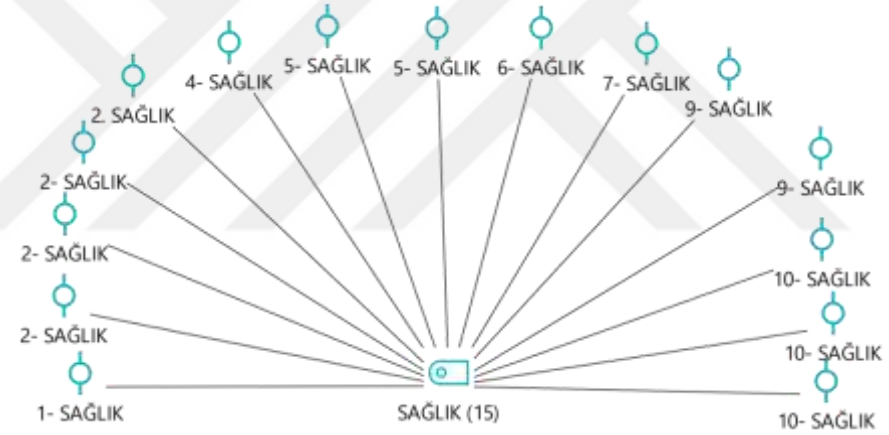

Şekil 75. *Sağlık Alt Teması Önem Vurgusu*

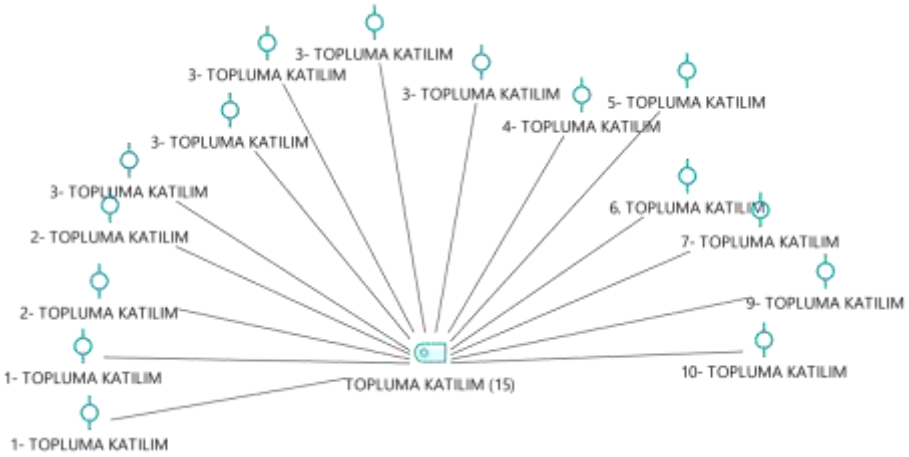

Şekil 76. *Topluma Katılım Alt Teması Önem Vurgusu*

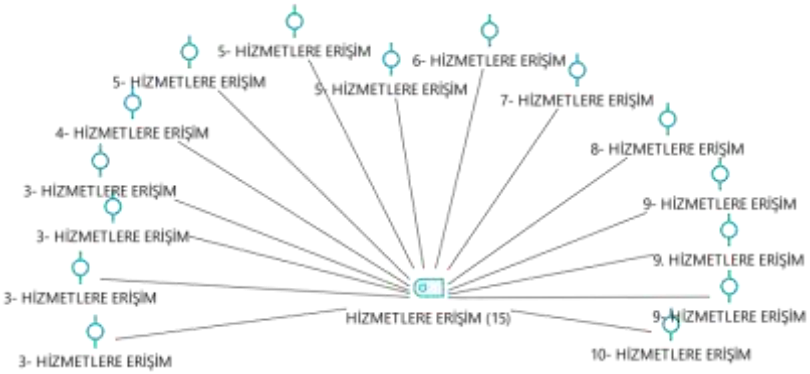

Şekil 77. *Hizmetlere Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

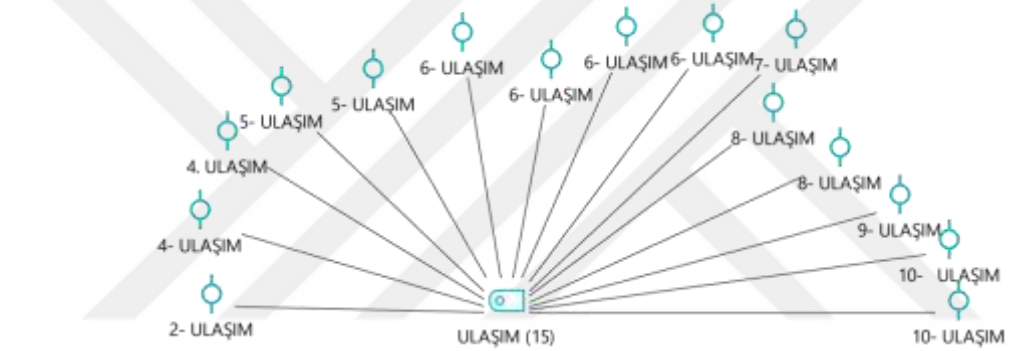

Şekil 78. *Ulaşım Alt Teması Önem Vurgusu*

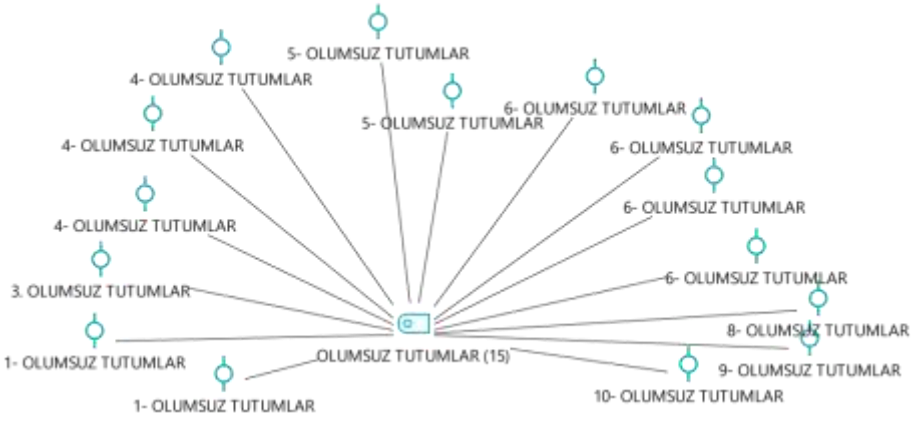

Şekil 79. *Olumsuz Tutumlar Alt Teması Önem Vurgusu*

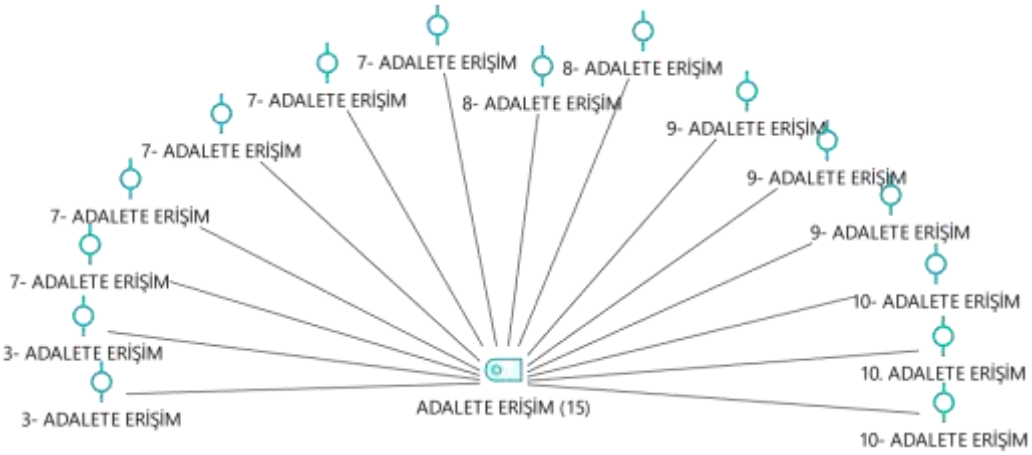

Şekil 80. *Adalete Erişim Alt Teması Önem Vurgusu*

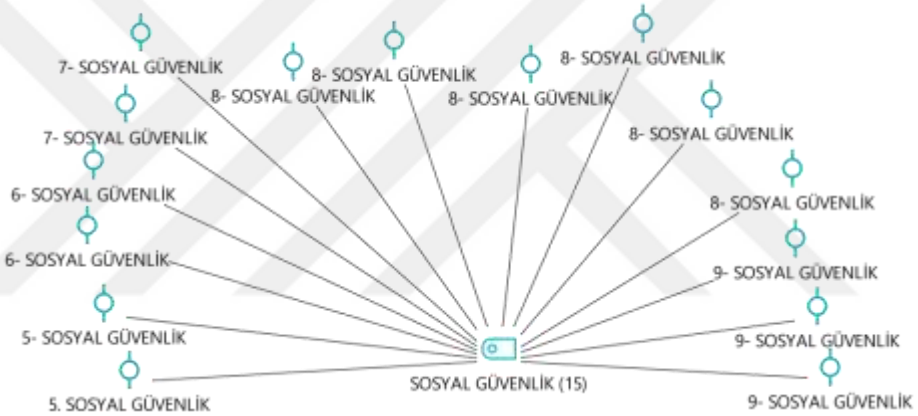

Şekil 81. *Sosyal Güvenlik Alt Teması Önem Vurgusu*

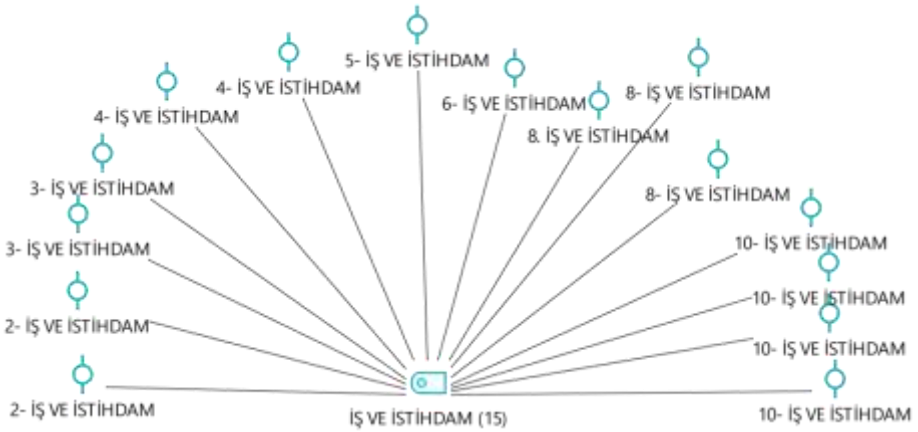

Şekil 82. *İş ve İstihdam Alt Teması Önem Vurgusu*

4.3.7.1.3. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması

Tablo 192'de görüldüğü gibi, aileler; engelliğin zor bir durum olduğunu, her insanın engelli olabileceğini, kabullenmenin zor olduğunu, çocuklarının dışlandığını ifade etmişlerdir.

Tablo 192. Katılımcının Bakış Açısı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Onlarda bir insan.
K72SON.2: Bakım ve hizmet bekleyen. Yarı bir çocuk, bakıma ihtiyacı olan bir çocuktur.
K72SON.3: Hepimiz engelli adayıyız. Anne gözüyle engelli diye bir şey yok. Asla kabil etmedim.
K72SON.4: Bazı şeyleri yapmakta yetersiz kalmak biraz farklı olmak diyebiliriz aslında.
K72SON.5: Bence çok zor, çok zor bir şey bu anne baba için çok daha zor.
K72SON.6: Ben yavrumu hiç engelli olarak görmüyorum. Engelliyor yavrumu büyükler. Yazık günah yavruma. Böyle kasmasa sanki hiç engelli değil. Ne vurması, var ne itmesi var. Psikiyatrinin dediği gibi o da sevincini öyle gösteriyor işte. Kasıyor kendini.
K72SON.7: Yani çok zor, çok zor ama alışınca işte. Kendime zaman hiç yok. Bir süre sonra alışıyorsunuz. Çocuk gördüğümde mesela o çocuk da olabilir diye düşünüyorum. Herkes engelli olabilir yani. Çoğu kişi bilinçsiz ve önyargılı.
K72SON.8: Herkes engelli adayı bir gün.
K72SON.9: Her insan engelli adayıdır. Allah'ın takdiri.
K72SON.10: Bence engeli iye bir şey yok yani. Bence o insanların ağzında bir şey. Asıl engeller biz insanlarız. Herşeyi biz engelliyoruz. Eğitimden tutun her konuda. Biz dışlanıyoruz. Bizi minibüse almaya korkuyorlar. tekerlekli sandalyeyi kaltayıp bagaja koymak çok zor geliyor. Durmuyorlar bile.
K72SON.11: Engelli diye bir şey yoktur. Zorlaştırılan durum vardır bence.
K72SON.12: Zor bir durum diğer çocuklar yapıyor o yapamıyor. Hiç birşey öğrenememişti ama eğitimle öğreniyor.
K72SON.13: İlk başta çok etkilendim kabullenmek biraz zordu. Şu anda iyi ki çocuğum var diye düşünüyorum. Bir anne olarak oldukça zor. Ama çok seviyorum üç çocuğum var onun yeri farklı.
K72SON.14: Benim çocuğum engelli değil ki. Diyecek bir şey bulamadım.
K72SON.15: Engellilik bu çocukları çok engelleyen dışlayan koparan bir durum.

4.3.7.1.4. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması

Engelli çocuklara yönelik toplumun bakış açısı teması, toplumun engelli çocuklara yönelik düşüncelerini kapsamaktadır. Tablo 193'de görüldüğü gibi, ailelere göre, toplum engelli çocuklarla karşılaştığında onlara acıma ve yadırgama gibi olumsuz duygular beslemektedir.

Tablo 193. Toplumun Bakış Açısı Alt Teması -Katılımcı İfadeleri

K72SON.1: Bizim toplumumuz iyi bir insan iyi bakıyor nerde görse yardım eder.
K72SON.2:Toplum dışlıyor, herkes soru soruyor bulsam birini her gün kavga edeceğim. Bakışlar beni rahatsız ediyor.
K72SON.3:Toplum kötü gözüyle bakıyor. Çalışmıyor kafası gerizekalı öyle şeyler söylüyorlar yani. Köyü istiyor çocuğum. Gidiyoruz bi de. Telefonun sesi açıktı ben kıs oğlum dedim. Anlamıyor ki çocuğun dedi kayınpeder anlamıyor ki çocuğun özürlü o çocuk diyor mesela. K72SON.3: … **İnsanların tuhaf bakışlarını istemiyorum çocuğuma** … insanların beni çocuğumun da çocuk olduğunu kabul edip yaklaşmalarını istiyorum
K72SON.4: Toplum çok dışlıyor maalesef.
K72SON.5: Toplum acır gözle bakıyor. Özürlü okulu deniyor mesela. Kaç kere benim yanımda söylediler.
K72SON.6: Toplum yadırgıyor. Acıyor. Bazen de ‘ şöyle yapsana, böyle etsine’. Sorularına çok cevap veriyorum onun ben. Hep onunla konuşuyorum. Eşim bile diyor ‘azcık sussana sen’ diye. Yıllarca kaşık diye öğrettim ben şimdi şimdi öğrendi kaşık nedir diye. Ama hep söyledim hep söyledim.
K72SON.7: Çok iyi davranmıyorlar.
K72SON.8:Toplum negatif bakıyor. Bulaşıcı hastalığı varmış gibi bakıyor. Vallahi toplum beni ilgilendirmiyor
K72SON.9: Toplum bu konuda bilinçsiz. Otobüsle gidip gelirken mesela bana şunu diyen bile oldu yani’ Çocuğuna toplu taşıma adabını öğretemediysen, toplu taşımaya binmeyeceksin, özel arabanla gidip geleceksin’
K72SON.11: Kaldırıma bakıyorsun tekerlekli sandalye ile gidilemeyecek gibi oluyor. Toplum bilgisiz olduğu için acıma gözüyle bakıyor.
K72SON.12: Disleksiyi insanlar bilmiyorlar.
K72SON.13: Toplum hor görüyor farklı davranıyor. Farklı davranılması lazım onlara da aynı davranılması lazım.
K72SON.14: Toplum iyi bakmıyor. İstemiyor.
K72SON.15: Engelliler toplumda yaşamaması gerekenler olarak görüyorlar. Anneler kendi çocuklarını korumak adına bu engelli çocukları dışlıyor. Ortak günler düzenlenebilir. Her grup ayrı organizasyon yapıyor toplu olarak organizasyon yapılmalı. Yazık bu anneye nasıl yapıyor bu kadın demesinler.

72-sonrası Aylık Engelli Çocuğa Sahip Olan Aileler ile yapılan görüşmelerde elde edilen tüm bulguların değerlendirilmesiyle oluşturulan kod bulutu (Şekil 83) ile tüm tema haritası (Şekil 84) aşağıda yer almaktadır.

Şekil 83. *Kod Bulutu (72- Sonrası Aylık Kategori)*

*Kod bulutu; "36-72 Aylık Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin; Aile Tanıtıcı Bilgi Formu, Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu ve Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeyleri Görüşme Soruları" analizinin tamamında yer alan kodlanma sayılarına göre kod kelimelerinin bir bulut olarak görselleştirilmesiyle elde edilen görüntüdür.

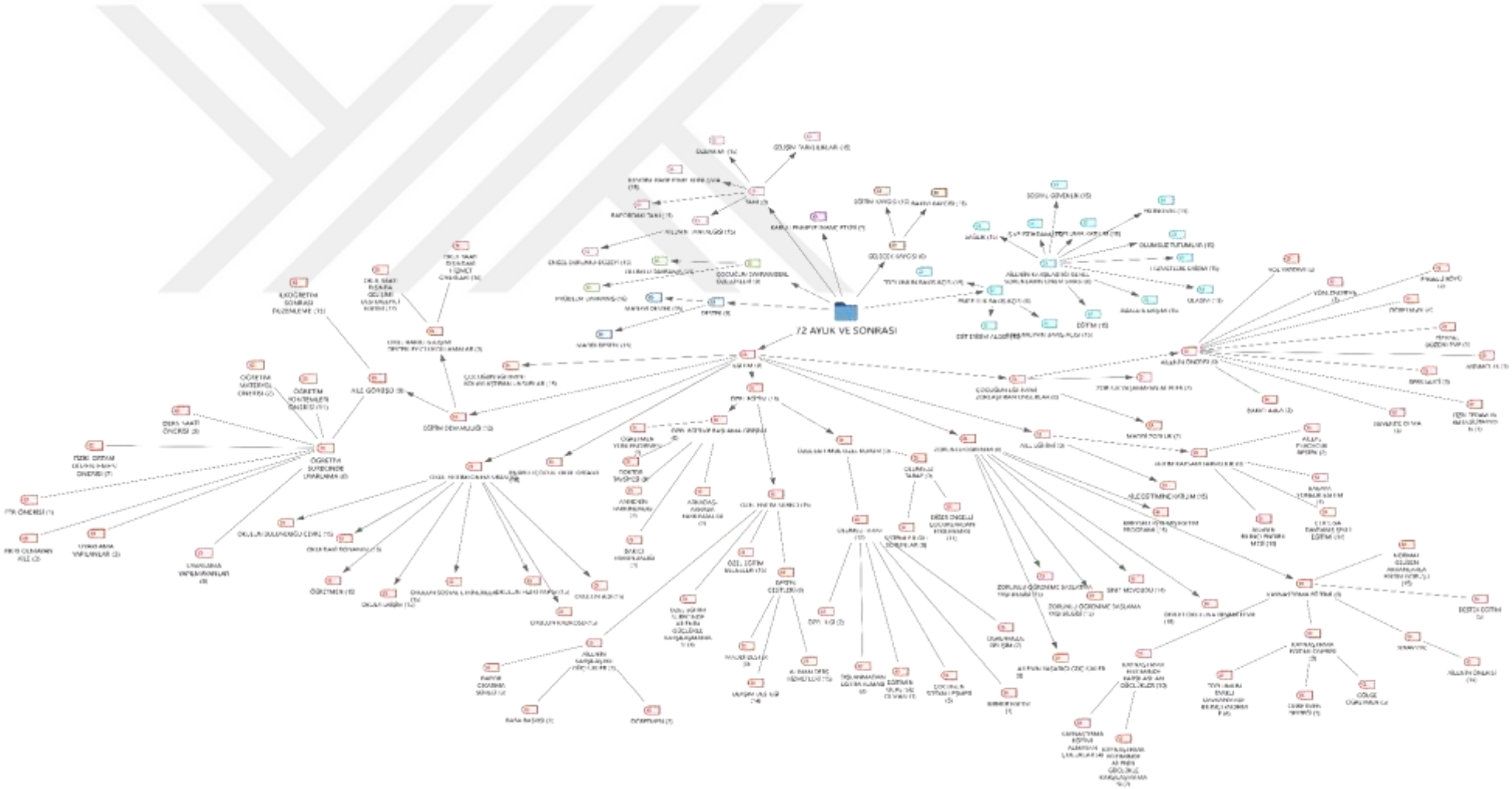

Şekil 84. (*72-Sonrası Aylık) Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritası*

*Tüm Kategori-Tema-Alt Tema-Kod Sistemi Haritasında; 36-72 Aylık Çocuğa Sahip Olan Aileler ile yapılan görüşmelerdeki tüm kodlanmalar özetle tek bir görsel üzerinde gösterilmektedir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Bu çalışmanın amacı; engelli çocuğa sahip ailelerin eğitim hakkına yönelik algıları ve bilgi düzeylerinin incelenmesidir. Ailelerin çocuklarının eğitim hayatlarını destekleyebilmeleri için çocuklarına sağlanmış olan hakları bilmeleri ve bu haklara erişebilmeleri önemlidir. Engellilerin temel insan haklarından eşit şekilde yararlanması onların da diğer insanlara sunulan haklara ulaşmasıyla mümkündür. Bu hakların başında ise eğitim hakkı vardır. Bu araştırmada öncelikli olarak ailelerin çocuklarının tanıları konusunda bilgi düzeyleri incelenmiştir. Bu kapsamda ailelerin verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, 1. Grupta yer alan ailelerin, çocuklarının tanısını, çocuğun gelişimsel olarak akranlarından farklı olması ("yemek yiyemiyor", "akranları gibi konuşamıyor") şeklinde ve kıyaslamalar yaparak ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu grupta yer alan ailelerin çocuklarının yaşlarının küçük olması sebebi ile onların engellilik düzeylerine ilişkin bilgileri ve algıları yetersiz bulunmuştur. 2. Grupta yer alan ailelerin çocukları okul öncesi dönemindedir. Bu gruptaki ailelerin, çocukları ile ilgili tanı algılarını ve engellilik düzeyini; çocuklarını, akranları ile varsa kardeşleri ile kıyaslayarak fiziksel ve mental geriliklerini, iletişim problemlerini ya da kendisine bakım verene yaşattığı zorluk kapsamında değerlendirdikleri görülmektedir. Araştırmanın 3. Grubunda (72 ay ve sonrası) yer alan aileler, çocuklarının tanı algısı ve onların gelişim farklılıklarını çocuklarının hem fiziksel hem de zihinsel yetileri ile açıklamaktadır. Ayrıca tanı algısı içinde, çocuklarını konsantrasyon ve sosyalleşme ile ilgili olarak da değerlendirmektedirler. Bu araştırmada yer alan ailelerin çocuklarının tanıları konusunda bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir. Çalışma grubunda yer alan aileler, çocuklarının tanılarının ve onların eğitimsel ihtiyaçlarının farkındadırlar Bununla birlikte bazı aileler çocuklarının tanısının derecesi ile net bir bilgi vermemişler, genellikle çocuklar ağır düzeyde olsa bile hafif veya orta düzey olarak tanımlanmışlardır. Özellikle anneler çocuklarını iyi görme çabası içindedirler. Engelli çocuğa sahip olan anneler genellikle bu durumla başa çıkmak için sorunu görmezden gelme ve inkâr etme eğiliminde olabilirler. Bu araştırmanın bulguları ile benzer olarak

Ünal ve Baran (2010) çalışmalarında, tanı hakkında bilgisi olan ailelerin durumu kabullenmeleri ve çocuğu ailenin bir bireyi olarak görmelerinde katkısı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan aileler genellikle düşük sosyo-ekonomik seviyeden gelen ailelerden oluşmuştur. Çocuklarının engel derecesini kabul etmekle ilgili yaşadıkları zorluklar, Sapiets vd. (2020) araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Sapiets vd. (2020) ailenin sosyo-ekonomik durumunun tanılamada önemli bir faktör olduğunu, yüksek sosyo-ekonomik durumun tanılamayı kolaylaştırdığını düşük sosyo-ekonomik durumun ise zorlaştırdığını belirtmişlerdir.

Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan aileler, engelli çocuğun davranış özeliklerini kendileri açısından değerlendirdiklerinde; çocukların davranış özeliklerini, olumlu davranış ve problem davranış şeklinde nitelendirmişlerdir. 1. Gruptaki aileler çocuğun olumlu davranışını fiziksel veya duygusal davranış üzerinden değerlendirirken, 2.Gruptaki aileler çocuğun olumlu davranışını çocuğun kendisini veya çevreyi rahatsız etmeme davranışı, şeklinde değerlendirmiştir. 3.Grupta yer alan aileler ise olumlu davranışı duygusal davranış, aileye bağlı olmak, mutlu, huzurlu gibi ifadeler ile değerlendirmişlerdir. Bununla birlikte, 1. Grupta yer alan aileler çocuklarının problem davranışlarının; engellilik durumuna bağlı olarak çocuğun yaşadığı sağlık sorunlarından, konuşma yetisinin olmayışından kaynaklanabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, çocuğun bu yetersizliklerinin kendisine zarar verme davranışlarına, bakım zorluğuna yol açabileceğini belirtmişlerdir. 2. Gruptaki aileler problem davranışı, engellilik durumundan kaynaklı olumsuz davranış özellikleri (sinirlilik, inatçılık, takıntı, hırçınlık, ağlama, saç yolma, kendine vurma, etrafa vurma, dikkat verememe, hıım sesi çıkarma…vb), komut almama, kendi kendine idare edememe, davranış problemleri ile ilişkilendirmişlerdir. 3. Grupta yer alan aileler ise problem davranışı; inatçı, akademik becerilerde geri olma, takıntılı davranışlar, komutları doğru alamama, asosyal davranış sergileme, kasılma, huzursuzluk, bağırma, bakım verene fiziksel ve psikolojik zarar verme, kendisine fiziksel zarar verme gibi problem davranışlar ile ilişkilendirmişlerdir. Araştırma grubunda yer alan aileler eğitim süreci içerisinde yer alan engelli çocuklarının davranış özelliklerini değerlendirdiklerinde; çocuğa bakım veren olarak oldukça zorluk yaşadıklarını ancak çocuğun eğitim sürecinde olması sebebiyle davranış özelliklerinin eğitime bağlı olarak

olumlu yönde ilerlediğini vurgulamışlardır. Engelli bireyler araştırmamızın bulgularında da ifade edildiği gibi, farklı alanlarında yaşadıkları yetersizliklere bağlı olarak sosyal beceri alanlarında da yetersizlik yaşamaktadırlar. Özelikle bu yetersizlikler onların iletişim becerileri ve davranışsal becerileri üzerine etkili olmaktadır. Bununla birlikte, engelli çocukların sosyal becerilerinin problem davranışla negatif yönde ilişkili olup, sosyal beceri eksiklileri problem davranışlarının artmasına yol açmaktadır (Aydın ve Sönmez: 2014). Doğru vd. (2013) çalışmalarında ailesinde engelli birey bulunan ve bir okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5 ile 6 yaşında olan çocukların sosyal becerileri ve problem davranışlarının engel türü değişkenine göre farklılaştığı sonucuna varmışlardır. Bu araştırma ile benzer olarak, Çolak vd. (2013) okullarda kaynaştırma ortamında uzman ve öğretmenin işbirliğiyle beraber çalışması kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerini ve davranışlarını olumlu yönde etkilediğini; ayrıca diğer öğrencilere de bu süreçte olumlu katkı sağlandığını belirtmiştir.

Bu araştırmada, çalışma grubunda yer alan ailelerin aldıkları destekler incelendiğinde; 1. ve 2. Grupta yer alan ailelerin çoğu maddi destek almak için yasal süreci henüz tamamlayamadıklarını, ihtiyaçları olmasına rağmen bu hizmetten yararlanamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumu, çocuklarının yaşlarının küçük olması, yeni tanı almış olmaları ve buna bağlı olarak raporlama ve eğitimsel tanı süreçlerinin yeni başlamış olması ile ilişkilendirebilir. Ancak 3. Grupta maddi destek alan ailelerin sayısı göreli olarak daha yüksektir. Bu durumun engelli çocuğun özel eğitim sürecinde geçirdiği sürecin uzunluğunun bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Çünkü 3. Grupta yer alan engelli çocukların yaşları daha büyük ve eğitim hizmetinden yararlanma zamanları ise daha uzundur. Ayrıca araştırmada nakdi yardım alan ailelerin birbirinden farklı bedeller aldıklarını söyledikleri ve bazı ailelerin ise aldıkları özel eğitim hizmeti desteğini de maddi destek olarak nitelendirdikleri belirlenmiştir. Bu durumun özel eğitim hizmetine destek alarak devam edebildiklerinin açık bir göstergesidir. Ailelerin maddi desteği sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Edirne İl Müdürlüğünden aldıkları görülmüştür. Ayrıca maddi desteği alan ailelerin sayısı, üç grup içinde toplam on iki kişidir. 1. Grup ailelerin annelerinin engelli olan

çocuklarıyla yalnız başlarına ilgilendikleri tespit edilmiştir. 2. ve 3. Grupta yer alanlar ise manevi desteği aile büyüklerinden aldıklarını belirmişlerdir.

Engelli çocuğa sahip aileler, diğer olağan giderlerin yanı sıra tıbbi bakım, özel fiziki düzenlemeler, araç-gereç ve materyaller konularında harcama gereksinimleri nedeniyle diğer ailelere göre daha çok maddi yüke sahiptirler. Dolayısıyla, maddi zorluk içinde olan engelli çocuk aileleri, engelli çocuğundan dolayı almaya hak kazandığı maddi destekleri belli ihtiyaçlarını karşılamakta kullanmaktadır. Diğer taraftan, engelli olmayan diğer kardeşler, anneanne/babaanne ve dedeler, akrabalar, komşular aile için destek mekanizmaları olabilir. Bu sayede anne ve babalar hem maddi hem de manevi yönden desteklenmekte ve böylece içinde bulundukları duruma daha kolay adapte olabilir, çocuklarının engeliyle daha kolay baş edebilir ve yaşam kaliteleri yükselebilir (Canarslan ve Ahmetoğlu, 2015; Duran ve Barlas, 2014; Tümlü ve Akdoğan, 2018; Quadir ve Temiz, 2018).

Bu araştırmada, ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algıları incelendiğinde, ailelerin çocuklarının engellinin nedenini inançla ilişkilendirdikleri belirlenmiştir. Bu tema değerlendirildiğinde, 1. Gruptaki aileler çocuklarının engel durumunu dini unsurlara bağlayarak kendilerine manevi yönden engel durumunu kabullenme sebebi oluşturmuşlardır. Bu durum çocukların bebeklik döneminde olmasından ve daha önce böyle bir durumla ailenin karşılaşmamasından ileri gelebilir. 2. ve 3. Gruptaki aileler çocuğun engel durumunu kabullenirken durumu daha kötüsüyle karşılaştırarak inanç olgusunu bir nevi şans olarak değerlendirmişlerdir. Ailelerin şükretmesi, diğer bir ifadeyle daha kötüsünün olmayışını dilemeleri ön plana çıkmaktadır. Bu durum ailelere psikolojik destek de sağlamaktadır. Üç grup içinden 3. Gruptaki ailelerden yedi tanesi kabullenmeye inanç etkisiyle ilgili ifadeyi kullanmıştır.

Engelli çocuğa sahip olmak aileyi birçok açıdan etkilemektedir. Özellikle çocuğun ilk doğduğu dönemler aileyi daha çok psikolojik açıdan etkilemektedir. Bu süreçte psikolojik kabulleniş belli bir zaman almakta ve ardından yeni bir düzenin inşası başlamaktadır (Bardakçı ve Kutluata, 2021). Ercan vd. (2019) çalışmalarında engelli bireye sahip olan ailelerin durumu kabullenme sürecini analiz etmişler,

yaptıkları analiz sonucu ailelerin çocuklarının engel durumu fark ettikten sonra genellikle şok ve kabullenememe tepkisi verdiklerini, durumu kabullenmede ve başa çıkmada aile ve yakın çevrenin desteğinin yanı sıra dini inançların da kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Balcı vd. (2019) ise çalışmasında ailelerin çocuğun durumunu Allah'ın takdiri olarak gördükleri ve kabullendiklerini ortaya koymuştur. Araştırmanın bulguları ile benzer olarak Nergiz (2013) çalışmasında dini temelli başa çıkmanın duygusal tükenmişlikle başa çıkmada destekleyici olduğu sonucuna varmıştır.

Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili olarak kaygılarını araştırma bulgularına göre iki şekilde değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda bulgular ailelerin bakım ve eğitim kaygıları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma grubunda yer alan ailelerin yarısından fazlasının kendilerine herhangi bir şey olduğunda çocuklarına nasıl ve kimin bakacağına dair bakım kaygısı yaşadıkları belirlenmiştir. Tüm ifadeler incelendiğinde dört aile hariç ailelerin tamamında çocukları için eğitim kaygısının olduğu görülmektedir. 1. Gruptaki aileler, çocuklarının engel durumu dolayısıyla normal bir eğitim alamayacaklarını, eğitim alabilmeleri için gereken mali yeterlilikleri olmadığını, sonrasında kendilerini nelerin beklediğini bilemediklerini, çocukları için uygun okul düzenlemeleri konusunda endişeye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. 2. ve 3. Gruptakiler ise bu kaygı ile ilgili olarak eğitimin çocuğa uygunluğu, çocuğun şartlara uyumu ve çocukları için uygun okul düzenlemeleri olup olmadığı konuları üzerinden değerlendirmişlerdir.

Engelli çocuğa sahip aileler için çocuklarının gelecekteki yaşantıları, ileride çocuklarına kimin bakacağı gibi sorular cevapsız kalabilmekte, bu da ailelerde kaygı ve endişeye neden olabilmektedir. Ayrıca, aileler çocuklarının eğitimlerinin planlanması ve uygulanması ile ilgili olarak her aşamada yer almak durumundadırlar (Avşaroğlu ve Çavdar, 2018). Özellikle engelli çocuğun yükünün önemli ölçüde üzerlerinde olması nedeniyle annelerin kaygı durumları daha yüksek olabilir. Avşaroğlu ve Çavdar (2018) çalışmalarında ulaştıkları sonuçlardan biri olarak görme engelli çocuğa sahip annelerin kaygı düzeyinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Arıcıoğlu ve Tekin (2017) ise çalışmalarında annelerin çocuklarının

geleceklerine ilişkin olarak kendileri öldükten sonra çocuklarının bakımı hakkında kaygılı olduklarını belirtmişlerdir.

Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyleri açısından incelendiğinde, eğitim temasının ilk alt temasının aile eğitimi olduğu görülmektedir. Ailelerin verdiği cevaplar doğrultusunda 1. Grup ailelerden hiçbirisinin aile eğitimine katılmadığı tespit edilmiştir. 1. Grupta yer alan ailelerin tamamı aile eğitiminin gerekliliği konusunda hemfikirdir ve kendilerine verilecek olan bu eğitimin içeriğinin engellilik durumunu kabullenme, aileye psikolojik destek, babaya özgü eğitim ve çocuğa davranış şekli eğitimi olarak dört alanda olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin (2018) 12.maddesi 2. fıkrasında yer alan '….Erken çocukluk dönemi eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde…. Bakanlıkça hazırlanan eğitim programı esas alınarak özel eğitim ihtiyacı olan çocuk için BEP hazırlanarak aile eğitimi yoluyla hizmet verilir' ifadesi yer almaktadır. Ancak ailelerin erken çocukluk dönemi için eğitim almaları gerektiği konusunda bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Ailelerin verdiği cevaplar doğrultusunda 2. Grupta yer alan ailelerden yalnızca ikisi aile eğitimine katıldığı tespit edilmiştir. Ancak aileler eğitim içeriği ile ilgili bir bilgi verememişlerdir. 2. Grupta yer alan ailelerin de tamamı aile eğitiminin gerekliliği konusunda hemfikirdir ve kendilerine verilecek olan bu eğitimin içeriğinin çocuğa davranış şekli eğitimi ve ailenin bilinçlendirilmesi olarak iki konuda olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çocuklarının engel durumu ile ilgili bilgiyi kendi çabalarıyla, uğraşarak elde etseler bile, öğrendikleri bu bilgiler doğrultusunda çocuklarına destek olmayı başaramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda, aileler için önemli olanın çocuklarının sosyal hakları ve engel durumları konusunda bilinçlendirilmek üzere eğitim almak olduğu belirlenmiştir. Aile eğitimi ile ilgili olarak 2. Grupta yer alan ailelerin de aile eğitiminin kendilerine verilmesi gerekliliği konusunda bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Ailelerin verdiği cevaplar doğrultusunda 3. Grupta yer alan ailelerin tamamının aile eğitimine katılmadığı tespit edilmiştir. 1. ve 2. Grupta da olduğu gibi 3. Grupta

yer alan ailelerin tamamı aile eğitiminin gerekliliği konusunda hemfikirdir ve kendilerine verilecek olan bu eğitimin içeriğinin ailenin bilinçlendirilmesi, çocuğa davranış şekli eğitimi, babaya yönelik eğitim, aileye psikolojik destek olarak dört konuda olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ailelerin ifadelerinde, engelli çocuklarının durumu hakkında ve süreç ile ilgili kendilerinin bilinç düzeyini arttıracak, farklı içeriklerde ve çeşitlendirilmiş güncel eğitimlerinin verilmesi yönündeki talepleri ön plana çıkmaktadır. 3. Grupta yer alan aileler çocuklarının durumu karşısında ne şekilde davranabileceklerinin belirsizliği içindedirler. Dolayısıyla duruma hâkim olamayan aile çocuğa ne şekilde davranacağını, nasıl bakım göstereceğini bilememektedir. Bu doğrultuda, güncel ve kullanıma uygun bilgilere ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Ayrıca katılmcı anneler çocuğa davranışla ilgili babaya yönelik eğitimin öncelikli olarak verilmesini çünkü babaların engelli çocuğa nasıl davranılması gerektiği konusunda bilinçli olmadığı ile ilgili ifadelerde bulunmuşlardır. 3. Grupta yer alan ailelerin de aile eğitiminin verilmesi gerekliliği konusunda bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda, araştırmaya paralel olarak Konuk ve Doğru (2012) çalışmalarında gerekli eğitimle donatılmış, engelli çocuğuna karşı yanlış tutum sergilemeyen bir ailenin; çocuğunun eğitimine büyük katkı sağladığını, çocuklarının gerçeğini, özelliklerini ve yeterliliklerini bilip kabullenirlerse, özel eğitim alan çocuklarının gelişimi konusunda katkılarının arttığını ve aile eğitimi programlarının bu süreci gerçekleştirmek için çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Doğan (2015) çalışmasında, genel olarak aile eğitimini; engelli çocuklarla ilgili amaçların belirlenmesi ve bu amaçların gerçekleşebilmesi için ebeveynlerin uzmanlar tarafından verilen sistematik etkinliklerle desteklenmesi olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda, aile eğitiminin amaçları ve gerçekleşmesinde hedeflenen sonuçları; bilgilendirme, gerçekçi beklentiler oluşturma, çocuğun aile içindeki konumunu netleştirme, çocuğun genel becerilerini geliştirme, anne-baba-çocuk etkileşimin değerlendirilmesi, anne ve babanın çocuktaki değişimleri fark etmesine yardımcı olma şeklinde nitelendirmiş ve aile eğitimin önündeki engelleri ise araştırma ve uygulama arasındaki uçurum, personel eğitimindeki yetersizlikler, yasal tanımlamaların karmaşıklığı ve uygulamacı tutumları olarak ifade etmiştir.

1.Grupta yer alan ailelerin erken çocukluk dönemi eğitimi için kurumsal olarak yönlendirilmedikleri tespit edilmiştir. Aileler çocuklarının aldığı özel eğitimin erken müdahale kapsamında gerçekleştiğinin bilincinde değillerdir. Çocuklarının ev merkezli bir hizmet almadıkları, kurum merkezli olan özel eğitim programında ise sürdürülen eğitimin içeriği ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Aileler erken çocukluk dönemi eğitiminin çocukları için önemli olduğunun farkındadırlar. 1.Grupta yer alan ailelerin yedisinin çocukları için zorunlu öğrenim sürecinin 36 aylık iken başladığını bilmedikleri tespit edilmiştir. Zorunlu öğrenim sürecinden haberdar olan ailelerin ise çocuklarının devlet okullarına 36 aylık olsalar bile alınmayacağı konusunda şüphe içerisinde oldukları belirlenmiştir. Aileler çocuklarını özel eğitime ne zaman başlattıkları konusunda bilgi sahibidirler. Çocuklarının erken dönemde özel eğitime başlaması gerektiğini bilmediklerini çünkü tanıdan ve durumdan haberdar olmadıklarını dile getirmişlerdir. Ancak 1. Grupta yer alan ailelerin çocuklarının özel eğitime erken dönemde başladıkları tespit edilmiştir. Çocuklarının düzenli bir şekilde eğitime devam edip edemedikleri sorulduğunda; aileler çocuklarını hastalık durumları haricinde, ellerinden geldiği kadar bireysel çabalarıyla eğitime götürdüklerini, yoksa çocuklarının eğitim almasının mümkün olamayacağını ifade etmişlerdir. Aileler erken müdahale kapsamında çocuklarına yalnızca özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden eğitim aldırdıkları için okul ortamı olarak yalnızca özel eğitim ve rehabilitasyon merkezini değerlendirebilmişlerdir. Aileler, devlet okullarının engelli çocuklar için uygun olmadığını, özel rehabilitasyon merkezlerinde ise şartların daha iyi olması gerektiğini ve eğitim saatinin bir saat gibi kısa bir süre yerine çocuğun durumuna bağlı olarak eğitimden verim alınması için esnek bir saat diliminde gerçekleşmesini, ayrıca çocuklarına rahatça bakım verebilecek ortamın olması gerekliliği üzerinde durmuşlardır. 1. Grupta yer alan çocukların en küçüğünün 24 aylık olduğu düşünüldüğünde ilk 1 yıllık süre zarfında hiçbirinin özel eğitime başlamadığı tespit edilmiştir. Ailelere, çocuklarının özel eğitime başlamaları için nasıl bir yol izledikleri sorulduğunda, genelde çocuğa bakım hizmeti veren annenin çocuktaki farklılığı fark ettiği belirlenmiştir. Annelerin çocuklarındaki farklılık konusunda, doktorların bir sıkıntı olmadığını ifade etmesine rağmen ısrarcı oldukları ve sonucunda haklı çıktıkları ve özel eğitime yöneldikleri tespit edilmiştir. Ailelere, çocuklarının eğitimi için yapılması gereken düzenlemeler konusunda görüşleri sorulduğunda aileler, çocukların

evde de eğitim alabilmesi, serabral palsili çocuğa devlet tarafından sağlanan özel eğitimin yalnızca fizik tedavi olmaması gerektiği, bu eğitimin yanında, dil eğitimi ve algı eğitimi gibi konularda da çocuğun eğitim alması, özel rehabilitasyon merkezlerinde daha az öğrenci olması, çocuklar için sosyal aktivitelerin arttırılması, eğitim materyallerinin ve fiziki ortamın uygun düzenlenmesi ayrıca il merkezinde de sosyalleşmeleri için ortam sağlanması konularında ifadelerde bulunmuşlardır. Aileler çocuklarına eğitim veren öğretmenin, veli ile etkileşimde bulunması, verdiği eğitimin monoton olmaması ve sürekli değişmemesi gerektiği konularını dile getirmişlerdir. Aileler çocuklarını güvenilir bir yere emanet etmek istediklerini ve bu yaş grubu için de tam gün eğitim verebilen kreşlerin olması gerektiğini ancak bu şekilde çalışma hayatına ve sosyal hayata katılabileceklerini ifade etmişlerdir. Rapor çıkarma sürecinde özellikle hastanede çocuklarıyla birlikte ciddi güçlükler yaşadıklarını, oradan oraya sürüklendiklerini, tetkikler için oldukça fazla zaman geçirdiklerini, rapor alabilmenin oldukça uzun sürdüğünü, doktorların teşhis konusunda zorlandıklarını ve mesleki olarak tanı koyan kişilerin yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çocuklarının özel rehabilitasyon merkezinden özel eğitim almasının kendilerini rahatlattığını ifade etmişlerdir. 1. Grupta yer alan ailelerin çocuklarını özel eğitime başlatma yolunu, haklarını ve çocuklarının tanı grubuna göre hangi hizmetleri almaları gerektiğini bilmedikleri, tesadüfi olarak süreci takip ettikleri, süreç içerisinde karşılaştıkları zorluklar konusunda değerlendirmelerde bulundukları görülmüştür.

2. Grup ailelerden dokuzu çocuklarının devletin herhangi bir okul öncesi kurumuna gitmediğini sadece özel bir eğitim kurumuna gittiğini belirtmiştir. Ailelerin devlet okulunda okul öncesi eğitim hizmetinden faydalanamadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, aileler çocuklarının devlet tarafından kendilerine sağlanan imkân dâhilinde evde eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. 1. Grupta da belirtildiği gibi 2. Grupta da çocukların eğitime devamının ailenin çabasıyla gerçekleşebildiği tespit edilmiştir. Aileler, devlet okullarında engelli çocuk için herhangi bir düzenleme yapılmadığını da ifade etmişlerdir. Aileler, okul öncesi eğitim sonrası için çocuğun nasıl bir eğitim alacağını bilmemekle birlikte geleceği öngöremediklerini, diğer öğrencilerin ve velilerinin çocuklarını kabullenmeyecekleri konusunda endişeli olduklarını ifade etmişlerdir. Aileler, engelli çocukların gidebileceği kursların olmasının, çocuğun

sosyal gelişimi için de önemli olduğunu ve bu çocuklar için meslek yetiştirme kurslarının da olması gerektiğini vurgulamışlardır. Devlet okullarındaki okul ortamının engelli çocuklar için yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Aileler, çocuklarının özel eğitim ve rehabilitasyon kurumunda eğitim almasının ilerleme, akranlarıyla kaynaşma ve birebir eğitim yönünden olumlu olduğunu ancak daha ağır engeli olan diğer çocuklardan olumsuz yönde etkilendiklerini ve çocuklarının aldıkları özel eğitim ders saatinin az olduğunu belirtmişlerdir. Aileler, özel eğitim sürecinde hem ekonomik anlamda hem de rapor alırken süreç içinde güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerin, eğitsel değerlendirme - tanılama ve ayrıca kayıt için gereken belgelere yönelik herhangi bir bilgileri bulunmamaktadır. Özel eğitim için gerekli belge ve işlemlerin tamamlanmasını aile adına özel kurumların yaptığı ve ailelerin çocuklarının almış olduğu eğitim hizmetinin içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Aileler, çocukların eğitimini kolaylaştıran unsur olarak kuruma araçla ücretsiz taşındıklarını ifade etmişlerdir. Aileler, özel eğitim sürecinde karşılaştıkları zorlukları; maddiyat, çocuğun diğer insanlar tarafından anlaşılamaması, verilen ders saatlerinin azlığı, danışabilecekleri herhangi bir merciinin olmaması, çocuklarını getirip götürürken yaşadıkları zorluklar ve özel eğitim kurumunda çocuklarını beklemek zorunda kalmaları dolayısıyla başka bir şey ile ilgilenememeleri şeklinde ifade etmişlerdir. Öneri olarak sunulanlar ise sınıf dışı mekânlarda da eğitim verilmesi, çocukların daha etkin bir eğitim alması, çocukların bakım ihtiyaçlarıyla birinin ilgilenmesi, çocuğa daha fazla ilgi gösterilmesi, eğitim verenlerin birbirleri ile diyalog içinde olması, bir yol gösterenin olması ve toplumdaki diğer bireylere engellilik ile ilgili eğitim verilmesidir. Aileler, zorunlu öğrenimde; süreci takip etme konusunda yalnız kaldıklarını, çocuklarını devlet okuluna başlatamadıklarını, aslında bunun da bir zorluk olduğunu, sınıf öğretmenine karşı çocuğun güvensiz hissettiğini, öğretmenin derse devam ettiğini ama kendi çocuğunun sınıfta devam eden eğitimin dışında kaldığını, sınıfta ders esnasında çocuğu ile birlikte oturması gerektiğini, evrak işlerinin yorucu olduğunu veya çocuklarının okula kabul edilmediklerini ifade etmişlerdir. İki aile, çocuklarının okula kabul edilmeme sebebini çocuklarının tuvalet eğitimi olmamasından kaynaklandığını belirtmiştir. Çocuklarının eğitim aldığı sınıfın mevcudunun kaç olması gerektiği konusunda ailelerin kesin bir bilgiye sahip olmadıkları ayrıca, BEP ile ilgili herhangi bir bilgilendirmenin olmadığı ifade

etmişlerdir. Bu durum ailenin BEP ile ilgili bilgilendirilmesi gerektiğini kanıtlamaktadır. Ailelere BEP dâhilinde nasıl bir eğitim programı hazırlandığı sorulduğunda aileler, konu ile ilgili fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. BEP hazırlanırken iki aile kendilerinden görüş alındığını dile getirmiş, diğer aileler ise ya farklı bir konudan bahsetmişler ya da kendilerinden görüş alınmadığını ifade etmişlerdir. Aileler kaynaştırma eğitiminde öğretmen desteği olması ya da gölge öğretmen olması önerisinde bulunmuşlardır. 2. Grupta yer alan ailelerin, çocuklarının hakları ve eğitim sürecinin aşamaları hakkında bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir.

3. Grupta yer alan ailelerden biri hariç diğerleri çocuklarının eğitime devam edebildiğini ifade etmişlerdir. Çocuğu eğitimine devam edemeyen aile ise çocuğunun eğitimi süresince kendisinin çok yıprandığını belirtmiştir. Tüm ailelerin çocukları özel eğitim hizmetini almaktadır. Ailelerin özel eğitimi alma sürelerinde değişkenlik bulunmaktadır. Grubun içerisinde özel eğitime yeni başlayan çocukların yanı sıra 3,5 ve 7 yıl gibi bir süreden beri eğitim gören çocuklar da yer almaktadır. Aileler özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine çocuklarının devam ettiğini bilgisini vermişlerdir. Engelli çocuklarının özel eğitim kurumunda eğitim görmesinin; genel olarak olumlu olduğunu ve severek gittiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca aileler, engelli çocuklarının akranlarıyla beraber eğitim görmesinin; öğrenme açısından faydalı olması, çocuğun sosyalleşmesini sağlaması, özel olarak ilgilenilmesi, dışlanmadan eğitim alması, okuma yeteneği kazanması, sosyalleşmesi ve ekonomik olması gibi olumlu taraflarını da belirtmişlerdir. Engelli çocuklarının akranlarıyla beraber özel eğitim kurumunda eğitim görmesinin olumsuz yönünü ise çocuklarının diğer engelli çocuklardan olumsuz etkilendiklerini ve bir takım var olan sistemsel sorunlar olarak yansıtmışlardır. Aileler, çocukları için devlet okulunun uygun olmadığını, ısrarlı olmadıkça taleplerin karşılanmadığını, bu süreçte oradan oraya sürüklendiklerini, doktorların teşhis koymada karışıklık yaşadıklarını, rapor alabilmek için çok fazla uğraştıklarını, babaların destek olmadığını ve öğretmenlerin bilinçsiz olduklarını ifade etmişlerdir. Ailelerin sekizi herhangi maddi destek almamaktadır. Yedi aile maddi destek alabilmektedir. 3. Grupta yer alan ailelerden destek alanların sayısının 1. ve 2. Gruba göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Aileler, çocuklarının aldıkları özel eğitimin içeriği hakkında ve özel eğitim için gerekli belgeler konusunda bilgi sahibi

değildir. Aileler, çocuğun eğitimini zorlaştıran unsurlar olarak öğretmenlerin yetersiz ve anlayışsız olduklarını, okul ortamında güvenlik sıkıntısı yaşandığını, iyi bir yönlendirmenin yapılmadığını, fiziksel düzenlemenin uygun olmadığını, ders saatlerinin yetersiz olduğunu, ayrımcılık yapıldığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin daha bilgili ve anlayışlı olmaları, yönlendirmenin bir psikolog vasıtasıyla yapılması, ders saatlerinin fazlalaştırılması, okulun fiziksel olarak düzgün olması, ulaşım konusunda yardım olması, çocuklara okulda ayrıca bakım veren bir abla olması, çocuklar için yaşam köyü benzeri alanların olması gibi önerilerinde bulunmuşlardır. Beş aile çocuğun eğitimini kolaylaştıran herhangi bir unsurun olmadığını belirtmiştir. Diğer on aile ise eğitimin, çocuklarının gelişimine katkıda bulunması, ücretsiz olması, özel eğitim kurumunda öğretmen seçilebilmesi ve öğretmenlerin çocukla candan ilgilenmesi ayrıca verilen eğitimin anne ve çocuk arasındaki bağımlılığı azaltması gibi konuların kendilerini rahatlattığını belirtmişlerdir. Ailelere çocuklarını zorunlu öğrenime ne zaman başlattıkları sorulduğunda üç katılımcı altı yaşında, altı katılımcı beş yaşında, iki katılımcı yedi yaşında, biri ise sekiz yaşında başlattığı bilgisini vermiştir. Ayrıca on bir aile zorunlu öğrenim yaşı bilgisine sahip olmadıklarını, dört aile ise konu ile ilgili bilgileri olduğunu ancak eğitime başlatamadıklarını ifade etmişlerdir. Üç aile çocuklarının devlet okuluna devam edemediğini, on iki aile ise devam ettiğini ifade etmiştir. Devlet okulundaki sınıf mevcudu sayısının kaç olması gerektiği konusunda aileler bilgi sahibi değillerdir. On bir aile sınıf mevcudunu eğitim kalitesini etkileyeceğini ifade etmiştir. Ailelerden sekizi BEP ile ilgili herhangi bir bilgisinin olmadığını belirtmiş; yedi aile ise bilgisinin olduğunu belirtmiş ancak cevap verememiştir. Dört aile BEP ile ilgili görüşlerinin alındığını ve çocuklarına bireysel eğitim programı hazırlandığını ifade etmiştir. On bir aile ise bireyselleştirilmiş eğitim programının hazırlanmadığını belirtmiştir. Ailelere kaynaştırma eğitimi sırasında yaşadıkları güçlükler sorulduğunda; yıprandıkları, diğer velilerin zorluk çıkardığı, sınıftaki diğer çocukların çocuklarını olumsuz etkilediği, çocuklarının dışlandığı, öğretmenin durumla başa çıkamadığı gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Çocuklarının normal gelişen akranlarıyla birlikte eğitim alması hakkında ne düşündükleri ailelere sorulduğunda; aileler aslında çocuklarının normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte eğitim almalarını istedikleri ya eğitime dahil edilmedikleri ya da dahil edilseler bile dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Aileler kaynaştırma eğitiminde öğretmenin

çocuklarına eğitim verebilecek donanıma sahip olması gerektiğini, ders esnasında sınıfta öğretmen harici bir öğretmenin daha bulunması gerektiği konusunda önerilerini dile getirmişlerdir. Öğretmenin ders esnasında tüm öğrencilere yetişemediğini dolayısıyla destek eğitimin çocukları için faydalı olduğu, okul açılır açılmaz destek eğitimin başlaması gerektiği ifadelerinde bulunmuşlardır. Çocuklarının sınav olması ile ilgili olarak altı katılımcı cevap verebilmiştir. Ailelerden bir tanesi hariç hepsi çocuklarının sınava tabi tutulmadıklarını belirtmiştir. Çocuğu sınava tabi olan katılımcı ise sınavların çocuğunun engel durumuna göre düzenlenmediğini ifade etmiştir. Diğer aileler çocuklarının birebir öğretmen ile sınava girmesi, sınav süresinin uzatılması ve sınav seviyesinin belirlenmesi konularında ifadelerde bulunmuşlardır. 3. Grup ailelerin farkındalıkları 1. ve 2. Grup ailelere kıyasla daha fazladır. Ancak 3. Grup aileler de eğitim hakkı ve eğitim hizmeti ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip değillerdir. Süreç içerisinde yaşadıkları deneyimler çerçevesinde zorlukları belirlemiş, kendilerini ve çocuklarını rahatlatacak yukarıda ifade edilen önerileri dile getirmişlerdir.

Yukarıda her grup için eğitim teması ile ilgili tespit edilen bulgulara yer verilmiştir. Bunlardan biri olarak her üç grupta yer alan ailelerin kurum merkezli olarak yönlendirilmedikleri görülmüştür. Aslan ve Yalçın (2021) tarafından yapılan çalışmada ulaşılan sonuçlardan biri, görme engelli çocuğa sahip ailelerin yönlendirilme konusunda gereksinimleri olduğunu ifade etmesidir. Genç (2015) ise çalışmasında ulaştığı sonuçlardan biri olarak engelli bireylerin ciddi bir eğitim sorununa sahip olduğunu, bu konuda bir rehberliğe ihtiyaç duyduklarını ve eğitimin sürekliliğini sağlamanın önemli olduğunu belirtmiştir. Buna benzer olarak da Tekinarslan ve Bircan (2009) çalışmalarında, ailelerin anasınıfına geçiş döneminde bilgiye gereksinimleri olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer bir bulgu olan çocuğun eğitimden dışlanması ile ilgili olarak Yavuz (2016) çalışmasında zihin engelli çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayatta değişik şekillerde dışlanmaya maruz kaldıklarını, Gültekin ve Sezer (2017) ise çalışmalarında varılan sonuçlardan biri olarak engelliğin toplumsal dışlanmanın bir nedeni olduğunu, eğitim ile ilgili olanakların yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Araştırmada her üç grupta yer alan ailelerin ifadeleri değerlendirildiğinde engelli çocuklarına eğitim veren öğretmenlerin çocukların engel

durumu ile ilgili bilgi yetersizliğinden bahsettikleri görülmektedir. Bu doğrultuda Doğaroğlu ve Dümenci (2015) çalışmalarında engelli öğrencilere eğitim ortamında yapılan öğretimsel uyarlamalar ve çocukların davranışlarına yönelik müdahalelerdeki eksikliğin öğretmenlerin engellilik ile ilgili bilgi yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ayrıca, Yenigün ve Odluyurt (2020) çalışmalarında öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine akademik becerilerin kazandırılması konusunda zorlandıklarını ve bu konuda yeterli destek hizmetin sağlanmadığını ortaya koymuşlardır. Bir diğer öne çıkan bulgu ise ailelerin kaynaştırma eğitimi ve BEP ile ilgili yeterli bilgilerinin olmaması ve sistemle ile ilgili sorunlardır. Oysa, BEP sadece öğretmen değil öğrenci ve ailesinin de eğitim sürecine daha etkin katılımına imkan vermektedir (Çıkılı vd., 2020). Buna paralel olarak Burunsuz ve İnce (2020) BEP'in uygulanmasına ilişkin velilerin bilinçsiz olduğunu, RAM'dan verilen raporlarda birtakım aksaklıkların yaşandığını ve verilen raporlar ile öğrencilerin seviyelerinin farklılık gösterdiğini araştırmalarında belirtmişlerdir. Erdin (2019) çalışmasında, elde ettiği bulgular içinde ailelerin çocuklarının engel durumları hakkında tanı konulmadan önce bilgilerinin olmadığını, rehabilitasyon merkezinde çocuklarının eğitiminde kullanılan destek eğitim programını ve BEP'i bilmediklerine yer vermiştir. Sevim ve Atasoy (2020) çalışmalarında okullardaki kaynaştırma uygulamalarını değerlendirmiş ve MEB kapsamında birtakım yasal ve yönetsel eksikliklerden ortaya çıkan sorunlar bulunduğunu ve bunun bir sistem sorunu olduğu değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Özan ve Sarıca (2021) çalışmalarında BEP uygulamalarının başarılı olabilmesi için okul personelinin mesleki gelişiminin ve aileler, eğitimciler ve diğer uzmanlarla iletişim ve işbirliğinin önemli olduğu sonucuna varmışlardır. Esmer vd. (2017) çalışmalarında ortaya koydukları bulgular arasında kaynaştırma eğitiminde öğretmenler ile diğer paydaşlar arasında yeterli düzeyde işbirliğinin olmadığına yer vermişlerdir. Kırmızı ve Duran (2017) çalışmalarında yer alan bulgular arasında kaynaştırma eğitimi kapsamında olan öğrencilerin engellilik ve gelişim durumunun ön planda tutulmasının eğitiminden beklenen verimi arttırmada etkili olabileceği yer almaktadır. Bu bulguyla da ilişkili olarak ailelerin engelli çocuklarının mevcut eğitim ortamında olması gereken sınıf mevcudu sayısı hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Ayrıca, araştırmada yer alan bulgular değerlendirildiğinde ailelerin çocuklarının eğitim ortamlarındaki fiziksel koşullardan memnun olmadıkları ve

çocukları için yapılması gereken öğretimsel uyarlamalar hakkında bilgilerinin olmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan, fiziksel koşulların önemine vurgu yapan çalışmalar göz önüne alındığında Yılmaz (2012) engelli bireylerin eğitiminin sağlıklı olarak yürütülmesi için okul binalarına ulaşım yollarının, dersliklerin ve mekân düzenlemesinin mimari düzenlemeye ihtiyaç olduğunu, bu düzenlemeye en fazla gereksinim duyan grubun görme engelliler ve bedensel engellilerin olduğunu; Sabah ve Çankaya (2020) ise okulların fiziki yapısının ve materyallerinin kaynaştırma öğrencilerine uygun olmadığını, sınıf mevcutlarının kalabalık olduğu gibi tespitlere çalışmalarında yer verdikleri görülmektedir. Özdoğru (2021) tarafından yapılan çalışmada da sınıfların kalabalık olduğu, öğrencilerin engel düzeylerine uygun dağıtılmadığı ve farklı seviye ve yaşta olan öğrencilerin aynı sınıfta bulunduğu gibi hususlara dikkat çekilmiştir. Bütün bu değerlendirmelerin yanı sıra aileler çocuklarının özel rehabilitasyon merkezinden almış oldukları eğitimden memnun olduklarını, çocuklarının akademik ve sosyal olarak ilerleme gösterdiğini ifade etmişlerdir. Mengi (2020) engelli bireylerin gözüyle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim durumunu irdelediği çalışmasında ailelerin genel olarak aldıkları eğitimlerden memnun oldukları, bu sayede engel durumlarını kabullendiklerini, sosyal çevrelerinin genişlediğini, yalnızlık duygusundan kurtulduklarını ve dolayısıyla bu kurumlar sayesinde yaşam bağlarının güçlendiği ve mutlu olduklarına ilişkin sonuçlara ulaşmıştır.

Ailelerden çocuklarının eğitimi ile ilgili ‘öğretmen, okulun kadrosu, okulun fiziki yapısı, okulun sosyal etkinlikleri, okula erişim, okuldaki donanım, okulun bulunduğu çevre, okulun adı’ başlıklarını kendilerinin konuya verdikleri öneme göre sıralamaları istenilmiştir. 1. Grup en önemli olanı ‘Öğretmen’, en önemsiz olanı ise ‘okulun adı ‘ olarak, 2. Grup da en önemli olanı ‘Öğretmen’, en önemsiz olanı ise ‘okulun adı ‘ olarak, 3. Grup ise en önemli olanı yine ‘Öğretmen’, en önemsiz olanı ‘okula erişim ‘ olarak ifade etmiştir. Tüm gruplar değerlendiğinde aileler için eğitimde asıl önemli olanın ‘öğretmen’ olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak öğretmenlerden öğrencilerine en iyi şekilde eğitim vermeleri beklenir ve eğitimin niteliğinin belirlenmesinde öğretmenler en önemli faktör olarak değerlendirilir. Engelli çocukların eğitimi söz konusu olduğunda engelli çocukların bakım ve eğitiminin daha

zorlayıcı olması öğretmenin eğitim sürecindeki yerini daha da ön plana çıkarır (Özdoğru, 2021). Diğer taraftan, öğretmenler kaynaştırma sürecini kolaylaştıran bir role de sahiptirler (Gal vd., 2010). Bu nedenle araştırmada yer alan bütün ailelerin çocuklarının eğitimi ile ilgili olarak önem sırasında 'öğretmeni' ifade etmeleri bu açıdan değerlendirilebilir.

Ailenin engelliliğe bakışı ele alındığında, ailenin ve ailenin gözünden toplumun engelliği ne şekilde değerlendirdiğini, ailenin engellilikle ilgili karşılaştığı sorunları ve engelli çocuğunun diğer olanaklara erişimini incelenmiştir. Bu kapsamda, 1. 2. ve 3. Grupta yer alan ailelerin yarısından fazlası (yirmi iki aile) çocukların diğer olanaklara erişimini sağlayamadığını belirtmiştir. Aileler, engelli çocuklarına tamamen kendilerinin destek olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla engelli çocukların eğitim sürecinde erişebilirliklerinin kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Ailenin karşılaştığı sorunlar değerlendirildiğinde, ilk üç sıralama değişkenlik gösterse de eğitim, sağlık unsurları tüm gruplar için ilk iki sırada önemini korumaktadır. Aileler çocuklarının sağlık ve eğitim sistemine dâhil edilmesinin güçlüğünden dolayı kaygı duymaktadır. Rapor çıkarma sürecinin sancılı olması, engeli bulunan çocukların eğitim sistemine doğru şekilde entegre edilememesi, ailelerin sağlık ve eğitim alanlarında zorluk yaşamasına sebep olmaktadır. Katılımcının engellilik bakış açısı değerlendirildiğinde 1. Grupta yer alan aileler üzüntü duyduklarını ve empati geliştirdiklerini belirtirken; bu bakış açısı haricinde 1. ve 2. Grupta yer alan aileler engellilik durumunun kendilerinde farkındalık yarattığını ve engelli bireyleri de engelli olmayan bireyler gibi değerlendirdiklerini ifade etmektedirler. Ailelerin çoğunluğu toplumun engelliye bakış açısının olumlu olmadığını ve çocuklarına yönelik toplumun farklı bir tutum içinde olduğunu düşündüklerini dile getirmektedirler. Araştırmada yer alan bulgulara benzer olarak Çoban ve Özcebe (2019) çalışmalarında engelli bireylerin özellikle okul, iş hayatı, ekonomik kaynaklara ve kamusal hizmetlere erişim konularında dışlanmaya maruz kaldıklarını; uygun olmayan fiziksel koşulların da dışlayıcılığı artırdığını vurgulamışlardır. Diğer taraftan, Çakır vd. (2021), engelli birey ve ailelerinin eğitim sürecinde okul ortamında karşılaştıkları zorluklara ilişkin ulaştıkları bulgular arasında dışlanma, akran zorbalığı ve çevre baskısının öne çıkan sorunlar olduğunu belirtmişlerdir.

Engelli çocukların eğitimi ile ilgili sorunların temelinde öncelikle toplumsal tutum yatmaktadır. Engelli bireyin ve ailesinin sistematik olarak toplumdan dışlanması, varlıklarının görmezden gelinmesi sorunun belli bir boyutunu oluşturmaktadır. Oysa eğitim, toplumda beraber yaşamanın yollarını tesis edebilir ve engelli bireylerin toplum içinde yer almalarını, sosyal hayata katılımlarını sağlayabilir. Beşeri sermayenin oluşmasında eğitimin önemi engelli çocuklar için de geçerlidir. Eğitim alan engeli bir birey işgücüne dâhil olabilir, daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilir ve aileye olan bağımlılığı azalabilir. Burada doğal olarak engelli çocuklara yönelik eğitimin belli bir kalite seviyesinde olması da önceliklidir ve eğitimin bütünü değerlendirildiğinde, öğretmenlerin yetkin olması ve fiziki koşullar gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Çalışmada elde edilen bulguların ilgili araştırmalar bölümünde yer verilen çalışmaların bulgularıyla genel olarak bir uyum sergilediği görülmektedir. Bu anlamda, Adayeva (2016); Altınay vd. (2018); Babic vd. (2018); Carnovali (2017); Cockburn vd.(2017); Kaya vd. (2015); Kearney (2016); Mapuranga vd. (2015), Mihai (2016) Seylim (2021) ve Tekin (2019) yaptıkları çalışmalarda genel olarak engelli çocukların eğitim hakkına erişimi, verilen eğitimin yetersizliği ve seviyesi, ulaşım ve fiziki koşullar ile materyal eksikliği, finansman sorunu, öğretmenin yetkinliği ile tutumu ve engelli olmayan çocukların tutumu ile ilgili bulgulara yer vermişlerdir. Engelli çocuğa sahip ailelerin eğitim hizmeti ve hakkına ilişkin algıları ve bilgi düzeylerinin incelendiği bu çalışma sonucunda ailelerin eğitim hakkı ve eğitim hizmeti ile ilgili bilgi düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir. Oysa ailelerin çocuğa sağlanmış olan hakları bilmeleri ve bu haklara erişebilmeleri önemlidir. Özellikle engelli çocuğa sahip aileler yarı öğretmen konumuna sahip olup, çocuğun gereksinimlerini ilk elden karşılayan ve bakımını sağlayandır. Bu nedenle, ailelerin eğitim hizmeti ve hakkı ile ilgili bilgi düzeyi ve farkındalıkları çocuklarının eğitiminde daha etkin bir role sahip olabilmeleri, çocuklarının nasıl bir eğitime ihtiyaç duyduklarını ifade etmeleri ve bu ihtiyaçları doğrultusunda çocuklarının gereksinimlerinin hak temelli olarak karşılanması açısından büyük önem arz etmektedir. Çalışmanın özgünlüğü ve alana katkısı bu açıdan değerlendirilebilir.

5.2. Sonuç

Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeylerinin İncelendiği bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1-Bu araştırmada öncelikli olarak ailelerin çocuklarının tanıları konusunda bilgi düzeyleri incelenmiştir 1. Grupta yer alan ailelerin, çocuklarının tanısını, çocuğun gelişimsel olarak akranlarından farklı olması şeklinde ve kıyaslamalar yaparak ifade ettikleri belirlenmiştir. 2. Grupta yer alan ailelerin, çocukları ile ilgili tanı algılarını ve engellilik düzeyini; çocuklarını, akranları ile varsa kardeşleri ile kıyaslayarak fiziksel ve mental geriliklerini, iletişim problemlerini ya da kendisine bakım verene yaşattığı zorluk kapsamında değerlendirdikleri görülmektedir. Araştırmanın 3. Grubunda (72 ay ve sonrası) yer alan aileler ise çocuklarının tanı algısı ve onların gelişim farklılıklarını çocuklarının hem fiziksel hem de zihinsel yetileri ile açıklamaktadır.

2-Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan aileler, engelli çocuğun davranış özeliklerini kendileri açısından değerlendirdiklerinde; çocukların davranış özeliklerini, olumlu davranış ve problem davranış şeklinde nitelendirmişlerdir. 1. Gruptaki aileler çocuğun olumlu davranışını fiziksel veya duygusal davranış üzerinden değerlendirirken, 2.Gruptaki aileler çocuğun olumlu davranışını çocuğun kendisini veya çevreyi rahatsız etmeme davranışı, şeklinde değerlendirmiştir. 3.Grupta yer alan aileler ise olumlu davranışı duygusal davranış, aileye bağlı olmak, mutlu, huzurlu gibi ifadeler ile değerlendirmişlerdir.

3-Bu araştırmada, çalışma grubunda yer alan ailelerin aldıkları destekler incelendiğinde; 1. ve 2. Grupta yer alan ailelerin çoğu maddi destek almak için yasal süreci henüz tamamlayamadıklarını, ihtiyaçları olmasına rağmen bu hizmetten yararlanamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumu, çocuklarının yaşlarının küçük olması, yeni tanı almış olmaları ve buna bağlı olarak raporlama ve eğitimsel tanı

süreçlerinin yeni başlamış olması ile ilişkilendirebilir. Ancak 3. Grupta maddi destek alan ailelerin sayısı göreli olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

4-Bu araştırmada, ailelerin engelliğin nedenine ilişkin algıları incelendiğinde, ailelerin çocuklarının engellinin nedenini inançla ilişkilendirdikleri belirlenmiştir.

5- Eğitim sürecindeki engelli çocuğun ailesinin gelecek ile ilgili olarak kaygıları incelendiğinde bütün gruplardaki katılımcıların, çocuklarının bakımları ve eğitimleri ile ilgili kaygılara odaklandıkları belirlenmiştir.

6- Ailelerin deneyimleri çerçevesinde, engelli çocuklarının eğitim hizmeti ve eğitim hakkı ile ilgili bilgi düzeyleri açısından incelendiğinde ailelerinin bilgi düzeylerinin bütün gruplar için düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

7-Ailenin engelliliğe bakışı incelendiğinde; çalışma grubunda yer alan aileler çocuklarının, normal gelişim gösteren akranları ile karşılaştırıldığında, eğitime erişim, ailenin karşılaştığı güçlükler açısından daha fazla zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte aileler engelli çocuklarının eğitimi ile ilgili sorunlarının temelinde öncelikle toplumsal tutum yattığını ifade etmişlerdir.

5.3. Öneriler

5.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1-Ailelerin çocuklarının mevcut durumu ile ilgili olarak bilgilendirilme ve yönlendirilme konusundaki eksiklik nedeniyle sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir. Çocuğu tanı alan aileler kendilerini tam olarak nasıl bir sürecin beklediğini bilememelerinden dolayı sıkıntılar yaşamaktadırlar. Uzman bir ekip tarafından ailelere tanı ve eğitim gerekli bilgilendirmenin yapılması ailenin durumu kabullenmesi ve eğitime katılımı açısından önemlidir.

2- Engelli çocukların tedavilerinde ve rapor alma süreçlerinde aileler zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu anlamda, engelli çocuklar için evde müdahaleye yönelik düzenlemelerin yapılması önerilebilir.

3-Araştırmada her grup için de ortak nokta etkin ve yeterli bir aile eğitimin verilmemesi ya da hiç verilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla aileler çocuklarının bakımı, beslenmesi, ihtiyaçları ve süreç ile ilgili bilgi sahibi değillerdir. Bu sebeple aile eğitimi özenle hazırlanarak, iyi bir organizasyon dâhilinde tüm aileyi kapsayacak şekilde sunulabilir.

4-Araştırmada, aileler süreç içerisinde psikolojik olarak çok yorulduklarını ve destek talep ettiklerini dile getirmektedirler. Dolayısıyla ailelere psikolojik destek sağlanabilir ve sağlanacak bu destek sürekli bir biçimde verilebilir.

5-Çocuğu kaynaştırma eğitiminde yer alan ailelerin de engelli olmayan çocukların velileri ile kaynaştırılması engelli çocukların eğitim sürecini olumlu etkileyebilir. Bu doğrultuda kaynaştırma sürecinde yer alan öğrencilerin farkındalığı için tüm okul çalışanları, veliler ve öğrencilere, eğitimin herkes için bir hak olduğu bilincinin verilmesine yönelik etkin çalışmalar yapılabilir.

7- Kaynaştırma eğitiminde yer alan öğrenciler için sınıflara destek amaçlı gölge öğretmenler görevlendirilebilir.

8-Özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinden alınan ders saati hizmeti sayısı arttırılabilir ve dar bir zaman sürecine sıkıştırılmış, verimsiz geçen eğitim saatleri ayrıştırılabilir.

9-Yasal mevzuatta yer alan eğitim hakkı ve eğitim hizmeti ile ilgili düzenlemelerin uygulamadaki durumunun izlenmesi ve etkin bir şekilde denetlenmesi sorunların tespiti ve çözüm getirilmesi açısından önemlidir.

5.3.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1- İlerideki çalışmalarda, eğitim hakkı konusu ve uygulaması Türkiye ile Avrupa Birliği ile karşılaştırmalı olarak araştırılabilir.

2-Engelli olmayan bireyler gözünden engelli bireylerin eğitimi ve eğitim hakkının irdelenmesi üzerine çalışmalar yapılabilir.

3- Engelli bireylerin eğitim hakkı ve kamu politikaları bağlamında çalışmalar yapılabilir.

4-Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında engelli bireylerin eğitim hakkı üzerine çalışmalar planlanabilir.

5- Dünyada ve Türkiye'de eğitim hakkının tarihsel gelişimi ve gelecekte dünyada yaşlanan nüfusun artacağı öngörüsü temelinde ve perspektifinden değerlendirilmesine yönelik çalışmalar planlanabilir.

6-Engelli bireylerin eğitimi ve istihdamı konularında çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, S. (2016). *Uluslararası hukukta ve Türkiye'de "Eğitim Hakkı"*(Birinci Basım). İstanbul: Legal Yayıncılık.

Adayeva, N., A. (2016). Organizational and economic mechanism of education rights ımplementation related to disabled people. *Innovative Economy*, 6, 44-52.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı .(t.y.). *Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme.* https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme/ adresinden 12.09.2021 tarihinde erişilmiştir.

Altınay, F., Celebi, M., Altınay, M., Dagli, G. (2018). Development of education rights for disabled children in Northern Cyprus and evaluation of grants for their families. *Quality& Quantity: International Journal of Methodology,* 52(2), 1267-1274.

Arıcıoğlu, A., Gültekin, F. (2017). Zihinsel engelli çocuk annelerinin sosyal destek ve gelecek algıları: psikolojik danışmanların rolleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 42, 1-26.

Arneil, B. (2016). Disability in political theory versus international practice: redefining equality and freedom. Barbara Arneil ve Nancy J. Hirschmann (Eds.), *Disability and Political Theory* (ss.20-42) içinde. UK: Cambridge University Press.

Aslan, C., Yalçın, G. (2021). Görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 10(3), 1214-1239.

Avşaroğlu, S., Çavdar, İ. (2018). Görme engelli çocuğa sahip anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 47, 105-122.

Aydın, A., Sönmez, O.İ. (2014). Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının çocukların sosyal becerilerine etkisi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,* XI(1), 149-168.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi,* 9(1), 23-28.

Babic, M.M., Tkalec, S., Cheatham, L.P. (2018). The right to education for children with disabilities from the earliest age. *Croatian Journal of Education*, 20 (1), 233-263.

Balcı, S., Kızıl, H., Savaşer, S., Dur, Ş., Mutlu, B. (2019). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı güçlüklerin ve aile yükünün belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi,* 10(2), 124-130.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. A*hi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Bardakçı, M.Ö., Kutluata, B. (2021). Engelli çocuğa sahip olmanın aile yaşamına etkisi: nitel bir çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 10(4), 3742-3765.

Beco, G.D. (2014). The right to inclusive education according to article 24 of the UN convention on the rights of persons with disabilities: background, requirements and (remaining) questions. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 32(3), 263–287.

Braathen,S.H., Carew, M.T., Chiwaula,M. Rohleder, P.(2021). Physical disability and sexuality, some history and some findings. Xanthe Hunt, Stine Hellum Braathen, Mussa Chiwaula, Mark T. Carew, Poul Rohleder, Leslie Swartz (Eds.), *Physical Disability and Sexuality* (ss.27-51) içinde. Switzerland: Palgrave Macmillan.

Brewer, J. (2017). Standart bodies, access to information technology, and human rights, disability. Jonathan Lazar ve Micheal Ashley (Eds) *Human Rights, and Information Technology* (ss.11-23) içinde. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Burckhart, H., Jager, B. (2017). On human rights and human duties is there a moral obligation to inclusion?. John-Stewart Gordon, Johann Christian Poder, Holger Burckhart (Eds) *Human Rights and Disability Interdiciplinary Perspectives* (ss.68-73). London ve New York: Routledge.

Burunsuz, E., İnce, M. (2020). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programının uygulanmasına ilişkin öğretmen görüşleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(31), 530-544.

Canarslan, H., Ahmetoğlu, H. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.

Carey, A. C. (2010). *On the margins of citizenship: ıntellectual disability and civil rights in twentieth century America*. Philadelphia, PA: Temple University Press.

Carnovali, S. (2017). The right to inclusive education of persons with disabilities in Italy. Reflections and perspectives. *Athens Journal of Education*, 4 (4), 315-326.

CEİD (t.y.). *Eğitimde ayrımcılığa karşı sözleşme*. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/675_1.pdf adresinden 02.05.2021 tarihinde erişilmiştir.

Cockburn, L., Hashemi, G., Noumi, C., Ritchie, A., Skead, K. (2017). Realizing the educational rights of children with disabilities: an overview of inclusive education in Cameroon. *Journal of Education and Practice*, 8(6), 1-19.

Cooper, J. (2000). *Law, rights, and disability*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Çaha, H. (2015). Engellilerin toplumsal hayata katılmasına yönelik politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya örnekleri. *İnsan & Toplum Dergisi*, *5*(10), 123-150.

Çağlar, S. (2009). *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri*. İstanbul: Beta Basım.

Çakır, E., Özkan, Z., Arıcı, A., Bolat, G.B. (2021). Engelli bireylere sahip ailelerin eğitim alanında yaşadığı zorlukların okul sosyal hizmeti kapsamında değerlendirilmesi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 21(2), 188-210.

Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.

Çetin, İ.(2016). Eğitimde üretim tabanlı çalışmalar için nitel araştırma yöntemleri. M. Yaşar Özden, Levent Duru (Eds.), *Nitel İçerik Analizi*, (ss.126-128) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Çıkılı, Y., Gönen, A., Bağcı, Ö.A., Kaynar, H. (2020). Özel eğitim alanında görev yapan öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlama konusunda yaşadıkları güçlükler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(10), 211-5148.

Çitil, M. (2020). Özel eğitim alanının kavramsal, tarihsel ve yasal temelleri. Uğur Sak ve Seyfettin Toraman (Eds), *Türkiye'de Özel Eğitim Hizmetleri* (ss.11-45) içinde. Ankara: Afşar Ofset.

Çoban, T., Özcebe, H. (2019). Engelliğe genel bakış ve engelli çocukların sağlık davranışları. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 13(4), 553-566.

Çolak, A., Vuran, S., Uzuner, Y. (2013). Kaynaştırma uygulanan bir ilköğretim sınıfındaki sosyal yeterlik özelliklerinin betimlenmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 33-49.

Doğan, M. (2015). Yetersizliği olan çocuklar, aile ve aile eğitimi: kavramsal ve uygulamaya dönük gelişmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(Özel Sayı)*, 111-127.

Doğaroğlu, T.K., Dümenci, S.B. (2015). Sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunan okul öncesi öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ve erken müdahale hakkındaki görüşleri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences*, 1(2), 460-473.

Doğru, S.S.Y., Kayılı, G., Alabay, E., Kuşçu, Ö., Sarıkaya, A. (2013). Ailesinde engelli birey bulunan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışlarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 14(2), 219-236.

Duran, S., Barlas, G.Ü. (2015). Zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinin öznel iyi oluş, öz duyarlık ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 7(3), 69-79.

Eichhorst, W. (2020). The Changing Nature of Work and Employment in Developed Countries. Ute Bültmann ve Johannes Siegrist (Eds) *Handbook of Disability, Work and Health* (ss.17-32) içinde. Switzerland: Springer.

Ercan, F.Z., Kırlıoğlu, M., Kırlıoğlu, H.İ.K. (2019). Engelli çocuğa sahip ailelerin bu durumu kabulleniş süreçleri ve bu duruma dair görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 19(44), 597-627.

Erden, A. (2018). Trabzon'da bedensel engelli bireyler destek eğitim programı'na katılan bireylerin son beş yıldaki performans gelişimlerini etkileyen faktörlerin analizi. *Journal of Exercise Therapy and Rehabilitation,* 5(2), 96-105.

Erdin, G. (2019). *Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin çocuklarının eğitimleri konusundaki görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Fazlıoğlu, Y. (2011). Zihinsel engelli çocuk ve ergenlerin hakları. Adnan Kulaksızoğlu (Ed), *Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları* (ss.141-158) içinde. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Frantik, P. (2017). The right to inclusive education. John-Stewart Gordon, Johann Christian Poder, Holger Burckhart (Eds) *Human Rights and Disability Interdiciplinary Perspectives* (ss.74-91) içinde. London ve New York: Routledge.

Gal, E., Schreur, N., Engel-Yeger, B. (2010). Inclusion of children with disabilities: teachers' attitudes and requirements for environmental accommodations. *International Journal of Special Education*, 25(2), 89-99.

Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 15(35/2), 65-92.

Greco, G. M., Di Giovanni, E. (2017). Disability and human rights. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 11(3), 243-248.

Guion, L., Diehl, D., McDonald, D. (2011). *Conducting an ın-depth interview,* http://greenmedicine.ie/school/images/Library/Conducting%20An%20In%20Depth%20Interview.pdf adresinden 11.09.2021 tarihinde erişildi.

Gültekin, T., Sezer, S. (2017). Engelli ailelerinin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 81-100.

Habib, A. (2012). Education right of the disabled children in Bangladesh: a sociological review. *ASA University Review*, 6 (1), 21-31.

Hammad, T. (2019). Mothers as educational enablers: examinig the journeys of young women with disabilities in Pakistan. Nidhi Singal, Paul Lynch, Shuriti Taneja Johansson (Eds) E*ducation and Disability in the Global South New Perspectives from Africa and Asia* (ss.289-308) içinde. London ve New York: Bloomsbury Academic.

Hanes, R. (2018). *Introduction*. (Eds: Roy Hanes, Ivan Brown ve Nancy E. Hansen) *The Routledge History of Disability* (ss.1-6) içinde. Oxon ve New York: Routledge.

Heymann, J., Sprague, A., Raub, A. (2020). *Advancing equality*. California: University of California Press.

HSK.(t.y.). *İnsan hakları evrensel beyannamesi,* https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf adresinden 07.06.2021 tarihinde erişildi.

Ingstad, B., Eide, A.H. (2011). Introduction, Arne H. Eide ve Benedicte Ingstad (Eds), *Disability and poverty: a global challenge* (ss.1-13) içinde. Great Britain: Policy Press.

Iriarte, E.G. (2016). Models of disability. Edurne Garcia Iriarte, Roy McConkey, Robbie Gilligan (Eds) *Disability and Human Rights Global Perspectives* (ss.10-32) içinde. London: Palgrave.

İzci, E. (2005). Sınıf öğretmeni adaylarının "özel eğitim" konusundaki yeterlikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 106-114.

Kanter, A. S. (2015). *The development of disability rights under ınternational law: from charity to human rights*. Milton Park, Abingdon: Routledge.

Katsui, H. (2020a). Introduction. Hisayo Katsui ve Shuaib Chalklen(Eds) *Globalization and Human Rights* (ss.1-5) içinde. London and New York: Routledge.

Katsui, H. (2020b). Key Concepts and Theories, Disability. Hisayo Katsui ve Shuaib Chalklen (Eds) *Globalization and Human Rights* (ss.6-17) içinde. London ve New York: Routledge.

Kaya, A., Meral, O., Güler, H., Aktaş, E.Ö. (2015). Çocuk istismarı açısından risk grubunda olan psikiyatrik engelli çocukların engelli sağlık kurulu raporlarına göre engel durumları ve özel eğitim hakkı. *Adli Tıp Bülteni,* 20 (1), ss.1-6.

Kayess, R., Green, J. (2017). Today's lesson is on diversity. Peter Blanck ve Eilionoir Flynn (Eds.) *Routledge Handbook of Disability Law and Human Rights* (ss.53-71) içinde. London ve New York: Routledge.

Kearney, A. (2016). The right to education: what is happening for disabled students in New Zealand?. *Disability Studies Quarterly*, 36 (1), DOI: http://dx.doi.org/10.18061/dsq.v36i1.4278.

Kırmızı, F.S., Duran, A. (2017). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6*(1), 471-493.

Kızıltaş, M. (2021). *Engellilerle iletişim*. 6. Baskı, İstanbul: Ceres Yayınları.

Konuk, R., Doğru, S.Y. (2012). Aile eğitimi ve kardeş eğitimi programlarının kardeşleri engelli olan çocukların kardeşlerine yönelik bilgi ve beceri düzeyine etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 135-145.

Malinga, J.T.,Gumbo, T. (2016). Advocacy and lobbying: the road map from charity to human rights. Edurne Garcia Iriarte, Roy McConkey, Robbie Gilligan (Eds) *Disability and Human Rights Global Perspectives*, (ss.49-67) içinde. London: Palgrave.

Maltepe Üniversitesi, (t.y.). *Birleşmiş Milletler ekonomik, sosyal ve kültürel haklar sözleşmesi*. https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020103321591-16araliktr.pdf adresinden 12.05.2021 tarihinde erişildi.

Mapuranga, B., Dumba, O., Musodza, B. (2015). The impact of inclusive education (i.e) on the rights of children with ıntellectual disabilities (ids) in Chegutu. *Journal of Education and Practice*, 6 (30), 214-223.

McCowan, T.(2013). *Education as a human right*. London ve New York: Bloomsbury.

Meekosha, H., Soldatic, K. (2011). Human rights and the global south: the case of disability. *Third World Quarterly*, *32*(8), 1383-1397.

Mengi, A. (2020). Engelli bireylerin gözüyle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim durumlarının incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 19-33.

Merriam, S.B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için bir Rehber*. Çev. Edi: Selahattin Turan, İkinci Bölüm: Fatma Koçak Canbaz,Muhammed Öz. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Mihai, A. (2016). The right to education of persons with disabilities - a utopia of Romanian education system. *Revista de Stiinte Politice*, 50, 180-189.

Mitra, S.(2018). *Disability, health and human development*. New York: Palgrave Macmillan.

Muthukrishna, N., Morojele, P., Naidoo, J., D'amant, A. (2016). Access to Education: experiences from South Africa. Edurne Garcia Iriarte, Roy McConkey, Robbie Gilligan (Eds) *Disability and Human Rights Global Perspectives* (ss.133-149) içinde. London: Palgrave.

Nergiz, H. (2013). *Görme engelli çocuk ebeveynlerinin yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi ve tükenmişlik ile yaşam doyumuna yönelik yordayıcı değişkenler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ouellette, A. (2017). General introduction: human rights and disability – interdisciplinary perspectives. John-Stewart Gordon, Johann Christian Poder, Holger Burckhart (Eds) *Human Rights and Disability Interdiciplinary Perspectives* (ss.1-6) içinde. London ve New York: Routledge.

Özan, S., Sarıca, A.D. (2021). Bireyselleştirilmiş eğitim programı: sınıf ve rehberlik öğretmenlerinin deneyimler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(1), 147-174.

Özdoğru, M. (2021). Zihinsel engellilerin eğitiminde öğretmenlerin motivasyon durumları. *Journal of Humanities and Education*, 7(15), 321-345.

Özgökçeler, S., Alper, Y. (2010). Özürlüler kanunu'nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 33-54.

Öznaneci, M. (2008). *Herkes için ulaşılabilirliğin iyileştirilmesi: örnek uygulama rehberi*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

Palinkas, A. L., Horwitz, S.M., Green, C.A., Wisdom, J.P., Duan, N., Hoagwood, K., (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Adm Policy Ment Health*, 42(5), 1-20**.**

Peta, C. (2019). Personal reflections of disabled women on access to early childhood education in Zimbabwe. (Ed:Tsitsi Chataika) *The Routledge Handbook of Disability in Southern Africa* (ss.85-96) içinde. Oxon ve New York: Routledge.

Phillips, S.D. (2012). EU disability policy and implications of EU cccession for disability rights in education and employment in Bulgaria, Romania, Croatia, and the Former Yugoslav Republic of Macedonia. *Journal of Disability Policy Studies*, 22(4), 208-219.

Quadir, S.E., Temiz, G. (2018). Engelli çocuğu olan annelerin gereksinimlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi (Konya ili örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 831-839.

Raub, A., Latz, I., Sprague, A., Stein, M. A.,Heymann, J. (2016). Constitutional rights of persons with disabilities: an analysis of 193. national constitutions. *Harvard Human Rights Journal*, 29 (1), *203-240.*

Rieser, R. (2000). Disability discrimination, the final frontier. (Ed:Mike Cole), *Education, Equality and Human Rights* (ss.118-140) içinde. London ve New York: Routledge.

Sabah, S., Çankaya, S. (2020). Kaynaştırma eğitim sistemine yönelik paydaş görüşleri: durum çalışması. *Turkish Studies – Educational Sciences*, 15(3), 2019-2032.

Sapiets, S., Totsika, V., Hastings, R.P. (2020). Factors influencing access to early intervention for families of children with developmental disabilities: A narrative review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 34(3), 695-711.

Sart, Z.H., Barış, S., Sarıışık, Y., Düşkün, Y. (2016). *Engelli olan çocukların türkiye'de eğitime erişimi.* http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_Engeli-Olan-%C3%87ocuklar%C4%B1n-T%C3%BCrkiyede-E%C4%9Fitime-Eri%C5%9Fimi.pdf adresinden 18.08.2021 tarihinde erişildi.

Schiemer, M. (2017). *Education for children with disabilities in Addis Ababa, Ethiopia*, Switzerland: Springer.

Seyhan, B., Akduman, G.G. (2015). Ulusal yasalar ve yönetmelikler ile uluslararası sözleşmeler açısından engelli çocukların eğitim hakkı. *Hacettepe Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitim Kongre Kitabı, 153-160.

Series, L. (2020). Disability and human rights. Nick Watson ve Simo Vehmas (Eds.) *Routledge Handbook of Disability Studies* (ss.72-88) içinde. London ve New York: Routledge.

Sevim, C., Atasoy, R. (2020). Özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerine göre kaynaştırma uygulamalarının değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, 49(228), 215-239.

Seylim, E. (2021). Veli görüşmelerine göre engelli bireylerin eğitim hakkına erişim durumları: sorunlar ve çözüm önerileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (80), 2272-2292.

Shah, S. (2010). Canada's implementation of the right to education for studentswith disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 57(1), 5-20.

Shakespeare, T. (2018). *Disability the basics.* London ve New York: Routledge.

Singal, N. (2019). Researching disability and education: rigour, respect and responsibility. Nidhi Singal, Paul Lynch, Shuriti Taneja Johansson (Eds.) *Education and Disability in the Global South New Perspectives from Africa and Asia* (ss.41-57) içinde. London ve New York: Bloomsbury Academic.

Singal, N., Johansson, S.T., Lynch, P. (2019). Education of children with disabilities: changing landscape of new opportunities and challenges. Nidhi Singal, Paul Lynch, Shuriti Taneja Johansson (Eds) *Education and Disability in the Global South New Perspectives from Africa and Asia* (ss.1-18) içinde. London ve New York: Bloomsbury Academic.

Stankovska, G., Memedi, I. (2020). The right to ınclusive education for children with disabilities in the Republic of North Macedonia: Opportunities and challenges. *Society Register*, 4(4), 209-226.

Swain, J., French, S., Cameron, C. (2005). *Controversial issues in a disabling society*. Buckingham: Open University Press.

Şahin, S., Işıtan, S., Gündüz, S. (2017). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Necate Baykoç (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Aileleri*, (ss.107-132) içinde. Ankara: Eğiten Yayınevi.

Tekin, H.,H. (2019). Engelli üniversite öğrencilerinin eğitim yaşamındaki sorunları: Konya örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1531-1548.

Tekinarslan, İ.Ç., Bircan, Ö. (2009). Zihin engelli çocukların anasınıfına geçiş sürecinde ebeveyn gereksinimlerinin belirlenmesi. A*bant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 63-75.

Tekindal, M., Uğuz Arsu, Ş. (2020*).* Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi,* 20 (1), 153- 182.

Tepe, H. (2010). İnsan hakları: kavram, kapsam ve ölçüt. Selda Çağlar (Ed.), *Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları,* (ss.1-32) içinde. Cağaloğlu, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Toraman, S.Ö. (2018). Özel eğitime giriş. Asım Arı ve Mine Sönmez Kartal (Eds), *Özel Eğitimde Ailenin Rolü ve Değerlendirme Süreci*, (ss. 39-67) içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.

Tümlü, C., Akdoğan, R. (2019). Otizmli çocuk ebeveynlerinde evlilik doyumunun dinamikleri: bir karma çalışma. *Anadolu Journal of Educational Sciences International* , 9(1), 129-162.

UNESCO ve UNICEF. (2007). *A human rights-based approach to education for all*. https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/A%20Human%20Rights-based%20Approach%20to%20Education%20for%20All_0.pdf adresinden 01.06.2021 tarihinde erişilmiştir.

UNICEFTMK (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf tarihinde 02.05.2021 tarihinde erişilmiştir.

Ünal, N., Baran, G. (2010). Zihinsel engelli çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi,* 35(373), 37-43.

Valle, J.W., Connor, D.J. (2019). *Rethinking Disability*. 2. Baskı, New York ve London: Routledge.

Vinayagam, R.S. (2019). *Integrated Evaluation of Disability*. Florida: CRC Press.

WHO. (2015). *WHO global disability action plan, 2014-2021*. Geneva: WHO Document Production, 1-25.

WHO ve WB. (2011). *World report on disability*, https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf adresinden 07.06.2021 tarihinde erişildi.

Yavuz, F. (2016). *Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sosyal dışlanma sorunsalı üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Yenigün, E., Odluyurt, S. (2020). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde kaynaştırma öğrencilerine sunulan destek hizmetler hakkında uygulamacı görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 895-919.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ziegler, M.J., Sloan, D. (2017). Accesibility and online learning. Jonathan Lazar ve Micheal Ashley (Eds) *Human Rights, and Information Technology* (ss.158-181) içinde. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (24.06.1973). Resmi Gazete (Sayı: 14574).

4058 sayılı Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (11.12.1994). Resmi Gazete (Sayı:22138).

5825 sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. (14.07.2009). Resmi Gazete: (Sayı: 27288).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, md.42.

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (06.06.1997). Resmi Gazete (Sayı: 23011).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (07.07.2018). Resmi Gazete (Sayı: 30471).

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (01.07.2005). Resmi Gazete (Sayı: 25868).

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (22.11.2001). Resmi Gazete (Sayı: 24607).

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (05.01.1961). Resmi Gazete (Sayı: 10705).

EKLER

Ek-1- Aile Tanıtıcı Bilgi Formu
Ek-2- Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu
Ek-3- Görüşme Soruları Formu
Ek-3/1 (0-36aylık) Görüşme Soruları Formu
Ek-3/2 (36-72 aylık) Görüşme Soruları Formu
Ek-3/3 (72-Sonrası Aylık) Görüşme Soruları Formu
EK-4– Etik Kurul İzin Onayı
EK -5- Araştırma İzin Onayı
Ek-6- Katılımcı Onam Formu

EK-1 AİLEYİ TANITICI BİLGİ FORMU

1-ANNE

YAŞI:

EĞİTİMİ:

MESLEĞİ:

BABA

YAŞI:

EĞİTİMİ:

MESLEĞİ:

2-ANNE VE BABA BERABER Mİ YAŞIYOR? ☐ HAYIR ☐ EVET

3-AİLE TİPİ ☐ ÇEKİRDEK ☐ GENİŞ ☐ PARÇALANMIŞ

4-AİLEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI ..... KİŞİ

5-EŞLERİN AKRABALIK İLİŞKİSİ VAR MI? ☐ YOK ☐ VAR.....

6-AİLENİN SAHİP OLDUĞU ÇOCUK SAYISI ..... ÇOCUK

7-AİLEDE BAŞKA ENGELLİ BİREY VAR MI? ☐ YOK ☐ VAR..... (var ise kim/kimler)
☐ ENGEL TÜRÜ/ENGEL TÜRLERİ.....

8-YAKIN ÇEVRENİZDE /AKRABALARINIZDA
ENGELLİ BİREY VAR MI? ☐ YOK ☐ VAR..... (var ise Kim/kimler)
☐ ENGEL TÜRÜ/ENGEL TÜRLERİ.....

9-SOSYAL GÜVENCENİZ VAR MI? ☐ HAYIR ☐ EVET .....

10-AİLENİZİN TOPLAM AYLIK GELİRİ ☐ .....TL

11-AİLENİN YAŞADIĞI YER? ☐ İL MERKEZİ ☐ İLÇE ☐ KÖY

12-AİLENİN YAŞADIĞI KONUT TİPİ ☐ APARTMAN DAİRESİ ☐ MÜSTAKİL EV

13- ÇOCUĞUNUZUN KENDİNE AİT BİR ODASI VAR MI? ☐ HAYIR..... ☐ EVET

EK-2
ÇOCUK TANITICI BİLGİ FORMU

1-CİNSİYETİ: ☐ KIZ ☐ ERKEK

2-DOĞUM TARİHİ:

3-ÇOCUĞUNUZUN GELİŞİM FARKLILIKLARI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

4-KAÇ YAŞINDA TANISI KONULDU VE TANISI NEDİR?

5- ÇOCUĞUNUZUN ENGEL DURUMU İLE İLGİLİ BİLGİ VEREBİLİR MİSİNİZ?

6-SİZCE ÇOCUĞUNUZUN ENGEL DÜZEYİ NEDİR?

☐HAFİF ☐ ORTA ☐ AĞIR

7-ÇOCUĞUNUZ ENGEL DURUMUNDAN DOLAYI HERHANGİ BİR CİHAZ KULLANIYORMU?

☐ KULLANMIYOR ☐KULLANIYOR .....

8-ÇOCUĞUNUZ KENDİ ÖZ-BAKIM İHTİYAÇLARINI KARŞILAYABİLİYOR MU?

☐ EVET ☐ HAYIR ☐ KISMEN....

9-ÇOCUĞUNUZ KONUŞARAK KENDİSİNİ İFADE EDEBİLİYOR MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

10-SİZE GÖRE ÇOCUĞUNUZUN PROBLEM DAVRANIŞLARI NEDİR/NELERDİR?

EK-2
ÇOCUK TANITICI BİLGİ FORMU

11-SİZE GÖRE ÇOCUĞUNUZUN OLUMLU ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

12-ÇOCUĞUNUZUN İHTİYAÇLARINI KARŞILAMAK İÇİN HERHANGİ MADDİ DESTEK ALIYOR MUSUNUZ?

☐ HAYIR ☐ EVET

☐ NEREDEN..... ☐ NE KADAR.....

13-ÇOCUĞUNUZUN BAKIMINDA SİZE DESTEK OLAN HERHANGİ BİR KİŞİ VAR MI?

☐ YOK ☐ VAR

☐ AKRABALAR ☐ DİĞER KARDEŞ(LER) ☐ BAKICI

☐ KOMŞULAR ☐ BÜYÜK EBEVEYNLER

14-ÇOCUĞUNUZ ÖZEL EĞİTİM ALIYOR MU? ☐HAYIR ☐EVET..... (YILDIR)

AÇIKLAYINIZ.....

EK-3
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (0-36 AYLIK)

1-ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİM ALMASI İÇİN HERHANGİ BİR GİRİŞİMDE BULUNDUNUZ MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

NASIL BİR YOL İZLEDİNİZ?

2-BU KONUDA YAŞADIĞINIZ GÜÇLÜKLER NELERDİR?

3-ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİ İÇİN YÖNLENDİRİLDİNİZ Mİ?

☐ HAYIR ☐EVET ..... TARAFINDAN

AÇIKLAYINIZ.....

4-ÇOCUĞUNUZUN ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİ ALMASI SİZCE NEDEN ÖNEMLİDİR?

5-ÇOCUĞUNUZ ERKEN MÜDAHALE KAPSAMINDA HERHANGİ BİR HİZMET ALIYOR MU? ☐ HAYIR ☐EVET

AÇIKLAYINIZ.....

☐ EV MERKEZLİ
- ☐ EĞİTİM PROGRAMI

☐ KURUM MERKEZLİ
- ☐ EĞİTİM PROGRAMI
- ☐ FİZİK TEDAVİ VE REHABİLİTASYON

6-EV MERKEZLİ BİR PROGRAM İSE;

EV MERKEZLİ BİR PROGRAM İLE EVE GELEN UZMANDAN NE GİBİ HİZMET ALIYORSUNUZ?

7-KURUM MERKEZLİ BİR PROGRAM İSE;

KURUM MERKEZLİ BİR PROGRAM İLE NE GİBİ HİZMET ALIYORSUNUZ?

EK-3
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (0-36 AYLIK)

8-ÇOCUĞUNUZ EVDE EĞİTİM ALIYORSA.....

☐ HAYIR ☐EVET.....

☐ EVDE ALDIĞI EĞİTİMİN SÜRESİ NE KADARDIR?.....

☐ HANGİ ŞEKİLDE EVDE EĞİTİM ALMAKTADIR?.....

☐ BU KONUDA DÜŞÜNCENİZ NEDİR?.....

9-ÇOCUĞUNUZ KAÇ YAŞINDA EĞİTİME BAŞLADI?

10-ÇOCUĞUNUZU ÖZEL EĞİTİME NE ZAMAN BAŞLATMANIZ GEREKTİĞİNİ BİLİYORMUSUNUZ?

11-ÇOCUĞUNUZUN ZORUNLU EĞİTİM SÜRECİNİN 36 AYLIK BAŞLADIĞINI BİLİYOR MUSUNUZ?

12-ÇOCUĞUNUZ İÇİN HANGİ HİZMETLERİ ALMANIZ GEREKTİĞİNİ BİLİYOR MUSUNUZ?

13-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İÇİN HERHANGİ BİR DÜZENLEME GERCEKLEŞTİRİLDİ Mİ?

☐ HAYIR ☐ EVET ..... TARAFINDAN

14-AİLE EĞİTİMİNE HİÇ KATILDINIZ MI? AİLE EĞİTİMİ NİÇİN GEREKLİDİR?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

15-AİLE EĞİTİMİ SİZCE NELERİ KAPSAMALIDIR?

16-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ KONUSUNDA SİZİ RAHATLATAN UNSURLAR NELERDİR?

17-ÇOCUĞUNUZUN ALDIĞI EĞİTİM HİZMETİ KONUSUNDA ÖNCELİKLERİNİZ NELERDİR?

(ÖNEM SIRASINA GÖRE 1'DEN 8 'E KADAR SIRALAYINIZ)

☐ OKULUN ADI ☐ OKULA ERİŞİM ☐ OKULUN BULUNDUĞU ÇEVRE ☐ OKULUN FİZİKİ YAPISI

☐ OKULUN SOSYAL ETKİNLİKLERİ ☐ OKULUN KADROSU ☐ ÖĞRETMEN ☐ OKULDAKİ DONANIM

☐ DİĞER

EK-3
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (0-36 AYLIK)

18-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İÇİN YAPILMASI GEREKEN DÜZENLEMELER KONUSUNDA GÖRÜŞLERİNİZ NELERDİR?

19-ENGELLİLİK KONUSUNDA SİZİN BAKIŞ AÇINIZ NEDİR? TOPLUMUN ENGELLİLİĞE BAKIŞI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

20-GELECEKTE ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ BİR KAYGINIZ VAR MI?

21-GELECEKTE ÇOCUĞUNUZUN BAKIMI İLE İLGİLİ BİR KAYGINIZ VAR MI?

22-ÇOCUĞUNUZ DÜZENLİ EĞİTİM ALMAYA DEVAM EDEBİLİYOR MU?

23-ÇOCUĞUNUZ DİĞER TÜM ÇOCUKLARIN ERİŞEBİLECEĞİ ŞEYLERE ERİŞEBİLİYOR MU?

24-ÜLKEMİZDE ENGELLİ ÇOCUKLARIN OKUL ORTAMLARI HAKKINDA DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

25- AŞAĞIDA YER ALAN BAŞLIKLARI ÇOCUĞUNUZ İLE İLGİLİ KARŞILAŞTIĞINIZ SORUNLAR ÇERÇEVESİNDE ÖNEM SIRASINA GÖRE 1'DEN 10'A KADAR DEĞERLENDİRİR MİSİNİZ?

☐ EĞİTİM ☐ SAĞLIK ☐ EKONOMİK ☐ TOPLUMA KATILIM ☐ İŞ VE İSTİHDAM ☐ HİZMETLERE ERİŞİM ☐ OLUMSUZ TUTUMLAR ☐ ULAŞIM ☐ SOSYAL GÜVENLİK ☐ ADALETE ERİŞİM

EK-4
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ
GÖRÜŞME SORULARI
(36-72 AYLIK)

1-ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİM ALMASI İÇİN HERHANGİ BİR GİRİŞİMDE BULUNDUNUZ MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

NASIL BİR YOL İZLEDİNİZ?

2-ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİMİ İÇİN HANGİ BELGELERİ TEMİN ETTİNİZ?

3-ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİMİ İÇİN DESTEK ALIYOR MUSUNUZ?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

☐ MALİ AÇIDAN.....

☐ ERİŞİM-ULAŞIM HİZMETLERİ .....

☐ DİĞER HİZMETLER.....

AÇIKLAYINIZ...

4- ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİM ALMASI KONUSUNDA YAŞADIĞINIZ GÜÇLÜKLER NELERDİR?

5-ÇOCUĞUNUZU ZORUNLU EĞİTİME NE ZAMAN BAŞLATTINIZ?

6-ÇOCUĞUNUZUN 36 AYLIKKEN ZORUNLU EĞİTİME BAŞLAMASI GEREKTİĞİNİ BİLİYORMUSUNUZ?

7-ÇOCUĞUNUZ ZORUNLU EĞİTİME BAŞLARKEN NE TÜR GÜÇLÜKLER YAŞADINIZ? AÇIKLAYINIZ...

8- BİREYSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM PROGRAMI NEDİR?

9-ÇOCUĞUNUZA BİREYSEL EĞİTİM PROGRAMI HAZIRLANDI MI?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

EK-4
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ
GÖRÜŞME SORULARI
(36-72 AYLIK)

10-ÇOCUĞUNUZA BİREYSEL EĞİTİM PROGRAMI HAZIRLANIRKEN SİZİN GÖRÜŞLERİNİZ ALINDI MI?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

AÇIKLAYINIZ

11-AİLE EĞİTİMİNE HİÇ KATILDINIZ MI? AİLE EĞİTİMİ NİÇİN GEREKLİDİR?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

12-AİLE EĞİTİMİ SİZCE NELERİ KAPSAMALIDIR?

13-ÇOCUĞUNUZ DEVLETE BAĞLI HERHANGİ BİR OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMUNA DEVAM EDİYOR MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

AÇIKLAYINIZ....

14-ÇOCUĞUNUZUN NORMAL GELİŞEN AKRANLARIYLA BİRLİKTE EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASI HAKKINDA NE DÜŞÜNÜYORSUNUZ?

15-KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ SIRASINDA YAŞADIĞINIZ GÜÇLÜKLER NELERDİR?

16-KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ SIRASINDA NASIL BİR DESTEK SUNULMALIDIR?

17-ÇOCUĞUNUZ ÖZEL EĞİTİM KAPSAMINDA HERHANGİ BİR ÖZEL KURUMA DEVAM EDİYOR MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

18-ÇOCUĞUNUZUN AKRANLARIYLA BİRLİKTE ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASI HAKKINDA NE DÜŞÜNÜYORSUNUZ?

19- ÇOCUĞUNUZUN AKRANLARIYLA BİRLİKTE ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASININ OLUMLU TARAFLARINI SIRALAYINIZ.

EK-4
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ
GÖRÜŞME SORULARI
(36-72 AYLIK)

20- ÇOCUĞUNUZUN AKRANLARIYLA BİRLİKTE ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASININ OLUMSUZ TARAFLARINI SIRALAYINIZ.

21-ÇOCUĞUNUZ OKUL SAATİ DIŞINDA GELİŞİMİNİ DESTEKLEYİCİ HERHANGİ BİR EĞİTİM (ÖZEL DERS, KURS....) ALIYOR MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

22-ÇOCUĞUNUZUN BULUNDUĞU SINIFIN MEVCUDU NEDİR?

23-SINIF MEVCUDU ÇOCUĞUNUZA VERİLEN EĞİTİMİN KALİTESİNİ ETKİLİYOR MU? KAÇ KİŞİ OLMALIDIR BİLİYORMUSUNUZ?

24-ÇOCUĞUNUZUN OKULUNDA EĞİTİMİ İÇİN GEREKLİ EĞİTİMSEL UYARLAMALAR GERÇEKLEŞTİRİLDİ Mİ? EĞER GERÇEKLEŞTİRİLDİYSE BUNLAR NELERDİR? BU UYARLAMALAR NELERİ İÇERMELİDİR?

25-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİME DAHA RAHAT KATILABİLMESİ İÇİN ÖĞRETMENİ/ OKUL YÖNETİMİ GEREKLİ DÜZENLEMELERİ YAPIYOR MU? AÇIKLAYINIZ? NELER YAPILSA SİZCE DAHA İYİ OLUR?

26-ÇOCUĞUNUZ OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ SONRASINDA EĞİTİMİNE NASIL DEVAM EDECEK? BU KONUDA NASIL DÜZENLEMELER YAPILMALIDIR?

27-ÇOĞUNUZUN GELİŞİMİNİ DESTEKLEMEK AMACIYLA OKUL SAATİ DIŞINDA NE TÜR HİZMETLER OLMALIDIR?

28-ÇOCUĞUNUZ EVDE EĞİTİM ALIYORSA.....

☐ HAYIR ☐EVET.....

☐ EVDE ALDIĞI EĞİTİMİN SÜRESİ NE KADARDIR?.....

☐ HANGİ ŞEKİLDE EVDE EĞİTİM ALMAKTADIR?.....

☐ BU KONUDA DÜŞÜNCENİZ NEDİR?.....

EK-4
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (36-72 AYLIK)

29-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ KONUSUNDA NE GİBİ ZORLUKLAR YAŞIYORSUNUZ? BU KONUDA ÖNERİNİZ VAR MI?

30-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ KONUSUNDA SİZİ RAHATLATAN UNSURLAR NELERDİR?

31-ÇOCUĞUNUZUN ALDIĞI EĞİTİM HİZMETİ KONUSUNDA ÖNCELİKLERİNİZ NELERDİR?
(ÖNEM SIRASINA GÖRE 1'DEN 8 'E KADAR SIRALAYINIZ)
☐ OKULUN ADI ☐ OKULA ERİŞİM ☐ OKULUN BULUNDUĞU ÇEVRE ☐ OKULUN FİZİKİ YAPISI
☐ OKULUN SOSYAL ETKİNLİKLERİ ☐ OKULUN KADROSU ☐ ÖĞRETMEN ☐ OKULDAKİ DONANIM

32-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İÇİN YAPILMASI GEREKEN DÜZENLEMELER KONUSUNDA GÖRÜŞLERİNİZ NELERDİR?

33-ENGELLİLİK KONUSUNDA SİZİN BAKIŞ AÇINIZ NEDİR? TOPLUMUN ENGELLİLİĞE BAKIŞI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

34-GELECEKTE ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ BİR KAYGINIZ VAR MI?

35-GELECEKTE ÇOCUĞUNUZUN BAKIMI İLE İLGİLİ BİR KAYGINIZ VAR MI?

36-ÇOCUĞUNUZ DÜZENLİ EĞİTİM ALMAYA DEVAM EDEBİLİYOR MU?

37-ÇOCUĞUNUZ DİĞER TÜM ÇOCUKLARIN ERİŞEBİLECEĞİ ŞEYLERE ERİŞEBİLİYOR MU?

38- ÜLKEMİZDE ENGELLİ ÇOCUKLARIN OKUL ORTAMLARI HAKKINDA DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

39- AŞAĞIDA YER ALAN BAŞLIKLARI ÇOCUĞUNUZ İLE İLGİLİ KARŞILAŞTIĞINIZ SORUNLAR ÇERÇEVESİNDE ÖNEM SIRASINA GÖRE 1'DEN 10'A KADAR DEĞERLENDİRİR MİSİNİZ?
☐ EĞİTİM ☐ SAĞLIK ☐ EKONOMİK ☐ TOPLUMA KATILIM ☐ İŞ VE İSTİHDAM ☐ HİZMETLERE ERİŞİM
☐ OLUMSUZ TUTUMLAR ☐ ULAŞIM ☐ SOSYAL GÜVENLİK ☐ ADALETE ERİŞİM

EK-5
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (72 AY VE SONRASI)

1-ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİM ALMASI İÇİN HERHANGİ BİR GİRİŞİMDE BULUNDUNUZ MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

NASIL BİR YOL İZLEDİNİZ?

2-ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİMİ İÇİN HANGİ BELGELERİ TEMİN ETTİNİZ?

3- ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİMİ İÇİN DESTEK ALIYOR MUSUNUZ?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

☐ MALİ AÇIDAN.....

☐ ERİŞİM-ULAŞIM HİZMETLERİ .....

☐ DİĞER HİZMETLER.....

AÇIKLAYINIZ

4- ÇOCUĞUNUZUN ÖZEL EĞİTİM ALMASI KONUSUNDA YAŞADIĞINIZ GÜÇLÜKLER NELERDİR?

5- ÇOCUĞUNUZU ZORUNLU EĞİTİME NE ZAMAN BAŞLATTINIZ?

6-ÇOCUĞUNUZUN 36 AYLIKKEN ZORUNLU EĞİTİME BAŞLAMASI GEREKTİĞİNİ BİLİYORMUSUNUZ?

7- ÇOCUĞUNUZ ZORUNLU EĞİTİME BAŞLARKEN NE TÜR GÜÇLÜKLER YAŞADINIZ? AÇIKLAYINIZ...

8-BİREYSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM PROGRAMI NEDİR?

EK-5
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (72 AY VE SONRASI)

9-ÇOCUĞUNUZA BİREYSEL EĞİTİM PROGRAMI HAZIRLANDI MI?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

10-ÇOCUĞUNUZA BİREYSEL EĞİTİM PROGRAMI HAZIRLANIRKEN SİZİN GÖRÜŞLERİNİZ ALINDI MI?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

AÇIKLAYINIZ.....

11-AİLE EĞİTİMİNE HİÇ KATILDINIZ MI? AİLE EĞİTİMİ NİÇİN GEREKLİDİR?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

12-AİLE EĞİTİMİ SİZCE NELERİ KAPSAMALIDIR?

13-ÇOCUĞUNUZ DEVLETE BAĞLI HERHANGİ BİR EĞİTİM KURUMUNA DEVAM EDİYOR MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

AÇIKLAYINIZ...

14-ÇOCUĞUNUZUN NORMAL GELİŞEN AKRANLARIYLA BİRLİKTE EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASI HAKKINDA NE DÜŞÜNÜYORSUNUZ?

15-KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ SIRASINDA YAŞADIĞINIZ GÜÇLÜKLER NELERDİR?

16-KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ SIRASINDA NASIL BİR DESTEK SUNULMALIDIR?

17-ÇOCUĞUNUZUN AKRANLARIYLA BİRLİKTE ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASI HAKKINDA NE DÜŞÜNÜYORSUNUZ?

EK-5
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (72 AY VE SONRASI)

18-ÇOCUĞUNUZUN AKRANLARIYLA BİRLİKTE ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASININ OLUMLU TARAFLARINI SIRALAYINIZ.

19- ÇOCUĞUNUZUN AKRANLARIYLA BİRLİKTE ÖZEL EĞİTİM KURUMUNDA EĞİTİM ALMASININ OLUMSUZ TARAFLARINI SIRALAYINIZ.

20-ÇOCUĞUNUZ OKUL SAATİ DIŞINDA GELİŞİMİNİ DESTEKLEYİCİ HERHANGİ BİR EĞİTİM (ÖZEL DERS, KURS....) ALIYOR MU?

☐ HAYIR ☐ EVET.....

21-ÇOCUĞUNUZUN BULUNDUĞU SINIFIN MEVCUDU NEDİR?

22-SINIF MEVCUDU ÇOCUĞUNUZA VERİLEN EĞİTİMİN KALİTESİNİ ETKİLİYOR MU? KAÇ KİŞİ OLMALIDIR BİLİYORMUSUNUZ?

23-ÇOCUĞUNUZUN OKULUNDA EĞİTİMİ İÇİN GEREKLİ EĞİTİMSEL UYARLAMALAR GERÇEKLEŞTİRİLDİ Mİ? EĞER GERÇEKLEŞTİRİLDİYSE BUNLAR NELERDİR? BU UYARLAMALAR NELERİ İÇERMELİDİR?

24- ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİME DAHA RAHAT KATILABİLMESİ İÇİN ÖĞRETMENİ/ OKUL YÖNETİMİ GEREKLİ DÜZENLEMELERİ YAPIYOR MU? AÇIKLAYINIZ? NELER YAPILSA SİZCE DAHA İYİ OLUR?

25-ÇOCUĞUNUZ OKULDA DERSLERİNDEN SINAV OLUYOR MU?

☐ HAYIR ☐EVET.....

26-YAPILAN SINAVLAR ÇOCUĞUNUZUN ENGEL DURUMUNA GÖRE Mİ DÜZENLENİYOR? BU KONUDA ALINMASINI İSTEDİĞİNİZ ÖNLEMLER VAR MI?

EK-5
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (72 AY VE SONRASI)

27-ÇOCUĞUNUZUN KAÇ YAŞINDA İLKÖĞRETİMDEN MEZUN OLACAK? SONRASINDAKİ DÜZENLEMELER NELER OLMALIDIR?

28-ÇOCUĞUNUZUN GELİŞİMİNİ DESTEKLEMEK AMACIYLA OKUL SAATİ DIŞINDA NE TÜR HİZMETLER OLMALIDIR?

ÇOCUĞUNUZ EVDE EĞİTİM ALIYORSA.....

☐ HAYIR ☐EVET.....

☐ EVDE ALDIĞI EĞİTİMİN SÜRESİ NE KADARDIR?.....

☐ HANGİ ŞEKİLDE EVDE EĞİTİM ALMAKTADIR?.....

☐ BU KONUDA DÜŞÜNCENİZ NEDİR?.....

29-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ KONUSUNDA NE GİBİ ZORLUKLAR YAŞIYORSUNUZ? BU KONUDA ÖNERİNİZ VAR MI?

30-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ KONUSUNDA SİZİ RAHATLATAN UNSURLAR NELERDİR?

31-ÇOCUĞUNUZUN ALDIĞI EĞİTİM HİZMETİ KONUSUNDA ÖNCELİKLERİNİZ NELERDİR? (ÖNEM SIRASINA GÖRE 1'DEN 8 'E KADAR SIRALAYINIZ)

☐ OKULUN ADI ☐ OKULA ERİŞİM ☐ OKULUN BULUNDUĞU ÇEVRE ☐ OKULUN FİZİKİ YAPISI

☐ OKULUN SOSYAL ETKİNLİKLERİ ☐ OKULUN KADROSU ☐ ÖĞRETMEN ☐ OKULDAKİ DONANIM

32-ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İÇİN YAPILMASI GEREKEN DÜZENLEMELER KONUSUNDA GÖRÜŞLERİNİZ NELERDİR?

33- ENGELLİLİK KONUSUNDA SİZİN BAKIŞ AÇINIZ NEDİR? TOPLUMUN ENGELLİLİĞE BAKIŞI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

34-GELECEKTE ÇOCUĞUNUZUN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ BİR KAYGINIZ VAR MI?

EK-5
ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN AİLELERİN EĞİTİM HİZMETİ ve HAKKINA İLİŞKİN ALGILARI ve BİLGİ DÜZEYLERİ GÖRÜŞME SORULARI (72 AY VE SONRASI)

35- GELECEKTE ÇOCUĞUNUZUN BAKIMI İLE İLGİLİ BİR KAYGINIZ VAR MI?

36-ÇOCUĞUNUZ DÜZENLİ OLARAK DEVLET OKULUNA DEVAM EDEBİLİYOR MU?

37-ÇOCUĞUNUZ DİĞER TÜM ÇOCUKLARIN ERİŞEBİLECEĞİ ŞEYLERE ERİŞEBİLİYOR MU?

38- ÜLKEMİZDE ENGELLİ ÇOCUKLARIN OKUL ORTAMLARI HAKKINDA DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

39- AŞAĞIDA YER ALAN BAŞLIKLARI ÇOCUĞUNUZ İLE İLGİLİ KARŞILAŞTIĞINIZ SORUNLAR ÇERÇEVESİNDE ÖNEM SIRASINA GÖRE 1'DEN 10'A KADAR DEĞERLENDİRİR MİSİNİZ?

☐ EĞİTİM ☐ SAĞLIK ☐ EKONOMİK ☐ TOPLUMA KATILIM ☐ İŞ VE İSTİHDAM ☐ HİZMETLERE ERİŞİM ☐ OLUMSUZ TUTUMLAR ☐ ULAŞIM ☐ SOSYAL GÜVENLİK ☐ ADALETE ERİŞİM